

With funding from

1.2. "Violence against women" - is understood to be a violation of human rights and a form of discrimination against women, and shall mean all acts of gender-based violence that result in or are likely to result in physical, sexual, psychological or economic harm or suffering of women, including threats of such acts, coercion or arbitrary deprivation of liberty, whether in public or private life;

1.3. "Domestic violence" - shall mean all acts of physical, sexual, psychological and economic violence that occur within the family relationship, or the household unit, regardless of the blood connection or family relationship, or from the former or the current intimate partner, regardless of the fact that the perpetrator of the violence shares or has shared the same residence with the victim, with the aim of violating the dignity and keeping the victim under control, or causing her or him physical or psychological harm or suffering.

Nulta tolerancija?

1.4. "Gender-based violence against women" - means violence directed against a woman because she is a woman or that affects women disproportionately. Gender-based violence against women shall be understood to be violence that is a result of an unequal relationship between women and men as a result of a social problem rather than an individual one;

Praćenje institucionalnog odgovora na rodno zasnovano nasilje na Kosovu

1.5. "Political Harassment" - political harassment is one or several acts of pressure, persecution, harassment or threats, carried out by a person or a group of people, directly or through third parties, against women candidates, elected, appointed or in the exercise of the political-public function or against their families, with the aim of curtailing, suspending, preventing or limiting the functions inherent in their position, to induce or compel them to perform, against their will, an action or not to act, in the performance of duties or in the exercise of their rights;

1.6. "Political Violence" - political violence means actions, behaviour and/or physical, psychological, sexual aggression committed by a person or a group of people, directly or through third parties, against women candidates, elected, appointed or in the exercise of the political-public function, or against her family, to curtail, suspend, prevent or limit the exercise of her duty or to induce or compel her to perform, against her will, an act or omission, in the performance of duties or in the exercise of their rights;

1.7. "Gender" - means the socially constructed roles, behaviours, activities and attributes that a given society deems appropriate for women and men;

Mreža Žena Kosova

Podržava, štiti i promoviše prava i interese žena i devojaka na Kosovu

© Mreža Žena Kosova, 2025

Sva prava zadržana.

Autori/ke: Dejvid JJ Rian, Besarta Breznica, Nikol Farnsvort, Edita Blaca, Adeljina Beriša, Meljisa Kadoli, Era Kadriu, Luidž Uka

Ova publikacija je izrađena uz finansijsku podršku Austrijske razvojne ARRncije (ADA) i Švedske ARRncije za međunarodnu razvojnu saradnju (Sida). Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost autora/ki i ne odražava nužno stavove ADA ili Side.

Sadržaj

ZAHVALNOSTI.....	3
AKRONIMI I SKRAĆENICE.....	4
IZVRŠNI SAŽETAK	6
UVOD.....	8
Zašto ovo istraživanje?	10
Metodologija	10
O izveštaju	12
PRAVNA ANALIZA	14
Međunarodni pravni okvir	14
Tematska pitanja prema Istanbulske konvenciji i njihova primenljivost na kosovsko zakonodavstvo	17
Materijalno pravo.....	25
Istraga, krivično gonjenje, procesno pravo i zaštitne mere	43
Mere za sprečavanje nasilja	57
Prikupljanje podataka.....	61
Zaključak	63
INSTITUCIONALNI ODGOVOR NA RODNO ZASNOVANO NASILJE NA KOSOVU....	64
Opšti nalazi	64
Međuinstitucionalna koordinacija.....	69
Policija Kosova	72
Polijski Inspektorat.....	76
Institut za sudsku medicinu.....	77
Tužilaštvo	78
Pravna Pomoć.....	82
Sudovi.....	83
Rehabilitacija prestupnika i institucionalni odgovori.....	90
Socijalne usluge	92
Zdravstvene institucije.....	98
Obrazovne Institucije	99
Institucija Ombusmana	101
Organizacije civilnog društva.....	101
Međunarodni Akteri	103
Zaključak.....	103
PREPORUKE	104
Za Kancelariju premijera	104
Za Ministarstvo finansija, rada i transfera	104
Za Ministarstvo pravde i Nacionalnog koordinatora.....	104
Za Policiju Kosova	108
Za Institut za sudsku medicinu	109
Za Tužilaštvo i Tužilački savet Kosova	109
Za Zastupnike žrtava.....	110
Za Kancelarije za pravnu pomoć	110
Za Sudski savet Kosova, Pravnu akademiju i sudije.....	110
Za korektivne i probacione službe	111

Za Socijalne usluge.....	111
Za Kancelarije za zapošljavanje i Centre za stručno osposobljavanje	112
Za Skloništa.....	113
Za Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija i obrazovne institucije.....	113
Za Ministarstvo zdravlja i zdravstvene ustanove	114
Za Opštine	115
Međuinstitucionalna koordinacija.....	115
Za Instituciju Ombudsmana	115
Za Savet Evrope	116
Za međuinstitucionalnu koordinaciju.....	116
ANEKSI	117
Aneks 1. Podaci o rodno zasnovanom nasilju od institucija	117
Aneks 2. Sprovođenje Nacionalne strategije 2022 – 2026.....	123

ZAHVALNOSTI

Mreža Žena Kosova (MŽK) zahvaljuje svim predstavnicima institucija i organizacija koji su odvojili svoje vreme za aktivnost praćenja. MŽK posebno ceni svoju kontinuiranu saradnju sa Ministarstvom pravde (MP), naročito sa Kancelarijom nacionalnog koordinatora za zaštitu od porodičnog nasilja, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja, kao i sa ARRncijom za rodnu ravnopravnost u Kancelariji premijera. Istraživački tim MŽK, uključujući Editu Blacu, Eru Kadriju, Luidža Uku, Fitima Sadiku, Meljisu Kadoli, Besartu Breznicu i Adeljinu Berišu, neumorno je radio da sprovede, transkribuje i analizira intervjuje. Ovaj izveštaj se nadovezuje na i uključuje istraživanja sprovedena za prethodne izveštaje MŽK od strane Endrite Banjske, Besarte Breznice, Dardana Hotija i Biljane Jaredić. Sanea Abud, Eba Helman, Melisa Mustafa i Mirjeta Ademi dobrovoljno su dale doprinos podršci finalizaciji izveštaja, Arthur Cox LLP, a naročito Dejvid JJ Rajan, saradnik pravnik, autor je pravne analize. Adeljina Beriša i Nikol Farnsvort podržale su finalno pisanje i uređivanje izveštaja. Arjeta Murati i Ljoreta Suka pružile su podršku u prevodu i transkripciji. MŽK zahvaljuje Saneji Abboud na dobrovoljnom pregledu i uređivanju nacrtu izveštaja. Upravni tim MŽK pružao je stalnu podršku tokom istraživačkog procesa, uključujući Igbale Rogovu, Zanu Rudi i Besu Šehu. Recenzenti, uključujući ARRnciju za rodnu ravnopravnost, Adilje Bašu iz Odeljenja za socijalne i porodične politike, stručnjakinju za rodnu ravnopravnost i predavačicu Arianu Ćosu-Mustafu, kao i Kosovski pravni institut, pružili su korisne povratne komentare na nacrt izveštaja. Ova monitoring vežba i izveštaj ne bi bili mogući bez podrške Austrijske razvojne ARRncije (ADA) i Švedske ARRncije za međunarodni razvoj i saradnju (Sida).

AKRONIMI I SKRAĆENICE

ADA	Austrijska razvojna Arrncija
AP	Akademija pravde
ARR	Arrncija za rodnu ravnopravnost
ASK	Arrncija za statistiku Kosova
Br.	Broj
CEDAW	Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama
COR	Cilj održivog razvoja
CSO	Centar za stručno osposobljavanje
CSR	Centar za socijalni rad
DP	Direktiva o pravima žrtava
DVIU	Jedinica za istraživanje porodičnog nasilja
EIRR	Evropski institut za rodnu ravnopravnost
EK	Evropska komisija
ESLJP	Evropski sud za ljudska prava
EU	Evropska unija
EULEX	Misija EU za vladavinu prava na Kosovu
EZ	Kancelarija za zapošljavanje
GRETA	Grupa stručnjaka za borbu protiv trgovine ljudima
GREVIO	Grupa stručnjaka za delovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici
HRNZ	Hitna zaštitna mera
IK	Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici („Istanbulska konvencija“)
IKT	Informacione i komunikacione tehnologije
IOK	Institucija ombudsmana Kosova
ISM	Institut za sudsku medicinu
KAJB	Kosovska akademija za javnu bezbednost
KCS	Kosovska služba za izvršenje krivičnih sankcija
KZK	Krivični zakonik Kosova
KZPŽ	Kancelarija za zastupanje i pomoć žrtvama
LGBTQIA+	Lezbejke, gej, biseksualne, trans, kvir, interseksualne, asekualne i druge osobe koje se tako identifikuju
MFRT	Ministarstvo finansija, rada i transfera
MKG	Međuresorna koordinaciona grupa
MKOS	Ministarstvo kulture, omladine i sporta
MLS	Ministarstvo lokalne samouprave
MP	Ministarstvo pravde
MPNTI	Ministarstvo prosvete, nauke, tehnologije i inovacija
MRSZ	Ministarstvo rada i socijalne zaštite
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
MZ	Ministarstvo zdravlja
MŽK	Mreža Žena Kosova
ND	Nije dostupno
NK	Nacionalni koordinator
NKM	Nezavisna komisija za medije
NKPN	Nacionalni koordinator za porodično nasilje
NSPNZ	Nacionalna strategija za zaštitu od porodičnog nasilja i nasilja nad ženama
NVO	Nevladina organizacija
NŽ	Nasilje nad ženama

OCD	Organizacija civilnog društva
OKM	Opštinski koordinacioni mehanizmi
OOO	Opštinski odseci za obrazovanje
OPDAT	Kancelarija za inostrani razvoj, pomoć i obuku tužilaca
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
PHRNZ	Privremeni hitni nalozi za zaštitu
PIK	Policijski inspektorat Kosova
PK	Kosovska policija
PSK	Služba za uslovnu slobodu Kosova
SE	Šavet Evrope
Sida	Švedska ARRncija za međunarodni razvoj
SIMP	Sistem za upravljanje predmetima
SIT	Centar za savetovanje, socijalne usluge i istraživanja
SPO	Standardne operativne procedure
SPP	Službenici za pravnu pomoć
SSK	Sudski savet Kosova
TFGBV	Tehnološki posredovano rodno zasnovano nasilje
TSK	Tužilački savet Kosova
UN	Ujedinjene nacije
UNDP	Program UN za razvoj
UNFPA	Populacioni fond UN
UNODC	Kancelarija UN za drogu i kriminal
UNW	UN Women (Žene UN-a)
UP	Univerzitet u Prištini
VAWD	Direktiva EU o borbi protiv nasilja nad ženama
ZKP	Zakonik o krivičnom postupku
ZM	Zaštitna mera
ZRZN	Zakon o sprečavanju i zaštiti od porodičnog nasilja, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja
ZŽ	Zastupnici žrtava

IZVRŠNI SAŽETAK

Mreža Žena Kosova (MŽK) sprovela je ovo istraživanje kako bi identifikovala preostale praznine u pravnom okviru Kosova u primeni Konvencije Saveta Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i porodičnog nasilja, poznate kao „Istanbulska konvencija“ (IK). Istraživanje je takođe imalo za cilj da informiše tekuće procese procenom znanja, stavova i rada nadležnih institucija u sprovođenju pravnog okvira. Nalazi se zasnivaju na postojećoj literaturi i podacima, 128 intervju sa nadležnim institucijama i praćenju sudova. Ovaj izveštaj, koji obuhvata period od 2021. do 2024. godine, nadovezuje se na redovno praćenje rada institucija od strane MŽK od 2008. godine.

Kosovo je unapredilo svoj pravni okvir u vezi sa rešavanjem rodno zasnovanog nasilja. Godine 2020. Kosovo je izmenilo Ustav kako bi uključilo IK. U Istanbulska konvencija Kosova (KZK) uključeni su porodično nasilje i seksualno uznemiravanje. Više zakona je revidirano kako bi se uskladili sa IK. Godine 2022, Ministarstvo pravde (MP) usvojilo je Nacionalnu strategiju za zaštitu od porodičnog nasilja i nasilja nad ženama 2022–2026 (NSPNNZ) i Državni protokol za tretiranje slučajeva seksualnog nasilja. Zatim, 2023. godine, usvojen je Zakon o prevenciji i zaštiti od porodičnog nasilja, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja (ZRZN). Uprkos napretku, rodno senzitivni pristup rešavanju nasilja nad ženama još uvek nije u potpunosti integrisan u pravni okvir Kosova, a dodatne politike potrebne za usklađivanje sa IK su u fazi razmatranja. Kibernetičko nasilje i seksualno nasilje ostaju nedovoljno regulisani zakonodavstvom. Istovremeno, implementacija predstavlja izazov. Približno 54% NSPNNZ-a je u potpunosti sprovedeno od 2024. godine.

Od 2020. godine znanje i stavovi institucija koje se bave rodno zasnovanim nasiljem su se poboljšali. Ipak, slabije razumevanje rodno zasnovanog nasilja, posebno seksualnog nasilja, i okrivljavanje žrtava i dalje opstaju. Uverenje da nasilje treba rešavati u okviru porodice ili među prijateljima, a ne prijavljivanjem, i dalje je rasprostranjeno, čime se narušava proces prijavljivanja. Nastavljaju se napore da se parovi pomire „radi očuvanja porodice“ preko institucija. Nadležni službenici i dalje krše poverljivost. Policija nema dovoljno obuke i ima tendenciju da umanjuje težinu krivičnih dela. Advokati/kinje žrtava nemaju dovoljno osoblja i zbog toga i dalje nisu prisutni/e u policijskim stanicama kada se prijavi nasilje, uprkos zakonskoj obavezi njihove prisutnosti. Tužioci/eljke i dalje mešaju seksualno uznemiravanje sa seksualnim napadom, previše se oslanjaju na svedočenja žrtava bez prikupljanja dovoljnih drugih dokaza i suočavaju se sa problemima sa infrastrukturu; nedovoljni dokazi doprinose niskim kaznama. Institut za sudsku medicinu obradio je brojne slučajeve porodičnog i seksualnog nasilja, često oslanjajući se na nepotpune medicinske izveštaje drugih institucija zbog logističkih izazova i nedovoljne obuke u institucijama. Praznine u dokumentovanju psihološke traume i dalje utiču na pravne ishode i izricanje kazni.

Civilni/e i krivični/e sudije/tkinje generalno razumeju krivična dela rodno zasnovanog nasilja, ali malo ko u potpunosti razume ili se na odgovarajući način bavi nijansiranim prestupima kao što su podsticanje na otkrivanje intimnih delova tela i sakaćenje ženskih genitalija (SŽG). Pravosudni sistem i dalje se suočava sa značajnim izazovima u sprovođenju Istanbulske konvencije, posebno u slučajevima seksualnog i porodičnog nasilja. Iako su primećena manja poboljšanja, krivično gonjenje i dalje je sporo i neujednačeno. Prekretnicu predstavlja odluka Ustavnog suda iz 2023. godine, koja je po prvi put izričito pozvala na Istanbulsku konvenciju i obaveze pravosudnih organa, označavajući važan korak ka njenom priznavanju i primeni. U međuvremenu, direktori/ke obrazovanja u opštinama nemaju dovoljno znanja o zakonima o rodno zasnovanom nasilju. Nedostatak psihologa u školama i kršenje poverljivosti ostaju izazovi.

Zaposleni/e u Zavodu za zapošljavanje i u Centru za stručnu obuku nisu upoznati/e sa zakonima o rodno zasnovanom nasilju i učestvuju u okrivljavanju žrtava, što odražava patrijarhalne stavove. Zdravstvene institucije ne prepoznaju seksualno nasilje ili SŽG kao ozbiljne. Socijalni/e radnici/ce imaju različite nivoe znanja o rodno zasnovanom nasilju, često mešajući seksualno uznemiravanje i napad. Trenutni izazovi uključuju nedovoljno razumevanje pristupa usmerenog na žrtvu i adekvatnog upravljanja slučajevima, nedostatak osoblja i ograničenu dostupnost dugoročnog smeštaja. Iako se njihova finansijska situacija poboljšala, sigurne kuće i dalje nemaju dovoljno sredstava za potpunu primenu Istanbulske konvencije, posebno u delu koji se odnosi na podršku reintegraciji, te imaju neujednačenu saradnju sa institucijama. Neke opštine i dalje ne ispunjavaju svoju obavezu finansiranja sigurnih kuća i socijalnih radnika. Preostale pravne praznine, neadekvatne procene rizika za obezbeđivanje bezbednosti žrtava, nedovoljna obuka, ograničeni resursi, slaba međuinstitucionalna koordinacija i štetni stavovi i dalje podrivaju zaštitu i oporavak preživelih.

UVOD

Rodno zasnovano nasilje je nasilje nad osobom zbog njenog ili njegovog pola. Međutim, ono nesrazmerno pogađa žene zbog postojećih rodni normi i neravnoteže moći¹. Obuhvata porodično, fizičko, seksualno i psihološko nasilje. Među najčešće počinjenim krivičnim delima, rodno zasnovano nasilje predstavlja ključni problem ljudskih prava i vladavine prava.² Prema istraživanju Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi (OEBS) iz 2019. godine, 54% žena na Kosovu prijavilo je da su doživljavale psihološko, fizičko ili seksualno nasilje od strane intimnog partnera od navršenih 15 godina, a gotovo 30% je iskusilo seksualno uznemiravanje.³ Zabrinjavajuće je što je samo 2% žena prijavilo teške incidente partnerskog nasilja policiji, što odražava duboko nepovjerenje u institucije, kao i strah ili društvenu stigmju. Iako istraživanje OEBS-a nije obuhvatalo intervjue sa muškarcima, anketa MŽK iz 2015. godine pokazala je da je 56% muškaraca i 68% žena u svom životu doživelo neku formu porodičnog nasilja.⁴ Brojevi iz anketa podcenjuju obim nasilja. Mnoge žene na Kosovu (48%) smatraju nasilje, posebno porodično nasilje, privatnom stvari.⁵ OEBS je zapravo pronašao korelaciju između iskustva nasilja kod ispitanika i verovanja da je porodično nasilje privatna stvar, da žene treba da budu poslušne i da se žene trebaju pokoravati. Žene koje su izražavale ova uverenja češće su prijavljivale da su doživjele porodično nasilje, što može dovesti do oklevanja da ga prijave institucijama. Nedovoljno prijavljivanje otežava institucijama da adekvatno reaguju na nasilje.

Opšta preporuka 19 Konvencije UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW) prepoznaje nasilje nad ženama, kako u privatnoj, tako i u javnoj sferi, kao kršenje ljudskih prava.⁶ Godine 2014. Istanbulska konvencija (IK) uvela je niz sveobuhvatnih obaveza za rešavanje rodno zasnovanog nasilja unutar pravnog okvira međunarodnog prava o ljudskim pravima, čineći je prvim pravno obavezujućim instrumentom takve vrste.⁷ IK prepoznaje da je nasilje nad ženama deo šireg sistema represije.

Žene doživljavaju strukturalno rodno zasnovano nasilje, koje se razlikuje od slučajnog nasilja

Okvir 1. “Nulta tolerancija”

Podrazumeva kažnjavanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja, bez obzira na njihovu težinu ili bilo kakve olakšavajuće okolnosti. Ovaj pristup eliminiše diskreciono pravo institucija nadležnih za sprovođenje zakonodavstva, obezbeđujući dosledno i direktno sprovođenje kazni.

¹ Savet Evrope, [Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence](#), [Na engleskom], 2011.

² Posle krađa (16.287 slučajeva), nasilje u porodici je bilo drugo najčešće prijavljeno krivično delo na Kosovu u poslednje četiri godine (10.220 slučajeva) (zahtev za podatke MŽK-a upućen Policiji Kosova, 2024).

³ OEBS, [Survey on violence against women: Well-being and Safety of Women](#), [Na engleskom], 2019.

⁴ Farnsvort, N., Čosaj-Mustafa, A., Banjska, I., Beriša, A., i Morina, D., za MŽK, [Nema više opravdanja: Analiza stavova, učestalosti i institucionalni odgovori na nasilje u porodici na Kosovu](#), 2015.

⁵ OEBS, [Survey on violence against women: Well-being and Safety of Women](#), [Na engleskom], OEBS, 2019.

Ovo se poklapa sa nalazima ankete koju je MŽK sprovela 2015. godine, prema kojima je 31% stanovnika Kosova smatralo da je porodično nasilje privatna stvar i da ga komšije ne bi trebalo prijavljivati policiji (Farnsworth i dr. za MŽK, [Nema više opravdanja](#), 2015).

⁶ Komitet UN za eliminaciju diskriminacije žena, [Na engleskom], [CEDAW General Recommendation No. 19: Violence against women](#), [Na engleskom], 1992. [General Recommendation No. 35](#), [Na engleskom], je dodatno prepoznao da je zabrana rodno zasnovanog nasilja nad ženama evoluirala u obavezujući princip običajnog međunarodnog prava.

⁷ Savet Evrope, [Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence](#) (Istanbulska Konvencija), [Na engleskom], 2011.

počinjenog nad muškarcima.⁸ Na primer, na Kosovu, ovaj širi sistem represije se ogleda u nižim stopama zaposlenosti žena, rodno zasnovanoj diskriminaciji na tržištu rada, nedovoljnoj zastupljenosti žena na pozicijama donošenja odluka i minimalnom vlasništvu nad imovinom. Nedavne analize potvrđuju ove obrasce, pokazujući da se žene i dalje suočavaju sa takvim sistemskim preprekama.⁹ Sve ovo stavlja žene u nejednak položaj u društvu i time ih izlaže većem riziku od nasilja. IK poziva na „nulta toleranciju“ u rešavanju rodno zasnovanog nasilja (Okvir 1). Kosovo se obavezalo na primenu CEDAW-a, a 2020. godine je uključilo IK u svoj Ustav, čime je ona postala primenljiva i na nacionalnom nivou.¹⁰ Važno je naglasiti da Istanbulska konvencija prepoznaje rodnu prirodu nasilja, nejednakosti i diskriminacije, te da se „nasilje vrši nad ženama zato što su one žene“. Prema IK, institucije koje rade sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja moraju obezbediti koordinisan, na žrtvu usmeren pristup (pogledaj Okvir 1) u pogledu zaštite, rehabilitacije i reintegracije.

Što se tiče težnji Kosova da se pridruži Evropskoj uniji (EU), u izveštajima o napretku, Evropska komisija (EK) je više puta naglašavala potrebu da kosovske institucije tretiraju rodno zasnovano nasilje kao pitanje ljudskih prava, a novije i kao pitanje vladavine prava.¹¹ Pored toga, sprečavanje rodno zasnovanog nasilja može doprineti smanjenju državnih troškova za policiju, pravosuđe, socijalne usluge i nezaposlenost, između ostalih troškova.¹² Na Kosovu, ranije procene sugerišu da je samo porodično nasilje koštalo državu više od 3,1 miliona evra direktnih troškova u 2011. i 2012. godini, a znatno više u pogledu izgubljenih radnih dana, zdravstvenih posledica, obrazovnih ili dugoročnih ishoda zaposlenja za decu, između ostalog.¹³ Dakle, rešavanje i sprečavanje nasilja, posebno recidiva, u ekonomskom je interesu države. Štaviše, to je neophodno za sprečavanje fizičkih povreda i smrti, naime femicida.

Okvir 2. “Pristup usmeren na žrtvu”

Korišćenje „pristupa usmerenog na žrtvu“ znači da institucije treba da teže da uvek stave prioritete i potrebe osoba koje su doživele nasilje na prvo mesto. Kao osnovno načelo, institucije moraju minimizirati štetu i povećati bezbednost osoba koje su doživele nasilje. Empatija i poverljivost moraju biti obezbeđene, a informacije se drugim institucijama dele isključivo uz pristanak pogođene osobe. Osobe koje su doživele nasilje moraju biti u potpunosti informisane o svojim pravima i dostupnim uslugama podrške. Kada su bezbedne i sposobne, institucije bi trebalo da uključe žrtve u razvijanje plana koji obezbeđuje njihovu sigurnost i, u konačnom, pruže im usluge rehabilitacije prilagođene njihovim potrebama. Pored toga, žrtve bi trebalo da imaju pravo da daju povratne informacije o tome kako su ih institucije tretirale, uključujući i u vezi sa upućivanjem; a institucije bi trebalo da koriste ove povratne informacije za unapređenje usluga. Svi pružaoci usluga treba da prođu obuku o pristupu usmerenog na žrtvu i osiguraju njegovo sprovođenje u praksi.

⁸ Beriša et al. za MŽK, *S reči na dela*, 2017.

⁹ UN Women, *Kosovo Gender Country Profile*, [Na engleskom], 2024.

¹⁰ Konvencija sada postaje primenljiva prema članu 22. [[Direct Applicability of International Agreements and Instruments](#)], [Na engleskom].

¹¹ EK, *Commission Staff Working Document, Kosovo* 2024 Report*, 2024, [Na engleskom].

¹² Na primer, studija slučaja u Ujedinjenom Kraljevstvu, koju je sproveo Evropski institut za rodnu ravnopravnost (EIRR), procenila je da rodno zasnovano nasilje košta ovu zemlju više od 32,5 milijardi evra godišnje (*Estimating the costs of gender-based violence in the European Union: Report*, 2014), [Na engleskom].

¹³ Farnsvort, N., Čosaj-Mustafa, A., Ekonomi, M., Šima, A., i Dauti-Kadriu, D. za MŽK, *Po kojoj ceni? Finansiranje za sprovođenje zakonodavnog okvira protiv porodičnog nasilja na Kosovu*, 2012.

Zašto ovo istraživanje?

Misija Mreže Žena Kosova jeste da podržava, štiti i promoviše prava žena i devojčica. Jedan od dugoročnih strateških ciljeva MŽK je da žene i devojčice žive životom bez rodno zasnovanog nasilja.¹⁴ Da bi napredovala ka ovoj viziji, MŽK redovno prati rad institucija kako bi procenila njihov napredak u sprovođenju pravnog okvira. Kroz praćemke, MŽK nastoji da obezbedi dokaze koji se mogu koristiti u komunikaciji i zagovaranju pred institucijama radi unapređenja institucionalnog odgovora. Na taj način, MŽK ima za cilj da pruži korisne informacije i konstruktivne preporuke koje će poboljšati živote osoba pogođenih nasiljem, naročito žena.

Tokom 2008,¹⁵ 2009,¹⁶ 2015,¹⁷ 2017,¹⁸ and 2021,¹⁹ MŽK je sprovela istraživanja na nivou Kosova koja su ispitivala institucionalni odgovor na rodno zasnovano nasilje, sa fokusom na nasilje u porodici, a od 2015. godine i na seksualno uznemiravanje. Istraživanja su sprovedena u bliskoj saradnji sa ARRncijom za rodnu ravnopravnost (ARR) u okviru Kancelarije premijera Kosova (KP), Ministarstvom pravde (MP) i drugim relevantnim institucijama, te su značajno doprinela unapređenju Zakona o rodno zasnovanom nasilju (ZRZN), uzastopnim nacionalnim strategijama za borbu protiv rodno zasnovanog nasilja,²⁰ kao i Standardnim operativnim procedurama za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu (SOP). Najnoviji izveštaj MŽK iz 2021. godine, pod nazivom „Od zakona do akcije“, koristio je nalaze praćenja institucionalnog odgovora na nasilje u porodici da bi izradio preporuke specifične za svaku instituciju.²¹ Od tada, MŽK je održala sastanke sa predstavnicima institucija radi diskusije o preporukama i podrške njihovoj implementaciji. Pored toga, MŽK je uputila 105 pisama za zagovaranje, dostavila komentare na 23 zakona i politike, učestvovala u vladinim radnim grupama, pokrenula kampanje podizanja svesti, učestvovala u protestima i redovno nastupala u medijima kako bi zagovarala sprovođenje preporuka iz prethodnih istraživanja.

Ovo istraživanje imalo je za cilj da proceni da li su institucije implementirale ranije preporuke MŽK i u kojoj meri se njihov rad poboljšao od monitoringa iz 2021. godine. Cilj je bio da se izmeri promena u stavovima, svesti i postupanju institucija prema rodno zasnovanom nasilju, kao i da se nadgleda sprovođenje pravnog okvira.

Od 2021. godine došlo je do nekoliko promena u pravnom okviru. Ovaj izveštaj analizira u kojoj meri su pravne reforme sprovedene i koji su dalji koraci potrebni za usklađivanje kosovskog zakonodavstva sa Istanbulskom konvencijom (IK). Pored toga, ovo praćenje je imalo za cilj da nezavisno proceni sprovođenje Nacionalne strategije za zaštitu od nasilja nad ženama i nasilja u porodici (NSPNNZ) za period 2022–2024.

Metodologija

U skladu sa gore navedenim ciljevima, ovo istraživanje imalo je za cilj da pruži odgovore na tri međusobno povezana istraživačka pitanja i pripadajuća pod-pitanja:

¹⁴ MŽK, *Strategija 2019-2022*, [Na engleskom], 2018.

¹⁵ Farnsvort, N. i Čosaj-Mustafa, A. za MŽK u tesnoj saradnji sa ARR, *Sigurnost počinje od kuće: Istraživanje za informisanje Prve nacionalne strategije i Akcionog plana protiv nasilja u porodici na Kosovu*, ARR: 2008.

¹⁶ Čosaj-Mustafa, A. and Farnsvort, N. za MŽK, *Više od "Reči na papiru"? Odgovor pružaoca Pravde za Porodično nasilje na Kosovu*, Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP), 2009.

¹⁷ Farnsvort et al. za MŽK, *Nema više opravdavanja*, 2015.

¹⁸ Beriša et al. za MŽK, *S reči na dela*, 2017.

¹⁹ Banjska, E., Breznica, B., Rian, D. i Farnsvorth, N. za MŽK *Od zakona do akcije*, 2021.

²⁰ Procena je da je oko 70% preporuka MŽK, proisteklih iz izveštaja *Nema više opravdanja* uvršteno u Strategiju za period 2022–2026.

²¹ Banjska et al. za MŽK, *Od zakona do akcije*, 2021.

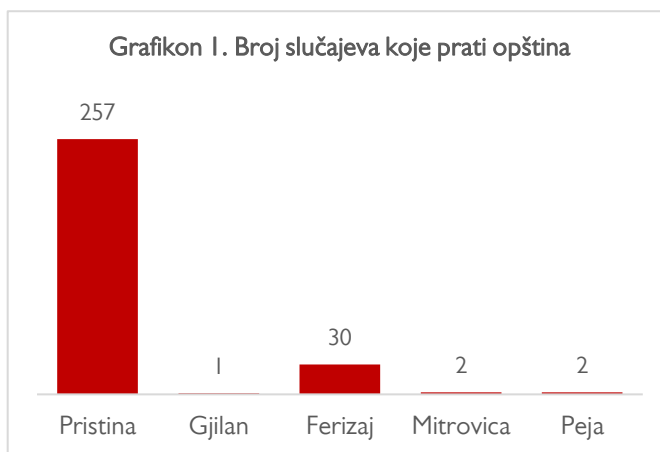
- U kojoj meri je pravni okvir Kosova u vezi s rodno zasnovanim nasiljem usklađen s međunarodnim pravom; u kojoj meri se okvir primenjuje?
 - Koji delovi zahtevaju dalju reviziju; i kako se to poboljšalo od 2021. godine, ako uopšte jeste?
 - U kojoj meri je sproveden NSPNNZ 2022-2026?
 - U kojoj meri se primenjuju nove odredbe KZK koje se odnose na rodno zasnovano nasilje?
- U kojoj meri su predstavnici odgovornih javnih institucija svesni svojih dužnosti u vezi sa postupanjem u slučaju rodno zasnovanog nasilja i kako se ta svest promenila od 2021. godine, ako uopšte jeste?
 - Koliko su svesni različitih vrsta rodno zasnovanog nasilja?
 - Koliko su svesni svojih dužnosti u vezi sa nasiljem u porodici?
- U kojoj meri relevantne institucije sprovode svoje odgovornosti?
 - U kojoj meri funkcionišu mehanizmi koordinacije?
 - Koji izazovi postoje za njihovu održivost i odgovarajuće funkcionisanje?

Za potrebe ovog istraživanja, rodno zasnovano nasilje je operacionalizovano (tj. definisano) tako da obuhvata nasilje u porodici, fizičko nasilje, psihološko nasilje, prinudni brak, prinudni abortus, prinudnu sterilizaciju, nasilje putem tehnologije, seksualno uznemiravanje, silovanje, seksualni napad, sakaćenje ženskih genitalija (SŽG), uhođenje i ubistvo. Istraživački tim priznaje da postoje i drugi oblici rodno zasnovanog nasilja — naročito trgovina ljudima i seksualno nasilje tokom rata ali oni nisu bili predmet analize zbog ograničenja u vremenu i resursima. MŽK u ovom izveštaju koristi termin „žrtva“, jer se on koristi i u Istanbulskoj konvenciji (IK), pravnom okviru Evropske unije, kao i pravnom okviru Kosova. Uprkos tome, MŽK priznaje i ARRnciju i autonomiju osoba koje su preživele nasilje.²²

Ovo istraživanje koristilo je istu metodologiju kao i prethodna istraživanja MŽK o rodno zasnovanom nasilju, kako bi se omogućilo poređenje kroz vreme. Primijenjen je kombinovani metodološki pristup, koji je obuhvatao analizu relevantnog pravnog okvira, posmatranje institucionalnog odgovora na rodno zasnovano nasilje, kabinetsko istraživanje, intervjue i pregled statističkih podataka.

Najpre je MŽK analizirala zakonski i politički okvir Kosova, u odnosu na Istanbulsku konvenciju (IK) i relevantne delove pravne tekovine Evropske unije (acquis), s ciljem da identifikuje promene koje su i dalje potrebne u zakonodavnom okviru. Ova pravna analiza je pomogla u dizajniranju pitanja za intervju.

Zatim je MŽK pratila rad nadležnih institucija u rešavanju 292 slučaja rodno zasnovanog nasilja u periodu 2021–2024, u pet opština u kojima se nalaze sudovi: Priština, Uroševac, Mitrovica, Peć i Gnjilane (Grafikon 1). Značajno veći broj slučajeva praćen je u Prištini, gde se nalazi više sudova i gde je prijavljen veći broj slučajeva. Praćenje je obuhvatalo i slučajeve u kojima su se građanke i građani obraćali MŽK i tražili takvu podršku. Za potrebe posmatranja

²² EIRR, “[Definition of Victim](#)”, [Na engleskom], 2012.

korišćen je protokol za praćenje, koji je omogućio procenu rada svih institucija uključenih u svako ročište pred sudom. MŽK je, kada je to bilo relevantno, prisustvovala i ročištima u centrima za socijalni rad (CSR). Treće, petočlani istraživački tim MŽK sproveo je 128 polustrukturisanih intervjua sa predstavnicama i predstavnicima institucija i aktera odgovornim za sprovođenje pravnog okvira koji se odnosi na rodno zasnovano nasilje (64% žena, 36% muškaraca). Koristeći metodu varijacionog uzorkovanja, ispitanici su odabrani/e u skladu sa svojim zakonskim nadležnostima iz sledećih institucija: Kosovska policija, Avokati/kinje žrtava (AŽ), Centri za socijalni rad (CSR), građanski sudovi, krivični sudovi, tužilaštva, Institucija ombudspersona Kosova (IOK), kazneno-popravne službe, službe za uslovnu slobodu, obrazovne ustanove, zdravstvene ustanove, Zavodi za zapošljavanje (ZZ), Centri za stručno osposobljavanje (CSO), Institut za sudsku medicinu (ISM) i sigurne kuće/stacionari za osobe koje su preživele nasilje. Sudovi, policija i tužilaštva su najčešće delegirali učesnike/ce istraživanja za intervjue. Veći procenat učesnika/ca može odražavati rodnu strukturu institucija ili njihove odluke o tome ko će učestvovati. MŽK je takođe obavila intervjue sa različitim organizacijama civilnog društva (OCD) koje se bave rodno zasnovanim nasiljem, uključujući sigurne kuće. Intervjui su sprovedeni u Prizrenu, Peći, Đakovici, Gnjilanu, Južnoj Mitrovici, Prištini i Uroševcu, uz prilagođene vodiče pitanja za svaku instituciju. Pitanja su se odnosila na njihove zakonske obaveze, poznavanje tih obaveza, stavove i iskustva u postupanju u slučajevima rodno zasnovanog nasilja, kao i na relevantne institucionalne promene od 2021. godine. Radi triangulacije istraživača/ica i povećanja validnosti nalaza, u većini intervjua su učestvovala/le po dva/e istraživača/ice.²³ Istraživači/ce su takođe primenjivali/e refleksivni pristup, razmatrajući nakon svakog intervjua na koji način su možda uticali/e na odgovore ispitanika/ca s obzirom na svoju poziciju i ulogu u procesu istraživanja. Kako bi se smanjio mogući uticaj rodne dinamike i odnosa moći, tim je nastojao da obezbedi interakcije između osoba istog pola tokom intervjua. Međutim, to nije uvek bilo izvodljivo zbog problema u planiranju i rasporedu termina. Odgovori učesnika/ca istraživanja mogli su da se razlikuju u zavisnosti od pola istraživača/ice, što je moglo uticati na rezultate. Na primer, članovi/ce tima su primetili/e da su muški učesnici govorili iskrenije i otvorenije sa muškim istraživačima nego sa istraživačicama.

Četvrto, MŽK je zatražila i analizirala sve dostupne statističke podatke koji se odnose na rodno zasnovano nasilje, a koje su dostavile relevantne institucije, uključujući policiju, tužilaštvo, sudove i sigurne kuće.²⁴ MŽK je takođe prikupila podatke iz nove centralizovane baze podataka o slučajevima nasilja u porodici – Sistema za upravljanje slučajevima (SIMP). Analiza podataka imala je za cilj da ispita trendske promene tokom vremena u vezi sa prijavljivanjem i upravljanjem slučajevima rodno zasnovanog nasilja od strane različitih nadležnih institucija. Istraživački tim je kodirao nalaze istraživanja u posebnoj bazi podataka formiranoj u skladu sa istraživačkim pitanjima. Radi povećanja validnosti tokom procesa kodiranja, najmanje dva/e člana/ice tima analizirala/e su svaki intervju.

Autori/ke su takođe distribuirali/e nacrt završnog izveštaja učesnicima/cama istraživanja radi provere tačnosti i stručne recenzije. Izmene su sprovedene na osnovu pristiglih komentara i povratnih informacija, pre nego što je izveštaj objavljen.

O izveštaju

Prvo poglavlje analizira važeći pravni okvir Kosova u odnosu na Istanbulsku konvenciju (IK), sa ciljem da identifikuje preostale izmene koje su potrebne kako bi se rodno zasnovano

²³ U nekoliko slučajeva, zapisničarka nije mogla da učestvuje zbog izazova u usklađivanju termina. Ovi intervjui su snimljeni, transkribovani i analizirani od strane više istraživača.

²⁴ Za sve primljene podatke, videti Aneks 2.

nasilje adekvatno obuhvatilo zakonodavstvom, u okviru tekućih procesa revizije i dopuna zakona. Drugo poglavlje razmatra institucionalni odgovor na rodno zasnovano nasilje, sa odeljcima koji se fokusiraju na svaku nadležnu instituciju, kao i na međuinstitucionalnu koordinaciju. Treće poglavlje sadrži preporuke usmerene na svaku instituciju pojedinačno. Prilozi obuhvataju (1) podatke o postupanju institucija u vezi sa različitim oblicima rodno zasnovanog nasilja i (2) sažetak nezavisne evaluacije MŽK o sprovođenju Nacionalne strategije za zaštitu od nasilja nad ženama i nasilja u porodici (NSPNNZ).

PРАВНА АНАЛИЗА

Ovo poglavlje analizira pravni i politički okvir koji se odnosi na rodno zasnovano nasilje na Kosovu.¹ Najpre se izlaže relevantni međunarodni pravni okvir, a zatim razmatra tematska pitanja povezana sa Istanbulsom konvencijom (IK). Nakon toga se razmatra u kojoj meri je zakonodavstvo Kosova usklađeno sa suštinskim odredbama IK, uključujući različita krivična dela koja obuhvataju rodno zasnovano nasilje i naknadu štete žrtvama. Potom se ispituje u kojoj meri je pravni okvir Kosova usklađen sa odredbama IK koje se odnose na istragu, krivično gonjenje, procesno pravo i zaštitne mere. Na kraju, poglavlje prikazuje mere iz IK koje se odnose na prevenciju nasilja i prikupljanje podataka, kao i njihovu primenljivost na Kosovu.

Međunarodni pravni okvir

Ovaj deo daje pregled relevantnog međunarodnog pravnog okvira koji se primenjuje u vezi sa borbom protiv rodno zasnovanog nasilja, kao i obim u kojem su međunarodni instrumenti primenljivi na Kosovu.

Istanbulska konvencija

Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, poznata kao „Istanbulska konvencija“ (IK), stupila je na snagu u avgustu 2014. godine. IK ima za cilj da uspostavi sveobuhvatne obaveze za borbu protiv rodno zasnovanog nasilja nad ženama u okviru međunarodnog prava ljudskih prava, čineći je prvim pravno obavezujućim instrumentom te vrste u Evropi.² Polazeći od Deklaracije Ujedinjenih nacija o eliminaciji nasilja nad ženama, IK prepoznaje nasilje nad ženama kao manifestaciju istorijski nejednakih rodni odnosa moći, koji su doveli do podređenosti i diskriminacije žena i do sprečavanja njihovog punog napretka u društvu.³

IK definiše i kriminalizuje različite oblike rodno zasnovanog nasilja i obavezuje države potpisnice da, ukoliko je potrebno, sprovedu zakonske izmene u okviru domaćeg građanskog i krivičnog zakonodavstva. U njoj su navedena sledeća krivična dela: psihološko nasilje, uhođenje, fizičko nasilje i seksualno nasilje, uključujući silovanje, prinudni brak, sakaćenje ženskih genitalija, prinudni abortus, prinudnu sterilizaciju i seksualno uznemiravanje. IK usvaja holistički pristup u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja kroz četiri stuba: prevencija, zaštita i podrška žrtvama, krivično gonjenje i koordinisane politike. Ona predviđa širok spektar mera za sprovođenje koordinisanih i sveobuhvatnih politika među institucijama.⁴

Dana 25. septembra 2020. godine, Kosovo je izmenilo svoj Ustav kako bi uključilo IK kao direktno primenljiv zakon.⁵ Da bi odredbe IK imale praktičan efekat, Kosovo mora da

¹ Ovo poglavlje predstavlja ažuriranu i revidiranu verziju sličnog poglavlja objavljenog u prethodnom izveštaju MŽK, *Od zakona do akcije*, 2021. Prvobitno ga je napisao David JJ Rian, a ažurirala ga je kancelarija Arthur Cok LLP, uključujući Davida JJ Riana, kao pro bono doprinos MŽK.

² Nousiainen, K. i Činkin, C., „[Legal Implications of EU Accession to the Istanbul Convention](#)”, Evropska Komisija, 2015, str. 39, [Na engleskom].

³ [SE Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence](#), Preambula, [Na engleskom].

⁴ Jürviste, Ü., Istraživačka služba Evropskog parlamenta, „[The Istanbul Convention: a tool to tackle violence against women and girls](#)”, 2015, str. 1, [Na engleskom].

⁵ SE, „[The National Assembly of Kosovo* decides to apply the Istanbul Convention](#)”, [Na engleskom], 2020.

preduzme dalje zakonodavne korake, praćene strožom odgovornošću, kontinuiranim praćenjem i doslednom primenom zakona. Ovaj izveštaj analizira stepen usklađenosti kosovskog pravnog okvira sa standardima koje postavlja IK i identifikuje dodatne izmene koje su potrebne.

Kosovo trenutno teži da postane ćlan Saveta Evrope (SE). Ukoliko ćlanstvo bude ostvareno, Kosovo će steći pravo da ratifikuje IK, ćime bi postala „strana ugovornica“ Konvencije. Ratifikacija IK od strane Kosova donela bi određene nadležnosti i obaveze izveštavanja, koje se trenutno ne primenjuju, kako je objašnjeno u nastavku.

Međunarodna saradnja

Poglavlje VIII Istanbulske konvencije odnosi se na saradnju između država potpisnica, u svrhu:

- prevencije, suzbijanja i krivićnog gonjenja svih oblika nasilja obuhvaćenih delokrugom Konvencije;
- zaštite i pružanja pomoći žrtvama;
- obezbeđivanja istraga ili postupaka koji se odnose na dela obuhvaćena Konvencijom; i
- izvršenja relevantnih građanskih i krivićnih presuda, uključujući naloge za zaštitu.⁶

Konkretno, to podrazumeva sledeće:

- Kosovo će biti obavezno da obezbedi da stanovnici/ce mogu podnositi prekogranićne pritužbe unutar zemlje u vezi sa delima izvršenim na teritoriji druge države potpisnice Istanbulske konvencije.⁷
- Ako kosovske vlasti imaju osnovanu sumnju da je osoba u neposrednoj opasnosti od izvršenja dela nasilja navedenih u ćlanu 36 (seksualno nasilje, uključujući silovanje), ćlanu 37 (prinudni brak), ćlanu 38 (sakaćenje ženskih genitalija) i ćlanu 39 (prinudni abortus i prinudna sterilizacija) na teritoriji druge države potpisnice, biće ohrabrene da bez odlaganja proslede te informacije toj državi kako bi se obezbedilo preduzimanje odgovarajućih zaštitnih mera.⁸
- U slućajevima kada kosovske vlasti tokom sopstvenih istraga dođu do informacija koje bi mogle pomoći drugoj državi potpisnici u sprećavanju krivićnih dela, pokretanju ili sprovođenju istraga, ili koje bi mogle dovesti do zahteva za saradnju u skladu sa Poglavljem VIII, Kosovo će imati pravo da te informacije proslede drugoj državi, ako je to u skladu sa njegovim unutrašnjim zakonima.⁹ Država koja primi takve informacije dužna je da ih proslede nadležnim organima.¹⁰

Grupa eksperata za delovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO)

Mehanizam za praćenje sprovođenja Istanbulske konvencije, poznat kao GREVIO, uspostavljen je u okviru Poglavlja IX. GREVIO je nezavisno telo za praćenje, koje ćini između 10 i 15 ćlanova/ica, uključujući predstavnike/ce svake države potpisnice Konvencije, koje bira

⁶ IK, ćlan 62.

⁷ ćlan 62.2.

⁸ ćlan 63.

⁹ ćlan 64(2).

¹⁰ ćlan 64(3).

Komiteet država potpisnica. Ukoliko Kosovo ratifikuje Istanbulsku konvenciju, postalo bi član ovog Komiteta i imalo bi obavezu da se podvrgne praćenju i evaluaciji od strane GREVIO-a.

Države potpisnice su obavezne da Sekretaru generalnom Saveta Evrope dostave izveštaj o zakonodavnim i drugim merama preduzetim radi sprovođenja Istanbulske konvencije, koji zatim razmatra GREVIO.¹¹ GREVIO priprema nacrt izveštaja koji sadrži analizu sprovedene evaluacije, kao i preporuke i predloge za rešavanje uočenih problema.¹² Tokom pripreme nacrta, nevladine organizacije (NVO), organizacije civilnog društva, nacionalne institucije za zaštitu ljudskih prava, kao i određena tela Saveta Evrope ili druga međunarodna tela, mogu dostaviti relevantne informacije GREVIO-u.

Nacrt izveštaja se zatim prosleđuje državi potpisnici na komentarisanje, a komentari države uzimaju se u obzir pri usvajanju konačnog izveštaja.¹³ Na osnovu izveštaja GREVIO-a, Komitet država potpisnica može usvojiti preporuke upućene konkretnoj državi.¹⁴

Komiteet strana može takođe usvojiti preporuke upućene stranci na osnovu izveštaja GREVIO-a.¹⁵ U okolnostima kada GREVIO primi pouzdane informacije koje ukazuju na situaciju koja zahteva hitnu pažnju, može zatražiti od strane da hitno podnese poseban izveštaj o merama koje treba preduzeti radi sprečavanja ozbiljnog, masovnog ili upornog obrasca nasilja nad ženama.¹⁶ GREVIO takođe ima ovlašćenje da usvoji opšte preporuke o sprovođenju Isključive kaznene zajednice koje nisu specifične za zemlju.¹⁷ Iako opšte preporuke nisu pravno obavezujuće, one su deo budućeg praćenja.¹⁸

Učešće parlamenta

Nacionalni parlamenti moraju biti pozvani da učestvuju u praćenju mera koje se preduzimaju radi sprovođenja Istanbulske konvencije.¹⁹ Države potpisnice su takođe obavezne da dostave izveštaje GREVIO-a svojim parlamentima na razmatranje. Pored toga, Parlamentarna skupština Saveta Evrope (PSSE), koju čine poslanici iz svake države članice, biće pozvana da redovno razmatra stepen sprovođenja Istanbulske konvencije.²⁰

Direktiva Evropske unije 2024/1385 o borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici

Evropska unija je 14. maja 2024. godine usvojila Direktivu o nasilju nad ženama (VAWD). Struktura Direktive u velikoj meri prati Istanbulsku konvenciju (IK), ali sadrži i nekoliko značajnih dopuna. Na primer, Direktiva VAWD obuhvata krivična dela povezana sa nasiljem putem tehnologije, odnosno sajber-kriminalom, koja nisu obuhvaćena IK, i detaljnije definiše način na koji treba da funkcionišu mere zaštite i usluge podrške. Države članice Evropske unije dužne su da transponuju ovu Direktivu do 14. juna 2027. godine.

Zbog ograničenih nadležnosti Evropske unije u oblasti krivičnog prava, Direktiva ne obuhvata sva krivična dela koja su predviđena IK. Dok Direktiva kriminalizuje samo određene

¹¹ Član 68(1).

¹² Član 68(10).

¹³ Član 68(5) i Član 68(8).

¹⁴ Član 68(10).

¹⁵ Član 68(12).

¹⁶ Član 68(13).

¹⁷ Član 69.

¹⁸ SE, [Explanatory Report – CETS 210 – Violence against women and domestic violence. Član 69](#), [Na engleskom], 2011.

¹⁹ IK, Član 70(1).

²⁰ Članovi 70(2) i 70(3).

oblike rodno zasnovanog nasilja — kao što su sakaćenje ženskih genitalija (SŽG), prinudni brak i nasilje putem tehnologije— odredbe koje se odnose na zaštitu i podršku žrtvama i prevenciju nasilja i dalje se primenjuju na širi spektar rodno zasnovanog nasilja definisan u Istanbulskoj konvenciji i ne bi trebalo da budu ograničene samo na konkretna dela kriminalizovana Direktivom VAWD.

Drugi propisi Evropske unije koji se odnose na rodno zasnovano nasilje

Pored Direktive VAWD, pravna tekovina Evropske unije (EU *acquis*) u ovoj oblasti u velikoj meri se sastoji od zaključaka Saveta, rezolucija Evropskog parlamenta i strategija Evropske komisije. Za razliku od VAWD, ovi dokumenti nisu pravno obavezujući za države članice.²¹ Takođe, relevantne direktive nisu specifično usmerene na rodno zasnovano nasilje, već se samo posredno odnose na nasilje nad ženama. Ipak, određeni pravni akti su relevantni za Kosovo, koje kao država kandidatkinja za članstvo u Evropskoj uniji mora da usklađuje svoje zakonodavstvo sa zakonodavstvom EU u skladu sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju (SSP).²² Među relevantnim instrumentima su: Direktiva o pravima žrtava;²³ Direktiva o suzbijanju trgovine ljudima;²⁴ Prerađena Direktiva o jednakom tretmanu²⁵ i Direktiva o dobrima i uslugama o ravnopravnosti polova,²⁶ koje definišu i osuđuju uznemiravanje²⁷ i seksualno uznemiravanje;²⁸ i Direktiva o borbi protiv seksualnog zlostavljanja dece.²⁹

Tematska pitanja prema Istanbulskoj konvenciji i njihova primenljivost na kosovsko zakonodavstvo

Ovaj deo razmatra tematske oblasti obuhvaćene Istanbulskom konvencijom i meri u kojoj su one odražene u pravnom i političkom okviru Kosova, uključujući integraciju adekvatne rodne perspektive, sveobuhvatan među-institucionalni pristup usmeren na žrtve, kao i efikasne mehanizme praćenja.

²¹ Bonewit, A. (Evropski parlament, Generalni direktorat za interne politike), "[Study on the Issue of Violence Against Women in the European Union](#)", [Na engleskom], str. 44, 2016.

²² [Stabilisation and Association Agreement between the European Union and Kosovo](#) (OJ L 71, 16.3.2016), [Na engleskom].

²³ Direktiva 2012/29/EU [on common minimum standards on the rights, support and protection of victims](#). [Na engleskom].

²⁴ Direktiva 2011/36/EU [on preventing and combatting trafficking in human beings and protecting its victims](#). [Na engleskom].

²⁵ Direktiva 2006/54/EC [on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation \(recast\)](#). [Na engleskom].

²⁶ Direktiva 2004/113/EC [on implementing the principle of equal treatment between men and women in the access to and supply of goods and services](#). [Na engleskom].

²⁷ "Kada neželjeno ponašanje povezano sa polom osobe nastupi sa namerom ili posledicom narušavanja dostojanstva te osobe i stvaranja zastrašujućeg, neprijateljskog, ponižavajućeg, degradirajućeg ili uvredljivog okruženja."

²⁸ "Kada dođe do bilo kog oblika neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode, sa namerom ili posledicom narušavanja dostojanstva osobe, posebno kada se time stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje."

²⁹ Direktiva 2011/93/EU [o borbi protiv seksualnog zlostavljanja i seksualne eksploatacije dece i dečije pornografije](#). Zaštita je predviđena i Direktivom 2011/99/EU [o evropskom nalogu za zaštitu](#) kao i Uredbom (EU) br. 606/2013 [o međusobnom priznavanju zaštitnih mera u građanskopravnim stvarima](#). Međutim, primena ovih instrumenata je delotvorna samo unutar EU, [Na engleskom].

Sprovođenje rodne perspektive Istanbulske konvencije

Pojam „rod“ kao društvena konstrukcija pokazao se ključnim za opisivanje strukturalne opresije nad ženama i za razumevanje istorijskih, sistemskih i institucionalizovanih neravnoteža moći koje dovode do rodne nejednakosti i rodno zasnovanog nasilja.³⁰ Iako se ovaj termin koristi u okviru međunarodnog prava ljudskih prava i pre usvajanja Istanbulske konvencije (videti Okvir 3),³¹ IK je postala prvi pravno obavezujući međunarodni ugovor koji definiše „rod“ u terminima društvene konstrukcije.

Konvencija priznaje društveno konstruisanu prirodu roda, definišući ga kao „uloge, ponašanja, aktivnosti i osobine koje određeno društvo smatra primerenim za žene i muškarce“. Ovakvo progresivno tumačenje pojma roda izdvaja IK od prethodnih međunarodnih ugovora. Konvencija obavezuje države potpisnice da uspostave rodno osetljive politike i da primenjuju rodnu perspektivu prilikom sprovođenja i evaluacije uticaja svojih odredbi. Njene obaveze u pogledu zaštite, podrške,³² i krivični postupak trebaju da se zasnivaju na rodno obojenom razumevanju nasilja nad ženama.³³ Stranke moraju preduzeti mere, gde je to prikladno, da uključe nastavni materijal o pitanjima rodne ravnopravnosti, međusobnog poštovanja i nestereotipnih rodni uloga.³⁴ Međunarodna konvencija zahteva od strana da zaštite prava žrtava bez diskriminacije po bilo kom osnovu, uključujući, po prvi put u međunarodnom ugovoru, na osnovu rodnog identiteta ili seksualne orijentacije.³⁵

IK je delimično rodno specifičan fokusirajući se na rodno zasnovano nasilje nad ženama, definisano kao „nasilje usmereno prema ženi zbog njenog pola ili nasilje koje nesrazmerno pogađa žene“.³⁶ Iako je cilj Međunarodnog pakta o nasilju u porodici da zaštiti sve žrtve nasilja u porodici, posebnu pažnju posvećuje ženama kao nesrazmerno pogođenom polu (član 2). Iako

Okvir 3. Terminologija Istanbulske konvencije

Pol

Odnosi se na „biološke razlike između žena i muškaraca.“

- CEDAW, Opšta preporuka br. 28

Rod

Odnosi se na „društveno konstruisane identitete, atribute i uloge žena i muškaraca, kao i na društveno i kulturno značenje koje društvo pridaje biološkim razlikama, što rezultira hijerarhijskim odnosima između žena i muškaraca i raspodelom moći i prava koja pogoduje muškarcima, a dovodi žene u nepovoljniji položaj. Društveni položaj žena i muškaraca zavisi od političkih, ekonomskih, kulturnih, socijalnih, religijskih, ideoloških i ekoloških faktora, koji se mogu menjati pod uticajem kulture, društva i zajednice.“-

CEDAW, Opšta preporuka br. 28

Rodno zasnovano nasilje

Podrazumeva nasilje koje se vrši nad osobom zbog njenog ili njegovog roda ili nasilje koje nesrazmerno pogađa osobe određenog roda.

³⁰ Antić, M. i Radačić, I., „Razvijajuće razumevanje roda u međunarodnom pravu i otpor prema ‘rodnoj ideologiji’ 25 godina nakon Pekinške konferencije o ženama“, Women’s Studies International Forum, 2020, str. 83.

³¹ Videti, na primer, Opštu preporuku br. 28 Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena (2010, odeljak 5).

³² Članovi 18 i 49.

³³ Član 6.

³⁴ Član 14.

³⁵ Član 4.3; videti deo u nastavku pod nazivom „Nediskriminacija i intersekcionalni pristup u suzbijanju rodno zasnovanog nasilja.“

³⁶ Član 3(d).

je ovo rešenje opisano kao inovativno, slučajevi nasilja u porodici nad muškarcima nisu utemeljeni u strukturnoj diskriminaciji ili potčinjenosti.³⁷ Prethodna specijalna izveštioica UN za nasilje nad ženama, Rašida Mandžu, napisala je da upotreba rodne neutralnosti u ovom kontekstu „favorizuje pragmatičnije i politički prihvatljivije razumevanje roda, odnosno, kao jednostavnog eufemizma za “muškarce i žene”, a ne kao sistema dominacije muškaraca nad ženama.”³⁸ Ona smatra da ovo implicira kako muškarci koji su žrtve nasilja „zahtevaju i zaslužuju uporedive resurse sa onima koji su namenjeni ženskim žrtvama“, čime se zanemaruje činjenica da nasilje nad muškarcima ne proizlazi iz sveprisutne nejednakosti i diskriminacije, te da ono nije ni sistemsko ni pandemijsko na način na koji nasilje nad ženama to nesporno jeste.

Ona dalje navodi:

Nasilje nad ženama ne može se analizirati izolovano, pojedinačno, bez uvažavanja individualnih, institucionalnih i strukturalnih faktora koji upravljaju i oblikuju živote žena. Takvi faktori zahtevaju rodno specifične pristupe kako bi se obezbedila jednakost u ishodima za žene. Pokušaji da se objedine svi oblici nasilja u takozvani “rodno neutralan” okvir obično dovode do depolitizovanog ili razvodnjenog diskursa, koji napušta transformativnu arndu.

Na Kosovu, Zakon o rodnoj ravnopravnosti prepoznaje nasilje zasnovano na polu kao oblik diskriminacije koji „ozbiljno ometa sposobnost žena i muškaraca da uživaju u pravima i slobodama na osnovu ravnopravnosti”.³⁹ Osnovni pravni akt u oblasti rodno zasnovanog nasilja na Kosovu, Zakon o zaštiti od porodičnog nasilja (ZZPN),⁴⁰ zamenjen je 2023. godine Zakonom o sprečavanju i zaštiti od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja (ZRZN).⁴¹ ZZPN je kritikovan zbog toga što nije adekvatno priznao da nasilje nad ženama predstavlja oblik diskriminacije i kršenje ljudskih prava žena.⁴² Sada se ZRZN više usklađuje sa međunarodnom konvencijom i eksplicitno priznaje da je „porodično nasilje, nasilje nad ženama i rodno zasnovano nasilje kršenje ljudskih prava i sloboda i predstavlja diskriminaciju koja ih ograničava u uživanju prava i sloboda na ravnopravnoj osnovi sa muškarcima”.⁴³

Rod u krivičnom pravu

Krivične odredbe Istanbulske konvencije su u načelu rodno neutralne, jer pol ili rod žrtve ili počinioca ne bi trebalo da predstavljaju konstitutivni element krivičnog dela. Međutim, to ne sprečava države da uvedu rodno specifične odredbe,⁴⁴ a postoje i određeni izuzeci. Na Kosovu je razumevanje rodno uslovljenih efekata nasilja u kontekstu krivičnih dela delimično prepoznatljivo. Prema članu 173 Krivičnog zakonika Kosova (KZK), ubistvo motivisano na osnovu pola, rodnog identiteta i/ili seksualne orijentacije smatra se teškim ubistvom, koje se kažnjava kaznom zatvora od najmanje 10 godina ili doživotnim zatvorom. Zakonik o krivičnom postupku Kosova

³⁷ Ibid.

³⁸ Manjoo, R., “[Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences](#)”, [Na engleskom], (A/HRC/26/38), str. 17.

³⁹ Zakon br. 05/L-020 o [Rodnoj Ravnopravnosti](#), Član 4.2, 2015.

⁴⁰ Zakon br. 03/L-182 o [Zaštiti od nasilja u porodici, 2010.](#)

⁴¹ Zakon br. 08/L-185 o [Sprečavanju i zaštiti od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja, 2023.](#)

⁴² OEBS, [Adjudication of petitions for protection orders in domestic violence cases in Kosovo](#), [Na engleskom], 2012, str. 23.

⁴³ ZRZN, Član 4.1.

⁴⁴ “[Obrazloženje uz Konvenciju Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici](#)”, Istanbul, 11. V 2011, stav 153.

(ZKP) propisuje da se mora obratiti „dužna pažnja“ prema „oštećenoj osobi koja je žrtva ...trgovine ljudima, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodičnim odnosima, seksualnog nasilja, eksploatacije ili diskriminacije, kao i žrtvama koje su pretrpele znatnu štetu zbog težine krivičnog dela”.⁴⁵ Međutim, ZKP ne sadrži definiciju pojma “rod”.

Istanbulska konvencija Kosova (KZK) prepoznaje rodne aspekte nasilja prvenstveno u porodičnom kontekstu. On definiše pojam „ranjiva žrtva“ kao: „žrtvu krivičnog dela koja je ... trudna žena, ... ili osoba čiji odnos i zavisnost od učinioca čine tu osobu posebno ranjivom na ponovnu viktimizaciju, zastrašivanje ili odmazdu”.⁴⁶ „Ranjive žrtve“ su posebno obrađene u nekoliko krivičnih dela koja se odnose na rodno zasnovano nasilje,⁴⁷ ali svaki zločin koji je počinjen protiv žrtve koja je „posebno ranjiva“ tretira se kao otežavajući prilikom izricanja kazne.⁴⁸ Smernice Vrhovnog suda za izricanje kazni objašnjavaju da je najvažniji faktor prilikom odmeravanja kazne, kada se ove odredbe primenjuju, nivo ranjivosti žrtve i stepen u kojem je počinilac tu ranjivost doživeo.⁴⁹ U vezi sa nasiljem u porodici, Smernice navode da će „dugotrajni period mentalnog i fizičkog zlostavljanja povećati bespomoć žrtve i verovatnoću da će biti utvrđeno značajno otežavajuće stanje.”⁵⁰

Drugi zločini se smatraju otežavajućim kada počinilac deli porodični odnos sa žrtvom.⁵¹ Princip „otežavajućih okolnosti“ se takođe generalno primenjuje na širok spektar krivičnih dela.⁵² Definicija „roda“ u KZK još uvek nije usklađena sa širom definicijom roda koju je dao Međunarodni sud; trenutno sadrži dvosmislenu definiciju koja se koristi u Rimskom statutu: „Rod – se odnosi na dva pola, muški i ženski, u kontekstu društva”.⁵³ Bez obzira na to, nekoliko zločina je otežavajuće ako su počinjeni na osnovu pola,⁵⁴ i postoji opšteprimenljiva otežavajuća okolnost sa istim principom.⁵⁵

Koordinacija sveobuhvatnog institucionalnog odgovora

Istanbulska konvencija zahteva sprovođenje integrisanih, efikasnih, sveobuhvatnih i koordinisanih politika koje obuhvataju sve neophodne mere za borbu protiv i prevenciju svih oblika nasilja, kao i za zaštitu i podršku žrtvama.⁵⁶ Države potpisnice treba da uspostave holistički, na žrtvu usmeren odgovor na nasilje nad ženama.⁵⁷ Konvencija takođe zahteva odgovarajuću raspodelu finansijskih i ljudskih resursa za adekvatno sprovođenje integrisanih politika,

⁴⁵ Br. 06/L-151 [Zakonik o krivičnom postupku](#), Član 63.1.4.

⁴⁶ Zakon Br. 06/L-074 [Krivični zakonik Republike Kosova](#), Član 113.39.

⁴⁷ Videti posebno: laka telesna povreda (član 185), teška telesna povreda (član 186), sakaćenje ženskih genitalija (član 180), napad (član 184), otmica (član 191) i protivpravno lišenje slobode (član 193).

⁴⁸ Član 70.2.6.

⁴⁹ Vrhovni sud Kosova, [Smernice za izricanje kazni](#), prvo izdanje, 2018, str. 79. Postoji i drugo izdanje (2024), ali zvanična veb-stranica nije bila dostupna u trenutku objavljivanja ovog izveštaja, te nije bilo moguće uključiti citat i hipervezu.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Videti posebno: silovanje (član 227), seksualni napad (član 229), narušavanje seksualnog integriteta (član 230) i ropstvo, ropstvu slične uslove i prinudni rad (član 163).

⁵² Član 70.2.14.

⁵³ Član 143.1.10. Neki tvrde da upotreba izraza „u okviru društvenog konteksta“ eksplicitno uključuje društvenu konstrukciju roda (Copelon, R., „Rodni zločini kao ratni zločini: Integriranje zločina protiv žena u međunarodno krivično pravo“, *McGill Law Journal*, 46, 2000, str. 237), dok konzervativna tumačenja ove definicije uglavnom zaključuju da ona rod smešta u okvire biološkog pola (Singson, S., „Nova evropska konvencija definiše ‘rod’ kao društveni konstrukt“, *Catholic Family and Human Rights Institute [C-FAM]*, 7. april 2000, str. 1).

⁵⁴ Videti, na primer: teško ubistvo (član 173), napad (član 184) i tešku telesnu povredu (Član 186).

⁵⁵ Član 70.2.12.

⁵⁶ Članovi 7.1 i 18.2, redom.

⁵⁷ Član 7.2.

mera i programa, uključujući i one koje sprovode nevladine organizacije (NVO).⁵⁸ Istanbulska konvencija prepoznaje važan doprinos civilnog društva, naročito NVO koje se bave pravima žena, i nalaže državama da podstiču i podržavaju njihov rad.⁵⁹ Države moraju imenovati zvanična, centralna tela odgovorna za koordinaciju, sprovođenje, praćenje i evaluaciju politika i mera za sprečavanje i suzbijanje svih oblika nasilja, u skladu sa odredbama Konvencije.⁶⁰

Slično tome, Direktiva VAWD zahteva koordinaciju i saradnju u okviru politika i institucionalnog odgovora na nasilje nad ženama. Države članice obavezne su da usvoje i sprovode efikasne, sveobuhvatne i koordinisane politike na nacionalnom nivou, kako bi se sprečilo i suzbilo nasilje nad ženama i nasilje u porodici. Ove politike moraju biti pod nadzorom jednog ili više posebno imenovanih zvaničnih tela.⁶¹ Direktiva VAWD takođe prepoznaje ključnu ulogu NVO, zahtevajući od država članica da redovno sarađuju i konsultuju se sa NVO prilikom pružanja usluga podrške, izrade politika, sprovođenja kampanja informisanja i podizanja svesti, istraživanja i obrazovnih programa, obuka, kao i praćenja i evaluacije uticaja mera za podršku i zaštitu žrtava nasilja nad ženama.⁶²

Direktiva VAWD ide korak dalje od Istanbulske konvencije, jer poziva na usvajanje nacionalnih akcionih planova za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja, izrađenih u saradnji sa specijalizovanim službama podrške. Ovi planovi mogu sadržati prioritete i aktivnosti, mehanizme praćenja, detalje o potrebnim resursima i način njihove raspodele. Nacionalni akcioni planovi treba da se redovno revidiraju i ažuriraju.⁶³ Takođe, izvan okvira IK, države članice EU su obavezne da uspostave odgovarajuće mehanizme koordinacije i saradnje među relevantnim organima, uključujući ombudsmana, lokalne i regionalne vlasti, organe reda, pravosuđe, službe podrške, NVO, centre za socijalni rad, kao i obrazovne i zdravstvene ustanove.⁶⁴

ZRZN se nadovezuje na ZZNP, rešavajući prethodne praznine jasnim definisanjem odgovornosti aktera uključenih u koordinaciju institucionalnog odgovora na rodno zasnovano nasilje. Iako odgovornosti i međuinstitucionalna koordinacija za nasilje u porodici⁶⁵ i trgovina ljudima⁶⁶ su ranije bili definisani u SOP-ovima, nedostajale su uporedive mere za druge oblike rodno zasnovanog nasilja. Stoga odgovornosti nisu bile priznate zakonom, što je dovelo do ograničenih budžeta i neadekvatne finansijske podrške za mehanizme koordinacije. ZRZN u velikoj meri ispravlja ovo preciziranjem odgovornosti sledećih aktera.

Nacionalni koordinator za zaštitu od porodičnog nasilja i nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja je najviši autoritet za koordinaciju, sprovođenje, praćenje i evaluaciju politika i mera za sprečavanje i borbu protiv svih oblika nasilja u okviru Zakona o međunarodnoj zajednici, ZRZN i Nacionalne strategije.⁶⁷ **Ministar pravde** obavlja ovu funkciju i mora da podnese izveštaj parlamentu najmanje jednom godišnje. Nacionalni koordinator:

- vodi izradu, praćenje i sprovođenje Nacionalne strategije i Akcionog plana;
- koordinira, sprovodi, prati i procenjuje politike i mere za sprečavanje i borbu protiv svih oblika nasilja koji su obuhvaćeni ZRZN i IK;

⁵⁸ Član 8.

⁵⁹ Član 9.

⁶⁰ Član 10.

⁶¹ Član 38.

⁶² Član 41.

⁶³ Član 39.

⁶⁴ Član 40.

⁶⁵ KP, [Standardne operativne procedure za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu](#).

⁶⁶ Ministarstvo unutrašnjih poslova, Kancelarija Nacionalnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima, [Standardne operativne procedure za žrtve trgovine ljudima na Kosovu](#).

⁶⁷ Član 13 i 25.4.

- predsedava i predstavlja Međuministarsku koordinacionu grupu (MKG) za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama;
- vodi proces podizanja kapaciteta koordinacionih mehanizama za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama, u saradnji sa ARRncijom za rodnu ravnopravnost (ARR); i
- redovno prati rad lokalnih koordinacionih mehanizama (uz podršku MKG).

U okviru Ministarstva pravde i administracije (MP) formiran je **Sekretarijat** koji podržava Nacionalnog koordinatora i MKG. Sekretarijat je odgovoran za prikupljanje informacija, pripremu izveštaja o praćenju i druge radnje koje zahteva Nacionalni koordinator.

ARR je zamenica Nacionalnog koordinatora, koji može da preuzme odgovornosti Nacionalnog koordinatora ako to zahteva, uz odobrenje MKG-a.⁶⁸ ARRncija za rodnu ravnopravnost (ARR) je odgovorna za obezbeđivanje „uključivanja rodne perspektive u sve javne politike i zakonodavstvo, sisteme i procese“, uključujući vođenje pregleda i evaluacije SOP-ova, koordinaciju procesa izgradnje institucionalnih i međusektorskih kapaciteta za sprovođenje SOP-ova i koordinaciju izgradnje kapaciteta medija za eliminisanje rodni stereotipa i seksističkog jezika, sve u koordinaciji sa Ministarstvom pravde i nadležnim ministarstvima.

MKG-om predsedava Nacionalni koordinator.⁶⁹ Zamenik predsedavajućeg je ARRncija za rodnu ravnopravnost (ARR). U njen sastav ulazi po jedan/na predstavnik/ca iz Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP), Ministarstva finansija, rada i transfera (MFRT), Ministarstva pravde (MP), Ministarstva zdravlja (MZ), Ministarstva obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija (MONTI), Ministarstva lokalne samouprave (MLS), Ministarstva kulture, omladine i sporta (MKOS), kao i iz policije Kosova (PK), Kancelarije državnog tužioca, Sudskog saveta Kosova (SSK), Akademije pravde (AP), Koalicije skloništa Kosova, Kancelarije za zastupanje i pomoć žrtvama (KZPŽ) i Centara za socijalni rad (CSR). Svako ministarstvo treba da bude predstavljeno od strane zamenika/ce ministra/ke, iako članstvo može biti delegirano kabinetom službeniku/ci/članu/ici kabineta „u slučaju nemogućnosti“. Ova odredba, međutim, nije jasna u pogledu učestalosti takvog delegiranja i mogla bi biti precizirana. Nacionalni koordinator može, u zavisnosti od obaveza predviđenih Nacionalnom strategijom, pozvati predstavnike drugih ministarstava ili institucija. Predstavnici organizacija civilnog društva (OCD) i strateški partneri mogu biti pozvani od strane Nacionalnog koordinatora kao posmatrači. Međuministarska koordinaciona grupa (MKG) odgovorna je za sprovođenje, reviziju i evaluaciju Nacionalne strategije; koordinaciju, implementaciju, praćenje i evaluaciju politika i mera za prevenciju i suzbijanje svih oblika nasilja; kao i za obezbeđivanje međuinstitucionalne i međusektorske saradnje, uključujući prikupljanje i obradu podataka, obezbeđivanje budžeta i ljudskih resursa za sprovođenje Strategije. Sve institucije na svim nivoima moraju odgovoriti na sve zahteve MKG-a.

Lokalni mehanizmi koordinacije moraju biti uspostavljeni u svim opštinama i mora im biti dodeljeno dovoljno finansijskih i ljudskih resursa za koordinaciju sprovođenja odredbi Zakona o rodno zasnovanom nasilju (ZRZN) i Nacionalne strategije.⁷⁰ Njihove neiscrpane obavezne odgovornosti uključuju lokalnu međuinstitucionalnu koordinaciju sprovođenja Zakona o rodno zasnovanom nasilju (ZRZN) i Nacionalne strategije; izveštavanje Kancelarije Nacionalnog koordinatora o sprovođenju; kao i izradu akcionih planova za sprovođenje Nacionalne strategije. Prethodno izdanje ovog izveštaja utvrdilo je da Kosovo hitno treba da razvije sveobuhvatnu

⁶⁸ Članovi 13.5 i 14.

⁶⁹ Član 15.

⁷⁰ Član 25.

strategiju koja se bavi svim oblicima nasilja nad ženama, sadrži rodno zasnovano razumevanje nasilja i holistički odgovor na takvo nasilje, uključujući sve mere obuhvaćene Istanbulskom konvencijom (IK).⁷¹ Strategija koja je trenutno na snazi (NSPNNZ) dobro je razvijena i prati je skup konkretnih, merljivih i primenljivih ciljeva, uključujući procenu troškova i izvore finansiranja za svaku meru.⁷² Međutim, fokusira se na nasilje u porodici i nije se bavila drugim oblicima nasilja zasnovanog na polu.⁷³ Savet Evrope (SE) skrenuo je pažnju na brojne oblike nasilja obuhvaćene Istanbulskom konvencijom (IK), uključujući seksualno nasilje, prinudni brak, uhođenje, prinudnu sterilizaciju, prinudni abortus, psihološko nasilje i sakaćenje ženskih genitalija (SŽG), koji su bili potpuno izostavljeni iz ciljanih političkih intervencija, kao i iz specijalizovanih i opštih usluga podrške.⁷⁴ Savet Evrope (SE) preporučio je da strategija Kosova obuhvati povezanost svih oblika nasilja nad ženama na koherentan i dosledan način, kao i da rodno zasnovano nasilje prepozna i tretira kao kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije.⁷⁵

Zakon o rodno zasnovanom nasilju (ZRZN) propisuje da Nacionalnu strategiju izrađuje Nacionalni koordinator, a odobrava Vlada.⁷⁶ Strategija mora da „definiše institucionalne zadatke i odgovornosti za sprovođenje politika usmerenih na prevenciju, zaštitu, koordinaciju, procesuiranje, resocijalizaciju i reintegraciju“. Zakon o rodno zasnovanom nasilju (ZRZN) propisuje da „sve institucije imaju obavezu da ispune zadatke i odgovornosti koji proističu iz akcionog plana strategije“. Iako se relevantni član odnosi na „Nacionalnu strategiju za zaštitu od nasilja u porodici“, on zahteva da se strategija izradi u skladu sa zahtevima Zakona o rodno zasnovanom nasilju (ZRZN) i Istanbulske konvencije (IK), što znači da njome moraju biti obuhvaćeni svi oblici nasilja nad ženama. Zakon o rodno zasnovanom nasilju (ZRZN) takođe utvrđuje nekoliko „opštih obaveza“ za institucije, koje uključuju:

- stavljanje prava žrtava u središte prilikom izrade svih politika, dokumenata i zakonodavstva;
- usvajanje mera za podsticanje društvenih i kulturnih promena u ponašanju žena i muškaraca, sa ciljem eliminisanja predrasuda, običaja, tradicija i svih drugih praksi zasnovanih na ideji o inferiornosti žena ili na stereotipnim ulogama žena i muškaraca;
- obezbeđivanje adekvatnih ljudskih i finansijskih resursa za programe, projekte i inicijative za prevenciju nasilja u porodici, pružanje sveobuhvatnog odgovora na nasilje nad ženama, osnaživanje i reintegraciju žrtava, kao i obezbeđivanje da se specifične potrebe ranjivih žrtava uzmu u obzir i adekvatno adresiraju;
- saradnju sa civilnim društvom i profesionalnim udruženjima novinara i medijskih radnika/ca radi jačanja kapaciteta medija za profesionalno izveštavanje o pitanjima vezanim za nasilje u porodici, nasilje nad ženama i rodno zasnovano nasilje;
- prepoznavanje, podsticanje i podržavanje, na svim nivoima, rada relevantnih nevladinih organizacija i civilnog društva koje su aktivne u borbi protiv nasilja nad ženama, kao i uspostavljanje efikasne saradnje sa tim organizacijama;

⁷¹ Mreža Žena Kosova, *Od zakona do akcije*, 2020, str. 24.

⁷² MP, [Nacionalna strategija za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama 2022–2026](#), [Na engleskom], 2022.

⁷³ Aneks 3 Strategije je obuhvatao definicije oblika nasilja koje pokriva Konvencija. Međutim, to nije imalo suštinski uticaj na mere u Strategiji, jer su svi posebni ciljevi upućivali isključivo na nasilje u porodici.

⁷⁴ Krol, et al., *Mapping support services for victims of violence against women in Kosovo*, [Na engleskom], 2017, str. 45.

⁷⁵ Ibid, str. 79.

⁷⁶ ZRZN, Član 12.

- podizanje kapaciteta osoba odgovornih za postupanje u slučajevima nasilja u porodici i nad ženama, u cilju prevencije i identifikacije nasilja, potreba i prava žrtava, kao i sprečavanja njihove ponovne viktimizacije;
- organizovanje kampanja podizanja svesti o nasilju u porodici, nasilju nad ženama i rodnoj ravnopravnosti, u saradnji sa civilnim društvom, nevladinim organizacijama, naročito organizacijama žena, mehanizmima za ljudska prava i medijima;
- redovno prikupljanje i izveštavanje o statističkim podacima razvrstanim po polu za sve oblike nasilja koji su regulisani ovim zakonom; i
- pripremu i podršku istraživanjima koja se odnose na uzroke, posledice i učestalost slučajeva nasilja i njihovo sankcionisanje.⁷⁷

Ove opšte obaveze moraju biti obuhvaćene i odražene u Nacionalnoj strategiji, kao i u celokupnom zakonodavstvu i drugim merama usmerenim na prevenciju i eliminisanje nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Nacionalna strategija za period 2022–2026. priznaje značaj koordinisanih institucionalnih odgovora. Strategija definiše koordinaciju kao međusektorski princip, pozivajući na jačanje saradnje između sektora pravosuđa, zdravstva, obrazovanja i socijalne zaštite. Dodatno naglašava ulogu Nacionalnog koordinatora u nadgledanju sprovođenja aktivnosti i obezbeđivanju integrisanog pružanja usluga za preživjele. Iako je koordinacija adresirana, određene odgovornosti, naročito one koje se odnose na mehanizme odgovornosti i koordinaciju na lokalnom nivou, mogle bi imati koristi od dodatnog pojašnjenja i operativnih smernica.

Napredak u 2025. godini

Iako ovo istraživanje obuhvata period 2020–2024, tokom 2025. godine usvojeno je nekoliko važnih politika koje se odnose na postupanje u slučajevima rodno zasnovanog nasilja. Među njima su:

- Administrativno uputstvo (VRK) br. 01/2025 o hitnoj telefonskoj liniji za žrtve nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja, kojim se utvrđuje odgovornost države za uspostavljanje 24/7 hitne telefonske linije koja pruža neposrednu, poverljivu i besplatnu podršku žrtvama rodno zasnovanog nasilja. Linija treba da služi kao centralna kontakt tačka, nudeći informacije, savetovanje, krizno usmeravanje i upućivanje na specijalizovane službe, kako bi se obezbedila zaštita i osnaživanje žrtava.
- Uredba (VRK) br. 01/2025 o Lokalnom koordinacionom mehanizmu za zaštitu od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja, koja definiše odgovornosti i ulogu koordinacije Lokalnog mehanizma u pružanju zaštite, podrške i pomoći žrtvama. Uredba predviđa pristup usmeren na žrtvu, nediskriminaciju, poštovanje poverljivosti i usklađenost sa nacionalnim i evropskim pravnim standardima.
- Uredba (VRK) br. 37/2024 o organizaciji i funkcionisanju Kancelarije Nacionalnog koordinatora za zaštitu od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja i funkcionisanju Međuministarske koordinacione grupe, kojom se utvrđuju dužnosti i odgovornosti Kancelarije Nacionalnog koordinatora i Međuministarske radne grupe, uključujući izradu politika, koordinaciju, prikupljanje podataka, kampanje podizanja svesti i izveštavanje, u cilju efikasne prevencije i zaštite žrtava.

⁷⁷ ZRZN, Član 10.

Praćenje

GREVIO je zadužen za praćenje sprovođenja Istanbulske konvencije (IK).⁷⁸ Države potpisnice Konvencije dostavljaju izveštaje GREVIO-u, ali on ne razmatra pojedinačne pritužbe na kršenja.⁷⁹ Jedino telo koje postupa po individualnim žalbama u okviru IK jeste Evropski sud za ljudska prava (ESLJP). Budući da Kosovo još uvek nije član Saveta Evrope (SE) i ne može formalno da ratifikuje IK, građani/ke trenutno nemaju pristup ESLJP-u, pa su ovi mehanizmi praćenja za sada nepristupačni. To bi se moglo promeniti u budućnosti ukoliko Kosovo postane član SE. U međuvremenu, GREVIO je 2022. godine sproveo monitoring na Kosovu kako bi procenio usklađenost nacionalnog zakonodavstva, politika i mera sa IK.⁸⁰ Izveštaj ističe određeni napredak, uključujući pravne reforme i uspostavljanje specijalizovanih institucija, poput policijskih jedinica, tužilaca i sudija obučениh za postupanje u slučajevima nasilja u porodici. Međutim, identifikovani su i značajni nedostaci: nasilje u porodici se često nedovoljno uzima u obzir u odlukama o starateljstvu i kontaktima sa decom; ekonomska zavisnost žena i dalje je izražena zbog slabe socijalne podrške i ograničenog pristupa imovini i zapošljavanju; a prisutni su i nedostaci u sistematskom prikupljanju podataka i stručnoj obuci. Nalazi ukazuju na potrebu za dubljim reformama, održivim finansiranjem usluga podrške poput sigurnih kuća, kao i za inkluzivnim politikama koje obuhvataju potrebe ranjivih grupa, uključujući žene sa invaliditetom, romsku, aškalijsku i egipćansku zajednicu, kao i LGBTI osobe.

Međunarodni pakt zahteva od država da odrede zvanična tela za praćenje i procenu politika i mera za sprečavanje i rešavanje svih oblika nasilja.⁸¹ Prema Zakonu o ZRZN, Nacionalni koordinator je odgovoran za sprovođenje, praćenje i evaluaciju. U međuvremenu, nedostatak pristupa Kosova mehanizmima za praćenje stavlja na značaj rad civilnog društva, uključujući organizacije građanskog društva, akademike, sindikate i advokatske komore u praćenju sprovođenja pravnog okvira.⁸² Postoje mogućnosti za osnivanje nezavisnog međuinstitucionalnog tela sa predstavnicima civilnog društva za praćenje i procenu sprovođenja interkontinentalne integracije, što bi olakšalo jači domaći sistem praćenja.

Materijalno pravo

Ovaj deo razmatra Poglavlje V Istanbulske konvencije (IK) koje se odnosi na materijalno pravo, uključujući oblike rodno zasnovanog nasilja koji su kriminalizovani i odredbe o naknadi štete žrtvama. Fokus je na tome u kojoj meri su suštinske odredbe IK odražene u zakonodavstvu Kosova. Od 2021. godine uvedeno je nekoliko novih krivičnih dela, među kojima su nasilje nad ženama u javnom životu i testiranje nevinosti.⁸³

Nasilje u porodici

IK definiše nasilje u porodici kao „sve oblike fizičkog, seksualnog, psihološkog ili ekonomskog nasilja koji se javljaju u okviru porodice ili domaćinstva, ili između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, bez obzira na to da li počilac živi ili je živeo u istom domaćinstvu sa

⁷⁸ IK, Član 66.

⁷⁹ Međutim, GREVIO može pokrenuti postupak istrage kada postoje pouzdane informacije koje ukazuju na to da je potrebno delovanje radi sprečavanja ozbiljnog, masovnog ili upornog obrasca bilo kog oblika nasilja obuhvaćenog Konvencijom (Član 68).

⁸⁰ GREVIO, [Assessment of the alignment of Kosovo's laws, policies and other measures with the standards of the Istanbul Convention](#). [Na engleskom], 2022.

⁸¹ Član 10.

⁸² Član 9.

⁸³ KZK, članovi 236/A i 248/A, izmenjeni Zakonom br. 08/L-188 iz 2023. godine.

žrtvom”.⁸⁴ Na Kosovu se nasilje u porodici uređuje Zakonom o rodno zasnovanom nasilju (ZRZN) i Krivičnim zakonikom Kosova (KZK). IK ne zahteva da nasilje u porodici bude klasifikovano kao posebno krivično delo. Svako delo prema IK može se smatrati otežavajućom okolnošću ako je počinjeno u porodičnom kontekstu — tj. ako je delo izvršeno prema sadašnjem ili bivšem supružniku ili partneru, članu porodice, osobi koja živi sa žrtvom ili onoj koja je zlopotrebila svoj autoritet nad njom.⁸⁵ Kosovo je u KZK usvojilo višeslojni pristup tretiranju nasilja u porodici, uključujući i posebno krivično delo nasilja u porodici, ali i propisivanje da porodični odnosi predstavljaju otežavajuću okolnost za druga krivična dela.⁸⁶ Posebno krivično delo obuhvata dve formulacije:

- Onaj ko poćini fizićko, psiholoćko ili ekonomsko nasilje ili zlostavljanje sa namerom da povredi dostojanstvo druge osobe u okviru porodićnog odnosa (ćlan 248.1);
- Svaki ćlan porodice koji vrći fizićko, psiholoćko, seksualno ili ekonomsko nasilje ili zlostavljanje nad drugim ćlanom svoje porodice (ćlan 248.3).⁸⁷

Iako obe formulacije nose istu kaznu, njihovo ponavljanje stvara nepotrebnu nejasnoću, naroćito zato ćto je seksualno nasilje izostavljeno iz prve formulacije. Zakon bi bio jasniji kada bi se ujedinio u jednu formulaciju koja obuhvata fizićko, psiholoćko, seksualno i ekonomsko nasilje ili zlostavljanje u okviru „porodićnog odnosa“.

Definicija „porodićnog odnosa“ koriććena u prvoj formulaciji ukljućuje osobe koje su:

- verene ili su bile verene, u braku ili su bile u braku, u vanbraćnoj zajednici ili su bile u vanbraćnoj zajednici, ųive zajedno u zajednićkom domaćinstvu ili su ųivele zajedno;
- koriste zajednićki dom i povezane su krvnim srodstvom, brakom, usvojenjem, tazbinskim odnosom ili su u starateljskom odnosu, ukljućujući roditelje, bake i deke, decu, unuke, braću i sestre, tetke, ujake, strićeve, nećake, rođake; ili
- roditelji zajednićkog deteta.⁸⁸

Uvaųavanje koncepta „zajednićkog domaćinstva“ moųe biti korisno u kosovskom kontekstu, gde viće generacija ćesto ųivi zajedno. Međutim, IK jasno navodi da nije relevantno da li poćinilac ųivi ili je ųiveo u istom domaćinstvu sa ųrtvom. Dakle, uslov zajednićkog domaćinstva u određenim odnosima moųe predstavljati problem, jer ogranićava primenu zakona. Ova definicija bi trebalo da se precizira, kako bi obuhvatila sve ćlanove porodice (bez obzira na zajednićko stanovanje), ali i sve osobe koje dele zajednićki ųivotni prostor (bez obzira na porodićni odnos). Takvo pojaćnjenje pozitivno bi uticalo i na primenu oteųavajuće okolnosti u drugim krivićnim delima koja se odnose na porodićne odnose.

Definicija porodićnog nasilja prema ZRZN-u je uglavnom usklaćena sa Konvencijom o nasilju u porodici.⁸⁹ Međutim, kosovska definicija dodaje poseban element — da poćinilac ima

⁸⁴ Direktiva VAWD sadrić slićnu definiciju (Ćlan 2(b)).

⁸⁵ Ćlan 46a.

⁸⁶ Dodatna kazna se izriće javnim sluųbenicima koji budu osućeni za nasilje u porodici prema KZK; njima se zabranjuje obavljanje javne uprave ili sluųbe u trajanju od jedne do pet godina (Ćlan 62.4).

⁸⁷ Ćlan 248.

⁸⁸ Ćlan 113.25.

⁸⁹ Ćlan 3.1.3: „svi akti fizićkog, seksualnog, psiholoćkog i ekonomskog nasilja koji se deųavaju u okviru porodićnog odnosa ili domaćinstva, bez obzira na krvno srodstvo ili porodićnu vezu, ili od strane bivćeg ili sadašnjeg intimnog

„cilj da povredi dostojanstvo i da drži pod stalnom kontrolom i u zavisnom položaju osobu nad kojom je izvršeno nasilje“. Prema Istanbulskoj konvenciji (IK), ovaj dodatni mentalni element nije potreban za utvrđivanje nasilja u porodici. Zakon o rodno zasnovanom nasilju (ZRZN) definiše „porodične odnose“ kao odnose između osoba koje su ili su bile verene, u braku, u vanbračnoj zajednici, u zajedničkoj ekonomiji, zajednički roditelji, ili koriste zajedničko domaćinstvo, gde su povezane krvnim srodstvom, tazbinskim odnosom, usvojenjem ili starateljskim odnosom. Kao i u Krivičnom zakoniku Kosova (KZK), iz ove definicije izostavljeni su članovi porodice koji ne žive u istom domaćinstvu, što je u suprotnosti sa zahtevom Istanbulske konvencije, koja izričito propisuje da zajedničko stanovanje nije uslov za prepoznavanje porodičnog odnosa u kontekstu nasilja u porodici.

Psihološko nasilje

Istanbulska konvencija (IK) kriminalizuje namerno ozbiljno narušavanje psihološkog integriteta osobe putem prinude ili pretnji.⁹⁰ Pojam „ozbiljno“ nije precizno definisan, ali se ova odredba odnosi na kontinuirano ponašanje, a ne na izolovani incident.⁹¹ Psihološko nasilje spada u definiciju porodičnog nasilja u kosovskom zakonu, kako u ZRZN tako i u KZK. Ovo je važno s obzirom na to da je nekoliko studija pokazalo da bi to mogao biti najrasprostranjeniji oblik nasilja u porodičnom okruženju, uključujući ograničavanje finansijskih sredstava, obrazovanja ili medicinske nege, ili izolaciju, poniženje i pretnje.⁹² Takvo nasilje često prati fizičko ili seksualno zlostavljanje.⁹³ Komitet za eliminaciju diskriminacije žena naglasio je važnost prepoznavanja psihološkog nasilja u porodičnom okruženju u slučaju *V.K. protiv Bugarske*,⁹⁴ zaključujući da:

Rodno zasnovano nasilje... u smislu Konvencije [CEDAW] i Opšte preporuke br. 19, ne zahteva neposrednu i direktnu pretnju po život ili zdravlje žrtve. Takvo nasilje nije ograničeno na dela koja izazivaju fizičku povredu, već obuhvata i dela koja izazivaju mentalnu ili seksualnu bol ili patnju, pretnje takvim delima, prinudu i druga lišavanja slobode.

Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) došao je do sličnih zaključaka. Na primer, u predmetu *Hajduova protiv Slovačke*,⁹⁵ Sud je utvrdio da su ponovljene pretnje koje je upućivao bivši suprug žrtve, iako nikada nisu sprovedene, bile dovoljne da naruše psihološki integritet i blagostanje žrtve.⁹⁶ Ustav Kosova predviđa da se ljudska prava i osnovne slobode tumače u skladu sa odlukama ESLJP-a,⁹⁷ pa se ovakvo tumačenje može koristiti i pred kosovskim sudovima u slučajevima koji se odnose na psihološko nasilje.

partnera, bez obzira na to da li je počilnic nasilja živeo ili živi na istoj adresi sa žrtvom, sa ciljem narušavanja dostojanstva i držanja pod stalnom kontrolom i u položaju zavisnosti osoba nad kojima je nasilje izvršeno”.

⁹⁰ Član 33.

⁹¹ “Obrazloženje uz Konvenciju Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici”, Istanbul, 11.V.2011, para. 181.

⁹² Tručero Cuevas, J. i Kristova, G., „Dobre međunarodne prakse i standardi u oblasti nasilja nad ženama i nasilja u porodici“, SE, 2015, str. 24–25.

⁹³ Krug, E., Dalberg, L., Mersi, J., Zvi A. i Lozano, R. (ur.) za Svetsku zdravstvenu organizaciju, *World Report on Violence and Health: Chapter 4 - Violence by Intimate Partners*, [Na engleskom], 2002, str. 89.

⁹⁴ Komitet CEDAW, VK protiv Bugarske (CEDAW/C/49/D/20/2008).

⁹⁵ Videti, na primer: Opuz protiv Turske (aplikacija br. 33401/02); A protiv Hrvatske (aplikacija br. 55164/08); i X i Y protiv Holandije (aplikacija br. 8978/80).

⁹⁶ *Hajduová protiv Slovakije* (aplikacija br. 2660/03).

⁹⁷ Član 53.

Međutim, psihološko nasilje se može javiti i izvan okvira porodičnih odnosa, a IK ne ograničava primenu ove odredbe isključivo na porodični kontekst. U objašnjavajućem izveštaju uz IK posebno se ističe mogućnost pojave psihološkog nasilja na radnom mestu ili u školskom okruženju.⁹⁸ Kriminaliziranje psihološkog nasilja isključivo u okviru porodičnog odnosa možda ne uzima u obzir obrasce ponašanja koje je predvideo Kriminalistički zakon. Iako se psihološko nasilje dešava u školskim uslovima, naše praćenje pokazuje da se ono uglavnom nedovoljno prijavljuje, jer nismo naišli ni na jedan dokumentovan slučaj psihološkog nasilja u školama tokom našeg praćenja. Krivično delo nasilja u porodici oslanja se na određeni odnos koji postoji da bi se psihološko nasilje dogodilo, što se možda ne odnosi na okruženja kao što su posao ili škola. Na Kosovu, relevantna krivična dela u ovom kontekstu uključuju pretnje, ucenu,⁹⁹ i uznemiravanje.¹⁰⁰ Međutim, posebna odredba o psihološkom nasilju u KZK bi mogla bolje da se bavi psihološkim nasiljem iz rodne perspective tako što bi ga jasnije definisala radi bolje primene.

Od prethodnog izdanja ovog izveštaja, Zakon o rodno zasnovanom nasilju (ZRZN) je uveo posebnu, neiscrpnu definiciju „psihološkog nasilja“, koja uključuje:

stalnu kontrolu, verbalno zlostavljanje, izolaciju, ponižavanje ili emocionalno zlostavljanje putem uvreda, ucenjivanja, zastrašivanja, stalnog praćenja i nadzora, uskraćivanja informacija, dezinformisanja i pretećeg ponašanja, ponižavajuće postupanje, pretnje ili slične oblike kontrole ili psihološkog pritiska, stavljanje osobe u realan strah od upotrebe nasilja prema njoj ili članovima porodice, pretnju oštećenjem imovine ili držanje pod stalnim emocionalnim stresom.¹⁰¹

Fizičko nasilje

Istanbulska konvencija kriminalizuje sva namerna dela fizičkog nasilja nad drugom osobom, bez obzira na kontekst u kojem se takva dela dešavaju.¹⁰² Ovo se odnosi na telesne povrede pretrpljene usled fizičke sile.¹⁰³ Fizičko nasilje spada u definiciju porodičnog nasilja u Krivičnom zakoniku Ujedinjenog Kraljevstva i u definicije „nasilja nad ženama“ i „porodičnog nasilja“ u Zakonu o ZRZN. U okviru Krivičnog zakonika Ujedinjenog Kraljevstva, tri krivična dela generalno kriminalizuju takvo ponašanje: napad, laka telesna povreda i teška telesna povreda.¹⁰⁴ Ova krivična dela podležu višoj kazni ako krivično delo uključuje upotrebu oružja, počinjeno je protiv ranjive žrtve,¹⁰⁵ i/ili je motivisano brojnim zaštićenim osnovama, uključujući pol.

Femicidi i dužna pažnja

Femicidi se odnosi na rodno zasnovano ubistvo žena i devojčica. Ne postoji standardizovana definicija femicida. Ujedinjene nacije (UN) smatraju da femicid obuhvata ubistva žena i devojčica povezana sa partnerskim ili porodičnim nasiljem, kao i ubistva motivisana „častima“,

⁹⁸ „Obrazloženje uz Konvenciju Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici“, Istanbul, 11. V 2011, stav 181.

⁹⁹ KZK, članovi 181 i 329, redom.

¹⁰⁰ Videti deo u nastavku pod nazivom „Uhođenje“.

¹⁰¹ Član 3, 1.8.

¹⁰² Član 35. „Obrazloženje uz Konvenciju Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici“, Istanbul, 11. V 2011, stav 187.

¹⁰³ Ibid., stav 188.

¹⁰⁴ Članovi 184, 185 i 186, redom.

¹⁰⁵ Videti deo iznad pod nazivom „[Rod u Krivičnom Pravu](#)“.

mirazom i/ili seksualnim radom.¹⁰⁶ Evropski institut za rodnu ravnopravnost dodatno uključuje i fetocid devojčica, smrti povezane sa nesigurnim abortusima i smrti nastale kao posledica sakaćenja ženskih genitalija (SŽG).¹⁰⁷ U kosovskom zakonodavstvu, krivično delo ubistva prema Krivičnom zakoniku Kosova (KZK) nosi minimalnu kaznu od pet godina zatvora.¹⁰⁸ Delo je teže kvalifikovano u određenim okolnostima, čime se kazna povećava na najmanje deset godina ili doživotni zatvor, ukoliko je žrtva dete, trudnica, član porodice ili ako je motiv zločina zasnovan na polu, rodnom identitetu ili seksualnoj orijentaciji.¹⁰⁹ Definicija „člana porodice“ uključuje bračne partnere i osobe koje žive u vanbračnoj zajednici. Međutim, otežavajuća okolnost bi mogla biti proširena i na partnere i bivše partnere koji ne žive sa žrtvom.¹¹⁰ Pored toga, nekoliko krivičnih dela povezanih sa rodno zasnovanim nasiljem podložno je strožim kaznama ako rezultiraju smrću žrtve, uključujući silovanje, seksualni napad, prinudni abortus, prinudnu sterilizaciju i sakaćenje ženskih genitalija (SŽG), kao i podsticanje ili pomaganje u izvršenju ovih dela.¹¹¹

Krivični zakon ne koristi termin „femicid“, ali krivično delo fizičkog nasilja treba da obuhvati nasilje koje je rezultiralo smrću žrtve.¹¹² Možda je značajnija obaveza dužne pažnje koja se nameće državama da spreče, istraže, kazne i obezbede nadoknadu za akte nasilja koje počine nedržavni akteri.¹¹³ Ovo se odnosi na situacije ekstremne opasnosti u kojima su državne vlasti znale ili je trebalo da znaju za rizik, ali nisu reagovala. Ova dužnost se može posmatrati u kontekstu nasilja od strane intimnog partnera u sudskoj praksi ESLJP-a,¹¹⁴ u kojem se sud pozivao na mišljenje Komiteta za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena i sudsku praksu Međunarodnog suda za ljudska prava o dužnoj pažnji. U slučaju *Branko Tomašić protiv Hrvatske*, ESLJP je utvrdio:

Pozitivna obaveza države nastaje kada se utvrdi da su vlasti znale ili su morale znati u relevantnom trenutku za postojanje stvarnog i neposrednog rizika po život određene osobe od krivičnih dela trećeg lica, a nisu preduzele mere u okviru svojih ovlašćenja koje bi se, razumno ocenjujući, mogle očekivati da spreče taj rizik.¹¹⁵

Na Kosovu je poslednjih godina povećana pažnja usmerena na femicid u kontekstu porodičnog nasilja i na neadekvatan institucionalni odgovor na takve zločine, uključujući postupanje policije i sudova. Tokom poslednjih 15 godina, najmanje je 59 žena ubijeno od strane svojih muževa, bivših muževa, očeva ili drugih muških članova porodice.¹¹⁶ Obaveza dužne pažnje prema Istanbulskoj konvenciji zahteva da se nakon svakog takvog zločina istraži da li su državne institucije imale prethodna saznanja o tome da je žena bila izložena nasilju, da li su znale ili morale

¹⁰⁶ Kancelarija UN za droge i kriminal, *Global Study on Homicide: Gender-related killing of women and girls*, [Na engleskom], 2018, str. 29-37.

¹⁰⁷ EIRR, *Terminology and Indicators for Data Collection: Rape, femicide and intimate partner violence*, [Na engleskom], 2017, str. 34-35.

¹⁰⁸ Član 172.

¹⁰⁹ Član 173.

¹¹⁰ Član 113.26.

¹¹¹ Članovi 227.5, 229.4, 178.3, 179.2 i 180.4, redom.

¹¹² Član 35. „Obrazloženje uz Konvenciju Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici“, Istanbul, 11. V 2011, stav 188.

¹¹³ Član 5.

¹¹⁴ *Opuz protiv Turske* (Aplikacija br. 33401/02).

¹¹⁵ *Branko Tomašić protiv Hrvatske* (Aplikacija br. 46598/06).

¹¹⁶ Centar za informisanje, kritiku i akciju (QIKA), [“The last 15 years, at least 59 women have been killed”](#), [Na engleskom], 25. Mart 2025.

znati da joj je život u opasnosti, i da li su preduzele odgovarajuće mere zaštite.¹¹⁷ U jednom značajnom slučaju, Ustavni sud Kosova je 2023. godine utvrdio da su državne institucije propustile da zaštite žrtvu porodičnog nasilja, čime je uspostavljen važan presedan u oblasti zaštite žena.¹¹⁸ Treba razmotriti uspostavljanje mehanizma „praćenje femicida“, koji bi bio fokusiran na prevenciju kroz identifikovanje nedostataka u zakonima, politikama ili njihovoj primeni.¹¹⁹ Takođe, pravna sredstva predviđena Istanbulsom konvencijom moraju biti dostupna potocima žrtve u slučaju njene smrti.¹²⁰

Okvir 4. Sprovođenje obaveze dužne pažnje na Kosovu

Obaveze dužne pažnje zahtevaju sprovođenje istrARR nakon zločina poput femicida, kako bi se utvrdilo da li su državni organi imali prethodna saznanja o izloženosti žene nasilju, da li su znali ili morali znati da je njen život bio ugrožen, i da li su, gde je to bilo potrebno, preduzeli odgovarajuće mere. U slučaju Sebahate Morina (2021), uprkos prethodnim prijavama porodičnog nasilja, izdatom nalogu za zaštitu i pravosnažnoj krivičnoj presudi protiv njenog supruga, nadležne institucije nisu reagovala dovoljno brzo, nisu izvršile adekvatnu procenu rizika, niti su koordinisale delovanje sa socijalnim službama. Deset dana nakon što je prijavila novo nasilje, Morina je ubijena od strane svog supruga. U ovom slučaju, državne institucije nisu zaštitile žrtvu porodičnog nasilja. U presudnom slučaju, Ustavni sud Kosova je zaključio da su ti propusti predstavljali kršenje prava na život prema članu 25. Ustava i članu 2. Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLP), kao i obaveza Kosova prema Istanbulskoj konvenciji (IK) i CEDAW-u. Pozivajući se na jurisprudenciju ESLJP-a (Opuz protiv Turske, Kurt protiv Austrije), Sud je naglasio da pozitivne obaveze države zahtevaju da reakcija bude neposredna, proaktivna i sveobuhvatna u suočavanju sa rizicima od rodno zasnovanog nasilja.¹²¹

Slučaj Hamide Magaši tragičan je primer propusta države da zaštiti žrtvu porodičnog nasilja. Iako je imala aktivan nalog za zaštitu, nadležni organi nisu preduzeli adekvatne mere kako bi obezbedili njenu sigurnost. Ubio ju je bivši suprug u novembru 2022. godine, dan pre nego što je trebalo da se rodi. Nakon zločina, nekoliko policijskih službenika je suspendovano, ali nadalje istrARR nisu sprovedene, niti je slučaj upućen Ustavnom sudu radi razmatranja mogućeg institucionalnog propusta. Ovaj slučaj ukazuje na ozbiljne praznine u sistemu zaštite i mehanizmima odgovornosti prema žrtvama nasilja na Kosovu.

Prinudni brak

Istanbulska konvencija i Direktiva o sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici zahtevaju od država da preduzmu mere kako bi namerno prinudno sklapanje braka odrasle osobe ili deteta bilo krivično delo.¹²² Prema VAWD-u, ovo delo mora biti kažnjivo kaznom

¹¹⁷ Duhaček, D., Branković, B. i Miražić, M. za FEMM komitet Evropskog parlamenta, *Women's Rights in Western Balkans*, [Na engleskom], Januar 2019, str. 41.

¹¹⁸ Izveštaj EK za Kosovo za 2023. godinu, str. 19.

¹¹⁹ Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava, "[Femicide Watch Call 2020](#)", [Na engleskom].

¹²⁰ "Izveštaj sa objašnjenjima uz Konvenciju Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici", Istanbul, 11.V.2011, str. 164.

¹²¹ [Presuda u predmetu br. K1129/21. podnositeljka zahteva Veljerdja Sopi](#), [Na albanskom], Ocena ustavnosti „postupanja i nepostupanja“ Osnovnog suda u Gnjilanu, Osnovnog tužilaštva u Gnjilanu, Policijske stanice u Gračanici i Osnovnog tužilaštva u Prištini.

¹²² IK, član 37.1 i VAWD, član 4.1. Namamljivanje odrasle osobe ili deteta na teritoriju koja nije mesto njihovog prebivališta u svrhu prinudnog braka takođe je krivično delo (IC, član 37.2 i VAWD, član 4.2).

zatvora od najmanje tri godine.¹²³ Istanbulska konvencija Kosova u potpunosti je usklađen sa ovim zahtevom. Prinudno stupanje u brak, odnosno sklapanje braka uz saznanje da je druga osoba bila prinuđena na to, kažnjava se zatvorom od jedne do osam godina.¹²⁴ Kazna se povećava ako je delo izvršeno:

- nad detetom mlađim od 18 godina (kazna zatvora od dve do 10 godina);
- od strane roditelja deteta starosti između 14 i 18 godina (kazna zatvora od tri do 10 godina);
- od strane roditelja deteta između 14 i 16 godina (kazna zatvora od pet do 10 godina);
- od strane roditelja deteta mlađeg od 14 godina (kazna zatvora od najmanje 15 godina);
- sa ciljem pribavljanja materijalne koristi (novčana kazna i kazna zatvora od najmanje pet godina);
- a ako delo izvrši roditelj sa ciljem pribavljanja materijalne koristi – (novčana kazna i kazna zatvora od najmanje 15 godina).

KZK takođe predviđa kažnjavanje svakog službenog lica koje svesno dozvoli nezakonito sklapanje braka, kaznom zatvora od tri meseca do tri godine. Direktiva VAWD dodatno propisuje da, budući da su žrtve ovog krivičnog dela često maloletne, rok zastarelosti za gonjenje počinje tek kada žrtva navrší 18 godina.¹²⁵ Ova odredba je usklađena sa kosovskim zakonodavstvom.¹²⁶

Građansko pravo ima ključnu ulogu u rešavanju problema prisilnih brakova. To se ogleda u Krivičnom zakoniku, jer se prisilni brakovi moraju poništiti ili raskinuti bez prekomernog finansijskog ili administrativnog tereta za žrtvu.¹²⁷ Porodični zakon Kosova predviđa da brak nije važeći kada je sklopljen „pod prisilom, pretnjom ili greškom ili bilo kojim drugim nedostatkom slobodne volje“ i da će biti poništen ako je „supružnik“ dao saglasnost pod strahom, nasiljem ili ozbiljnom pretnjom.¹²⁸ Komentatori su rekli da može biti teško zadovoljiti teret dokazivanja da je brak bio „prisiljen“. Iako sudovi mogu prihvatiti fizičke pretnje ili emocionalni pritisak, među sudijama je postojala nevoljnost da prihvate kao „prisiljene“ faktore poput straha od ostrakizma ili sramote, što može biti posebno teško za žene u određenim zajednicama.¹²⁹ Na Kosovu, dečji i rani brakovi se češće dešavaju u romskim, aškalijskim, egipatskim, ruralnim i dijasporskim zajednicama.¹³⁰ Stoga, obuka sudija o prisilnim brakovima treba da uključi pažnju na činjenicu da određeni kulturni ili rodni aspekti¹³¹ se moraju uzeti u obzir u njihovom razumevanju šta može predstavljati „silu“, „pretnju“ i „prisilu“ u Porodičnom zakonu. U međuvremenu, obuka mora

¹²³ VAWD, Član 10.3.

¹²⁴ KZK, Član 239.

¹²⁵ VAWD, Član 13.2 i uvodna izjava 16.

¹²⁶ KZK, Član 100.2.

¹²⁷ Član 32.

¹²⁸ Br. 2004/32, članovi 18 i 63, redom.

¹²⁹ Evropska agencija za osnovna prava, "[Addressing forced marriage in the EU: legal provisions and promising practices](#)", [Na engleskom], 2014, str. 19.

¹³⁰ Krol, et al., [Mapping support services for victims of violence against women in Kosovo](#), [Na engleskom], 2017, str. 4.

¹³¹ Anita, S. i Gil, A., „Reč, pristanak i debata o prisilnom braku u Velikoj Britaniji“, Feminističke legalne studije, 17(2), 2009, 165–184, str. 175.

jasno staviti do znanja da nijedna kultura, običaj, religija, tradicija, „čast“ ne mogu opravdati prisilne brakove ni pod kojim okolnostima, kako to zahteva Istanbulska konvencija.¹³²

Praćenje

Ustavni sud definiše praćenje kao „namerno ponašanje ponovljenog pretećeg ponašanja usmerenog ka drugoj osobi, što kod nje izaziva strah za sopstvenu bezbednost”.¹³³ Iako Istanbulska konvencijane koristi termin „praćenje“, krivično delo „uznemiravanja“ obuhvata isto ponašanje.¹³⁴ Uznemiravanje u Krivičnom zakoniku je „obrazac ponovljene i neželjene pažnje ili komunikacije sa namerom uznemiravanja, zastrašivanja, povređivanja, oštećenja imovine ili ubistva druge osobe ili njene dece, porodice, rođaka ili kućnih ljubimaca“ ili podvrgavanja osobe nadzoru sa istom namerom.

Formulacija ove odredbe u Krivičnom zakoniku naišla je na izvesne kritike jer naglašavanje posledica ponašanja po žrtvu može postaviti posebno visok prag koji ostavlja mnoge žrtve neopravdano nezaštićenim.¹³⁵ Neki tvrde da bi efekat na žrtvu trebalo izostaviti, jer je nametljiva invazija u psihološki prostor ili mentalnu privatnost dovoljna za kriminalizaciju.¹³⁶ Kosovski zakon se suočava sa istim kritikama jer zahteva da se žrtva „dovede u razuman strah od smrti, teške telesne povrede, ozbiljne štete na imovini ili značajnog emocionalnog stresa”.¹³⁷ Buduće reforme trebalo bi da razmotre uklanjanje ovog elementa krivičnog dela.

Kazna se povećava ako je krivično delo počinjeno protiv bivšeg ili sadašnjeg vanbračnog partnera ili člana porodice. Dodatna otežavajuća okolnost je upotreba oružja, instrumenta ili drugog predmeta.

Direktiva o borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (VAWD) uvela je nova krivična dela – sajber praćenje i sajber uznemiravanje – koja će biti detaljnije obrađena u odeljku „Nasilje olakšano tehnologijom”.

Seksualno uznemiravanje

Istanbulska konvencija zabranjuje seksualno uznemiravanje, definisano kao: „svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode sa ciljem ili posledicom povrede dostojanstva osobe, posebno kada se stvara zastrašujuće, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje”.¹³⁸ Istanbulska konvencija sada sadrži sličan prekršaj.¹³⁹ Štiti sve osobe od seksualnog uznemiravanja, ali se posebno odnosi na „ranjive“ osobe zbog starosti, bolesti, invaliditeta, zavisnosti, trudnoće ili teškog fizičkog ili mentalnog invaliditeta, ali ne na osnovu pola. Kazna se povećava ako je počinioc u položaju vlasti nad žrtvom ili ako se koristi oružje, instrument ili predmet. Nedavni amandman je dodatno povećao kazne i uveo nove otežavajuće okolnosti (ako je krivično delo počinjeno protiv osobe mlađe od 10 godina ili ranjive

¹³² Član 42.

¹³³ Član 34.

¹³⁴ Član 182. Neki komentatori kritikuju ovaj pristup, tvrdeći da, iako su uhođenje i uznemiravanje povezani, oni predstavljaju različite pojave i zaslužuju posebno krivično inkriminisanje (Van der Aa, S., „Novi trendovi u krivičnom inkriminisanju uhođenja u državama članicama EU“, *Evropski časopis za krivičnu politiku i istraživanje*, 24, 2018, str. 315–333, str. 326).

¹³⁵ *Ibid.*, str. 325.

¹³⁶ Gelke, J. i Sorel, T., „Kršenje privatnosti i zakona: slučaj praćenja“, *Pravo, etika i filozofija*, 4, 2016, 32–60.

¹³⁷ Član 182.

¹³⁸ Član 40.

¹³⁹ Član 183.

osobe mlađe od 15 godina).¹⁴⁰ Nova odredba predviđa da osobi koja počini seksualno uznemiravanje deteta mora biti zabranjeno obavljanje bilo koje profesije ili aktivnosti vezane za rad sa decom.

Kosovski zakon takođe sadrži zaštitu od seksualnog uznemiravanja van krivične sfere u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti i Zakonom o zaštiti od diskriminacije.¹⁴¹

Seksualno nasilje

Istanbulska konvencija zabranjuje razne zločine vezane za seksualno nasilje, uključujući:

- bavljenje vaginalnom, analnom ili oralnom penetracijom seksualne prirode u telo druge osobe bilo kojim delom tela ili predmetom bez pristanka;
- bavljenje drugim radnjama seksualne prirode bez pristanka sa osobom;
- navođenje druge osobe da vrši radnje seksualne prirode bez pristanka sa trećom osobom.¹⁴²

KZK obuhvata krivična dela silovanja i seksualnog napada, koja uglavnom odgovaraju krivičnim delima A i B iznad, respektivno.¹⁴³ Definicija silovanja je podvrgavanje druge osobe seksualnom činu bez njenog pristanka.¹⁴⁴ Seksualni napad je kada osoba dodiruje drugu osobu u seksualne svrhe ili nagovara osobu da dodirne nju ili drugu osobu u seksualne svrhe, bez njenog pristanka.¹⁴⁵ KZK predviđa širok spektar otežavajućih okolnosti, među kojima se jedna odnosi isključivo na krivično delo silovanja: situacija kada je radnja praćena pretnjom da će biti otkrivena neka činjenica koja bi ozbiljno narušila čast ili ugled žrtve ili osobe s kojom je žrtva blisko povezana. Kazne za silovanje i seksualni napad uvećavaju se i u slučajevima kada je delo praćeno pretnjom nasiljem, neposrednom opasnošću, zloupotrebom, upotrebom oružja, mučenjem, nanošenjem telesnih povreda, stavljanjem žrtve u stanje opijenosti, svesnim iskorišćavanjem njene ranjivosti, kao i kada između počinioca i žrtve postoji porodični odnos.

Pristanak

Istanbulska konvencija usvaja pristup međunarodnog i ljudskopravaškog prava, prema kojem je autonomija osobe centralni element u definisanju silovanja, navodeći da „pristanak mora biti dat dobrovoljno, kao rezultat slobodne volje osobe, ocenjene u kontekstu okolnosti u kojima se čin dogodio“. SE daje sledeće smernice:

Gonjenje ovog krivičnog dela zahteva pažljivu procenu dokaza u širem kontekstu, kako bi se u svakom pojedinačnom slučaju utvrdilo da li je žrtva dala slobodan pristanak na seksualni čin. Ovakva procena mora uzeti u obzir širok spektar ponašajnih reakcija koje žrtve mogu ispoljiti u situacijama seksualnog nasilja i silovanja i ne sme se zasnivati na pretpostavkama o „tipičnom ponašanju“ u takvim okolnostima. Podjednako je važno

¹⁴⁰ KZK, član 183, izmenjen Zakonom br. 08/L-188.

¹⁴¹ Član 3.1.12; i Zakon br. 05/L-021 o [Odbrani od diskriminacije](#), Član 4.1.3. Videti Banjska i dr. za MŽK, [Dis-kriminacija na osnovu pola i rad na Kosovu](#), Drugo izdanje, 2022, str. 18-28

¹⁴² Član 36.

¹⁴³ Krivično delo narušavanja seksualnog integriteta (član 230) u širokim crtama prati istu strukturu ovih krivičnih dela, iako su propisane različite kazne. Ovo delo postoji kada je osoba navedena da izloži svoje intimne delove tela, da masturbira ili da preduzme neku drugu radnju koja narušava njen seksualni integritet, bez njenog pristanka.

¹⁴⁴ Član 227. Član 225.4 definiše „seksualni čin“.

¹⁴⁵ Član 229.

osigurati da tumačenje zakona o silovanju i krivično gonjenje ne budu pod uticajem rod-
nih stereotipa i mitova o muškoj i ženskoj seksualnosti.¹⁴⁶

U Objašnjavajućem izveštaju uz Istanbulsku konvenciju, SE ukazuje i na presudu Evropskog suda
za ljudska prava (ESLJP) u predmetu M.C. protiv Bugarske, u kojoj je Sud zaključio:

Sud smatra da svaki rigidan pristup u gonjenju seksualnih delikata – poput zahteva da se
u svim okolnostima dokaže fizički otpor – nosi rizik da pojedini oblici silovanja ostanu
nekažnjeni, čime se potkopava efikasna zaštita seksualne autonomije pojedinca. Države
članice moraju obezbediti kažnjivost i delotvorno gonjenje svakog seksualnog čina bez
pristanka, uključujući i one situacije u kojima žrtva nije pružila fizički otpor.¹⁴⁷

Prema Krivičnom zakoniku o zločinima, „saglasnost“ znači dobrovoljni pristanak osobe
starije od 16 godina da se uključi u seksualni čin.¹⁴⁸ To takođe može značiti dobrovoljni sporazum
između dve osobe starije od 14 godina, gde razlika u njihovim godinama ne prelazi dve godine.
Postoji odbrana prema Krivičnom zakoniku kada osoba pogrešno veruje da je žrtva starija od
16 godina iz „opravdanih razloga”.¹⁴⁹ U takvim okolnostima, osoba se ne može smatrati krivično
odgovornom za učestvovanje u sporazumnom seksualnom činu sa osobom mlađom od uzrasta
propisanog za davanje pristanka. Nepaznja optuženog nije dovoljna da bi se ova odbrana pri-
hvatila, što znači da počinitelj treba da bude osuđen ako je znao ili je morao znati da je žrtva bila
mlađa od uzrasta potrebnog za davanje pristanka, ili ako je postupao krajnje nepromišljeno. Is-
tanbulska konvencija Kosova (KZK) definiše niz neiscrpnih okolnosti u kojima se smatra da
pristanak nije dat. To su: kada žrtva rečima ili ponašanjem izrazi da ne želi da stupi u seksualni
čin; kada pristanak izrazi neko drugi osim žrtve; kada je pristanak dobijen obmanom, strahom ili
zastašivanjem; ili kada osoba nije sposobna da pristane na seksualni čin zbog umanjene mentalne
ili fizičke sposobnosti ili stanja opijenosti.

Neprihvatljivi dokazi

Iako pravila postupka *Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju i
Međunarodnog krivičnog suda* navode da prethodno seksualno ponašanje žrtve ne može biti
prihvaćeno kao dokaz, Međunarodni krivični sud to dozvoljava „samo kada je relevantno i neo-
phodno”,¹⁵⁰ dozvoljavajući znatnu diskreciju.¹⁵¹ Zakon o nasilju nad žrtvama sada predviđa da
su dokazi koji se tiču „prošlog seksualnog ponašanja žrtve ili drugih aspekata privatnog života
žrtve koji su sa tim povezani“ dozvoljeni u krivičnom postupku samo kada su relevantni i neo-
phodni.¹⁵² Na Kosovu, ZKP pruža:

¹⁴⁶ “Obrazloženje uz Konvenciju Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porod-
ici”, Istanbul, 11. V 2011, stav 192.

¹⁴⁷ Aplikacija br. 39272/98.

¹⁴⁸ Član 225.i – 225.2.

¹⁴⁹ Članovi 25 i 226.

¹⁵⁰ Član 54.

¹⁵¹ Nusiainen, K. i Činkin, C., “[Legal Implications of EU Accession to the Istanbul Convention](#)”, [Na engleskom],
Evropska Komisija, 2015, str. 44.

¹⁵² VAWD, Član 20.

Svi dokazi koji se odnose na prethodno seksualno ponašanje svedoka, oštećenog lica ili žrtve smatraju se neprihvatljivim u krivičnim postupcima za krivična dela seksualne prirode, osim ako su relevantni i strogo neophodni i ako ne narušavaju neopravdano dostojanstvo svedoka, žrtve ili oštećenog lica.¹⁵³

Jedine okolnosti u kojima se takvi dokazi mogu izvesti jesu radi dokazivanja da fizički tragovi potiču od osobe koja nije okrivljena ili radi dokazivanja pristanka zasnovanog na ranijem seksualnom kontaktu između okrivljenog i svedoka, žrtve ili oštećenog lica. Međutim, prethodno seksualno ponašanje ne može se koristiti kao jedini ili odlučujući dokaz koji potvrđuje pristanak. Smernice Vrhovnog suda Kosova za izricanje kazni upućuju sudije da „raniji seksualni život žrtve nije relevantan za procenu njene verodostojnosti, niti treba da bude razlog za ublažavanje kazne počiniocu”.¹⁵⁴

Seksualno nasilje u partnerskim odnosima, uključujući bračno seksualno nasilje

IK zahteva da zakon prepozna da se navedena seksualna krivična dela primenjuju i na postupke izvršene nad bivšim ili sadašnjim supružnicima ili partnerima.¹⁵⁵ Ova odredba priznaje da su seksualno nasilje i silovanje uobičajeni oblik vršenja moći i kontrole u nasilnim vezama i da se verovatno dešavaju tokom veza i nakon raskida parova.¹⁵⁶ Stoga ne sme biti „izuzetaka od kriminalizacije i gonjenja takvih dela kada su počinjena protiv sadašnjeg ili bivšeg supružnika ili partnera”.¹⁵⁷

I za silovanje i za seksualni napad, kaznene odredbe Krivičnog zakonika priznaju njihovo izvršenje u okviru porodičnog odnosa kao otežavajuću okolnost.¹⁵⁸ Uprkos ovim odredbama, izražena je zabrinutost zbog neadekvatne primene i široko rasprostranjenih problema vezanih za silovanje u braku na Kosovu.¹⁵⁹ Primetno je da je prethodni Krivični zakonik ograničavao otežavajuću okolnost u porodičnom odnosu na slučajeve u kojima je žrtva imala između 16 i 18 godina, čime je neopravdano isključivao mnoge potencijalne žrtve bračnog silovanja.¹⁶⁰ Jasnoća u novom Krivičnom zakoniku je stoga dobrodošao razvoj događaja, ali će možda biti potrebno praćenje kako bi se osigurala odgovarajuća primena s obzirom na ovu istoriju. Problemi ostaju sa sprovođenjem zakona protiv silovanja, uključujući silovanje u braku; sudovi i dalje izriču blaže kazne od zakonskog minimuma.¹⁶¹

Sakaćenje ženskih genitalija (SŽG)

Istanbulska konvencija (IK) i Direktiva o sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (VAWD) zabranjuju izvođenje bilo kakvog sakaćenja ženskih genitalija, kao i prisiljavanje žene ili devojčice da se podvrgne takvom aktu.¹⁶² Direktiva VAWD dodatno precizira da se izraz „bilo kakvo sakaćenje“ odnosi na sve fizičke izmene ženskih genitalija.¹⁶³ Krivični zakonik Kosova

¹⁵³ Član 257.

¹⁵⁴ Vrhovni sud Kosova, *Smernice za izricanje kazni*, Prvo Izdanje, 2018, str. 135-136.

¹⁵⁵ Član 36.3.

¹⁵⁶ “Obrazloženje uz Konvenciju Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici”, Istanbul, 11. V 2011, stav 194.

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ Članovi 227.4.9 i 229.3.9, redom.

¹⁵⁹ Pogledaj, na primer, Đocaj, S., za *Kosovo 2.0*, “[Silovanje u braku. “legitimno” i dozvoljeno na Kosovu](#)”, 2019.

¹⁶⁰ Zakon Br. 06/1-074 [Krivični zakonik Republike Kosova](#) (Ukinuto), Član 230.4.9.

¹⁶¹ Stejt department Sjedinjenih Američkih Država [Human Rights Report on Kosovo](#), [Na engleskom], 2023.

¹⁶² IK Član 38 i VAWD Član 3.

¹⁶³ VAWD, uvodna izjava 15.

(KZK) propisuje da će svako „ko iz nemedicinskih razloga delimično ili potpuno ukloni ili trajno izmeni spoljašnje ženske genitalije“ biti kažnjen zatvorom od šest meseci do pet godina. Kazna se povećava ukoliko je žrtva „ranjiva osoba“ ili ako je usled sakaćenja nastupila smrt žrtve.¹⁶⁴ Ove kazne su usklađene sa zahtevima Direktive VAWD, koja zahteva maksimalnu kaznu od najmanje pet godina zatvora.¹⁶⁵ Na Kosovu su podsticanje ili pomaganje u izvršenju ovog dela takođe kažnjivi. Element „nemedicinskih razloga“ iz kosovskog zakonodavstva predviđen je i od strane Svetske zdravstvene organizacije (SZO), ali je još 2014. izražena zabrinutost zbog porasta slučajeva u kojima su zdravstveni radnici obučeni za medicinske zahvate izvodili SŽG.¹⁶⁶

Pored kažnjavanja, neophodno je obezbediti i mere podrške i zaštite za žrtve, uključujući obuku za profesionalce u prvim linijama zaštite.¹⁶⁷ Dobra praksa u zakonodavstvu protiv SŽG uključuje i zaštitu žrtava od sakaćenja u inostranstvu¹⁶⁸ kao i kriminalizaciju propusta roditelja ili staratelja da zaštite devojčicu od rizika.¹⁶⁹ Ukoliko roditelji ili staratelji izlože dete takvoj opasnosti, mogu se suočiti sa krivičnim gonjenjem. Takav pristup bi trebalo razmotriti i u Kosovu.

Prinudni abortus i prinudna sterilizacija

Istanbulska konvencija obrađuje prinudni abortus i prinudnu sterilizaciju u istom članu.¹⁷⁰ U Krivičnom zakoniku Kosova (KZK) ova dela uređena odvojeno.¹⁷¹ IK zabranjuje namerno obavljanje abortusa nad ženom bez njenog prethodnog i informisanog pristanka.¹⁷² Kosovsko zakonodavstvo o prinudnom abortusu zabranjuje prekid trudnoće bez pristanka trudne osobe, ali i prekid trudnoće *uz pristanak*, ukoliko je postupak u suprotnosti sa Zakonom o prekidu trudnoće.¹⁷³ Sam čin izvršenja ili pomaganja u takvim abortusima kažnjava se zatvorom, a kazne se povećavaju ako je postupak doveo do teške telesne povrede, ozbiljnog narušavanja zdravlja ili smrti trudne osobe.

Što se tiče prinudne sterilizacije, IK zabranjuje izvođenje hirurških zahvata kojima se namerno ili faktički oduzima sposobnost žene da prirodno rađa, bez njenog prethodnog, informisanog pristanka ili razumevanja postupka.¹⁷⁴ Na Kosovu je ovo krivično delo formulisano rodno neutralno. Delo prinudne sterilizacije nosi teže kazne ukoliko dovede do teške telesne povrede, ozbiljnog narušavanja zdravlja ili smrti osobe. Kosovska odredba oslanja se isključivo na nedostatak pristanka, dok odredba IK dodatno obuhvata i situacije kada žrtva ne razume prirodu postupka.

Kriminalitet olakšan tehnologijom

Pojavljuje se sve više oblika rodno zasnovanog nasilja koji su pokrenuti ili omogućeni informacionim i komunikacionim tehnologijama (IKT). To uključuje onlajn uznemiravanje,

¹⁶⁴ Član 180.

¹⁶⁵ VAWD, Član 10.

¹⁶⁶ Svetska zdravstvena organizacija, "[Female Genital Mutilation: Fact Sheet](#)", [Na engleskom].

¹⁶⁷ Gardner-Ris, R., „Nedavni razvoj zakona koji se odnosi na sakaćenje ženskih genitalija“, *Child and Family Law Quarterly*, 28(1), 2016, 87–98, str. 96–97.

¹⁶⁸ Na primer, videti Zakon Ujedinjenog Kraljevstva o sakaćenju ženskih genitalija iz 2003. godine, član 3 (sa izmenama).

¹⁶⁹ Ibid., član 3A (sa izmenama).

¹⁷⁰ Članovi 178 i 179.

¹⁷¹ Član 39a.

¹⁷² Član 39a.

¹⁷³ Br. 03/L-110.

¹⁷⁴ Član 39b.

praćenje, nasilje, zlostavljanje i seksualno zlostavljanje.¹⁷⁵ Istanbulska konvencija ne sadrži eksplicitne odredbe o tehnološki posredovanom kriminalu, ali Direktiva VAWD obuhvata krivična dela kao što su neovlašćeno deljenje intimnog ili manipulirano sadržaja, sajber uhođenje, sajber uznemiravanje i sajber podsticanje na nasilje ili mržnju.

Neovlašćeno deljenje intimnog ili manipulirano sadržaja

Jedan oblik onlajn seksualnog zlostavljanja poznat je kao „osvetnička pornografija“ i odnosi se na distribuciju seksualno eksplicitnih slika ili video-snimaka bez pristanka osobe koja se na njima nalazi, i bez legitimnog razloga (npr. u okviru krivičnog postupka). Počinioci su često, ali ne uvek, bivši partneri koji su materijal dobili uz pristanak, a motiv nije uvek osveta.¹⁷⁶ Nedostaje empirijsko istraživanje o seksualnom zlostavljanju putem interneta, ali je poznato da su žene i devojčice nesrazmerno pogođene.¹⁷⁷

Direktiva VAWD propisuje da sledeće namerne radnje moraju biti kažnjive kao krivična dela:

- javno objavljivanje slika, video-snimaka ili sličnog materijala koji prikazuje seksualno eksplicitne aktivnosti ili intimne delove tela osobe putem IKT, bez njenog pristanka, ako je takvo ponašanje verovatno da izazove ozbiljnu štetu toj osobi;
- proizvodnja, manipulacija ili izmena slika, video-snimaka ili sličnog materijala na način da se čini kao da je osoba uključena u seksualno eksplicitne aktivnosti, a zatim objavljivanje takvog materijala putem IKT bez pristanka te osobe, ako je takvo ponašanje verovatno da izazove ozbiljnu štetu; i
- pretnja da će se izvršiti gore navedene radnje radi prinude osobe da nešto učini, pristane ili se uzdrži od određene radnje.¹⁷⁸

Direktiva jasno propisuje da delo neovlašćenog deljenja intimnog materijala postoji bez obzira na to da li je žrtva pristala na stvaranje tog materijala ili ga je podelila sa određenom osobom.¹⁷⁹ Krivično delo se odnosi isključivo na neovlašćenu distribuciju materijala javnosti. U uvodnim napomenama Direktive navodi se da izraz „dostupno javnosti“ podrazumeva potencijalno doseganje većeg broja osoba.¹⁸⁰ Takođe se pojašnjava da je zahtev „verovatnoće ozbiljne štete“ uveden da bi se uspostavila minimalna pravila za najteže oblike sajber-nasilja. Specifične okolnosti svakog slučaja moraju se uzeti u obzir, a „verovatnoća štete“ mora se procenjivati na osnovu objektivnih činjenica. U napomenama se dodatno ističe da države članice mogu usvojiti strože krivične odredbe od minimalno propisanih.

Sajber proganjanje i sajber uznemiravanje

Prema Direktivi o sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (VAWD), **sajber proganjanje** predstavlja namerno, ponavljano ili kontinuirano stavljanje osobe pod nadzor radi

¹⁷⁵ Zaključci Saveta Evropske unije, „Sprečavanje i borba protiv svih oblika nasilja nad ženama i devojčicama, uključujući sakaćenje ženskih genitalija“, sastanak Saveta za pravosuđe i unutrašnje poslove, Luksemburg, 5–6. jun 2014, str. 2.

¹⁷⁶ EIRR, „[Cyber violence against women and girls](#)“, [Na engleskom], str. 2.

¹⁷⁷ Videti na primer: Druin, D., Ros, J. i Tobin, E., „Seksting: novo, digitalno sredstvo za agresiju intimnog partnera?“, *Računari u ljudskom ponašanju*, 50, 2015, 197, i Frenks, M.A. i Sitron, D., „Kriminalizacija pornografije osvete“, *Vejk Forest Lou Revju*, 49, 2014, 345.

¹⁷⁸ VAWD, Član 5.

¹⁷⁹ VAWD, Uvodna izjava 19.

¹⁸⁰ VAWD, Uvodna izjava 18.

praćenja ili praćenja njenih kretanja i aktivnosti bez njenog pristanka ili zakonskog ovlašćenja.¹⁸¹ Ovo krivično delo mora biti kažnjivo maksimalnom kaznom od najmanje jedne godine zatvora.

Uvodne napomene uz Direktivu pojašnjavaju da se nadzor može ostvariti obradom ličnih podataka žrtve, na primer „krađom identiteta, krađom lozinki, hakovanjem uređaja žrtve, tajnim aktiviranjem softvera za evidentiranje pisanja radi pristupa privatnim prostorima žrtve, instaliranjem aplikacija za geolokaciju, uključujući tzv. “softver za nadzor i uhođenje”, ili krađom uređaja žrtve.”¹⁸² “Termin „praćenje “treba shvatiti kao lociranje osobe, dok „nadzor “označava opštije posmatranje ili kontrolisanje aktivnosti osobe.¹⁸³ Prema Direktivi VAWD, sajber uznemiravanje obuhvata sledeće oblike ponašanja:

- (a) ponavljanje ili kontinuirano sprovođenje pretećeg ponašanja prema osobi putem IKT, naročito ako uključuje pretnje izvršenjem krivičnih dela i ako je verovatno da će to izazvati ozbiljan strah za sopstvenu bezbednost ili bezbednost zavisnih osoba (analogno delu proganjanja iz Istanbulske konvencije, ali u onlajn kontekstu);
- (b) učestvovanje, zajedno sa drugim osobama putem IKT, u javno dostupnom pretećem ili uvredljivom ponašanju usmerenom na osobu, kada je verovatno da će to izazvati ozbiljnu psihološku štetu (ovo uključuje koordinisane onlajn napade, koji često ciljaju žene političarke, novinarkе, braniteljke ljudskih prava i druge javno poznate žene¹⁸⁴);
- (c) nepozvano slanje putem IKT slike, videa ili sličnog materijala koji prikazuje genitalije osobe, kada je verovatno da će to izazvati ozbiljnu psihološku štetu (tzv. „ digitalno obnaživanje”¹⁸⁵);
- (d) javno objavljivanje putem IKT materijala koji sadrži lične podatke osobe bez njenog pristanka, u cilju podsticanja drugih da joj nanese fizičku ili ozbiljnu psihološku štetu.¹⁸⁶

Ova krivična dela moraju biti kažnjiva zatvorom od najmanje jedne godine (osim tačke (c), gde Direktiva ne propisuje konkretno trajanje kazne).

Sajber podsticanje na nasilje ili mržnju

Direktiva VAWD beleži naglo povećanje javnog podsticanja na nasilje i mržnju, uključujući ono zasnovano na rodu:

Lakoća, brzina i široka dostupnost govora mržnje u digitalnom svetu pojačana je efektom onlajn dezinhibicije, jer pretpostavljena anonimnost i osećaj nekažnjivosti smanjuju inhibicije ljudi da se uključe u takav govor. Žene su često meta seksističke i mizogine mržnje na internetu, koja može prerasti u zločine iz mržnje van mreže.¹⁸⁷

Kako bi se ovo suzbilo, Direktiva uvodi novo krivično delo namernog podsticanja na nasilje ili mržnju usmerenu protiv grupe osoba ili člana grupe definisane po osnovu pola, putem javnog širenja materijala koji sadrži takvo podsticanje putem IKT.¹⁸⁸ Države članice mogu odlučiti da

¹⁸¹ VAWD, Član 6.

¹⁸² VAWD, Uvodna izjava 21.

¹⁸³ VAWD, Uvodna izjava 22.

¹⁸⁴ VAWD, Uvodna izjava 24.

¹⁸⁵ VAWD, Uvodna izjava 24.

¹⁸⁶ VAWD, Član 7.

¹⁸⁷ VAWD, Uvodna izjava 25.

¹⁸⁸ VAWD, Član 8.

ograniče ovo delo na ponašanja koja verovatno remete javni red ili su preteća, uvredljiva ili ponižavajuća.

Pravno zaštitna sredstva

Sajber-krivična dela nose povećan rizik od ponovljenog, dugotrajnog ili stalnog viktimiziranja zbog brzine i jednostavnosti distribucije materijala i teškoća pri njegovom uklanjanju. Zbog toga Direktiva obavezuje države članice da preduzmu odgovarajuće mere za brzo uklanjanje problematičnog materijala.¹⁸⁹ Pošto uklanjanje na izvoru nije uvek izvodljivo (npr. zbog pravnih ili tehničkih prepreka), države mogu omogućiti hitno onemogućavanje pristupa takvom materijalu,¹⁹⁰ što se postiže sledećim merama:

- (a) države članice moraju obezbediti da se javno dostupni onlajn materijali koji se odnose na krivična dela (1) neovlašćenog deljenja intimnog ili manipulisanog materijala, (2) sajber uznemiravanja i (3) sajber podsticanja na nasilje ili mržnju odmah uklone ili im se onemogući pristup.
- (b) To može uključivati izdavanje obavezujućih naloga za uklanjanje ili blokiranje pristupa takvom materijalu, pod uslovom da ti nalozi ispunjavaju određene kriterijume.¹⁹¹ Nalozi se moraju uputiti provajderima hosting usluga, a ako uklanjanje nije moguće, provajderima posredničkih usluga.¹⁹² Ako se krivični postupak okonča bez utvrđivanja krivice, nalozi se poništavaju i adresati moraju biti obavesteni.¹⁹³ Ove mere moraju biti proporcionalne i podložne sudskoj kontroli. Pružalac usluga smeštaja, pružalac posredničkih usluga i pružalac usluga sadržaja imaju pravo na sudsko preispitivanje.
- (c) uklanjanje ili blokiranje pristupa materijalu ne sme sprečiti nadležne organe da pribave ili obezbede dokaze potrebne za istragu i gonjenje krivičnih dela bez nepotrebnog odlaganja.

Pošto su ove mere sada deo pravnih tekovina EU, Kosovo mora da usvoji ciljne krivične odredbe u KZK i gore navedene mere u okviru odgovarajućeg zakona (npr. Zakon br. 08/L-173 o sajber bezbednosti).¹⁹⁴ Kosovska policija ima Jedinicu za istragu sajber kriminala; trebalo bi razmotriti adekvatnu obuku za reagovanje na takva pitanja.

¹⁸⁹ VAWD, Uvodna izjava 5 I.

¹⁹⁰ VAWD, Uvodna izjava 5 I.

¹⁹¹ Ovi kriterijumi su utvrđeni članom 9(2) Uredbe 2022/2065 o Jedinstvenom tržištu za digitalne usluge (npr. navođenje pravnog osnova za nalog, dostavljanje obrazloženja, identifikovanje organa koji izdaje nalog itd.).

¹⁹² "Pružalac usluge hostinga" označava pružaoca hosting usluge, koja predstavlja uslugu koja se sastoji od skladištenja informacija koje je obezbedio korisnik usluge i na njegov zahtev (VAWD, član 2(d)).

¹⁹³ "Pružalac posredničke usluge" označava pružaoca posredničke usluge, koja predstavlja bilo koju od sledećih usluga informacionog društva:

(i) uslugu prostog prenosa („mere conduit“), koja se sastoji od prenosa informacija u komunikacionoj mreži koje je obezbedio korisnik usluge ili pružanja pristupa komunikacionoj mreži;

(ii) uslugu keširanja („caching“), koja se sastoji od prenosa informacija u komunikacionoj mreži koje je obezbedio korisnik usluge, uz automatsko, posredno i privremeno skladištenje tih informacija, koje se vrši isključivo radi efikasnijeg daljeg prenosa informacija drugim korisnicima na njihov zahtev;

(iii) uslugu hostinga, kako je definisano u istom aktu. (VAWD, član 2(e)).

¹⁹⁴ Br. 03/L-166.

Otežavajuće okolnosti

Istanbulska konvencija i Direktiva VAWD propisuju da se određene okolnosti moraju smatrati otežavajućim prilikom izricanja kazne.¹⁹⁵ Iako je lista Zakona o nasilju nad ženama duža od Krivičnog zakonika, ona se primenjuje na užu grupu krivičnih dela (sakaćenje ženskih genitalija, prisilni brak, deljenje intimnog ili manipulisanog materijala bez pristanka, sajber praćenje, sajber uznemiravanje i sajber podsticanje na nasilje ili mržnju). Pravila koja je utvrdila Direktiva su minimalna pravila, a Kosovo može primeniti otežavajuće okolnosti na dodatna krivična dela, uključujući i ona obuhvaćena Krivičnim zakonom.

Kao što je navedeno, određena krivična dela imaju otežavajuće okolnosti u kosovskom zakonu. Istanbulska konvencija takođe sadrži opšta pravila o otežavajućem (i ublažavanju) kazne koja se primenjuju na sva krivična dela. Sledeća tabela upoređuje otežavajuće okolnosti u Krivičnom zakonu i Zakonu o nasilju nad ženama sa opštim pravilima Krivičnog zakonika. Istanbulska konvencija je uglavnom usklađen sa Zakonom o nasilju nad ženama i Krivičnim zakonom. Međutim, značajne praznine su visok standard za recidivizam kao otežavajuću okolnost, odsustvo otežavajuće okolnosti kada je krivično delo počinjeno u prisustvu deteta i uključivanje otežavajuće okolnosti kada je krivično delo počinjeno samo u okviru porodične veze (umesto šireg „protiv sadašnjeg ili bivšeg partnera“, što ne zahteva zajednički život).

VAWD, član 11	IK, član 46	KZK
(a) krivično delo, ili drugo krivično delo nasilja nad ženama ili nasilja u porodici, počinjeno je više puta;	(b) prekršaj, ili s njim povezana prekršaja, počinjeni su više puta;	75. učinilac je prethodno dva ili više puta osuđivan na zatvorsku kaznu od najmanje jedne godine za krivična dela počinjena sa umišljajem, a prošlo je manje od pet godina;
(b) krivično delo je počinjeno protiv osobe koja je postala ranjiva usled određenih okolnosti, kao što su stanje zavisnosti ili stanje fizičkog, mentalnog, intelektualnog ili senzornog invaliditeta;	(c) krivično delo je počinjeno protiv osobe koja je postala ranjiva usled posebnih okolnosti	70.2.6 da li je žrtva krivičnog dela bila posebno bespomoćna ili ranjiva
(c) zločin je počinjen protiv deteta ;		70.2.7 starost žrtve, da li je mlada ili stara
(d) prekršaj je počinjen u prisustvu deteta ;	(d) krivično delo je počinjeno protiv deteta ili u njegovom prisustvu;	
(e) krivično delo su počinile dve ili više osoba koje su delovale zajedno;	(e) krivično delo su počinile dve ili više osoba koje su delovale zajedno;	
(f) krivično delo je prethodilo ili je pratilo ekstremno nasilje ;	(f) krivičnom delu je prethodilo ili je pratilo ekstremno nasilje;	70.2.3 prisustvo stvarnog ili pretnje nasiljem prilikom izvršenja krivičnog dela 70.2.4 da li je krivično delo izvršeno sa posebnom okrutnošću;

¹⁹⁵ IK, Član 46 i VAWD Član 11.

VAWD, član 11	IK, član 46	KZK
(g) krivično delo je počinjeno upotrebom oružja ili pretnjom upotrebe oružja ;	(g) krivično delo je počinjeno upotrebom ili pretnjom oružja;	
(h) krivično delo je počinjeno upotrebom sile ili pretnje upotrebom sile, ili putem prinude ;		
(i) ponašanje je prouzrokovalo smrt žrtve ili tešku fizičku ili psihološku povredu žrtve;	(h) krivično delo je rezultiralo teškim fizičkim ili psihičkim povredama za žrtvu;	70.2.8 obim štete koju je prouzrokovala osuđena osoba, uključujući smrt, trajnu povredu, prenošenje bolesti na žrtvu i bilo koju drugu štetu nanесenu žrtvi i njenoj porodici
(j) počinitelj je prethodno bio osuđivan za krivična dela iste prirode ;	(i) počinitelj je prethodno bio osuđivan za krivična dela slične prirode;	70.2.13 sve relevantne prethodne krivične osude osuđene osobe
(k) krivično delo je počinjeno protiv bivšeg ili sadašnjeg supružnika ili partnera ;	(a) krivično delo je počinjeno protiv bivšeg ili sadašnjeg supružnika ili partnera, kako je priznato unutrašnjim pravom, od strane člana porodice, osobe koja živi sa žrtvom ili osobe koja je zlorabljivala svoj autoritet.	
(l) krivično delo je počinio član porodice žrtve ili osoba koja živi sa njom ;		70.2.14 ako je krivično delo počinjeno u okviru porodične veze. 70.2.9 svaka zlorabljivanje moći ili službenog položaja od strane osuđenog lica prilikom izvršenja krivičnog dela
(m) krivično delo je počinjeno zlorabljivanjem priznatog položaja poverenja, autoriteta ili uticaja ;		70.2.10 dokaz o kršenju poverenja od strane osuđenog lica
(n) krivično delo je počinjeno protiv osobe zato što je ta osoba bila javni predstavnik, novinar ili branitelj ljudskih prava ;		
(o) namera krivičnog dela bila je očuvanje ili obnavljanje takozvane „ čast “ osobe, porodice, zajednice ili druge slične grupe;		
(p) namera krivičnog dela bila je da se žrtva kazni zbog njene seksualne orijentacije, pola, boje kože, religije, društvenog porekla ili političkih uverenja ;		70.2.12 ako je krivično delo čin mržnje (uključujući rasu, boju kože, pol, rodni identitet, nacionalno ili socijalno poreklo, vezu sa bilo kojom zajednicom, seksualnu orijentaciju ili drugi lični status) osim ako jedna od navedenih karakteristika predstavlja element krivičnog dela.
		70.2.1. visok stepen učesća osuđenog lica u krivičnom delu; 70.2.2. visok stepen namere kod osuđenog lica;

VAWD, član 11	IK, član 46	KZK
		70.2.5. da li je krivično delo uključivalo više žrtava ; 70.2.11. da li je krivično delo počinjeno u okviru aktivnosti organizovane kriminalne grupe

Naknada štete žrtvama

Istanbulska konvencija (IK) obavezuje države da obezbede pravo žrtvama da traže naknadu štete od počinilaca za svako krivično delo obuhvaćeno Konvencijom.¹⁹⁶ Državna nadoknada mora biti dodeljena u razumnom roku ako su osobe pretrpele teške telesne povrede ili oštećenje zdravlja, u meri u kojoj šteta nije pokrivena drugim izvorima kao što su počinilac, osiguranje ili državno finansirano zdravstveno i socijalno osiguranje.¹⁹⁷ Direktiva EU o nadoknadi štete žrtvama krivičnih dela takođe propisuje detaljne postupke po kojima treba dodeliti nadoknadu štete žrtvama.¹⁹⁸ Zakon o diskriminaciji takođe zahteva mehanizme za naplatu odštete od prekršilaca.¹⁹⁹ Zakon o nasilju nad ženama dodaje da žrtve imaju pravo da zahtevaju punu nadoknadu od počinilaca za štetu nastalu usled krivičnih dela nasilja nad ženama ili porodičnog nasilja, a žrtve bi trebalo da budu u mogućnosti da dobiju odluku o nadoknadi tokom krivičnog postupka.²⁰⁰

Na Kosovu, Zakon o naknadi štete žrtvama krivičnih dela je uglavnom usklađen sa Direktivom EU o naknadi štete žrtvama krivičnih dela.²⁰¹ Zakon predviđa da se nadoknađuju sva dela koja dovode do smrti, teške povrede ili oštećenja fizičkog ili mentalnog zdravlja. Određena „neposredna nadoknada“ je dostupna za slučajeve koji uključuju decu, trgovinu ljudima, silovanje i nasilje u porodici. Zakon predviđa nadoknadu za duševnu patnju. Komitet za nadoknadu štete žrtvama krivičnih dela je nadležni organ.²⁰² Međutim, izražena je zabrinutost zbog nedovoljnih budžetskih izdvajanja za nadoknadu štete žrtvama i neadekvatne pomoći žrtvama pri podnošenju zahteva za nadoknadu štete.²⁰³ ZRZN nasilje zahteva od zagovornika žrtava da obaveste žrtve o njihovom pravu na nadoknadu štete i da im daju uputstva za podnošenje zahteva.²⁰⁴

Ostale materijalnopravne odredbe

Prestupi iz Krivičnog zakonika primenjuju se bez obzira na odnos između žrtve i počinioca.²⁰⁵ Krivični zakonik zahteva da kultura, običaji, religija, tradicija ili takozvana „čast“ budu neprihvatljiva opravdanja za prekršaje.²⁰⁶ Pošto ove okolnosti nisu predviđene kao olakšavajuće u KZK, krivični okvir Kosova ne predviđa da se mogu koristiti u odbrambenim argumentima u vezi sa delima nasilja zasnovanog na polu. Štaviše, Smernice Vrhovnog suda za izricanje kazni

¹⁹⁶ Član 30.1.

¹⁹⁷ Član 30.2.

¹⁹⁸ Savetova Direktiva 2004/80/EC od 29. aprila 2004. godine o naknadi štete žrtvama krivičnih dela.

¹⁹⁹ Videti takođe: Milket, Ž. za predsednika Evropske komisije, [“Strengthening Victims’ Rights: From compensation to reparation – for a new EU Victims’ rights strategy 2020-2025”](#), [Na engleskom], 2019.

²⁰⁰ Savetova Direktiva 2024/1385 od 14. maja 2024. godine o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Član 24.

²⁰¹ Br. 08/L-109, Evropska komisija, [Kosovo 2022 Izveštaj](#), [Na engleskom], 2022, str. 39.

²⁰² Videti Poglavlje III Zakona.

²⁰³ Videti deo u nastavku pod nazivom „Poverenice za žrtve“

²⁰⁴ ZRZN, Član 16.3.

²⁰⁵ Član 43.

²⁰⁶ Član 42, ponovljen u članu 12.5.

nalažu sudije da ne razmatraju smanjenje kazne ako počilac tvrdi da je delovao pod uticajem ovih faktora, skrećući pažnju na činjenicu da MS zahteva strožu kaznu kada član porodice počini takav zločin.²⁰⁷

Obavezni postupci alternativnog rešavanja sporova su zabranjeni Međunarodnim sudom u vezi sa svim oblicima nasilja u okviru njegovog delokruga.²⁰⁸ Zakon o ZRZN-u predviđa da su alternativni postupci (uključujući, ali ne ograničavajući se na medijaciju i pomirenje) zabranjeni u krivičnom i upravnom postupku za slučajeve porodičnog nasilja, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja.²⁰⁹ ZKP slično predviđa da se krivična dela nasilja u porodici i krivična dela „protiv polnog integriteta“ neće upućivati na medijaciju, kao što to čini i Zakon o medijaciji.²¹⁰ Kodeks ponašanja medijatora takođe zahteva od medijatora da prekinu svaki proces medijacije u kome postoje elementi porodičnog nasilja, obaveste strane o razlogu prekida i upute strane da poštuju „postupke u skladu sa važećim zakonodavstvom”.²¹¹ Ovo bi moglo biti relevantno u drugim građanskim postupcima, kao što su starateljstvo nad decom, alimentacija i razvod, gde postoji mogućnost da medijacija traumatizuje žrtve i iskoristi njihov ranjiv položaj. U međuvremenu, Porodični zakon i dalje sadrži odredbu kojom se podstiču supružnici da preduzmu sve praktične korake, uključujući mere pomirenja, kako bi spasili brak, na šta su se zvaničnici pozivali u nastojanju da „pomire“ parove.²¹² Primetno je da ista odredba zahteva da se izbegne svaki rizik od povrede ili nasilja nad supružnicima ili decom.

Istraga, krivično gonjenje, procesno pravo i zaštitne mere

Sledeći pododeljci fokusiraju se na zaštitu žrtava — prvo tokom pravnog postupka, a zatim u pogledu usluga podrške i zaštite od ponovljenog nasilja. Mnoge relevantne mere iz Istanbulske konvencije (IK) preklapaju se sa Direktivom o pravima žrtava i nedavno usvojenom Direktivom o nasilju nad ženama i nasilju u porodici (VAWD). Usvajanjem revidiranog Zakona o krivičnom postupku (ZKP) značajno je unapređeno usklađivanje pravnog okvira sa IK i VD. Ipak, preporučuju se određene izmene radi daljeg usklađivanja sa ovim instrumentima. Direktiva VAWD uvodi i nekoliko novih obaveza koje je potrebno preneti u zakonodavstvo Kosova.

Pregled prava žrtava

Zakon o krivičnom postupku (ZKP) pruža značajan i neophodan nivo detalja u vezi sa pravima žrtava.²¹³ Prvo, proširuje definiciju oštećenog lica ili žrtve tako da obuhvata osobu koja je pretrpela fizičku, mentalnu ili emocionalnu štetu, kao i ekonomsku štetu.²¹⁴ Iako se ZKP primenjuje na sve žrtve, nova odredba se posebno odnosi na ranjive žrtve:

Oštećeno lice ili osoba koje je žrtva ... trgovine ljudima, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodičnim odnosima, seksualnog nasilja, eksploatacije ili diskriminacije, kao i žrtve koje su pretrpele značajnu štetu zbog težine krivičnog dela, kao i žrtve sa invaliditetom i one koje su posebno ranjive, moraju biti na odgovarajući način uzete u obzir.²¹⁵ Pravni okvir Kosova ispunjava mnoge zahteve iz Istanbulske konvencije (IK) i Direktive o pravima žrtava (VD) nakon usvajanja novog ZKP-a.

²⁰⁷ Vrhovni sud Kosova, *Smernice za izricanje kazni*, Prvo izdanje, 2018, str. 135.

²⁰⁸ Član 48.

²⁰⁹ ZRZN, Član 55.

²¹⁰ [ZKP, Član 229.2; i Zakon br. 06/L-009, 2022, član 2.3.](#)

²¹¹ Kodeks MOJ br. 12/2019 o [postupanju medijatora u Republici Kosovo](#), Član 7.8.

²¹² Član 59. Videti nalaze u odeljku „Sudovi“ [u nastavku](#).

²¹³ [Krivični Postupak Zakon Br. 08/L-032.](#)

²¹⁴ Član 19.1.7.

²¹⁵ Član 63.1.4.

Vodeći principi procesnih zaštita

Poglavlje VI Istanbulske konvencije (IK) odnosi se na istragu, krivično gonjenje, procesno pravo i zaštitne mere. Vodeći principi uključuju:

- istragu i krivično gonjenje bez neopravdanog odlaganja;
- odgovarajuću i hitnu zaštitu i podršku za žrtve;
- puno uvažavanje prava žrtava, uključujući rodno zasnovano razumevanje nasilja; i
- obezbeđivanje da vladine i nevladine organizacije, kao i savetnici/ce za nasilje u porodici, mogu — na zahtev žrtve — da joj pruže pomoć i/ili podršku tokom istrARR i sudskih postupaka.²¹⁶

Poglavlje 3 nedavno usvojeno u Zakonu o nasilju i žrtvama sadrži niz odredbi koje podržavaju i dopunjuju Krivični zakon. Zakon o nasilju i zabranjenom ponašanju sada predviđa da državne institucije moraju „prioritetno preduzeti sve odgovarajuće zakonske, administrativne, sudske i druge mere kako bi sprečile, zaštitile, istražile, kaznile i obezbedile pravednu nadoknadu štete žrtvama”.²¹⁷ Amandman na ZKP iz novembra 2023. godine predviđa da istrARR u vezi sa silovanjem i nasiljem u porodici moraju biti završene u roku od jedne godine (sa mogućnošću produženja za šest meseci u „složenim okolnostima”).²¹⁸ Ovo je polovina standardnog vremenskog ograničenja. Suđenja su slično ubrzana za silovanje i nasilje u porodici.²¹⁹

U nastavku je pregled zaštitnih mera za žrtve predviđenih u Istanbulske konvenciji, Zakonu o nasilju i Zakonu o žrtvama, i kako su one transponovane u kosovsko pravo.

Procena Rizika

Centralni koncepti u zaštiti žrtava prema Istanbulske konvenciji o krivičnom delu su procena i upravljanje rizikom. Sve relevantne vlasti treba da procene rizik od smrtnosti, ozbiljnost situacije, posedovanje ili pristup vatrenom oružju i rizik od ponovnog nasilja od slučaja do slučaja kako bi upravljale rizicima i utvrdile potrebu za koordinisanim merama bezbednosti i podrške.²²⁰ Slična obaveza postoji i prema Direktivi o pravima žrtava.²²¹ Direktiva se primenjuje na sve žrtve, ali zahteva posebnu pažnju na žrtve rodno zasnovanog nasilja, nasilja u bliskim vezama i seksualnog nasilja, između ostalog. Isti pristup je usvojen i u Zakonu o zaštiti od nasilja.

Direktiva o nasilju u vezi sa nasiljem u porodici (VAWD) uvela je koncept „individualne procene zaštite“ kako bi se identifikovale jedinstvene potrebe žrtve za zaštitom; ona se mora sprovesti barem u slučajevima seksualnog ili porodičnog nasilja.²²² Zahtevi ove procene predstavljaju dopunu odredbama iz Direktive o pravima žrtava (VD). Procena se mora sprovesti „u najranijoj mogućoj fazi“, kao što je prvi kontakt nadležnog organa sa žrtvom. Nadležni organi treba da sarađuju gde je to prikladno (npr. službe podrške, zdravstveni radnici, socijalne službe itd.). Procena mora biti usmerena na pretnju koju predstavlja učinilac ili osumnjičeni i može da obuhvati, kao što predviđa IK: (a) rizik od ponavljanja nasilja; (b) moguću upotrebu ili pristup oružju; ali i (c) rizik od telesne ili psihološke povrede; (d) činjenicu da učinilac ili osumnjičeni živi sa žrtvom; (e) zloupotrebu droga ili alkohola od strane učinioca ili osumnjičenog; (f) zlostavljanje

²¹⁶ Članovi 49, 50, i 55.2.

²¹⁷ ZRZN, Član 5.

²¹⁸ ZKP, član 157.5–157.6 (uneseni članom 2 Zakona br. 08/L-87).

²¹⁹ ZKP, član 310.4 (unesen članom 3 Zakona br. 08/L-187).

²²⁰ IK, Član 51.

²²¹ Član 22.

²²² VAWD, Član 16.

dece; (g) probleme mentalnog zdravlja; ili (h) ponašanje proganjanja. Na osnovu procene moraju se preduzeti odgovarajuće mere zaštite, koje se moraju redovno preispitivati. Ponovna procena mora se razmotriti ako dođe do kršenja zaštitne mere.²²³ Direktiva VAWD propisuje da se pretpostavlja da izdržavani članovi porodice imaju posebne potrebe za zaštitom, bez sprovođenja pojedinačne procene, osim ako ne postoje pokazatelji koji upućuju na suprotno. Zakon o rodno zasnovanom nasilju (ZRZN) sada predviđa da javne institucije moraju prilagoditi mere, aktivnosti i usluge specifičnim potrebama ranjivih žrtava, što uključuje žene i decu).²²⁴ Žrtve (i/ili njihovi pravni zastupnici) imaju pravo da učestvuju u proceni svojih potreba, da budu obavestene o dostupnim merama, aktivnostima i uslugama namenjenim njihovoj zaštiti, kao i da učestvuju u izboru mera podrške i zaštite.²²⁵ Policija je dužna da odmah proceni nivo rizika u prijavljenim slučajevima i da preduzme mere bezbednosti za žrtve i njihove porodice.²²⁶ Zakon o krivičnom postupku (ZKP) propisuje da žrtve imaju pravo da dobiju informacije o vrstama podrške koje mogu ostvariti nakon sprovedene pojedinačne procene.²²⁷ Standardne operativne procedure (SOP) Kancelarije za zaštitu i pomoć žrtvama (KZPŽ) zahtevaju sprovođenje procene potreba žrtve kada Avokat/ica žrtve (AŽ) bude dodeljen/a slučaju.²²⁸ Zatim, treba preduzeti odgovarajuće mere kako bi se zadovoljile utvrđene potrebe.²²⁹ SOP za zaštitu od porodičnog nasilja detaljno opisuju postupak procene rizika koji policija treba da sledi u slučajevima porodičnog nasilja.²³⁰ Pomoćnik za boračka pitanja treba da bude prisutan. Ako žrtva kontaktira aktera koji nije policija, treba koristiti isti osnovni obrazac.

Zaštita u pravnom postupku

Poglavlje VI Istanbulske konvencije (IK) uspostavlja niz procesnih zaštitnih mera radi zaštite i osnaživanja žrtava u svim fazama postupka, uključujući tokom istrARR i suđenja. Ove mere su okvirne, a države mogu usvojiti povoljnije odredbe. U sledećim tabelama, skraćenica „VD“ odnosi se na Direktivu o pravima žrtava, dok se „VAWD“ odnosi na Direktivu Evropske unije o nasilju nad ženama.

Opšte mere	
IK, VD, i VAWD	Kosovo
<i>Obezbediti zaštitu žrtava, njihovih porodica i svedoka od zastrašivanja, odmazde i ponovne viktimizacije (član 56a Istanbulske konvencije; član 18 Zakona o deportaciji).</i>	Žrtve imaju pravo da zatraže zaštitu (član 63.1.17 ZKP). Postupci procene rizika navedeni iznad treba da se sprovedu kako bi se utvrdile hitne, zdravstvene i bezbednosne potrebe koje su relevantne za žrtvu. Zabrana viktimizacije u Zakonu o rodno zasnovanom nasilju (ZRZN) izuzetno je široko definisana (uključujući, na primer, i nečinjenje koje nenamerno dovodi žrtvu u nepovoljniji položaj) (član 6). Ova „zabrana“ deluje pretežno deklarativno, jer zakon ne predviđa sankcije. Odredba Istanbulske konvencije ne zahteva nužno zabranu ili sankcije za viktimizaciju, već obavezuje države da osiguraju da su žrtve zaštićene od zastrašivanja, odmazde i ponovne viktimizacije.

²²³ VAWD, Član 19.5.

²²⁴ ZRZN, Član 7.1.

²²⁵ ZRZN, Član 7.2.

²²⁶ ZRZN, Član 19.2.

²²⁷ Član 63.1.3.1.

²²⁸ SOP dokumenti se odnose na Kancelariju za zaštitu i pomoć žrtvama, pa se ovaj termin koristi i ovde. Važno je napomenuti da je njen naziv promenjen i da se sada zove Kancelarija za zastupanje i pomoć žrtvama (VAAO)).

²²⁹ Član 8.

²³⁰ SOP za zaštitu od nasilja u porodici, str. 29. Videti i Aneks 8 (Kontrolna lista za procenu rizika), 2013.

Opšte mere	
IK, VD, i VAWD	Kosovo
	Mere kojima se to može postići nisu precizirane. Na primer, mere iz Direktive o pravima žrtava (VD) za zaštitu od sekundarne ili ponovne viktimizacije uključuju postupke za fizičku zaštitu žrtava i članova njihovih porodica, obezbeđivanje skloništa ili privremenog smeštaja, kao i „bezbedne i kompetentne“ sisteme restorativne pravde.
<i>Obezbediti žrtvama odgovarajuće usluge podrške u svim fazama istrARR i sudskog postupka, kako bi njihova prava i interesi bili na odgovarajući način predstavljeni i uzeti u obzir (član 56e Istanbulske konvencije).</i>	Sve žrtve krivičnih dela imaju pravo na pristup uslugama podrške žrtvama (član 63.1.18 ZKP) i mogu zatražiti pomoć od Kancelarije za zaštitu i pomoć žrtvama (KZPŽ) u skladu sa standardnim operativnim procedurama (SOP).

Izveštavanje / prijavljivanje	
IK, VD, i VAWD	Kosovo
<i>Osigurati da žrtve mogu prijaviti dela nasilja nad ženama ili nasilja u porodici putem dostupnih, jednostavnih za korišćenje, bezbednih i lako dostupnih kanala (član 14.1 Direktive VAWD)</i>	Prijave se mogu podneti lično, putem telefona na broj za hitne slučajeve (192) ili na broj za nehitne slučajeve (038 550 999), kao i putem imejla (info@kosovopolice.com).
<i>Najmanje za sajber-krivična dela obuhvaćena Direktivom VAWD, mora biti omogućeno podnošenje prijava putem interneta (član 14.1 VAWD)</i>	Jedini trenutno dostupni način onlajn prijavljivanja je putem imejla. Iako je postojala aplikacija Lajmëro Policinë [Obavesti policiju], ona nije bila u funkciji u avgustu 2025. godine. ²³¹
<i>Osigurati da onlajn prijavljivanje uključuje mogućnost podnošenja dokaza (član 14.1 Direktive VAWD).</i>	Dokazi se mogu dostaviti putem e-pošte.
<i>Preduzeti neophodne mere kako bi se ohrabrila svaka osoba koja je svedočila izvršenju dela nasilja obuhvaćenih Istanbulske konvencijom (IK) ili koja ima razumnog osnova da veruje da takvo delo može biti izvršeno, ili da se mogu očekivati dalja dela nasilja, da to prijavi nadležnim organizacijama ili organima (član 27 IK), bez straha od negativnih posledica (član 14.3 Direktive VAWD).</i>	Krivični zakonik Kosova (KZK) kriminalizuje situaciju u kojoj osoba ima saznanja, ali ne prijavi pripremu krivičnog dela (ako je takvo delo izvršeno ili pokušano) (član 377.1), kao i neprijavlivanje krivičnih dela (član 378). Predviđene su strože kazne za neprijavlivanje određenih teških krivičnih dela (član 377.2). Postoji jedno izuzeće, ali se ono ne primenjuje na dela koja uključuju zlostavljanje dece i nasilje u porodici (članovi 377.3 i 378.3). Dakle, obaveza prijavljivanja postoji ako osoba ima saznanja o nasilju u porodici, bez obzira na odnos sa učiniocem ili žrtvom. Dodatno, postoje posebne zakonske obaveze za prijavljivanje svakog oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, zlostavljanja, napuštanja, zanemarivanja i eksploatacije dece u skladu sa Zakonom o zaštiti dece (član 26).
<i>Osigurati da pravila o poverljivosti koja važe za profesionalce ne budu prepreka mogućnosti prijavljivanja ukoliko postoje razumni osnovi da se veruje da je izvršeno ozbiljno delo nasilja i da se mogu očekivati nova ozbiljna dela nasilja (član 28 IK) ili da postoji neposredan rizik od fizičke povrede (član 14.4 VAWD) ili da je detetu naneta teška telesna povreda (član 14.5 VAWD).</i>	Ne postoje izuzeci od gore navedenih obaveza ni za profesionalce koji podležu pravilima o poverljivosti. Zakon o zaštiti dece izričito obavezuje stručna lica poput lekara, psihologa, socijalnih radnika i nastavnika da prijave sumnju na nasilje ili zlostavljanje dece (član 26.3).
<i>Kada deca prijavljuju nasilje, obezbediti da procedure prijavljivanja budu bezbedne, poverljive, osmišljene i dostupne na način prilagođen deci. Ako je nosilac roditeljske odgovornosti umešan</i>	Zakon o zaštiti dece predviđa princip „pravosuđa prilagođenog deci“ (što podrazumeva postupanje primereno uzrastu deteta, brzo, pažljivo, prilagođeno i usmereno na potrebe i prava deteta) u krivičnim, parničnim i

²³¹ MŽK je zatražila informacije o ovoj aplikaciji od Policije Kosova u julu i avgustu 2025. godine, redom, ali nije dobio odgovor.

Izveštavanje / prijavljivanje	
IK, VD, i VAWD	Kosovo
<i>u delo nasilja, osigurati da prijavljivanje ne zavisi od njegovog pristanka i da se mere zaštite preduzmu pre nego što ta osoba bude obaveštena (član 14.6 Direktive VAWD).</i>	upravnim postupcima, kao i pravo dece na besplatnu pravnu pomoć, koja obuhvata pravno savetovanje i zastupanje (članovi 55 i 56). Zakon propisuje da, ukoliko roditelj, član porodice ili staratelj ne zaštiti dete ili ga izloži riziku od bilo kog oblika nasilja ili eksploatacije, nadležna opštinska institucija snosi odgovornost za zaštitu deteta (član 35.3). Zakon bi mogao biti bolje usklađen sa Direktivom VAWD tako što bi precizirao posebne procedure za zaštitu dece pre nego što roditelj ili staratelj, koji je umešan u čin nasilja, bude obavešten o prijavi deteta.

Intervjuisanje	
IK i VD	Kosovo
<i>Zaštititi žrtve tokom krivične istrARR tako što će se razgovori sa žrtvama obavljati bez neopravdanog odlaganja nakon podnošenja prijave, uz zadržavanje broja razgovora na minimumu, omogućavanje žrtvi da bude u pratnji pravnog zastupnika ili osobe po svom izboru, i sprovođenje lekarskih pregleda samo kada su strogo neophodni (član 20 Direktive o pravima žrtava – VD).</i>	Zakon o krivičnom postupku (ZKP) prenosi ove zahteve (članovi 127.6, 127.7 i 142.4).
<i>Kada pojedinačna procena utvrdi da je to potrebno, razgovori sa žrtvom treba da se obavljaju u prostorijama koje su osmišljene ili prilagođene potrebama žrtava, da ih sprovede ili posreduju stručnjaci obučeni za tu svrhu, i da ih obavlja ista osoba, osim ako bi to bilo u suprotnosti sa pravilnim sprovođenjem pravde (članovi 23.2a–23.2c VD).</i>	Ovaj zahtev je sadržan i u Zakonu o rodno zasnovanom nasilju (ZRZN) (član 19.10). Posmatranja MŽK ukazuju da sve policijske stanice trenutno imaju najmanje jednu prostoriju namenjenu za ove potrebe.
<i>Svi razgovori sa žrtvama seksualnog nasilja, rodno zasnovanog nasilja ili nasilja u bliskim odnosima, osim ako ih ne vodi tužilac ili sudija, treba da budu sprovedeni od strane osobe istog pola kao žrtva, ukoliko žrtva to želi, pod uslovom da to ne ugrožava tok krivičnog postupka (član 23.2d VD).</i>	ZKP prenosi ovaj zahtev (član 127.8).
<i>Omogućiti žrtvama, u skladu sa procesnim pravilima unutrašnjeg prava, da budu saslušane, da dostave dokaze i da se njihovi stavovi, potrebe i zabrinutosti iznesu, direktno ili putem posrednika, i uzmu u obzir (član 56d Istanbulske konvencije; član 10 VD).</i>	ZKP takođe prenosi ove zahteve (član 63.1.8).

Informacije	
IK i VD	Kosovo
<i>Obavestiti žrtve prilikom prvog kontakta o (član 4 Direktive o pravima žrtava – VD):</i> <ul style="list-style-type: none"> ○ postupcima za podnošenje pritužbi; ○ pristupu pravnom savetovanju, pravnoj pomoći i svim drugim oblicima savetovanja, uključujući tumačenje i prevođenje; ○ načinu i uslovima pod kojima mogu ostvariti pravo na naknadu štete; ○ postupcima za podnošenje pritužbi u slučajevima kada njihova prava nisu poštovana od strane nadležnih organa koji deluju u okviru krivičnog postupka; ○ kontakt podacima za komunikaciju u vezi sa njihovim predmetom; ○ dostupnim uslugama restorativne pravde; 	Zakon o krivičnom postupku (ZKP) prenosi ove zahteve (član 63.1.3). Takođe, prema Zakonu o rodno zasnovanom nasilju (ZRZN), Avokati/kinje žrtava (VA), policija i službe podrške dužni su da obaveste žrtve o njihovim pravima (članovi 16.1.2; 19.4; 22.1.1).

Informacije	
IK i VD	Kosovo
<ul style="list-style-type: none"> o načinu i uslovima pod kojima se mogu nadoknaditi troškovi nastali kao rezultat njihovog učešća u krivičnom postupku. 	
<p>Obavestiti žrtve o njihovim pravima i uslugama koje im stoje na raspolaganju, kao i o postupanju po njihovoj prijavi, optužnici, opštem napretku istrARR ili postupka i njihovoj ulozi u njemu, kao i o ishodu njihovog slučaja (član 56c Istanbulske konvencije), uključujući (član 6 VD):</p> <ul style="list-style-type: none"> o odluku da se ne započne ili obustavi istraga, odnosno da se ne podigne optužnica protiv osumnjičenog; o vreme i mesto suđenja i prirodu optužbi; o svaku konačnu presudu; o stanje krivičnog postupka. 	<p>Različite odredbe ZKP-a delimično prenose ove zahteve (članovi 63.1.3.1, 63.1.9, 371.6). Žrtve nemaju izričito pravo da budu obaveštavane o opštem toku istrARR ili postupka prema ZKP-u. Međutim, imaju pravo da izvrše uvid u spis predmeta (član 212). Policija je takođe sada obavezna da „osigura zvaničan kontakt“ sa žrtvom (ZRZN, član 19.4.9) i, ukoliko postoji „osnovana sumnja“ na nasilje u porodici, dužna je da redovno obaveštava žrtvu o toku istrARR (ZRZN, član 19.7).</p>
<p><i>Radi pružanja pomoći u dobrovoljnom obezbeđivanju dokaza, posebno u slučajevima seksualnog nasilja, žrtve treba bez neopravdanog odlaganja uputiti odgovarajućim zdravstvenim radnicima ili službama podrške koje su specijalizovane za pružanje pomoći u prikupljanju dokaza i informisati ih o važnosti prikupljanja takvih dokaza u najranijem mogućem trenutku (član 15.4 Direktive VAWD)</i></p>	<p>Državni protokol za postupanje u slučajevima seksualnog nasilja propisuje da, ukoliko su ispunjeni vremenski uslovi za prikupljanje dokaza putem fizičkog pregleda, policija mora objasniti žrtvi važnost prikupljanja dokaza i, nakon dobijanja informisanog pristanka, pripremiti potrebnu dokumentaciju i ispratiti žrtvu (str. 48).</p>
<p><i>Osigurati da žrtve budu obaveštene, najmanje u slučajevima kada su one ili njihova porodica u opasnosti, ukoliko počiniac pobegne ili bude privremeno ili trajno pušten na slobodu (član 56b Istanbulske konvencije; član 6.5 Direktive o pravima žrtava – VD).</i></p>	<p>ZKP prenosi ove zahteve (član 63.1.9).</p>

Proceduralna prava	
IK i VD	Kosovo
<p><i>Obezbediti da žrtve imaju pravo da zatraže preispitivanje odluke o neprogonu (Direktiva o pravima žrtava – VD, član 11).</i></p>	<p>ZKP prenosi ovaj zahtev (član 82.8).</p>
<p><i>Obezbediti da se mogu preduzeti mere radi zaštite privatnosti i lika žrtve (Istanbulska konvencija – član 56f; VD, član 21).</i></p>	<p>ZKP predviđa ovu vrstu zaštite (član 217). Zahtevi za anonimnost mogu se podneti u bilo kojoj fazi postupka, ukoliko postoji ozbiljan rizik po oštećeno lice, svedoka ili člana porodice.</p>
<p><i>Obezbediti žrtvama nezavisne i kompetentne tumače kada učestvuju u postupku ili daju dokaze (IK, član 56h; VD, član 7), i obezbediti da žrtve mogu podneti prijavu na jeziku koji razumeju ili uz potrebnu jezičku pomoć (VD, član 5.2).</i></p>	<p>ZKP sadrži pravo na tumačenje „u kvalitetu dovoljnom da obezbedi pravičnost postupka“ (član 14.2). Uvedeno je novo pravo žrtava na tumačenje tokom ispitivanja i saslušanja (član 63.1.12), pravo da podnesu zahtev ili pritužbu na jeziku koji razumeju ili uz jezičku pomoć (član 63.1.13), kao i pravo na prevod informacija koje su neophodne za ostvarivanje njihovih prava u krivičnom postupku (član 63.1.14).</p>
<p><i>Obezbediti da se kontakt između žrtava i počinioca u prostorijama suda i organa gonjenja izbegne kad god je to moguće (IK, član 56g; VD, član 19), i omogućiti žrtvama da svedoče, u skladu sa pravilima domaćeg prava, u sudnici bez fizičkog prisustva ili makar bez prisustva navodnog počinioca,</i></p>	<p>ZKP je uveo mogućnost da žrtva ili svedok daju iskaz na sednici zatvorenoj za javnost ili na drugoj lokaciji putem tehničkih sredstava (član 337).</p>

Proceduralna prava	
IK i VD	Kosovo
<i>naročito putem korišćenja odgovarajućih komunikacionih tehnologija (IK, član 56i; VD, član 23.3)</i>	
<i>Obezbediti pravo na pravnu pomoć i besplatnu pravnu pomoć za žrtve, pod uslovima utvrđenim domaćim zakonodavstvom (IK, član 57; VD, član 13).</i>	<p>ZKP prenosi ovu odredbu doslovno, bez ikakvih kvalifikacija kao što su individualna procena zasnovana na potrebama ili resursima (član 63.1.15). Stoga se može zaključiti da je prenos Direktive o pravima žrtava u ovom segmentu urađen bez dovoljnog razmatranja praktične primene tih prava. Evropska unija je kritikovala ovu odredbu o besplatnoj pravnoj pomoći u ZKP-u kao „nedovoljnu u praksi da ispuni obaveze iz relevantnog zakonodavstva Kosova, kao i zahteve pravne tekovine EU, Evropske konvencije o ljudskim pravima i njene sudske prakse”.²³²</p> <p>Zakon o rodno zasnovanom nasilju (ZRZN) sada takođe predviđa da institucije moraju obezbediti besplatnu pravnu pomoć i zastupanje tokom parničnih i krivičnih postupaka (član 22.1.4).</p> <p>Pravo iz Istanbulske konvencije i Direktive ne podrazumeva automatsko dobijanje besplatne pravne pomoći, već obavezu države da stvori uslove za pristup istoj. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći (br. 04/L-017) detaljnije propisuje uslove za ostvarivanje ovog prava. Prema članu 64 ZKP-a, žrtve imaju pravo da ih zastupa advokat ili Avokat/kinja žrtava (VA).</p>
<i>Obezbediti da rok zastarelosti za pokretanje postupaka za dela seksualnog nasilja [član 36], prinudnog braka [član 37], sakcačenja ženskih genitalija [član 38] i prinudnog abortusa i sterilizacije [član 39] traje dovoljno dugo i razmerno težini konkretnog dela, kako bi se omogućilo pokretanje postupka i nakon što žrtva dostigne punoletstvo (IK, član 58).</i>	<p>Kosovsko zakonodavstvo propisuje da, kada je krivično delo izvršeno prema licu mlađem od 18 godina, rok zastarelosti počinje da teče tek od dana kada žrtva navrší 18 godina (KZK, član 100.2). Rokovi zastarelosti za pokretanje krivičnih postupaka na Kosovu određuju se prema maksimalnoj kazni propisanoj za krivično delo i kreću se od četiri godine (za dela za koja je propisana kazna zatvora do jedne godine ili novčana kazna) do 30 godina (za dela za koja je propisana doživotna kazna zatvora) (KZK, član 99).</p>

Pravno lečenje	
IK i VD	Kosovo
<i>Obezbediti zaštitu žrtve od sekundarne i ponovljene viktimizacije, zastrašivanja i odmazde prilikom pružanja bilo kojih usluga restorativne pravde (VD, član 12). Takve usluge mogu se primenjivati samo uz slobodan i informisan pristanak žrtve, koji može biti povučen u bilo kom trenutku.</i>	<p>Iako se ove usluge neformalno pružaju, u pojedinim slučajevima od strane skloništa i socijalnih radnika, one nisu dovoljno precizno uređene relevantnim pravnim okvirom.</p>
<i>Obezbediti da žrtve imaju pravo da dobiju odluku o naknadi štete od počinioca (VD, član 16) tokom krivičnog postupka (VAWD, član 24).</i>	<p>ZKP predviđa pravo žrtava na razumnu naknadu štete koju sud može naložiti okrivljenom (član 63.1.19). Ukoliko takva naknada nije moguća, žrtva ima pravo da podnese zahtev Programu za naknadu štete žrtvama krivičnih dela (član 63.1.20).</p>

²³² Evropska Komisija, [Kosovo 2019 Report](#), [Na engleskom], 2019, str. 30.

Zaštita i podrška žrtvama

Istanbulska konvencija zahteva od država da zaštite žrtve od daljih akata nasilja. Mnoge odredbe IK u ovoj oblasti preklapaju se sa odredbama iz Direktive o pravima žrtava (VD).²³³ Prema vodećim principima Istanbulske konvencije, mere moraju:

- biti zasnovane na rodno senzitivnom razumevanju nasilja nad ženama, sa fokusom na ljudska prava i bezbednost žrtve;
- primenjivati integrisani pristup koji uzima u obzir odnos između žrtava, počinitelaca, dece i njihovog šireg društvenog okruženja; izbegavati sekundarnu viktimizaciju; imati za cilj osnaživanje i ekonomsku nezavisnost žena žrtava nasilja; i
- obuhvatati specifične potrebe ranjivih osoba.

Naglasak ovog poglavlja Konvencije je na saradnji između aktera. Dok organi za sprovođenje zakona često prvi dolaze u kontakt sa žrtvama, oni moraju imati mogućnost da žrtve upute na specijalizovane službe podrške kao što su centri za upućivanje u slučajevima seksualnog nasilja, krizni centri za silovanje, skloništa, ustanove za prikupljanje forenzičkih dokaza, psihološku podršku i/ili pravno savetovanje.²³⁴ Ovi koraci često dovode žrtve u kontakt sa advokatima žrtava (AŽ) ili sudovima.

Kao i kod individualne procene rizika, nadležni organi treba da saraduju kada je to prikladno radi obezbeđivanja usluga podrške, a procenu je potrebno redovno preispitivati. Mora se obezbediti da službe podrške stupe u kontakt sa žrtvama kako bi im ponudile podršku ukoliko su potrebe identifikovane ili ako je žrtva to zatražila (uz puno poštovanje njihove bezbednosti i uz njihov pristanak).²³⁵

ZRZN obavezuje službenike u institucijama koje se bave socijalnom zaštitom, unutrašnjim poslovima, zdravljem, zaštitom dece i obrazovanjem, kao i sudove, „da postupaju hitno, dajući prioritet interesima i potrebama žrtve.”²³⁶ Centri za socijalni rad (CSR) moraju da dodele menadžera/ku slučaja svakoj žrtvi radi identifikacije, koordinacije i pružanja socijalnih usluga. Nakon procene situacije u pogledu socijalne zaštite i integracije, CSR imaju niz obaveza, uključujući upućivanje žrtve na programe rehabilitacije i zapošljavanja, obezbeđivanje privremenog smeštaja, upućivanje ili pružanje psihosocijalnog savetovanja žrtvama i njihovim izdržavanim licima, koordinaciju aktivnosti za reintegraciju, kao i upućivanje žrtava na šeme socijalne pomoći ukoliko nemaju prihode.²³⁷

Nasilje i nalozi za zaštitu

IK zahteva od država da obezbede **dostupnost naloga** za zaštitu žrtvama **svih** oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom. Takvi nalozi moraju biti dostupni bez obzira na druge pravne postupke.²³⁸ Države moraju osigurati da nadležni organi imaju zakonska ovlašćenja da izdaju

²³³ Direktiva 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Saveta od 25. oktobra 2012. godine o uspostavljanju minimalnih standarda u pogledu prava, podrške i zaštite žrtava krivičnih dela, kojom se zamenjuje Okvirna odluka Saveta 2001/220/JHA.

²³⁴ “Obrazloženje uz Konvenciju Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici”, Istanbul, 11. V 2011, stav 114.

²³⁵ VAWD, Član 18.1

²³⁶ ZRZN, Član 5.3.

²³⁷ ZRZN, Član 21.1.

²³⁸ Član 53.

hitne naloge za udaljenje u situacijama neposredne opasnosti koja proizlazi iz **nasilja u porodici**.²³⁹ Direktiva o borbi protiv nasilja nad ženama (VAWD) slično predviđa izdavanje hitnih naloga za udaljenje, zabrana prilaska i naloga za zaštitu za sve oblike nasilja obuhvaćene Direktivom.²⁴⁰

Ranije je pravni okvir Kosova ograničavao dostupnost naloga za zaštitu samo na žrtve nasilja u porodici. Ovaj nedostatak je otklonjen donošenjem ZRZN-a, koji predviđa da se zaštitni nalozi mogu tražiti za „nasilje u porodici, nasilje nad ženama i rodno zasnovano nasilje.“ Privremeni nalozi, koji se izdaju dok su sudovi zatvoreni, i dalje su ograničeni na slučajeve nasilja u porodici, mada je to u skladu sa IK. VAWD zahteva da žrtve budu obavestene o dostupnosti naloga za zaštitu i o mogućnosti traženja međusobnog priznanja naloga za zaštitu između država.²⁴¹ ZKP (Krivični postupak Kosova) predviđa da žrtve budu obavestene o tome kako i pod kojim uslovima „mogu da dobiju zaštitu, uključujući mere zaštite.“²⁴² Izdavanje naloga ne sprečava pokretanje krivičnog postupka.²⁴³ ZRZN uključuje tri oblika naloga za zaštitu:

- Redovni nalozi za zaštitu (RNZ) koje izdaje sudskom odlukom radi obezbeđenja zaštitnih mera za žrtvu. RNZ se može izdati u trajanju do 12 meseci i produžiti do 24 meseca, nakon čega podnosilac može podneti novi zahtev.
- Hitni nalozi za zaštitu (HRNZ) koje sud izdaje u ubrzanom postupku radi obezbeđenja trenutne zaštite.
- Privremeni hitni nalozi za zaštitu (PHRNZ) koje izdaje policija van radnog vremena sudova. TEPO važi do prvog radnog dana suda.

OEBS je ranije izrazio zabrinutost zbog nedostatka razlike između RNZ i HRNZ u prethodnom zakonu (ZRZN), što je izazivalo konfuziju kod žrtava i sudova prilikom određivanja najadekvatnijeg naloga.²⁴⁴ ZRZN je sada ovu razliku jasno definisao:

- **Naloge za zaštitu** izdaje osnovni sud nadležan po mestu prebivališta „s ciljem sprečavanja nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja, zaštite bezbednosti i dobrobiti zaštićene strane i osoba u porodičnim odnosima sa njom/njim”.²⁴⁵ Sud ovim nalogom „ima za cilj da izbegne posledice i ... okolnosti koje utiču ili mogu uticati na ponavljanje nasilja”.²⁴⁶ Odluke moraju biti donete u roku od 15 dana od podnošenja zahteva. Odgovorna lica moraju biti pozvana na ročište, ali se ročište može održati i u njihovom odsustvu ako su uredno pozvani i ako je zahtev zasnovan na dovoljnom broju dokaza. Protiv odluke se može izjaviti žalba Apelacionom sudu u roku od osam dana. Nalog za zaštitu ostaje na snazi dok se žalba ne razmotri.
- **Hitne naloge za zaštitu** izdaje osnovni sud kada „sumnja da, u odsustvu ove mere, odgovorno lice predstavlja direktnu i neposrednu opasnost po bezbednost,

²³⁹ Član 52.

²⁴⁰ VAWD, Član 19.

²⁴¹ VAWD, Član 19.4.

²⁴² ZKP, Član 63.1.3.3.

²⁴³ LPDV, Član 26.2.

²⁴⁴ OEBS, "[Adjudication of petitions for protection orders in domestic violence cases in Kosovo](#)", [Na engleskom], 2012, str. 23.

²⁴⁵ ZRZN, Član 45.1.

²⁴⁶ ZRZN, Član 45.2.

zdravlje ili dobrobit zaštićene strane”.²⁴⁷ Odluka mora biti doneta u roku od 24 sata od podnošenja zahteva. Odluka se donosi bez održavanja ročišta, isključivo na osnovu materijala i dokaza priloženih uz zahtev. Svaka strana može uložiti prigovor na odluku u roku od tri dana. Ako niko ne uloži prigovor, nalog automatski postaje redovan nalog za zaštitu. Ako je prigovor uložen, ročište mora biti zakazano u roku od sedam dana. Ročište po prigovoru mora rezultirati ili izdavanjem RNZ ili ukidanjem HRNZ; obe odluke mogu biti predmet žalbe.

- Za **privremene hitne naloge za zaštitu**, regionalni supervizor za nasilje u porodici ili rukovodilac sektora istraga u policijskoj stanici mora potvrditi: (1) da postoji osnovana sumnja da je nasilje u porodici izvršeno ili zaprećeno; (2) da odgovorno lice predstavlja „direktnu i neposrednu pretnju po bezbednost, zdravlje i dobrobit zaštićene strane ili osobe sa kojom zaštićena strana ima porodični odnos“; i (3) da je izdavanje PHRNZ-a neophodno radi obezbeđenja zdravlja ili dobrobiti zaštićene strane ili osobe sa kojom zaštićena strana ima porodični odnos.²⁴⁸

Za razliku od Istanbulske konvencije, Direktiva o nasilju nad ženama (VAWD) navodi mere koje treba da budu dostupne u okviru naloga za zaštitu. Te mere uključuju: napuštanje prebivališta žrtve ili njenih izdržavanih članova porodice; i/ili zabranu učiniocu ili osumnjičenom da uđe u prebivalište, da se približi na manju udaljenost od propisane, da uđe na radno mesto žrtve ili da kontaktira žrtvu ili njene izdržavane članove porodice.²⁴⁹ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja (ZRZN) predviđa da se ove mere, između ostalog, mogu odobriti u okviru naloga za zaštitu i hitnih naloga za zaštitu:

- **Zabrana vršenja nasilja** obavezuje odgovorno lice da prekine i da ne ponavlja bilo kakve nasilne radnje.
- **Zaštita od uznemiravanja** zabranjuje odgovornom licu da „uznemirava, remeti, manipulira, vređa, preti, progoni ili nadzire zaštićeno lice i osobe sa kojima je ono u porodičnom odnosu – direktno, preko trećih lica ili putem bilo kog drugog sredstva komunikacije“.
- **Zabrana približavanja zaštićenom licu**, osobama sa kojima je ono u porodičnom odnosu i mestima koja posećuju (u slučajevima kada postoji rizik od ponovljenog nasilja). Elektronski nadzor sprovodi policija.
- **Uklanjanje iz stambenog prostora**, u slučajevima kada je žrtva član porodice koji živi sa odgovornim licem.
- **Pratnja zaštićenog lica** (od strane policijskog službenika i socijalnog radnika) radi preuzimanja ličnih stvari kada zaštićeno lice želi da napusti mesto stanovanja.
- **Oduzimanje predmeta** koji su korišćeni za izvršenje krivičnog dela ili koji se mogu upotrebiti za izvršenje ili ponavljanje nasilja. To može uključivati zabranu izdavanja ili oduzimanje dozvole za oružje.
- **Privremeno poveravanje starateljstva** u slučajevima nasilja u porodici, pod uslovom da se poštuje najbolji interes deteta. Diskreciono pravo je ograničeno u slučajevima kada je nasilje izvršeno nad detetom.

²⁴⁷ ZRZN, Član 46.1.

²⁴⁸ ZRZN, Član 52.3.

²⁴⁹ VAWD, Član 19.1.

- **Finansijsko izdržavanje**, koje može uključivati alimentaciju, kiriju i druge razumne troškove života.
- **Psihosocijalni tretman ili medicinski tretman** zavisnosti za odgovorna lica.
- Obavezno psihijatrijsko lečenje za odgovorna lica koja su izvršila nasilje „u stanju neuračunljivosti ili bitno smanjene uračunljivosti“, kada postoji rizik od ponovljenog nasilja.
- **Zabrana raspolaganja imovinom**, uključujući prenose, opterećenja ili bilo koje druge transakcije za određenu imovinu.
- **Druge neophodne mere**, koje mogu uključivati obavezu odgovornog lica da omogući zaštićenom licu korišćenje imovine u kojoj lica zajedno žive, ili koja je u zajedničkoj ili posebnoj svojini stranaka, odnosno da omogući zaštićenom licu da se vrati u dom.²⁵⁰

Ovi primeri nisu iscrpni. Mere koje se mogu izreći u okviru privremenih hitnih naloga za zaštitu ograničene su na gore navedenim tačkama 1–6. Ove mere su u velikoj meri slične onima koje su bile predviđene prethodnim Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici (ZRZN). Na osnovu praćenja slučajeva naloga za zaštitu u periodu 2021–2024, primećena su poboljšanja u praksi, pri čemu se zaštitne mere sprovode doslednije. Posebno su sudovi nalagali udaljenje počinitelaca iz doma, isplatu kirije i alimentacije žrtvama, kao i sprovođenje psihosocijalnog tretmana, među ostalim merama.²⁵¹

Administrativna uputstva za regulisanje izricanja psihosocijalnog tretmana i medicinskog lečenja zavisnosti uvedena su prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici (ZRZN), ali su kritikovana zbog nedovoljne usmerenosti na zaštićena lica, nedovoljno razrađenog načina procene tretmana, prevelikog naglašavanja pomirenja i potencijalnog nesklada sa ciljevima samog ZRZN-a.²⁵² Obavezni rehabilitacioni tretman za lica koja su izvršila krivična dela pod uticajem alkohola ili droga može se izreći i za druga krivična dela prema Zakonu o krivičnom postupku (ZKP).²⁵³ Međutim, Kosovo je istorijski imalo nedostatak državnih kapaciteta i posebnih interventnih programa za počinioce nasilja u porodici i seksualne prestupnike, kako je predviđeno Istanbulskom konvencijom, što je otežalo sprovođenje ovih mera.²⁵⁴ Ministarstvo pravde (MP) uspostavilo je 2023. godine program za počinioce, ali program još uvek ne pruža usluge na teritoriji čitavog Kosova.²⁵⁵ Prema rečima zvaničnika Ministarstva pravde, pilot program je započet u Kazneno-popravnom centru Dubrava, koji uključuje zatvorenike koji su, između ostalog, počinili i porodično nasilje. Proces podržava Savet Evrope. Sprovedena su dva kruga pilotiranja: prvi sa grupom od 12 zatvorenika, a drugi sa 10 zatvorenika²⁵⁶. Sprovedene su dve faze pilotiranja: prva sa grupom od 15 zatvorenika, a druga sa 16 zatvorenika. Tokom 2025. godine Ministarstvo je planiralo proširenje pilota tako da obuhvati i službe za uslovnu slobodu, kao i sigurne kuće za preživle od nasilja u porodici, čije bi osoblje bilo obučeno za sprovođenje programa za počinioce. Jedan od izazova u primeni programa u okviru kazneno-popravnih ustanova jeste relativno kratko trajanje kazni za počinioce nasilja zasnovanog na rodu. Mnogi od njih dobijaju zatvorske

²⁵⁰ ZRZN, Članovi 29 – 41.

²⁵¹ Na osnovu monitoringa sudskih predmeta koji je sprovedla MŽK i upućivanja slučajeva koji su se obratili kancelariji MŽK.

²⁵² Farnsvort et al. za MŽK, *Nema više opravdanja*, str. 12.

²⁵³ Poglavlje XXXII.

²⁵⁴ Krol, et al., *Mapping support services for victims of violence against women in Kosovo*, [Na engleskom], 2017, str. 76-77.

²⁵⁵ MŽK i Kosovski institut za pravosuđe prate sprovođenje programa (izveštaj u pripremi).

²⁵⁶ Brojevi iz MP (komentar na nacrt izveštaja tokom procesa recenzije).

kazne kraće od šest meseci, dok je ceo program predviđen da traje šest meseci, što otežava potpuno učešće prema trenutnoj praksi izricanja kazni. Policija mora redovno da nadzire naloge za zaštitu, jer njihovo kršenje predstavlja krivično delo za koje počilac mora biti odmah gonjen, dakle, pritužba nije neophodna.²⁵⁷

Ponavljeno kršenje zaštitnih naloga smatra se otežavajućom okolnošću koja utiče na izricanje kazne.²⁵⁸ Direktiva o sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (VAWD) propisuje da svako kršenje naloga za zaštitu mora biti podložno delotvornim, srazmernim i odvraćajućim krivičnim ili nekrivičnim sankcijama.²⁵⁹ Žrtve moraju biti obavestene kada dođe do kršenja hitnog naloga o udaljenju,²⁶⁰ zabrane prilaska ili naloga za zaštitu koje može ugroziti njihovu bezbednost, a u slučaju kršenja treba razmotriti reviziju individualne procene rizika žrtve.²⁶¹ Ova obaveza još uvek nije adekvatno obrađena u standardnim operativnim procedurama (SOP). Zakon o zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja zasnovanog na rodu (ZRZN) predviđa da se zaštitni nalog izdat u drugoj državi može registrovati u sudu i potom primenjivati kao da je izdat u skladu sa odredbama ZRZN-a.²⁶²

Usluge podrške

Sledeća tabela sažima usluge podrške koje zahtevaju Istanbulska konvencija (IC), Direktiva o sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (VAWD) i Direktiva o pravima žrtava (VD), kao i obim u kome one postoje na Kosovu.

Usluge podrške	
IK, VAWD, i VD	Kosovo
<p>Osigurati da žrtve dobiju odgovarajuće i blagovremene informacije o uslugama podrške i pravnim merama na jasan i razumljiv način²⁶³ (IC član 19, VD čl. 3 i 4). Specijalizovane usluge podrške moraju obuhvatati (VAWD član 25.1):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Informacije i podršku u vezi sa praktičnim pitanjima, uključujući pristup stanovanju, obrazovanju, brizi o deci, obukama, finansijskoj podršci, pravnom savetovanju, besplatnoj pravnoj pomoći i zapošljavanju; • Informacije i upućivanje na usluge koje pružaju medicinske i forenzičke preglede, što može uključivati sveobuhvatne zdravstvene usluge i psihosocijalno savetovanje, uključujući tretman traume; • Informacije i upućivanje na servise za podršku ženama, centre za krizne situacije kod silovanja, sigurne kuće i centre za upućivanje žrtava seksualnog nasilja, kao i podršku u vezi sa dokumentovanjem sajber kriminala i informacije o pravnim lekovima za uklanjanje onlajn sadržaja; 	<p>Ovo pravo je preneto u Zakonik o krivičnom postupku (ZKP) (čl. 63.1.3.1 i 63.1.10). Posebni zahtevi iz Direktive o sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (VAWD) delimično su odraženi u Državnom protokolu za postupanje u slučajevima seksualnog nasilja.</p>

²⁵⁷ ZRZN, Član 54.

²⁵⁸ ZRZN, Član 542.

²⁵⁹ VAWD, Član 19.5.

²⁶⁰ VAWD, Član 19.6.

²⁶¹ VAWD, Član 19.2.

²⁶² ZRZN, Član 56. Sudovi mogu odbiti da priznaju strane zaštitne naloge u određenim okolnostima (Član 57).

²⁶³ Žrtve takođe moraju imati pristup relevantnim regionalnim i međunarodnim mehanizmima za podnošenje pojedinačnih/kolektivnih predstavi (član 21). Međutim, takvi mehanizmi mogu biti ograničeni za državljane Kosova.

Usluge podrške	
IK, VAWD, i VD	Kosovo
<ul style="list-style-type: none"> Informacije i upućivanje na specijalizovane usluge podrške za žrtve koje su izložene povećanom riziku od nasilja, što može uključivati usluge za rehabilitaciju i socio-ekonomsku integraciju nakon seksualne eksploatacije 	
Osim ako to nije protivno interesima žrtve ili ako se time ne bi ugrozio tok postupka, omogućiti žrtvama da budu u pratnji osobe po svom izboru prilikom prvog kontakta sa nadležnim organom, kada je zbog uticaja krivičnog dela žrtvi potrebna pomoć da razume ili da bude razumena (VD član 3.3)	Ovo pravo je preneto u ZKP (čl. 63. l.6).
Osigurati da žrtve imaju pristup uslugama koje olakšavaju njihov oporavak od nasilja , uključujući pravno i psihološko savetovanje, finansijsku pomoć, smeštaj, obrazovanje, obuke i pomoć pri pronalaženju zaposlenja (IC član 20.1; VD čl. 8 i 9).	Programi rehabilitacije i reintegracije žrtava rodno zasnovanog nasilja i dalje su slabi na Kosovu. ²⁶⁴ EU je ukazala na potrebu za merama koje bi obezbedile efikasnu reintegraciju žrtava. ²⁶⁵
Osigurati da žrtve imaju pristup zdravstvenim i socijalnim uslugama koje su adekvatno finansirane i u kojima su stručnjaci obučeni da pomognu žrtvama i upute ih na odgovarajuće servise (IC član 20.2). Obezbediti dovoljne ljudske i finansijske resurse za pružanje specijalizovanih usluga podrške. Obezbediti adekvatno finansiranje nevladinih organizacija koje pružaju specijalizovane usluge (VAWD, član 25.3).	Savet Evrope izveštava o nedovoljnoj obuci i nerazumevanju rodno zasnovanog i interseksionalnog nasilja među stručnjacima koji rade sa žrtvama, o nedostatku standardizovanih procedura, protokola, smernica ili zajedničkog okvira, kao i o nedostatku dovoljnog ili održivog finansiranja iz državnih budžeta. ²⁶⁶ Iako je došlo do poboljšanja, monitoring MŽK-a ukazuje da su nevladinim organizacijama i dalje potrebna dodatna finansijska sredstva kako bi obezbedile kvalitetne specijalizovane usluge. ²⁶⁷
Obezbediti adekvatnu geografsku raspodelu , kao i neposredne, kratkoročne i dugoročne specijalizovane usluge podrške za svaku žrtvu bilo kog oblika nasilja obuhvaćenog Istanbulskom konvencijom, što treba da uključuje specijalizovane servise podrške za žene žrtve i njihovu decu (IC član 22). Direktiva VAWD predviđa dovoljnu geografsku raspodelu i kapacitete usluga za žrtve seksualnog nasilja (član 26.4).	Savet Evrope izveštava da ovaj standard na Kosovu nije ispunjen. Tamo gde specijalizovane usluge postoje, važno je da te usluge i njihovo osoblje mogu da odgovore na različite oblike nasilja nad ženama koji se dešavaju van porodičnih odnosa. ²⁶⁸
Obezbediti da skloništa budu lako dostupna i u dovoljnim kapacitetima kako bi pružila siguran smeštaj i proaktivno pristupila žrtvama, posebno ženama i njihovoj deci (IC član 23). Objašnjavajući izveštaj uz Konvenciju precizira da bezbednosna situacija svake žrtve treba da bude procenjena i da se izradi individualni bezbednosni plan. Efikasna saradnja sa policijom po pitanju bezbednosti je neophodna. Skloništa i drugi odgovarajući	Savet Evrope izveštava da broj skloništa na Kosovu ne ispunjava evropski standard od jednog porodičnog mesta na 10.000 stanovnika. Nedostatak dugoročnog stambenog zbrinjavanja ili ekonomskih mogućnosti nosi rizik da žrtve budu primorane da se vrate počiniocima nasilja. ²⁶⁹ Postoje ograničene mogućnosti za bezbedan smeštaj žena sa dečacima starijim od 12 godina. ²⁷⁰ Zakon o zaštiti od nasilja nad ženama i rodno zasnovanog

²⁶⁴ Gavrić, S. za Evropski ženski lobi, „Mapiranje politika i zakonodavstva o nasilju nad ženama i Istanbulske konvenciji na Kosovu“, 2018, str. 18; monitoring MŽK.

²⁶⁵ EK, [Kosovo 2019 Izveštaj](#), [Na engleskom], 2019, p. 28; EK, [Procena usklađenosti zakonâ, politika i drugih mera Kosova sa standardima Istanbulske konvencije](#), [Na engleskom], 2022.

²⁶⁶ Ibid., str. 37.

²⁶⁷ MŽK, u pripremi, 2025.

²⁶⁸ Ibid.; i Krol, et al., str. 38.

²⁶⁹ Krol, et al., [Mapping support services for victims of violence against women in Kosovo](#), [Na engleskom], str. 76.

²⁷⁰ Ibid.

Usluge podrške	
IK, VAWD, i VD	Kosovo
privremeni smeštaji moraju biti opremljeni tako da zadovolje specifične potrebe žena (npr. skloništa namenjena isključivo ženama, sa prostorom za decu), moraju biti dostupna žrtvama i izdržanim licima mlađim od 18 godina bez obzira na nacionalnost, i moraju pomagati žrtvama u procesu oporavka obezbeđivanjem bezbednih, lako dostupnih, adekvatnih i prikladnih uslova života, sa ciljem povratka ka samostalnom životu, kao i pružanjem informacija o uslugama podrške i upućivanjem, uključujući i na dalju medicinsku negu (VAWD, član 30).	nasilja (ZRZN) predviđa stabilno i adekvatno finansiranje skloništa iz budžeta Kosova, ugovaranje socijalnih usluga sa licenciranim nevladinim organizacijama, kao i obavezu da organizacija skloništa ispuní standard Saveta Evrope od jednog mesta na 10.000 stanovnika (član 24).
Obezbediti da centri za krizne intervencije u slučajevima silovanja ili centri za upućivanje žrtava seksualnog nasilja budu lako dostupni i u dovoljnim kapacitetima kako bi pružali medicinske i forenzičke preglede, podršku u prevazilaženju traume i savetovanje za žrtve (IC član 25, VAWD član 26). Ove usluge moraju biti besplatne i dostupne svakog dana u nedelji (VAWD član 26).	Na Kosovu ne postoje specijalizovane usluge za žrtve seksualnog nasilja (kao što su centri za krizne intervencije u slučajevima silovanja ili centri za upućivanje žrtava seksualnog nasilja); drugi pružaoci usluga posvećuju samo mali deo svog rada ovoj oblasti. ²⁷¹ Pristup forenzičkim medicinskim pregledima ograničen je na jednu instituciju. Nekoliko službi zahteva od žrtava da podnesu prijavu ili obave forenzički medicinski pregled kako bi mogle da pristupe uslugama podrške, što može otežati pristup tim uslugama. ²⁷²
Obezbediti telefonske linije za pomoć dostupne 24 časa dnevno na nivou cele države, koje su besplatne i pružaju savetovanje pozivaocima poverljivo ili uz poštovanje njihove anonimnosti, u vezi sa svim oblicima nasilja obuhvaćenim Istanbulskom konvencijom (IC član 24). Linijama pomoći mogu upravljati specijalizovane službe podrške (VAWD član 29). Direktiva VAWD dodatno: <ul style="list-style-type: none"> • podstiče države da obezbede linije za pomoć putem drugih bezbednih i pristupačnih informaciono-komunikacionih tehnologija, uključujući onlajn aplikacije; • zahteva preduzimanje odgovarajućih mera kako bi linije za pomoć bile pristupačne korisnicima sa invaliditetom, uključujući pružanje podrške na jeziku koji je lak za razumevanje i u skladu sa određenim zahtevima pristupačnosti za elektronske komunikacione usluge navedenim u Aneksu I Direktive 2019/882; • zahteva od država da teže obezbeđivanju pružanja ovih usluga na jeziku koji žrtve razumeju, uključujući putem telefonskog prevođenja; • zahteva da se obezbede dovoljni ljudski i finansijski resursi za pružanje ovih usluga. Ako ih pružaju nevladine organizacije, države moraju obezbediti odgovarajuće finansiranje, uzimajući u obzir udeo specijalizovanih usluga podrške koje već pružaju javne institucije; 	Zakonodavstvo Kosova usklađeno je sa Istanbulskom konvencijom, ali su potrebne dodatne mere kako bi se obezbedila puna usklađenost sa Direktivom VAWD. Zakon o zaštiti od nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja (ZRZN) obavezuje policiju da obezbedi posebnu telefonsku liniju za prijavu porodičnog nasilja i nasilja nad ženama (član 19.4.1). Pozivi moraju biti registrovani. Hitna telefonska linija mora da pruža tačne, blagovremene i poverljive informacije o zaštiti žrtava, dostupnim uslugama i telefonskom savetovanju za žrtve porodičnog nasilja, rodno zasnovanog nasilja i nasilja nad ženama, u bilo koje doba dana i na svim službenim jezicima Kosova (član 23). Donet je podzakonski akt, ali ova usluga još nije bila uspostavljena do avgusta 2025. Kancelarija za zaštitu i pomoć žrtvama (KZPŽ) upravlja besplatnom telefonskom linijom (0800 11 112) dostupnom 24 sata dnevno. ²⁷³ Pokrivenost ove linije specijalizovanim oblicima nasilja izvan porodičnog nasilja je ograničena. ²⁷⁴ Linija nije u potpunosti usklađena sa standardima Istanbulske konvencije, koji zahtevaju posebnu liniju pomoći za sve oblike rodno zasnovanog nasilja sa obučanim operaterima. Takođe se navodi da su telefonske linije za pomoć žrtvama i za besplatnu pravnu pomoć nepouzdanе i da povremeno ne funkcionišu.

²⁷¹ Ibid.

²⁷² Ibid.

²⁷³ NSPDV 2016-2020, str. 18.

²⁷⁴ Krol, et al., *Mapping support services for victims of violence against women in Kosovo*, [Na engleskom], str. 76; Monitoring MŽK.

Usluge podrške	
IK, VAWD, i VD	Kosovo
<ul style="list-style-type: none"> • zahteva od država da teže obezbeđivanju da ove usluge ostanu potpuno operativne u vreme kriza, kao što su zdravstvene krize ili druga vanredna stanja; i • zahteva od država da obezbede da korisnici budu adekvatno informisani o postojanju i broju linija za pomoć, uključujući putem redovnih kampanja za podizanje svesti. 	
Obezbediti da pružanje usluga zaštite i podrške uzme u obzir prava i potrebe dece svedoka , uključujući psihosocijalno savetovanje prilagođeno njihovom uzrastu (IC član 26). Podrška deci mora biti specijalizovana i prilagođena uzrastu, razvojnim potrebama i individualnoj situaciji deteta, uz poštovanje najboljeg interesa deteta (VAWD, član 31).	Zakonik o krivičnom postupku (ZKP) predviđa angažovanje dečjeg psihologa ili savetnika koji će pomagati tokom ispitivanja dece svedoka (član 127.5). Zakon o zaštiti deteta takođe predviđa specijalizovano medicinsko lečenje, uključujući psihološku pomoć. Međutim, prema izveštajima, mali broj službi podrške nudi specijalizovanu i uzrastu prilagođenu psihosocijalnu podršku. ²⁷⁵
Težiti tome da specijalizovane službe podrške ostanu potpuno operativne u vremenima kriza , kao što su zdravstvene krize ili vanredna stanja.	Državni protokol za postupanje u slučajevima seksualnog nasilja naglašava „važnost prioritnog i multisektorskog koordinisanog postupanja u slučajevima seksualnog nasilja, čak i u situacijama civilnih vanrednih okolnosti, prirodnih katastrofa, pandemija itd.” i sadrži opšte preporuke za takve situacije, zasnovane na iskustvu iz perioda pandemije Covid-19.

Kao što tabela ilustruje, i dalje postoje problemi u pružanju usluga podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja na Kosovu. Ključno pitanje je nedovoljno finansiranje usluga podrške.²⁷⁶ Neadekvatno državno finansiranje predstavlja prepreku dugoročnoj rehabilitaciji, reintegraciji i osnaživanju žrtava.²⁷⁷ Da bi se u potpunosti sprovela Istanbulska konvencija, Direktiva VAWD i Direktiva o pravima žrtava (VD), pravni okvir Kosova zahteva potpunije uključivanje usluga, čime bi se omogućilo jasnije definisanje odgovornosti za njihovo finansiranje.

Mere za sprečavanje nasilja

Uopšteno gledano, rani zakonodavni odgovori na nasilje nad ženama bili su pretežno usmereni na krivičnopravnu sferu, bez suočavanja sa osnovnim uzrocima nasilja. Važnost preventivnih mera od tada je dobila veći značaj, što je odraženo u poglavlju III Istanbulske konvencije. Ovaj odeljak razmatra te mere u kontekstu Kosova.

²⁷⁵ Ibid., uključujući monitoring MŽK.

²⁷⁶ EU je u svom najnovijem Izveštaju o Kosovu priznala neuspeh u obezbeđivanju održivog finansiranja sigurnih kuća (Evropska komisija, *Kosovo 2019 Report*, 2019, [Na engleskom], str. 28).

²⁷⁷ Krol, et al., *Mapping support services for victims of violence against women in Kosovo*, [Na engleskom], str. 82; MŽK, u pripremi, 2025.

Promena obrazaca i uključivanje muškaraca

Pozivajući se na CEDAW,²⁷⁸ Istanbulska konvencija poziva države da promene društvene i kulturne obrasce ponašanja kako bi iskorenile „predrasude, običaje, tradicije i sve druge prakse zasnovane na ideji o inferiornosti žena ili na stereotipnim ulogama žena i muškaraca.”²⁷⁹ Upotreba štetnih stereotipa sve više se prepoznaje kao oblik diskriminacije nad ženama koji doprinosi rodno zasnovanom nasilju.²⁸⁰ Direktiva o nasilju nad ženama (VAWD) slično nameće obavezu državama članicama da promoviraju promene u obrascima ponašanja ukorenjenim u nejednakim odnosima moći između muškaraca i žena, zasnovanim na stereotipnim ulogama, naročito u kontekstu seksualnih odnosa, pola i pristanka.²⁸¹ Preventivne mere moraju biti usvojene „radi osporavanja štetnih rodnih stereotipa, promovisanja rodne ravnopravnosti, međusobnog poštovanja i prava na lični integritet, te podsticanja svih osoba, posebno muškaraca i dečaka, da budu pozitivni uzori i podrže promene ponašanja u celom društvu”.²⁸² Istanbulska konvencija takođe zahteva od država da preduzmu mere kojima će podstaći sve članove društva, a naročito muškarce i dečake, da aktivno doprinesu sprečavanju svih oblika nasilja.²⁸³ Uključivanje muškaraca u sprečavanje rodno zasnovanog nasilja postalo je sve više institucionalizovana komponenta rada na rodnoj ravnopravnosti na globalnom nivou. Efikasno uključivanje muškaraca može imati koristi od intersekcionalnog razumevanja načina na koji oni mogu doživeti marginalizaciju zasnovanu na rasi, klasi, seksualnosti i drugim društvenim odrednicama.²⁸⁴ Ipak, nesrazmerna rasprostranjenost i posledice rodno zasnovanog nasilja nad ženama, kao i suočavanje sa rodnom nejednakostima, moraju se tretirati kao prioriteta.²⁸⁵ Uključivanje muškaraca i dečaka u prevenciju nasilja nad ženama treba da se zasniva na feminističkim principima i da bude vođeno od strane organizacija za prava žena koje predvode ove napore.

Istanbulska konvencija zahteva uspostavljanje programa koji imaju za cilj da počiniocima nasilja u porodici pomognu da „usvoje nenasilno ponašanje u međuljudskim odnosima, sa ciljem sprečavanja ponovnog nasilja i promene nasilnih obrazaca ponašanja.”²⁸⁶ Programi tretmana moraju biti usmereni na sprečavanje ponovnog činenja dela, posebno kod seksualnih prestupnika. Međutim, prilikom preduzimanja ovih mera države moraju obezbediti da „bezbednost, podrška i ljudska prava žrtava budu od primarne važnosti“ i da se, gde je to primereno, ovi programi uspostave i sprovedu u bliskoj saradnji sa specijalizovanim službama podrške za žrtve.

Direktiva o nasilju nad ženama (VAWD) sadrži sličnu obavezu, ali dodaje da programi moraju biti dostupni osobama koje su počinile bilo koji oblik nasilja nad ženama i/ili „koje su procenjene kao osobe u riziku da počine takva dela“. To uključuje i osobe koje osećaju potrebu

²⁷⁸ Iako CEDAW izričito ne zabranjuje nasilje nad ženama, ona obezbeđuje „rodno specifičan okvir za eliminaciju svih oblika diskriminacije nad ženama koji obuhvata nasilje nad ženama“, što omogućava Komitetu CEDAW da tumači nasilje nad ženama kao oblik diskriminacije žena i primenjuje ga u svom radu (Šimonović, D., „Globalni i regionalni standardi o nasilju nad ženama: evolucija i sinergija Konvencije CEDAW i Istanbulske konvencije“, *Kvartalni časopis za ljudska prava*, 36, 2014, str. 590)).

²⁷⁹ Član 12.

²⁸⁰ Kuk, R. i Kjusak, S., *Stereotipizacija roda: transnacionalne pravne perspektive*, Univerzitet u Pensilvaniji, 2010.

²⁸¹ VAWD, Član 35(1).

²⁸² VAWD, Član 34(5).

²⁸³ Član 12.4.

²⁸⁴ Kejsi, E., Lik, E., Tolman, R., Alen, K. i Karlson, DŽ., „Uključivanje muškaraca: percepcije efikasnih strategija za pokretanje uključivanja muškaraca u prevenciju rodno zasnovanog nasilja u globalnom uzorku“, *Kultura, zdravlje i seksualnost*, 19(9), 2017, 979-995, str. 993.

²⁸⁵ Ibid. Postoje zabrinutosti da uključivanje muškaraca reprodukuje obrasce muške moći i privilegija i ugrožava žensko vođstvo pokreta (videti: MenEngage za UN Women i UNFPA, „Men, Masculinities and Changing Power: A discussion paper on engaging men in gender equality from Beijing 1995 to 2015“, str. 43).

²⁸⁶ IK, Član 16.

da učestvuju jer strahuju da bi mogle počinili nasilje nad ženama.²⁸⁷ Na osnovu Zakona o zaštiti od nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja (ZRZN), potrebno je doneti administrativna uputstva kojima bi se regulisao psiho-socijalni i medicinski tretman počinitelaca koji imaju problem sa zavisnošću od psihoaktivnih supstanci, slično merama koje su ranije postojale u okviru Zakona o zaštiti od nasilja u porodici (ZRZN).

Podizanje svesti, obrazovanje i obuka profesionalaca

Istanbulska konvencija i Direktiva o nasilju nad ženama (VAWD) obuhvataju podizanje svesti, obrazovanje i obuku profesionalaca u okviru svojih poglavlja o prevenciji.²⁸⁸ Direktiva o pravima žrtava (VD) takođe naglašava više ovih aspekata.²⁸⁹ Aktivnosti podizanja svesti treba da uključuju redovne kampanje usmerene na različite oblike nasilja, ljudska prava žena, rodnu ravnopravnost, pravo žena da žive bez nasilja, pristup „nulta tolerancije“ i druge inicijative.²⁹⁰ Posebne kampanje treba da budu usmerene na unapređenje znanja o zakonima koji se odnose na nasilje nad ženama i o dostupnim pravnim mehanizmima zaštite. Na Kosovu, mere za podizanje svesti trebalo bi da koordinira ARRncija za rodnu ravnopravnost (ARR) i da uključe širok spektar aktera.²⁹¹ Nacionalna strategija za sprečavanje nasilja nad ženama (NSPNNZ) naglašava značaj sprovođenja kampanja za podizanje svesti o širokom spektru tema koje prevazilaze rodno zasnovano nasilje, uključujući pitanja kao što su pravo na imovinu i prevencija ranih brakova. Ove kampanje uglavnom spadaju u nadležnost ARRncije za rodnu ravnopravnost (ARR), Direktorata za obrazovanje, Kosovske policije i organizacija civilnog društva. Većina kampanja planirana je da se sprovodi tokom godišnje kampanje „16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama“.

Prema Istanbulskoj konvenciji, obrazovanje treba da obuhvati nastavne planove i programe na „svim nivoima“ o „ravnopravnosti između žena i muškaraca, nestereotipnim rodnim ulogama, međusobnom poštovanju, nenasilnom rešavanju sukoba u međuljudskim odnosima, rodno zasnovanom nasilju nad ženama i pravu na lični integritet“. „Svi nivoi“ podrazumevaju i neformalne obrazovne ustanove, sport, kulturu i medije. Obrazovanje treba da bude rodno osetljivo i da uključuje informacije o zakonima koji promovišu prava žena i regulišu borbu protiv nasilja nad ženama.²⁹² Direktiva o nasilju nad ženama (VAWD) zahteva upotrebu jezika i nastavnih materijala koji su prilagođeni deci, gde je to primereno, i dostupni osobama sa invaliditetom.²⁹³ Obrazovni materijal mora biti „prilagođen razvojnim sposobnostima osoba kojima je namenjen.“²⁹⁴ Dobra praksa podrazumeva uvođenje zakonske obaveze za obrazovne vlasti da sprovode „rodne revizije“ školskih materijala, kako bi se obezbedilo uklanjanje seksističkih i diskriminatorskih stereotipa.²⁹⁵ Na Kosovu je ova mera uključena u Zakon o rodnoj ravnopravnosti, a ARR je objavila metodološki vodič o „Sprečavanju rodnih stereotipa i promovisanju rodne ravnopravnosti u školskim udžbenicima i materijalima.“²⁹⁶ Međutim, Program za rodnu ravnopravnost je naveo da je postignut mali napredak u revizijama udžbenika i nastavnih planova

²⁸⁷ VAWD, Član 37(2).

²⁸⁸ Članovi 13-15.

²⁸⁹ Član 26.

²⁹⁰ Tručero Cuevas, J. i Hristova, G., „Dobre međunarodne prakse i standardi o nasilju nad ženama i nasilju u porodici“, SE, 2015, str. 12.

²⁹¹ Zakon o rodnoj ravnopravnosti, član 8.1.10.

²⁹² Truchero Cuevas, J. i Khristova, G., str. 12.

²⁹³ VAWD, Član 34(4).

²⁹⁴ VAWD, Član 35(3).

²⁹⁵ Adaptirano iz Poglavlja I Španskog organskog zakona o integrisanim merama zaštite od rodno zasnovanog nasilja, 2004. godine.

²⁹⁶ Član 21. Formulacija ove odredbe je deklarativna i potrebno ju je dodatno ojačati; ARR, [“Sprečavanje rodnih stereotipa i unapređivanje rodne ravnopravnosti u školskim udžbenicima i nastavnim materijalima”](#).

i programa u skladu sa rodnom ravnopravnošću.²⁹⁷ U skladu sa zakonskom obavezom propisanim Zakonom o rodnoj ravnopravnosti da se rodna perspektiva integriše u studijske programe, Program za rodno obrazovanje imao je za cilj da najmanje 15 programa visokog obrazovanja uključe ovu perspektivu u svoje nastavne planove i programe. Prema podacima koje je dostavio Univerzitet u Prištini (UP), tokom akademske 2023/24. godine ponuđeno je ukupno 16 kurseva sa rodnom perspektivom na 4 fakulteta.²⁹⁸ Unapređenje ovoga je strateški cilj Programa. LGBT nasilje zahteva od Ministarstva prosvete da u preduniverzitetske nastavne planove i programe uključi teme koje promovišu rodnu ravnopravnost, nenasilno rešavanje sukoba, poštovanje različitosti, znanje o rodnom identitetu, sve oblike rodno zasnovanog nasilja i sveobuhvatno seksualno obrazovanje, uključujući međusobno poštovanje i pravo na lični integritet.²⁹⁹ Ministarstvo mora da organizuje „osnovnu i stručnu obuku“ za prosvetno osoblje u vezi sa ovim temama.³⁰⁰ ZRZN takođe zahteva od visokoškolskih ustanova da uključe ove teme u svoje nastavne planove i programe.³⁰¹

Komisija za zaštitu žena zahteva obuku za stručnjake koji rade sa žrtvama ili počiniocima nasilja, o prevenciji i otkrivanju nasilja, ravnopravnosti između žena i muškaraca, potrebama i pravima žrtava i marginalizovanih žena, procenama rizika, rodnoj dinamici i načinima sprečavanja sekundarne viktimizacije. Ovo bi trebalo da uključuje koordinisanu saradnju više ARRncija za sveobuhvatno i pravilno postupanje sa upućivanjima. Demokratija za žrtve i Demokratija za žene takođe zahteva obuku.³⁰² Direktiva o nasilju nad ženama (VAWD) precizira da obuke treba da budu obezbeđene za policiju, sudsko osoblje, pravosuđe, advokate, zdravstvene radnike (uključujući pedijatre, ginekologe, akušere, babice i zdravstveno osoblje uključeno u psihološku podršku), zaposlene u socijalnim službama i obrazovanju, kao i za lica koja imaju nadzorne funkcije na radnom mestu.³⁰³

SOP-ovi koji regulišu dužnosti stručnjaka u rešavanju problema porodičnog nasilja na Kosovu samo delimično ispunjavaju zahteve međunarodne zajednice, jer ne uspevaju adekvatno da se bave drugim oblicima nasilja nad ženama.³⁰⁴ Istorijski gledano, ARR je primetila da je neadekvatna obuka ometala odgovarajuću primenu SOP o nasilju u porodici.³⁰⁵ Idealno bi bilo da se uvedu posebni protokoli i smernice za stručnjake koji rade sa žrtvama svih oblika nasilja detaljno opisanih u Istočnoj kazni, a takve mere treba pojačati doslednom, sistematskom specijalizovanim obukom.³⁰⁶ Zakon o žrtvama nasilja zahteva da se izdaju smernice i protokoli za zdravstvene i socijalne radnike o identifikaciji i pružanju odgovarajuće podrške žrtvama, uključujući upućivanje na relevantne službe podrške i izbegavanje sekundarne viktimizacije.³⁰⁷ Ove smernice i protokoli moraju da ukažu na način postupanja prema specifičnim potrebama žrtava „koje su u povećanom riziku od takvog nasilja usled diskriminacije zasnovane na kombinaciji pola i bilo kog drugog osnova ili osnova diskriminacije“. Oni moraju biti razvijeni na rodno

²⁹⁷ ARR, [Program Kosova za rodnu ravnopravnost 2020-2024](#), str. 32.

²⁹⁸ ARR, [Izveštaj o evaluaciji Programa za rodnu ravnopravnost 2020-2024](#).

²⁹⁹ ZRZN, Član 17.1.1.

³⁰⁰ ZRZN, Član 17.1.2.

³⁰¹ ZRZN, Član 17.2.

³⁰² Član 25.

³⁰³ Da li je obuka obavezna ili podstaknuta, kao i detalji o tome šta obuka treba da obuhvata, utvrđeno je članom 36 Direktive VAWD.

³⁰⁴ Duhaček, D., Branković, B., i Miražić, M. za Komitet FEMM, „Prava žena na Zapadnom Balkanu“, 2019, str. 54.

³⁰⁵ ARR, „[Procena nivoa sprovođenja Standardnih operativnih procedura za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu](#)“, 2019, str. 150.

³⁰⁶ Krol, et al., [Mapping support services for victims of violence against women in Kosovo](#), [Na engleskom], str. 79.

³⁰⁷ Član 25(5) i (6) VAWD-a.

osetljiv, traumom informisan i detetu prilagođen način, u saradnji sa pružaocima specijalizovanih usluga podrške, i moraju se periodično preispitivati i, kada je potrebno, ažurirati u skladu sa promenama u zakonodavstvu i praksi. Smernice i protokoli za identifikaciju i obezbeđivanje odgovarajuće podrške žrtvama obavezni su za zdravstvene radnike koji pružaju neposrednu medicinsku negu i moraju obuhvatati „očuvanje i dokumentovanje dokaza, kao i njihovo dalje prosljeđivanje nadležnim forenzičkim centrima“.

Uz poštovanje slobode izražavanja i nezavisnosti, Istanbulska konvencija podstiče učešće privatnog sektora i medija u osmišljavanju i sprovođenju politika, smernica i samoregulatornih standarda za sprečavanje nasilja nad ženama.³⁰⁸ Bez narušavanja slobode i pluralizma medija, Direktiva o nasilju nad ženama (VAWD) zahteva od država da podstiču i podržavaju obuku medijskih organizacija i drugih relevantnih tela u cilju suzbijanja rodni stereotipa, seksističkog prikazivanja žena i okrivljavanja žrtava. Savet Evrope je komentarisao značaj medija na Kosovu u izveštavanju o nasilju nad ženama i porodičnom nasilju na rodno osetljiv i nestereotipan način.³⁰⁹ Mediji mogu oblikovati javno mnjenje, tako da povećana svest i rodno osetljiviji pristupi izveštavanju mogu dovesti do društvene podrške u sprečavanju i rešavanju problema nasilja nad ženama.³¹⁰ OEBS na Kosovu je pripremio koristan dokument koji će novinarima pomoći u izveštavanju o slučajevima porodičnog nasilja.³¹¹ ZRZN sada zahteva od medija da „kreiraju i sprovode informativne i obrazovne programe kako bi podigli svest šire javnosti u medijima o svim oblicima rodno zasnovanog nasilja“ i da „promovišu rodnu ravnopravnost, eliminaciju rodni stereotipa i eliminaciju seksističkog jezika u medijskim programima i proizvodima“.³¹² Nezavisna komisija za medije dužna je da prati ispunjavanje ovih obaveza.

Iako to nije izričito propisano Istanbulskom konvencijom, Direktiva o nasilju nad ženama (VAWD) sada sadrži preventivne mere koje se odnose na sajber kriminal, kao što su razvijanje digitalne pismenosti, uključujući kritičko angažovanje sa „digitalnim svetom“ i kritičko razmišljanje koje omogućava ljudima da prepoznaju i reaguju na slučajeve sajber nasilja, kao i da znaju kako da potraže podršku i spreče takvo nasilje. Direktiva takođe uključuje mere za prevenciju silovanja i promociju pristanka u seksualnim odnosima. Ove mere obuhvataju obrazovne materijale o pristanku koji „promovišu razumevanje da pristanak mora biti dat dobrovoljno, kao rezultat slobodne volje osobe, uzajamnog poštovanja i prava na seksualni integritet i telesnu autonomiju“. Direktiva zahteva da se ove informacije „široko distribuiraju radi informisanja šire javnosti o postojećim merama prevencije silovanja, uključujući dostupnost programa intervencije“.

Prikupljanje podataka

Krivični zakon obavezuje države da redovno prikupljaju statističke podatke razvrstane po polu i da podržavaju istraživanja o svim oblicima nasilja koje pokriva Krivični zakon kako bi se proučili njegovi uzroci, posledice, učestalost, stope osuđujućih presuda i efikasnost mera sprovođenja.³¹³ Direktiva o nasilju nad ženama obavezuje države članice da „imaju sistem za prikupljanje, izradu i distribuciju statistike o nasilju nad ženama ili porodičnom nasilju“.³¹⁴ Podaci moraju ispunjavati minimalne standarde utvrđene u članu, moraju biti dostupni na centralnom

³⁰⁸ Član 17.

³⁰⁹ SE, "[Raising awareness on violence against women and domestic violence: working with media in Kosovo](#)", [Na engleskom], 2019.

³¹⁰ Ibid.

³¹¹ OEBS Kosovo, "[Reporting on Domestic Violence: Guidelines for journalists](#)", [Na engleskom], 2018.

³¹² ZRZN, Član 26.

³¹³ Član 11.

³¹⁴ VAWD, Član 44.

nivou i moraju biti razvrstani po polu. Države članice treba da nastoje da prikupljaju administrativne podatke u skladu sa standardima koje je razvio Evropski institut za rodnu ravnopravnost (EIGE). Prikupljene statistike moraju biti javno dostupne na lako pristupačan način.

Na Kosovu, Zakon o rodnoj ravnopravnosti obavezuje sve javne institucije da prikupljaju statističke podatke razvrstane po polu i dostavljaju ih ARRnciji za statistiku Kosova (ASK).³¹⁵ Nepostupanje po tom pitanju kažnjava se novčanom kaznom.³¹⁶ Zakon o ZRZN predviđa da Ministarstvo pravde mora da kreira i održava elektronski sistem za upravljanje informacijama o slučajevima nasilja nad ženama, koji nadgleda i održava Nacionalni koordinator.³¹⁷ Ministarstvo pravde (MP) uspostavilo je Integrisani sistem podataka / Nacionalnu bazu podataka, koja služi kao jedinstvena platforma za koordinisano upravljanje slučajevima porodičnog nasilja. Tokom 2024. godine u sistem su integrisana tri nova modula, čime je broj institucija učesnica povećan na devet. Sve institucije koje pružaju usluge u slučajevima porodičnog nasilja obavezne su da registruju podatke u bazu u roku od 24 sata. Baza omogućava identifikaciju praznina u upravljanju slučajevima, jasnu raspodelu institucionalnih odgovornosti i analizu trendova radi unapređenja prevencije i izrade politika. Ona sadrži podatke o opštim informacijama o slučajevima, pruženim uslugama za žrtve i merama koje su primenjene prema počiniocima, sa mogućnošću kategorizacije podataka prema ključnim parametrima kao što su pol, starost, odnos sa počiniocem, invaliditet, vrsta pružene pomoći i vrsta nasilja. Iako neke institucije, uključujući zdravstvene ustanove, još uvek nisu u potpunosti integrisane, sistem je dizajniran da se dalje proširuje.

Pravosudni sistem nastavlja sa radom na potpunoj funkcionalnosti svog posebnog Sistema za upravljanje predmetima (CMIS) i usvojio je priručnik za njegovo korišćenje. Sistem bi trebalo da sadrži elektronske podatke o svim predmetima i presudama koje obrađuju policija, tužilaštvo i sudovi. Pravosudne institucije redovno unose ove podatke, ali ne unose uvek iste podatke u bazu Nacionalnog koordinatora, jer dva sistema nisu međusobno povezana. U budućnosti, objedinjeni sistem mogao bi da omogući obradu institucionalnih podataka radi izrade statistika za javnu upotrebu i kreiranje politika. Time bi se olakšala komunikacija Vlade sa Evropskom unijom u pogledu napretka u okviru poglavlja 23 *acquis-a* – „Pravosuđe i osnovna prava“. Iako su neke sudske presude dostupne onlajn, pronalaženje relevantne sudske prakse je veoma otežano, jer su odluke organizovane hronološki, a ne tematski. Stoga je teško prikupiti informacije o konkretnom sudskom postupanju u slučajevima porodičnog nasilja. Podaci razvrstani po polu i dalje nisu lako dostupni na internetu. Ključni nedostatak ovih baza podataka jeste to što su fokusirane samo na slučajeve porodičnog nasilja, dok isključuju druge oblike rodno zasnovanog nasilja. Postoje i zabrinutosti u vezi sa efikasnim korišćenjem vremena službenika koji moraju unositi podatke u obe baze. Činjenica da je MŽK imala poteškoća da obezbedi informacije od relevantnih institucija za potrebe ovog izveštaja ukazuje na to da sistem upravljanja podacima još uvek ne funkcioniše kako je predviđeno. Većina institucija ne ispunjava svoju zakonsku obavezu da dostavlja podatke ARRnciji za statistiku Kosova (ASK) u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti polova..

³¹⁵ Član 5.1.8.

³¹⁶ Član 23.5.

³¹⁷ ZRZN, Član 61.

Zaključak

Prethodno izdanje ovog izveštaja utvrdilo je da pravni i politički okvir nije imao rodno zasnovano razumevanje nasilja nad ženama i da je često bio pogrešno ograničen isključivo na porodično nasilje. Usvajanjem Zakona o nasilju u porodici, nasilju nad ženama i rodno zasnovanom nasilju (ZRZN) kosovski pravni okvir sada je znatno usklađeniji sa Istanbulskom konvencijom i, što je posebno važno, proširio je fokus sa porodičnog nasilja na rodno zasnovano nasilje. ZRZN je takođe izgrađen na osnovu prethodnog Zakona o zaštiti od nasilja u porodici (ZRZN), otklonivši ranije praznine time što je jasno definisao odgovornosti aktera uključenih u koordinaciju institucionalnog odgovora na rodno zasnovano nasilje. Usvajanje revidiranog Zakonika o krivičnom postupku (ZKP) značajno je unapredilo usklađenost pravnog okvira sa Istanbulskom konvencijom i Direktivom o pravima žrtava (VD) u pogledu procesnih zaštita žrtava u pravnim postupcima. Iako još uvek postoji prostor za unapređenje, ovaj napredak ka zakonodavnom usklađivanju sa Istanbulskom konvencijom je značajan. Međutim, sprovođenje zakona ostaje izazov, a neophodne su adekvatnije budžetske alokacije, naročito za podršku uslugama namenjenim žrtvama.

Iako je postignut značajan napredak u pogledu usklađivanja sa Istanbulskom konvencijom, pravni okvir Evropske unije se dodatno razvio nakon usvajanja Direktive o nasilju nad ženama (VAWD). VAWD detaljnije uređuje mnoge oblasti koje pokriva Istanbulska konvencija, naročito način funkcionisanja mera zaštite i usluga podrške, te uvodi niz novih krivičnih dela povezanih sa nasiljem posredstvom tehnologije. Dalje reforme biće neophodne kako bi se ove odredbe transponovale u kosovski pravni okvir.

INSTITUCIONALNI ODGOVOR NA RODNO ZASNOVANO NASILJE NA KOSOVU

Ovo poglavlje ispituje institucionalni odgovor na rodno zasnovano nasilje na Kosovu u skladu sa važećim pravnim okvirom. Identifikuje nedostatke koje je neophodno otkloniti kako bi se u potpunosti sprovela Istanbulska konvencija (IC), Direktiva o pravima žrtava (VD) i Direktiva o nasilju nad ženama (VAWD). Prvo, poglavlje sumira opšte nalaze. Zatim razmatra međuinstitucionalnu koordinaciju u rešavanju različitih oblika rodno zasnovanog nasilja na nacionalnom i lokalnom nivou. Nakon toga, poglavlje sadrži odeljke o svakoj instituciji nadležnoj za reagovanje na rodno zasnovano nasilje. Svaki odeljak razmatra znanje, stavove i učinak institucije u suočavanju sa rodno zasnovanim nasiljem u skladu sa pravnim okvirom.¹ Poglavlje se zasniva na postojećim istraživanjima, podacima, kao i na intervjuima i monitoringu koje je sproveo RrGK. Istraživači su koristili triangulaciju kako bi povećali validnost nalaza, ali s obzirom na korišćeni metod uzorkovanja, moguće je da postoje i drugačiji nivoi znanja i stavovi. Ipak, ponavljajuće teme među ispitanicima ukazuju na određene trendove u svesti i stavovima. Gde je to uočeno, autori su zabeležili razlike u nalazima.

Opšti nalazi

Na osnovu dokaza predstavljenih u narednim odeljcima izveštaja, ovaj deo sumira opšte nalaze u vezi sa poznavanjem pravnog okvira od strane institucija, njihovim stavovima prema rodno zasnovanom nasilju, pristupom koji uzima u obzir intersekcionalnost u tretiranju rodno zasnovanog nasilja, kao i finansiranjem mera za njegovo suzbijanje.

Znanje i stavovi o rodno zasnovanom nasilju

Ukupno gledano, institucionalna svest o rodno zasnovanom nasilju izgleda da se poboljšala od poslednjeg izveštaja o monitoringu RrGK iz 2020. godine. Kao faktori koji su doprineli ovom napretku identifikovani su povećano prijavljivanje slučajeva, bolja saradnja među institucijama i veći broj mogućnosti za obuke. Ipak, neki odgovori ukazuju da i dalje postoje praznine u razumevanju i reagoivanju.

Ispitanici iz institucija generalno su posedovali osnovno znanje o ključnim definicijama navedenim u Krivičnom zakoniku Kosova (KZK), uključujući seksualno uznemiravanje, seksualni napad, nasilje u porodici, podsticanje na izlaganje intimnih delova tela, sakaćenje ženskih genitalija, silovanje i uhođenje. Međutim, dubina razumevanja varirala je u

“

Da, rodno zasnovano nasilje znači nasilje koje se primenjuje protiv žene, isključivo samo protiv nje.

- Muškarac, AŽ

¹ Važno je napomenuti da nivo informisanosti o EU Direktivi VAWD nije procenjivan, s obzirom na to da je usvojena u maju 2024. godine i bilo je prerano za takvu procenu; međutim, ispitivano je opšte znanje koje se na nju odnosi.

zavisnosti od oblika rodno zasnovanog nasilja. Većina učesnika pokazala je solidno razumevanje rodno zasnovanog nasilja, ističući fizičko, psihološko i ekonomsko nasilje kao ključne oblike. Ipak, seksualno uznemiravanje, seksualni napad i porodično nasilje nisu uvek bili dosledno shvaćeni. Postojala je jasna svest da rodno zasnovano nasilje obuhvata nasilje prema osobama bilo kog roda, ali je pogrešno shvatanje da se ono odnosi isključivo na nasilje nad ženama i dalje bilo prisutno kod pojedinih zvaničnika.

Zvaničnici su uglavnom tačno definisali silovanje i seksualni napad, navodeći dodirivanje bez pristanka. Uhođenje je bilo široko shvaćeno. Međutim, seksualno uznemiravanje se najčešće tumačilo kao verbalno uznemiravanje, a primećena je i određena konfuzija između seksualnog uznemiravanja i seksualnog napada. Neki zvaničnici i dalje veruju da način na koji se žena oblači može doprineti seksualnom uznemiravanju. Kada su direktno upitani da li je odeća faktor u slučajevima seksualnog uznemiravanja, pojedini odgovori su ukazali na postojanje trajnog stava da način oblačenja može biti doprinosni element. Ova ideologija okrivljavanja žrtve može doprineti neadekvatnom postupanju prema krivičnim delima.

“

Ako su to dvoje mladih ljudi približno istih godina koji razmene nekoliko reči, ja to ne vidim kao seksualno uznemiravanje... [Ž]enski pol treba malo više da pazi na to kako se oblači, mislim, i mislim da bi trebalo da postoji malo više bontona u oblačenju, razumete?

- Zvaničnik, Direkcije Finansija

Okrivljavanje žrtve

Pojam „okrivljavanje žrtve“ (engl. *blaming the victim*) prvi je uveo Vilijam Rajan (William Ryan) kao ideologiju kojom su se opravdavali i izvinjavali zločini počinjeni nad crnim stanovništvom u Sjedinjenim Američkim Državama.² Od tada se ovaj termin proširio i koristi se u diskusijama koje se odnose na seksualno nasilje, gde se žene često okrivljuju zbog načina na koji su bile obučene, mesta na koja su išle ili onoga što su radile, umesto da se odgovornost pripiše počiniocima zločina. Suarez i Gadalla tvrde da kultura okrivljavanja žrtve može doprineti širenju seksualnog nasilja.³

² Vilijam Rajan, *Krivljenje žrtve*, Njujork: 1971.

³ “Prestanite da krivite žrtvu: Metaanaliza o mitovima o silovanju“, *Časopis o međuljudskom nasilju* 25(11) 2010–2035, SAGE, 2010.

Podsticanje na otkrivanje intimnih delova tela različito je shvaćeno među učesnicima istraživanja. Primoravanje nekoga da se svuče, ucena i pritisak da se otkriju intimni detalji identifikovani su kao oblici podsticanja. Međutim, neki odgovori su ukazivali na stav da način na koji se žene oblače, poput izlaganja intimnih delova tela, može biti shvaćen kao provokacija koja potencijalno može dovesti do seksualnog napada ili uznemiravanja. Ovo dodatno potvrđuje postojanje i dalje rasprostranjene prakse okrivljavanja žrtve, iako način oblačenja žrtve ne bi trebalo da ima nikakav značaj u krivičnim postupcima.

“

Ja to [način oblačenja] pomalo vidim kao provokaciju, koja može dovesti do [...] seksualnog napada ili seksualnog uznemiravanja. Verujem da to ima uticaja, a zavisi i od odeće ili preterivanja od strane suprotnog pola.

- Službenik, Direkcije za komunalne poslove

Tokom intervjua, službenici su dosledno i tačno razumeli pojam nasilja u porodici, ispravno ističući da je to najzastupljeniji oblik rodno zasnovanog nasilja na Kosovu. Znanje o tome da se seksualno nasilje može dogoditi i unutar bračnog odnosa se poboljšalo. Službenici su uglavnom pravilno prepoznavali fizičko nasilje, dok su drugi oblici nasilja u porodičnim odnosima, poput psihološkog ili ekonomskog nasilja, bili manje dosledno shvaćeni.

Istovremeno, poznavanje problematike SŽG-a (ženskog genitalnog sakaćenja) bilo je ograničeno. Neki su tvrdili da se SŽG ne dešava na Kosovu, dok su drugi komentari ukazivali na nedostatak svesti o samoj praksi.

Učesnici istraživanja naveli su da su pohađali različite obuke o rodno zasnovanom nasilju, uključujući one koje su organizovali OEBS, AJ i različite organizacije civilnog društva. Obuke su ocenjene kao korisne i vredne, ali je istaknuto da činjenica da nisu obavezne predstavlja ograničenje, te je jasno izražena potreba za češćim i obaveznim treninzima.

Učesnici istraživanja naveli su da su pohađali različite obuke o rodno zasnovanom nasilju, uključujući one koje su organizovali OEBS, AJ i različite organizacije civilnog društva. Obuke su ocenjene kao korisne i vredne, ali je istaknuto da činjenica da nisu obavezne predstavlja ograničenje, te je jasno izražena potreba za češćim i obaveznim treninzima.

Nediskriminacija i intersekcionalni pristup u rešavanju rodno zasnovanog nasilja

IK zahteva da države preduzmu mere za zaštitu prava žrtava bez ikakve diskriminacije, po bilo kom osnovu, uključujući pol, rod, rasu, boju kože, jezik, veru, političko ili drugo uverenje, nacionalno ili socijalno poreklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovinsko stanje, rođenje, seksualnu orijentaciju, rodni identitet, starosno doba, zdravstveno stanje, invaliditet, bračni status, kao i status migranta ili izbeglice.⁴ Intersekcionalni pristup pružanju usluga podrazumevao bi razmatranje načina na koje nejednakosti i/ili ranjivosti mogu otežati pristup različitim grupama žena uslugama. Na primer, žene iz ruralnih sredina, žene sa invaliditetom, one koje žive u izolovanim područjima i/ili ne govore albanski jezik mogu se suočiti sa dodatnim preprekama u pristupu podršci i zaštiti.

Učesnice istraživanja iz organizacija civilnog društva koje rade sa različitim grupama žena imale su različita mišljenja o institucionalnom odgovoru na rodno zasnovano nasilje. Na primer, intervjui ukazuju da se žene sa invaliditetom često ne osećaju bezbedno kada prijavljuju nasilje, što odražava sistemski propust u stvaranju pristupačnih i pouzdanih mehanizama pravde. Žene iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice suočavaju se sa institucionalnim zanemarivanjem, nedovoljnom zaštitom i praćenjem slučajeva, kao i nedostatkom porodične podrške, što ih često primorava da se vrate u nasilna okruženja.

⁴ Član 4.3.

Istovremeno, lezbijke, gej muškarci, biseksualne, transrodne, kvir, interseksualne, asek-sualne i druge osobe koje se identifikuju kao LGBTQIA+ suočavaju se sa stigmatizacijom, gde se nasilje od strane članova porodice rutinski klasifikuje kao nasilje u porodici, bez uvažavanja seksualne orijentacije ili rodnog identiteta kao osnovnih faktora. Ovo, u kombinaciji sa narušavanjem poverljivosti i diskriminatornim postupanjem, dodatno je narušilo poverenje LGBTQIA+ zajednice u institucije. Nalazi ukazuju da institucionalni pristupi ne samo da zanemaruju potrebe ovih specifičnih grupa, već ih mogu i aktivno obeshrabriti da potraže pomoć, čime se nasilje faktički održava.

Finansiranje za rešavanje rodno zasnovanog nasilja

IK zahteva odgovarajuću dodelu finansijskih i ljudskih resursa za adekvatnu primenu integrisanih politika, mera i programa, uključujući i one koje sprovode organizacije civilnog društva.⁵ Na Kosovu, svaka budžetska organizacija ima odgovornost da na odgovarajući način budžetira za sprovođenje svojih odgovornosti.⁶ MFRT određuje limite potrošnje, izdaje uputstva putem budžetskih cirkulara i sastavlja budžet Kosova pre nego što ga podnese Skupštini na razmatranje i usvajanje. Dok opštine i relevantna ministarstva predlažu budžetske alokacije, MFRT finalizuje budžet Kosova i može zahtevati od ovih budžetskih organizacija da obezbede dovoljan budžet za sprovođenje svojih odgovornosti, uključujući i one koje se odnose na rešavanje rodno zasnovanog nasilja.

Brza analiza zakona o budžetu Kosova za period 2021–2024 pokazala je da postoji veoma mali broj posebnih budžetskih linija koje se odnose na rešavanje rodno zasnovanog nasilja. Činjenica da Kosovo koristi budžetiranje po stavkama, a ne programsko ili budžetiranje zasnovano na rezultatima, otežava procenu konkretnih izdvajanja namenjenih rešavanju rodno zasnovanog nasilja. Neke budžetske linije doprinose posredno, kroz redovne rashode odgovornih institucija (npr. policije, tužilaštva, centara za socijalni rad).

NSPNNZ je planirao ukupni budžet od 4.932.195 evra za 2022, 2023. i 2024. godinu iz državnih sredstava, uz dodatnih 1.631.535 evra od donatora.⁷ Iako su planirane alokacije bile raspoređene prilično ravnomerno između stubova NSPNNZ-a, najmanji deo sredstava bio je namenjen opštim i specijalizovanim uslugama podrške za žrtve. Do oktobra 2025. godine nisu bili javno dostupni zvanični podaci o stvarnim izdacima za sprovođenje NSPNNZ-a.

Prema zakonima Kosova, skloništa koja su licencirana od strane države treba da dobijaju državna sredstva za finansiranje.⁸ Posebna budžetska linija za skloništa uspostavljena je nakon godina intenzivnog zalaganja skloništa, MŽK-a, ARR-a i Grupe za bezbednost i rodnu ravnopravnost. U 2021. i 2022. godini, MFRT je podržao skloništa sa 1.000.000 evra godišnje.⁹ Nakon daljeg lobiranja, Vlada je povećala finansiranje skloništa u 2023. godini na 1.500.000 evra, a isti iznos je dodeljen i 2024. godine.¹⁰ Istorijski gledano, kašnjenje u isplati sredstava doprinosilo

⁵ Član 8.

⁶ Pravni okvir navodi svako telo odgovorno za budžetiranje, uključujući ministarstva i opštine, između ostalih, kao „budžetske organizacije“. Prema [Zakonu br. 03/L-048 o upravljanju javnim finansijama i odgovornosti](#) Član 1, definiše „budžetske organizacije“ kao „svaki organ javne vlasti ili javno preduzeće koje direktno prima, u skladu sa Zakonom o aproprijacijama, aproprijaciju koja nije sastavni deo veće objedinjene aproprijacije dodeljene drugom organu javne vlasti ili javnom preduzeću“.

⁷ MP, [Nacionalna strategija za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama 2022–2026](#), [Na engleskom], 2022.

⁸ Zakon Br. 08/L-185 o sprečavanju i zaštiti od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja, Član 24.

⁹ MŽK, [Zakon o Budžetskim odredbama Budžeta Republike Kosova 2023 iz rodne perspektive](#), 2023.

¹⁰ MŽK, [Ka budžetu građana: Rodni pregled budžeta Kosova za 2024](#), 2024. Za više informacija, pogledati MŽK, [„Zagovaranje vodi kosovsku vladu ka uspostavljanju budžetske linije za skloništa“](#), 28 maj 2020. ARR, [Završni](#)

je zatvaranju skloništa, što je dovelo žene i decu u opasnost.¹¹ Iako se situacija poboljšala, potreba za godišnjim ponovnim apliciranjem za sredstva i čekanjem na njihovu isplatu doprinosi administrativnom opterećenju za institucije i skloništa, kao i izazovima u pogledu likvidnosti, naročito na početku svake godine. Intervjui su ukazali da je nedosledno finansiranje, usled čekanja na ovakve isplate, doprinelo zatvaranju jedinog skloništa na Kosovu koje je bilo specijalizovano za brigu o deci koja su preživela rodno zasnovano nasilje — „Hope and Homes for Children“, koje je zatvoreno 2023. godine. Ovo je ozbiljno oslabilo institucionalni odgovor na tretman dece koja su pretrpela rodno zasnovano nasilje. U međuvremenu, Ministarstvo pravde nema standardizovanu, institucionalizovanu metodologiju obračuna troškova koja bi se redovno primenjivala za skloništa, što može doprineti nedovoljnom finansiranju u odnosu na zahteve koje postavlja IK.¹²

U zakonima o budžetu za period 2021–2024. godine, opštine nemaju posebne budžetske linije koje se odnose na rodno zasnovano nasilje. Postoji budžetska linija pod nazivom „Rezidencijalne usluge“, koju opštine koriste za obezbeđivanje socijalnog stanovanja. Međutim, ona je namenjena različitim kategorijama korisnika i ne precizira izdvajanja za preživle rodno zasnovanog nasilja. Brza analiza opštinskih budžetskih alokacija za centre za socijalni rad (CSR) ukazuje da oni nisu povećali rashode kako bi zaposlili najmanje dva dodatna socijalna radnika specijalizovana za tretman rodno zasnovanog nasilja, kako je predviđeno Državnim protokolom za postupanje u slučajevima seksualnog nasilja.

Zanimljiv primer je Opština Priština, koja svim žrtvama porodičnog nasilja koje imaju izrečenu zaštitnu meru obezbeđuje mesečnu finansijsku pomoć od 500 evra za kiriju i druge osnovne troškove, iz budžeta Opštine Priština, u skladu sa kriterijumima koje propisuje Direktorat za socijalnu zaštitu. U međuvremenu, neke, ali ne sve opštine, razvile su lokalne strategije i akcione planove za rodnu ravnopravnost, koji često obuhvataju i mere za rešavanje rodno zasnovanog nasilja. Neki od ovih planova navode planirane budžetske alokacije, što bi u budućnosti moglo pružiti uvid u stvarne izdatke ako se obezbedi adekvatno praćenje. Nekoliko takvih planova razvijeno je uz međunarodnu podršku, a ostaje da se vidi u kojoj meri će biti lokalno preuzeti, finansirani i sprovedeni.

U decembru 2023. godine, Vlada je uvela meru podrške zapošljavanju preživelih porodičnog nasilja, sa ciljem da se podstakne njihova ekonomska nezavisnost. Ova inicijativa subvencionise 70% bruto plate (do 300 evra) tokom šest meseci za preživle koje se zaposle.¹³ Preživle se prijavljuju putem besplatnog broja u Ministarstvu pravde (MP), nakon čega se upućuju da se registruju kao tražiteljke zaposlenja u opštinskim službama za zapošljavanje (ZO). Ministarstvo potom verifikuje njihov status preživelih i koordinira sa ARRncijom za zapošljavanje radi povezivanja sa potencijalnim poslodavcima. Do 2025. godine, od ove mere je imalo koristi 14 žena. Zahtev da se kontaktira Ministarstvo pravde može obeshrabriti neke žrtve da koriste program, pa bi se ovakve usluge mogle unaprediti kroz menadžerke slučajeva u centrima za socijalni rad (CSR), koje koordiniraju njihove slučajeve i mogu pružiti adekvatniju podršku na lokalnom nivou.

[izveštaj o evaluaciji Programa Kosova za rodnu ravnopravnost 2020-2024](#), 2024. Pogledaj takođe, KOZD, [Otvoreno pismo premijeru, ministru finansija, rada i transfera i ministarki pravde](#), 2024.

¹¹ Pogledati MŽK, [“Ministarstvo da obezbedi dugo očekivana sredstva, odobrena od strane Skupštine, za sigurne kuće”](#), [Na engleskom], 1. mart 2019.

¹² ARR je 2019. godine sprovela analizu troškova ([Smernice za operativno budžetiranje i projektovanje skloništa na Kosovu](#)), ali se ona nije redovno koristila za procenu troškova. MŽK je uspostavila sveobuhvatnu metodologiju zasnovanu na najboljim međunarodnim praksama, koja se testira tokom 2025. godine i koju bi Ministarstvo pravde ili nadležno ministarstvo u budućnosti moglo usvojiti, po potrebi prilagoditi i koristiti (uskoro dostupno).

¹³ Kallxo.com, [Lansohet masa për punësimin e viktimave të dhunës në familje](#) [Na albanskom], 7. Decembar 2023.

U celini, država nije izdvojila dovoljno sredstava za sprovođenje svojih obaveza prema zaštiti različitih osoba koje su preživele rodno zasnovano nasilje, u skladu sa zahtevima Istanbulske konvencije.¹⁴

Međuinstitucionalna koordinacija

Ovaj odeljak razmatra međuinstitucionalnu koordinaciju. Prema Istanbulskoj konvenciji (IK), države moraju odrediti zvanična tela odgovorna za koordinaciju, sprovođenje, praćenje i evaluaciju politika i mera za sprečavanje i rešavanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja¹⁵. Kosovo je uspostavilo koordinaciona tela na nacionalnom nivou, kao i u nekim opštinama, fokusirana prvenstveno na nasilje u porodici i trgovinu ljudima¹⁶. Sledeći pododeljci razmatraju različita koordinaciona tela, uključujući: Međuministarsku koordinacionu grupu; Nacionalnog koordinatora; ARRnciju za rodnu ravnopravnost(ARR); i opštinske koordinacione mehanizme.

Međuministarska koordinaciona grupa protiv nasilja u porodici

Vlada je 2012. godine osnovala Međuministarsku koordinacionu grupu protiv nasilja u porodici Odlukom br. 04/83¹⁷. Grupu predvodi Nacionalni koordinator za zaštitu od nasilja u porodici (NKZNP) u okviru Ministarstva pravde (MP), a kopredsedava ARRncija za rodnu ravnopravnost(ARR). Njeni zvanični članovi uključuju MP, Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP), Ministarstvo zdravlja (MZ), MONT (Ministarstvo obrazovanja), MFRT (Ministarstvo finansija, rada i transfera), MKOS (Ministarstvo kulture, omladine i sporta), Policiju Kosova (PK), ARRnciju za statistiku Kosova (ASK), Državno tužilaštvo, Sudski savet Kosova (SSK), Pravosudni institut Kosova i Koaliciju skloništa. MŽK i međunarodni partneri učestvuju kao posmatrači i eksperti.

Dok se Grupa redovno sastajala sve dok je na funkciji NKZNP bio zvaničnik, tokom promena vlade Grupa se sastajala ređe. Grupa je raspravljala o sprovođenju Nacionalne strategije (NSPNNZ), slučajevima visokog profila koji zahtevaju zajednički pristup, izazovima u prikupljanju podataka od različitih institucija i koordinaciji akcija u vezi sa 16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama. Sudije i tužioci su retko učestvovali na sastancima, što predstavlja izazov za efikasnu koordinaciju. Uprkos izazovima sa kojima se suočava, posmatranje sugerise da su se generalno redovnost i učinak Grupe vremenom poboljšali.

Nacionalni koordinator

Istorijski gledano, zamenik ministra pravde je služio kao NKZNP, odgovoran za nadgledanje sprovođenja nacionalne strategije, koordinaciju institucija, upravljanje bazom podataka o nasilju u porodici i osiguravanje odgovornosti¹⁸. Nakon usvajanja novog Zakona (ZRZN) 2023. godine, ministar pravde je preuzeo ove odgovornosti¹⁹.

NKZNP je radio na unapređenju politika za rešavanje rodno zasnovanog nasilja na državnom nivou. Ovo je doprinelo poboljšanoj koordinaciji i dokumentovanju napora. Izazovi su ostali, kao što je osiguravanje odgovornosti drugih institucija u sprovođenju njihovih obaveza

¹⁴ Za više informacija, videti predstojeće istraživanje MŽK o troškovima specijalizovanih usluga

¹⁵ Član 10.

¹⁶ Koordinaciona tela za rešavanje trgovine ljudima bila su van obima ovog istraživanja i stoga nisu ovde razmotrena. Pored toga, saradnja u priznavanju i podršci preživelim seksualnog nasilja u ratu postoji, ali je bila van fokusa ovog izveštaja.

¹⁷ MP, [Nacionalna strategija za zaštitu od nasilja u porodici i nasilje protiv žena 2022–2026](#), 2022, str. 23-24.

¹⁸ MP, [Nacionalna strategija za zaštitu od nasilja u porodici i nasilje protiv žena 2022–2026](#), str. 24.

¹⁹ Službeni list Republike Kosovo, [Zakon o sprečavanju i zaštiti od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja](#), 2023, Član 13.

u rešavanju rodno zasnovanog nasilja. U skladu sa zakonskim odgovornostima, NKZNP je redovno pratio napredak Nacionalne strategije. U međuvremenu, s obzirom na koordinacionu ulogu NKZNP-a, pokazatelj kvaliteta rada NKZNP-a je stepen do kojeg su nacionalne strategije sprovedene. Navodno, ne postoji arhivirani zapis o sprovođenju prethodne strategije do 2022. godine, pa je teško proceniti sprovođenje usled promena NKZNP-a i nedostatka institucionalne memorije ²⁰. U međuvremenu, postignut je merljiv napredak u sprovođenju trenutne strategije ²¹, kao što je prikazano u sledećoj tabeli. Najviše poboljšanja je bilo u unapređenju politika i jačanju institucija. Izazovi ostaju u pružanju doslednih usluga podrške.

Cilj	Rezultati 2022 ²²	Rezultati 2023 ²³
1. Prevencija i identifikacija nasilja	10% potpuno sprovedeno, 26% delimično 64% nije sprovedeno	49% potpuno sprovedeno 37% delimično 13% nije sprovedeno
2. Unapređenje i harmonizacija javnih politika	45% potpuno sprovedeno 38% delimično 17% nije sprovedeno	73% potpuno sprovedeno 20% delimično 6% nije sprovedeno
3. Institucionalno jačanje za zaštitu i tretman žrtava	14% potpuno sprovedeno 51% delimično 34% nije sprovedeno	53% potpuno sprovedeno 38% delimično 8.8% nije sprovedeno
4. Pružanje opštih i specijalizovanih usluga	0% potpuno sprovedeno 59% delimično 41% nije sprovedeno	25% potpuno sprovedeno 49% delimično 25% nije sprovedeno

ARRncija za rodnu ravnopravnost

ARR je osnovana 2005. godine Zakonom o ravnopravnosti polova i deluje u okviru Kancelarije premijera²⁴. Ona promoviše rodnu ravnopravnost, prati sprovođenje srodnih zakona i podržava službenike za rodnu ravnopravnost u opštinama i ministarstvima. ARR takođe blisko saraduje sa organizacijama za prava žena i skloništima na zakonskim reformama i kampanjama podizanja svesti. Prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici, ARR je imala odgovornosti kao zamenik NKZNP-a. ARR igra ključnu normativnu i koordinacionu ulogu; izradila je prvi zakon o nasilju u porodici, prvu i naredne strategije, standardne operative procedure (SOP) i podzakonske akte; fokusira se na izgradnju kapaciteta, prevenciju i kampanje podizanja svesti koje se preduzimaju zajedno sa organizacijama civilnog društva. ARR je redovno izveštavala Međuministarsku koordinacionu grupu o svom radu, uključujući izradu novih SOP-ova. U okviru Nacionalne strategije za zaštitu od nasilja nad ženama, ARRncija za rodnu ravnopravnost odgovorna je za jačanje kapaciteta članova Opštinskih mehanizama za koordinaciju putem obuka o podršci u slučajevima nasilja nad ženama, koristeći koordinisan i multisektorski pristup.²⁵

²⁰ MŽK intervju.

²¹ EK, [Izveštaj o Kosovu za 2024](#), [Na engleskom], 2024, str. 36.

²² Ministarstvo Pravde, [Godišnji izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama 2022–2026](#), 2023.

²³ Ministarstvo Pravde, [Godišnji izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama 2022–2026](#), 2024.

²⁴ MP, [Nacionalna strategija za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama 2022–2026](#), str. 24.

²⁵ MP, [Nacionalna strategija za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama 2022–2026](#), 3.2.4, str. 89-90

Opštine i opštinski koordinacioni mehanizmi

U okviru decentralizacije, opštine imaju ključnu ulogu u koordinaciji međuinstitucionalnog odgovora na rodno zasnovano nasilje²⁶. One su odgovorne za uspostavljanje akcionih planova za rešavanje rodno zasnovanog nasilja na opštinskom nivou u skladu sa Nacionalnom strategijom, kao i za upravljanje uslugama u zdravstvu, obrazovanju, obuci, zapošljavanju i socijalnoj zaštiti, koje se prvenstveno finansiraju transferima iz opšteg budžeta Kosova. Opštine imaju zadatak da formiraju regionalna i međuopštinska partnerstva, u saradnji sa MUP-om i MFRT-om, kako bi osigurale identifikaciju, upućivanje, smeštaj u skloništa, rehabilitaciju i osnaživanje žrtava²⁷. Opštine takođe snose odgovornost za prevenciju nasilja i podizanje svesti u zajednici, uključujući lokalne kampanje, obrazovne inicijative i programe koji se bave štetnim rodnim normama. Pored toga, zadužene su za prikupljanje i izveštavanje o podacima razvrstanim po polu na lokalnom nivou. Opštine takođe moraju da grade kapacitete lokalnih pružalaca usluga, posebno osoblja u zdravstvu, socijalnoj zaštiti i obrazovanju²⁸.

Zakon i Nacionalna strategija čine opštine ključnim akterima u lokalnom sprovođenju mehanizama zaštite, prevencije i reagovanja²⁹. Opštine imaju višedimenzionalnu ulogu koja obuhvata koordinaciju, pružanje usluga, prevenciju, praćenje i raspodelu resursa. Opštine imaju mandat da uspostave i vode opštinske koordinacione mehanizme za zaštitu od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja³⁰. Očekuje se da opštine kroz ove mehanizme osiguraju koherentan odgovor na slučajeve nasilja usmeren na žrtvu, uključujući efikasna upućivanja, praćenje zaštitnih naloga i nadzor nad pružanjem usluga. Štaviše, opštinske vlasti su odgovorne za osiguravanje pristupa osnovnim uslugama kao što su psihosocijalno savetovanje, pravna pomoć, smeštaj u skloništa i hitna pomoć, dok podržavaju centre za socijalni rad (CSR) u sprovođenju procena rizika i izradi planova bezbednosti i rehabilitacije za preživjele. OKM bi trebalo da se redovno sastaju kako bi razgovarali o konkretnim slučajevima i načinima podrške rehabilitaciji i reintegraciji pojedinaca.

Generalno, službenici za rodnu ravnopravnost preuzeli su odgovornost za koordinaciju OKM-a, pored svojih drugih uloga, iako to nije bilo deo njihovih zvaničnih opisa posla. Stoga su nedovoljno vremena i resursa često ometali njihovu sposobnost i sposobnost mehanizama da upravljaju slučajevima u skladu sa Istanbulsom konvencijom. Istorijski gledano, nije postojao jasan pravni osnov koji bi usmeravao rad OKM-a, što je doprinelo nedostatku jasnoće u vezi sa institucionalnim odgovornostima. Novi zakon (ZRZN) je pojasnio odgovornosti, ali za njihovo sprovođenje je potrebno više vremena. Od maja 2024. godine, svih 38 opština na Kosovu uspostavilo je OKM³¹. Međutim, njihova funkcionalnost je varirala. Intervjui su sugerisali da se OKM u Đakovici ističe po tome što je aktivan od 2012. godine. OKM u Peći takođe pokazuje snažnu koordinaciju sa redovnim sastancima koji uključuju više drugih opština. Nasuprot tome, u Mitrovici mehanizam nije funkcionisao dok ga nisu oživeli napori civilnog društva, a u Uroševcu su sastanci retki i slabo posećeni.

²⁶ Ibid, str. 24.

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

³⁰ Republika Kosovo, [Uredba \(VRK\) – Br. 01/2025 za lokalni koordinacioni mehanizam za zaštitu od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja](#).

³¹ OEBS, [OEBS završava uspostavljanje opštinskih koordinacionih mehanizama protiv nasilja u porodici na Kosovu](#), [Na engleskom], 2024.

Članovi OKM-a su više puta izvestili da sudije, tužioci i zastupnici žrtava (ZZ) obično prisustvuju sastancima samo kada je uključen veliki slučaj rodno zasnovanog nasilja. Socijalni radnici su primetili da ZZ često ne učestvuju na sastancima čak ni kada se održavaju diskusije o slučajevima, navodeći nedostatak vozila, ograničen broj ZZ-a i preklapanje sa sudskim ročištima. Neuspeh nekoliko ključnih institucija da prisustvuju sastancima ometa sveobuhvatno upravljanje slučajevima. Posmatranje sugeriše da su OKM bili aktivniji kada su bile angažovane organizacije za prava žena, posebno predstavnici skloništa.

“

Ne možemo reći da funkcioniše kako treba... Kažu da nemaju vremena.

- Predstavnik/ca skloništa

OKM se ne sastaju uvek redovno i neki članovi ne učestvuju aktivno. Drugi izazovi uključuju upravljanje slučajevima usmereno na žrtvu koje uključuje temeljne procene rizika, međuinstitucionalnu saradnju posebno sa pravosudnim institucijama, reintegraciju žrtava i osiguravanje adekvatnih budžetskih izdvajanja za podršku odgovarajućem upravljanju slučajevima. Dalje, istorijski su se fokusirali na slučajeve nasilja u porodici, a njihovi kapaciteti za pružanje pomoći u drugim slučajevima rodno zasnovanog nasilja zahtevaju dalje jačanje, posebno seksualnog i digitalnog nasilja.

Dokazi ukazuju na to da opštinsko sprovođenje ostaje nedosledno i fragmentirano širom Kosova. Dok su neke opštine uspostavile funkcionalne OKM i budžetska izdvajanja za intervencije u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem, druge se i dalje u velikoj meri oslanjaju na inicijative koje podržavaju donatori ili vode NVO. Nedostatak održivog opštinskog finansiranja, neredovan rad OKM-a i ograničena međuinstitucionalna komunikacija podrivaju ukupnu koherentnost i održivost lokalnih odgovora. Dalje, nedovoljna obuka opštinskog osoblja i slabi sistemi praćenja ometaju sistematsko sprovođenje mera zaštite i ometaju pristup preživelih sveobuhvatnim uslugama podrške.

Posledično, dok normativni i strateški okviri artikulišu snažan i decentralizovan pristup rešavanju rodno zasnovanog nasilja, prenošenje ovih mandata u praksu na opštinskom nivou ostaje ograničeno. Neujednačen institucionalni kapacitet, neadekvatna raspodela resursa i slabi mehanizmi odgovornosti na lokalnom nivou nastavljaju da ograničavaju efikasnost ukupnog sistema odgovora na Kosovu, naglašavajući potrebu za poboljšanom institucionalnom koordinacijom, jačanjem kapaciteta i uspostavljanjem održivih modela finansiranja kako bi se osigurala dosledna zaštita zasnovana na pravima za preživele u svim opštinama.

Policija Kosova

Ovaj odeljak ispituje ulogu i učinak Policije Kosova (PK) u rešavanju rodno zasnovanog nasilja, na osnovu zapažanja MŽK-a i intervjua sa različitim institucijama, sedam policijskih službenika iz različitih regiona i Policijskim inspektoratom. Sve u svemu, MUP mora osigurati da je PK obučena i opremljena za podršku svim žrtvama rodno zasnovanog nasilja. PK je odgovorna za istragu krivičnih dela povezanih sa rodno zasnovanim nasiljem, reagovanje na slučajeve nasilja u porodici, procenu rizika žrtve i sprovođenje zaštitnih naloga. PK ima zakonsku obavezu da zaštiti žrtve i obavesti ih o njihovim pravima, uključujući pristup psihološkoj pomoći, pravnoj

podrsci i planiranju bezbednosti³². PK je uspostavila Jedinice za istragu nasilja u porodici (JINP) sa obučanim muškim i ženskim službenicima posvećenim istrazi slučajeva nasilja u porodici³³.

PK takođe ima Jedinicu za istragu sajber kriminala, ali ona nije bila mnogo angažovana u tretiranju tehnološki omogućenog rodno zasnovanog nasilja (TFGBV). S obzirom na akumuliranu stručnost JINP u tretiranju nasilja u porodici, možda bi različite oblike rodno zasnovanog nasilja najbolje tretirale ove jedinice u skladu sa širim definicijama nasilja Istanbulske konvencije, kako bi mogle da koriste postojeće znanje o rodnim odnosima u takvim slučajevima. Postoje i mogućnosti za saradnju između ovih jedinica u istragama.

Nacionalna strategija je predvidela stvaranje Direkcije za prevenciju i istragu nasilja u porodici u PK³⁴, koja je osnovana 2023. godine. Direkcija se sastoji od četiri sektora: Jedinica za kontrolu i kvalitet istrARR slučajeva; Jedinica za istragu (prethodno fokusirana isključivo na prevenciju); Jedinica za prevenciju nasilja u porodici i zlostavljanja dece; i Jedinica za prevenciju seksualnog nasilja. Na opštinskom nivou, svaka policijska stanica PK uključuje JINP. Ove strukturne promene su uvedene kao odgovor na veliki broj slučajeva rodno zasnovanog nasilja prijavljenih policiji. One ilustruju povećanu posvećenost institucije ozbiljnom i efikasnom rešavanju rodno zasnovanog nasilja.

Kao što je predviđeno Nacionalnom strategijom, nekoliko opštinskih policijskih stanica je uspostavilo „Priateljske sobe“, koje imaju za cilj stvaranje sigurnog, podržavajućeg okruženja za žrtve i njihovu decu dok daju izjave. Trenutno postoji 28 takvih soba širom opština³⁵. Na lokacijama gde namenske sobe nisu dostupne, PK je prilagodila obližnje prostore da služe sličnoj funkciji dok se takvi objekti ne uspostave. U međuvremenu, MŽK je primetila slučajeve u kojima PK nije koristila ove sobe, uključujući i kada su bila prisutna deca. U nekim situacijama, intervjui su vođeni u prostorijama koje su bile neprikladne za rešavanje tako ozbiljnih, emocionalno osetljivih slučajeva, u prostorima kojima je nedostajala neophodna privatnost i podržavajuće okruženje za žrtve.

Nacionalna strategija pominje potrebu da PK uspostavi „Hitni fond (u obliku sitnog novca)“ za pokrivanje hitnih potreba žrtava dok su u policijskim stanicama. Na osnovu zapažanja MŽK-a, ovaj fond još uvek nije uspostavljen. Policijski službenici često sami pokrivaju ove troškove kada su žrtvama potrebne osnovne stvari poput mleka, vode ili hrane, uključujući slučajeve kada su uključena deca.

Nacionalna strategija takođe predviđa angažovanje PK u kampanjama podizanja svesti, koje su sprovodili svake godine, posebno tokom 16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama. Stub prevencije Nacionalne strategije predviđa da SSK, Tužilački savet Kosova (TSK), Pravna akademija, PK, organizacije civilnog društva i mediji osiguraju „Istragu sa prioritetom mogućih slučajeva napada na novinare, nasilja u porodici i zločina iz mržnje, govora mržnje i diskriminacije, kao i slučajeva koji krše prava osoba LGBTI zajednice sa prioritetom“. Iako je PK izjavila da se takvi slučajevi smatraju prioritetom, praćenje MŽK-a identifikovalo je nedostatke u pravilnom i blagovremenom rešavanju ovih slučajeva. Na primer, jedan LGBTQIA+ aktivista je izvestio:

Imamo mnogo slučajeva unutar zajednice koji se odnose na govor mržnje, ali pravosudni sistem ih gotovo nikada ne klasifikuje kao takve. Isto tako, ako prijavite

³² Službeni list Republike Kosovo, [Zakon o sprečavanju i zaštiti od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja](#), 2023.

³³ Amnesty International, [Od papira do prakse: Kosovo mora da ispuni svoje obaveze prema preživelim nasilja u porodici](#), [Na engleskom], 2023.

³⁴ Republika Kosovo, Vlada, MP, [Nacionalna strategija](#), str. 47.

³⁵ Ibid, aktivnost IV I.1. 5, str. 103.

slučaj nasilja u porodici, gde su vas otac, majka ili neko drugi pretukli zato što ste LGBT, slučaj se ne klasifikuje kao motivisan vašom orijentacijom ili identitetom³⁶.

Iako PK može da dokumentuje da je nasilje uključivalo otežavajuće okolnosti, uključujući one zasnovane na seksualnom identitetu ili orijentaciji, praćenje sugerise da se to retko dešava. Umesto toga, PK teži da samo dokumentuje zločin, kao što je uznemiravanje, prikrivajući rodno povezane aspekte zločina. LGBTQIA+ osobe su prijavile oklevanje da potraže pomoć zbog straha od diskriminacije i kršenja poverljivosti.

Slično tome, u drugom slučaju, muškarci su kreirali grupu na platformi društvenih medija „Telegram“ pod nazivom ALBKINGS. Ciljali su novinarke i druge poznate žene, koristeći njihove profile i slike bez njihovog pristanka za uznemiravanje i seksualno zlostavljanje. PK je tretirala slučaj isključivo kao sajber kriminal, bez prepoznavanja ili rešavanja rodne prirode nasilja.

Program Kosova za rodnu ravnopravnost (2020-2024) predvideo je povećanje zastupljenosti žena u PK³⁷. Dokazi sugerisu da prisustvo žena može povećati poverenje u ovu instituciju, što može doprineti povećanom prijavljivanju i time boljem pristupu uslugama³⁸. Iako je PK nastojala da ponudi fleksibilnije radno vreme i stanice bliže kući za žene, izazovi za povećanje učešća žena u PK i dalje postoje usled socijalizovanih rodni uloga u kosovskom društvu i opštih poteškoća sa kojima se porodice suočavaju u pristupu pristupačnoj brizi o deci. Žene iz zajednice kosovskih Srba suočavaju se sa dodatnim preprekama zbog nesigurnosti, političkih briga da bi mogle biti percipirane kao izdajice svoje etničke grupe i/ili straha od primanja pretnji³⁹. Nedovoljna zastupljenost žena u PK generalno može doprineti nedovoljnom prijavljivanju rodno zasnovanog nasilja usled nedostatka poverenja u instituciju, posebno na severu Kosova usled pomenutih dodatnih izazova.

Iako je primećen napredak u radu PK od poslednjeg praćenja MŽK-a, nekoliko problema i dalje postoji. Neki službenici su bili upoznati sa Nacionalnom strategijom, ali nisu svi pokazali duboko znanje. Službenici su skloni da pogrešno razumeju rodno zasnovano nasilje ili ga izjednačavaju sa nasiljem u porodici. Ključni pravni termini kao što su uznemiravanje, seksualno uznemiravanje i seksualni napad su pogrešno tumačeni. Policijski službenici nisu bili upoznati sa sakaćenjem ženskih polnih organa (SŽG), često ga mešajući sa nasiljem u porodici umesto da ga prepoznaju kao posebno krivično delo. Službenici su težili da opravdavaju i izvinjavaju seksualno uznemiravanje, posebno ako se dogodilo prvi put. Nisu razumeli dinamiku odnosa moći. Na primer, zbog dinamike moći, profesori ne mogu davati komplimente studentima; činjenje toga predstavlja krivično delo. Dalje, policija je minimizirala iskustvo žrtava i težila da stane na stranu počilaca. Policija je takođe težila da opravda postupke počilaca kada su pratili žrtve ili instalirali tehnološke uređaje za praćenje njihovog kretanja. Opisivali su ove radnje kao nenasilno ponašanje. PK je takođe često umanjivala

“

Seksualno uznemiravanje mora biti ponavljajuće, ne kada neko kaže: 'Izgledaš lepo'. Profesor je kažnjen samo zbog davanja komplimenata .

- Službenik, PK

³⁶ MŽK intervju, 2024.

³⁷ KP, ARR, [Program Kosova za rodnu ravnopravnost 2020-2024](#), 2020.

³⁸ MŽK, [Mesto za stolom: Doprinosi žena i očekivanja od procesa izgradnje mira na Kosovu](#), 2021, str. 69.

³⁹ Balkan Insight, „[Političke tenzije testiraju jedinstvo Policije Kosova](#)“. [Na engleskom], 2025, stav 24. [MŽK, Mir i bezbednost na Kosovu: Rodna analiza](#), 2025, str. 19.

značaj iskustava preživeli, posebno u odsustvu vidljivih fizičkih povreda. Ovo sugerše nedostatak razumevanja rodne dinamike moći, psihološkog zlostavljanja i kontrole.

Iako je policija izjavila da sledi protokole dizajnirane da osiguraju pristup usmeren na žrtvu i održe poverljivost, potrebna su poboljšanja. Na primer, u čekaonici punoj ljudi koji su prijavljivali razne slučajeve, istražitelj PK je glasno pozvao sa drugog sprata: „ko god je ovde zbog nasilja u porodici, molim vas, popnite se gore⁴⁰ .“ Zbog toga se žrtva osećala nesigurno, zabrinuta da bi njen identitet mogao biti otkriven. Štaviše, mediji često dobijaju osetljive informacije o slučajevima od policije, kompromitujući identitete žrtava i poverljivost. Među učesnicima istraživanja postojala je zabrinutost zbog povremenog curenja osetljivih informacija iz PK, što narušava poverenje žrtava u institucije i dovodi žrtve u rizik.

“

Slučajevi izlaze iz policije. [Č]ak imamo slučajeve gde postanu javni pre nego što stignu do CSR.

- Muškarac, CSR

Uprkos SOP-ovima koji usmeravaju njihov rad, službenicima PK je nedostajao standardizovan pristup u tretiranju slučajeva u različitim regionima. Dalje, PK se suočavala sa nedostatkom ljudskih i tehničkih resursa. Kada žrtve prijave slučajeve PK, mogu ih intervjuisati neobrazovani, neobučeni službenici, što dovodi do nepotpunih izjava, nepravilnog usmeravanja i potencijalne retraumatizacije⁴¹ . Neki službenici su navodno odvrćali žrtve od korišćenja skloništa. Drugi identifikovani problemi uključivali su slabu tehnologiju za olakšavanje snimanja intervjua i nedovoljno finansiranje. Kašnjenje u dostavljanju forenzičkih izveštaja tužilaštvu takođe je navodno uticalo na napredak slučajeva⁴² . Policija je takođe istakla izazove u sprovođenju zakona zbog „mentaliteta“ na Kosovu. Još uvek preovlađujući patrijarhalni način razmišljanja opravdava nasilje i gura žrtve da nastave da žive u nasilnim okruženjima, rekli su. Ako se ne jave, teško je tretirati slučajeve.

“

Zakon je dobar, ali sprovođenje je teško. Nije dovoljno samo usvojiti evropske standarde, naš mentalitet igra ulogu.

- Muškarac, PK

Neadekvatni mehanizmi za praćenje zaštitnih naloga i nedovoljna podrška države mogu primorati mnoge preživeli da ostanu sa svojim zlostavljačima ili se vrte u nasilne situacije zbog finansijske zavisnosti. Iako je postignut napredak u blagovremenom izdavanju zaštitnih naloga, njihovo sprovođenje ostaje nedosledno, ostavljajući preživeli u riziku. Zakon o elektronskom nadzoru iz 2015. godine omogućava elektronsko praćenje pojedinaca sa ograničenim kretanjem⁴³. Međutim, MUP je pokrenuo sistem elektronskih narukvica tek u decembru 2024. godine. Odloženo uvođenje ovog sistema ometalo je efikasno praćenje zaštitnih naloga od strane PK. Ovo je doprinelo slučaju femicida iz 2023. godine; uprkos aktivnom zaštitnom nalogu, žrtva je ubijena u ginekološkoj klinici gde je trebalo da se porodi. Ona i njeno nerođeno dete su izgubili

⁴⁰ Slučaj uz pomoć MŽK, 2023

⁴¹ MŽK intervju sa predstavnikom CSR, 2024.

⁴² MŽK intervju sa tužiocima, 2024.

⁴³ Republika Kosovo, [Zakon o elektronskom nadzoru lica kojima je ograničeno kretanje odlukom suda](#).

živote, a počinioc je potom izvršio samoubistvo⁴⁴. Upotreba elektronskih narukvica i efikasno praćenje možda su mogli ovo da spreče.

Postoje i problemi sa sprovođenjem različitih aspekata zaštitnih naloga. Čak i kada zaštitni nalozi zabranjuju kontakt i utvrđuju obaveze alimentacije za decu i/ili supružnike, preživeli često moraju podnositi predloge za izvršenje sudovima kako bi primili uplate. Počinioci često ignorišu sudske odluke, a policija pruža ograničeno praćenje kako bi osigurala sprovođenje alimentacije. Ovo može otežati preživelimu navigaciju kroz ekonomske poteškoće ka autonomiji.

Ponavljajuća zabrinutost koju su izneli učesnici intervjua bila je da su neki policijski službenici koji rade u JINP ostali na istoj poziciji dugo vremena, što može dovesti do smanjene motivacije i smanjene ozbiljnosti u rešavanju slučajeva nasilja u porodici. „U policijskim stanicama postoje službenici koji rešavaju slučajeve nasilja u porodici, ali primetio sam da su neki službenici umorni“, primetio je jedan tužilac. „Kažu da su iscrpljeni od ovog posla.“ Ovo može signalizirati potencijalno profesionalno sagorevanje (burnout). Službenici PK nemaju pristup superviziji i drugim uslugama psihološke podrške koje bi to možda mogle sprečiti.

PK, a posebno JINP, su prošli obuku o nasilju u porodici. U međuvremenu, naglasili su potrebu za dodatnim i specifičnijim sesijama. Nijedan od intervjuisanih službenika nije prošao obuku o identifikovanju znakova seksualnog zlostavljanja u intimnim odnosima. Nastavni planovi i programi Policijske akademije još uvek treba da budu usklađeni sa Istanbulskom konvencijom IC⁴⁵. Obuka o seksualnom napadu i uznemiravanju bila je samo ukratko uključena u šire sesije o nasilju u porodici i nedovoljno tretirana odvojeno, van porodičnih odnosa. Takođe nije bilo dovoljno obuke o TFGBV.

Generalno, PK ima standardizovane prakse upravljanja podacima. PK je jedna od najefikasnijih institucija u pružanju podataka za Nacionalnu bazu podataka o nasilju u porodici⁴⁶. Međutim, baza podataka trenutno uključuje samo slučajeve nasilja u porodici, što doprinosi izazovima u praćenju podataka o drugim oblicima rodno zasnovanog nasilja.

Policijski Inspektorat

Zakon o Policijskom inspektoratu Kosova (PIK) uspostavio je PIK kao nezavisno nadzorno telo zaduženo za inspekciju, istragu i reviziju policijskih radnji i procesa, kao i za istragu žalbi ili navoda o nepropisnom ponašanju policije⁴⁷. PIK je odgovoran za primanje i obradu žalbi na postupanje policije u slučajevima rodno zasnovanog nasilja; inspekciju policijskih jedinica i procedura za rešavanje nasilja; istragu navodnog nepropisnog ponašanja ili neuspeha u primeni procedura; preporučivanje disciplinskih, administrativnih ili krivičnih upućivanja kada policija ne postupi na odgovarajući način; i objavljivanje nalaza i preporuka za poboljšanje prakse i odgovornosti.

Generalno, zvaničnici PIK-a pokazuju svest o svim oblicima rodno zasnovanog nasilja, uključujući TFGBV, prepoznajući potrebu za jačanjem pravnog okvira u skladu s tim. PIK je pregledao tretman slučajeva rodno zasnovanog nasilja od strane PK. U 2024. godini pokrenuo je detaljniju analizu, praćenu preporukama za PK⁴⁸.

Međutim, postoje mogućnosti za poboljšanja. U jednom slučaju, kada je MŽK uputila PIK-u pritužbu zbog neuspeha službenika PK da pribavi potpis žrtve na policijskoj izjavi u

⁴⁴ Gazeta Insajderi, „[Hamide Magashi je imala zaštitni nalog do 13. marta 2023.](#)“, 1. decembar 2022.

⁴⁵ MŽK intervju sa zvaničnikom.

⁴⁶ Izjavljeno tokom Međuministarske grupe za sprečavanje nasilja u porodici i nasilja nad ženama, posmatrano od strane MŽK.

⁴⁷ Republika Kosovo, [Zakon o Policijskom inspektoratu Kosova](#), 2010.

⁴⁸ Vlada Kosova, MUP, PIK, [Izveštaj inspekcije](#), 31.10. 2024

incidentu nasilja u porodici, PIK nije preduzeo nikakve mere. Umesto toga, PIK je prosledio slučaj PK na istragu kao nepropisno ponašanje policije i radi potencijalne disciplinske mere. Ovo sugerše nejasnoću u pogledu nadležnosti PIK-a u odnosu na nadležnost PK. Ponekad je teško razaznati da li slučaj treba da se rešava isključivo u policijskoj stanici ili da se uputi na nadzor PIK-a. Takva dvosmislenost može podrivati poverenje javnosti u efikasnost PIK-a i odvratiti od prijavljivanja slučajeva koji zahtevaju pažnju PIK-a.

Institut za sudsku medicinu

Radeći u okviru MP, ISM pruža forenzičke usluge uključujući sprovođenje obdukcija i pregled žrtava fizičkog i seksualnog nasilja. Izveštaji ISM-a mogu biti ključni za informisanje sudskih postupaka jer mogu pružiti dokaze o tome da li se dogodilo rodno zasnovano nasilje⁴⁹. U poslednje tri godine, ISM je pregledao 120 do 130 slučajeva godišnje, uključujući oko 100 koji su uključivali seksualno nasilje. Približno 85% su bile devojčice, a više od 70% je bilo mlađe od 16 godina, prvenstveno iz Prištine.

Između 2020. i 2023. godine, ISM je primio brojne izveštaje o nasilju u porodici. Međutim, malo žrtava je pregledano zbog nedostatka osoblja i ograničene dostupnosti prevoza, posebno u udaljenim područjima. U 72% slučajeva, ISM nije uzeo uzorke jer su osobe stigle prekasno da bi uzorci bili korisni.⁵⁰ Prema rečima lekara/ke ISM-a, „Medicinski izveštaji su često nepotpuni... Ponekad moram da napišem da nisu pronađene povrede, iako nisam siguran da li je urađen potpun pregled⁵¹ “. Slučajevi su se često oslanjali na nepotpunu dokumentaciju drugih institucija. Iako su ključne za forenzičke procene, lakše povrede su često propuštane. „Slučajevi se odbacuju jer nema fizičkih povreda... ali emocionalna šteta od straha i zlostavljanja može trajati celog života“, primetio je lekar ISM-a⁵². Ipak, institucije su navodno redovno previđale psihološku štetu u slučajevima seksualnog i porodičnog nasilja. Nepotpuno dokumentovanje psiholoških uticaja može doprineti nepravednim pravnim ishodima i presudama. Stoga je ISM preporučio da njegovi obučeni stručnjaci obavljaju sve medicinske preglede, napominjući da drugim institucijama često nedostaje potrebna stručnost.

U slučajevima seksualnog napada, ISM sprovodi potpune preglede, prikuplja dokaze, a osoblje prijavljuje bolju koordinaciju sa PK i brže vreme reakcije. Oni slede zakonske protokole, obezbeđuju informisani pristanak i šalju dokaze Kosovskoj ARRnciji za forenziku. Izveštaji se dele sa tužiocima, a osoblje svedoči na sudu, objašnjavajući medicinske nalaze. Na primer, tokom suđenja su davali pojašnjenja da netaknut himen ne isključuje seksualno nasilje.

Savet Evrope je 2023. godine kritikovao nedostatak sveobuhvatnog pristupa usmerenog na žrtvu u forenzičkim pregledima slučajeva seksualnog nasilja od strane ISM-a⁵³. Briga zasnovana na informisanosti o traumati, psihološka podrška i usluge za žrtve koje odluče da ne

“

Ogrebotina ili modrica mogu izgledati beznačajno, ali su ipak fizički dokaz kontakta i povrede.

- Lekar/ka ISM

⁴⁹ MP, [Institut za sudsku medicinu](#).

⁵⁰ EK, [Assessment of the alignment of Kosovo's laws, policies and other measures with the standards of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence \(Istanbul Convention\)](#). [Na engleskom], 2022, str. 51.

⁵¹ MŽK intervju sa lekarom ISM-a, 2024.

⁵² MŽK intervju sa lekarom ISM-a, 2024.

⁵³ SE, [Izveštaj o proceni Kosova o sprovođenju Istanbulske konvencije](#), [Na engleskom], 2023, str. 8-9.

podnesu formalnu žalbu i dalje izostaju, kršeći član 25⁵⁴ Istanbulske konvencije. Izveštaj Saveta Evrope je takođe istakao probleme sa stavovima i obukom lekara koji prikupljaju dokaze, uključujući ponašanja koja okrivljuju žrtvu. Sa samo jednom lekarkom u osoblju, opcije za rodno senzitivnu negu su ograničene.

Tužilaštvo

Kancelarija glavnog državnog tužioca igra centralnu ulogu u odgovoru na rodno zasnovano nasilje. Tužioci su odgovorni za pregled dokaza, pokretanje postupaka i osiguravanje pravilne pravne kvalifikacije krivičnih dela. Oni nadgledaju istrARR JINP-a, osiguravaju da su dokazi pravilno prikupljeni i mogu pokrenuti postupke *ex officio* (po službenoj dužnosti), posebno u slučajevima kršenja zaštitnih naloga. Prema KZK-u (Krivičnom zakoniku), tužioci biraju odgovarajuće optužbe na osnovu dostupnih dokaza i očekuje se da daju prioritet slučajevima rodno zasnovanog nasilja. Tužioci moraju pregledati slučajeve radi pokazatelja neposredne opasnosti, kao što su prethodne pretnje, kršenja zabrane prilaska, pristup oružju, eskalacija nasilja, davljenje, rizici po decu i prisilno ili kontrolišuće ponašanje. Kada takvi pokazatelji postoje, tužioci bi trebalo hitno da zatraže hitne mere zaštite, uključujući pritvor ili privremeno udaljšavanje počinioca, zaštitne naloge i zahteve za zabranu kontakta. U slučajevima rodno zasnovanog nasilja, posebno nasilja u porodici, kada se pokrenu građanski postupci, tužioci bi takođe trebalo da osiguraju da krivični postupci počnu bez odlaganja kada postoje zakonski osnovi. Tužioci su zakonski obavezni da prođu specijalizovanu obuku o rodno zasnovanom nasilju, uključujući nasilje u porodici.

Generalno, tužioci su pokazali svest o svojim zakonskim odgovornostima u rešavanju slučajeva rodno zasnovanog nasilja⁵⁵. Međutim, neki tužioci su mešali seksualno uznemiravanje sa seksualnim napadom i nisu u potpunosti razumeli da rodno zasnovano nasilje takođe može uticati na muškarce. Drugi su bili nejasni u vezi sa specifičnim zločinima kao što je SŽG. Iako su tužioci izjavili da imaju znanje o SOP-ovima i Državnom protokolu za tretman slučajeva seksualnog nasilja, nisu učestvovali u relevantnim obukama. Znali su važnost poverljivosti, ali su primetili da curenje informacija u medije često kompromituje to, stvarajući dodatne izazove za njihove istrARR.

Tužioci su rekli da loša institucionalna infrastruktura, uključujući ograničen kancelarijski prostor, nedostatak privatnih soba za intervjuisanje žrtava i nedovoljan pristup psiholozima i pomoćnom osoblju, ometa njihov rad. Jedna tužiteljka je naglasila da mentalne bolesti među počiniocima predstavljaju veliki izazov:

Uglavnom se bavimo pojedincima koji imaju mentalne poremećaje. To je ovde najveći problem. Pokušavamo da upravljamo ovim korišćenjem pritvora, tako da ne budu pušteni. Svi slučajevi koje imamo koji se završe smrtnim ishodom rezultat su zavisnosti pojedinaca od droga, alkohola ili problema sa mentalnim zdravljem.

Pripisivanje postupaka muških počinilaca isključivo mentalnim bolestima ili zloupotrebi supstanci, uz ignorisanje rodno zasnovanih odnosa moći, patrijarhata i drugih doprinosećih faktora, može podrivati osiguranje efikasne pravde za rodno zasnovano nasilje. Štaviše, izjava tužioca je problematična jer ukazuje na nedovoljnu saradnju među nadležnim institucijama u postupanju u takvim slučajevima. Član 18 Krivičnog zakonika Kosova (KZK) reguliše ovo pitanje, izričito propisujući da je „osoba krivično odgovorna, ali sud mora uzeti ove okolnosti u obzir prilikom odlučivanja o trajanju i vrsti kazne ili meri obaveznog lečenja koju izriče.” U praksi se

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ovaj odeljak se oslanja na intervju sa pet tužilaca iz različitih regiona tokom 2024. godine, intervju sa drugim institucijama i posmatranje MŽK-a.

odgovornosti tužilaca ne primenjuju dosledno. Tužioci često zanemaruju sprovođenje procene rizika. Štaviše, više interesnih strana je izvestilo da tužioci ponekad ne uspevaju da pokrenu krivične postupke čak i kada postoje dokazi o kriminalnom ponašanju. Dok su tužioci znali da se krivično gonjenje mora nastaviti *ex officio* čak i ako žrtve povuku svoje izjave, nekima je nedostajala osetljivost u pogledu toga *zašto* žrtve možda žele da prekinu pravne postupke ili oklevaju da prijave nasilje, kao što su strah, stigma ili stalna prisila.

Dok su tužioci težili da izjave da razumeju važnost prijavljivanja slučajeva od strane žrtava, neki tužioci su ohrabivali žrtve da ne prijavljuju slučajeve. Na primer, oštećena strana je rekla monitoru MŽK-a da je tokom intervjua tužilac rekao: „Zašto to prijavljuješ? Ne žuri jer te niko neće shvatiti ozbiljno kada shvate šta ti se dogodilo.“ Ovo predstavlja kršenje Etičkog kodeksa tužilaca⁵⁶, koji zahteva od tužioca da poštuje zakonska prava svih strana i uzdrži se od komentara koji bi mogli negativno uticati na integritet institucije. Ove reči ne samo da podrivaju integritet tužioca i pravosudnog sistema, već mogu duboko povrediti žrtve, narušiti njihovo poverenje u institucije, doprineti neprijavlivanju i podrivati pravdu⁵⁷, ostavljajući vrata otvorena za recidivizam.

Primer nedovoljnog pristupa tužioca usmerenog na žrtvu

Tokom sudskog ročišta u Odeljenju za maloletnike u Prištini, koje je uključivalo optužbe za „Kršenje porodičnih obaveza“ i „Seksualno zlostavljanje osoba mlađih od 16 godina“, posmatrač MŽK-a je primetio da je tužilac izgledao rasejano i nezainteresovano, ne reagujući u ključnim trenucima ili na izjave oštećene strane. Dalje, tokom sesije, tužiteljka je davala komentare majci žrtve, koja je takođe pretrpela nasilje u porodici, kao što su: „Brak je kompromis, dušo moja“; „Često mi moj muž kaže: 'Slomiću ti zube. Ubiću te'.“ Ove izjave odražavaju uznemirujuću normalizaciju nasilja u porodičnoj dinamici od strane tužiteljke i opravdavanje takvog ponašanja. Ovo može uticati na dobrobit žrtve i negativno uticati na pristup pravdi.

Neke sudije su izjavile da tužioci ne pripremaju optužnice dobro i da istrARR nisu dovoljno temeljne. Opisi u optužnicama su navodno često zbunjujući, kombinujući fizičko, psihološko i ekonomsko nasilje bez pojašnjenja krivičnog dela. „Tužioci se previše oslanjaju na izjavu žrtve i ne uspevaju da prikupe dodatne dokaze“, primetio je krivični sudija. Temeljna istražna procedura je neophodna da bi se utvrdila krivica optuženog. Slučajevi koji se oslanjaju isključivo na svedočenje žrtve su veoma ranjivi, jer žrtva može povući svoju izjavu tokom postupka, ostavljajući optužnicu bez čvrste dokazne osnove. Tužioci moraju proaktivno prikupljati dodatne dokaze kako bi osigurali da slučaj ne zavisi isključivo od iskaza žrtve i da pravda može biti zadovoljena za počinjeni zločin.

Problemi takođe postoje sa pogrešnom pravnom klasifikacijom. Na primer, 2019. godine, optuženi A.A. je optužen za seksualno uznemiravanje prema članu 183. KZK-a. Optužnica je opisala kako je A.A. više puta dodirivao intimne delove žrtve i jednom je nasilno obuzdao, poljubio i položio na krevet dok je bila sama i nezaštićena. Ove radnje su više u skladu sa seksualnim napadom (član 229. KZK-a). Dalje, stav 3.9 člana 229. predviđa strože kazne kada počinioc ima porodični odnos sa žrtvom. Uprkos tome, tužilac je podneo optužbe za lakše

⁵⁶ Republika Kosovo, [Etički kodeks tužilaca](#), Tačka 5 - Profesionalizam Kodeksa.

⁵⁷ Grupa za pravne i političke studije (GPPS), [„Ka i izvan 'Ne znači ne': Poziv na reformu u pristupu Kosova slučajevima silovanja“](#), [Na engleskom], 2024.

krivično delo, minimizirajući ozbiljnost zločina i smanjujući potencijalne pravne posledice. Pored toga, prateći sudska ročišta u periodu 2023-2024, MŽK je primetila sedam slučajeva u kojima su postupci odloženi zbog neopravdanog odsustva državnih tužilaca.

Tužilački savet Kosova

TSK je upravno telo za tužilački sistem⁵⁸. Odgovoran je za regrutaciju, imenovanje, unapređenje, premeštaj, obuku, evaluaciju i disciplinsku odgovornost tužilaca. Njegov mandat uključuje osiguranje da je sistem profesionalan, nezavisan i nepristrasan, kao i da odražava rodnu ravnopravnost i multietnički sastav. U vezi sa rodno zasnovanim nasiljem, TSK mora osigurati obuku i izgradnju kapaciteta tužilaca u tretiranju rodno zasnovanog nasilja. Budući da TSK ima ovlašćenja nad disciplinom, tužilac koji uporno ne ispunjava obaveze (npr. pokretanje krivičnog gonjenja kada je to potrebno, zaštita žrtava) mogao bi biti predmet disciplinske revizije od strane TSK-a.

Objavljeni izveštaji TSK-a pokazuju mali broj slučajeva disciplinskih mera preduzetih u vezi sa slučajevima rodno zasnovanog nasilja. Kosovski institut za pravosuđe utvrdio je da je od 11 disciplinskih mera koje je TSK izrekao u periodu 2023-2024. u vezi sa različitim slučajevima, devet (81,8%) bilo javnih ili nejavnih pisanih opomena⁵⁹. Takođe su otkrili da je TSK „izrekao samo jednogodišnje smanjenje plate od 30% tužiteljki Havi Krasniqi“, uprkos nalazima da nije uspela da proceni rizik i preduzme hitne pravne radnje u slučaju nasilja u porodici. Ovaj primer ilustruje da čak i kada se preduzmu disciplinske mere, one ne odražavaju adekvatno ozbiljnost nepropisnog ponašanja, teške posledice koje ti propusti imaju po žrtve rodno zasnovanog nasilja ili poruke koje se šalju društvu.

Zastupnici žrtava

Kancelarija za zaštitu i pomoć žrtvama (KZPŽ) deluje u okviru Kancelarije glavnog državnog tužioca. Osnovana je da podrži žrtve rodno zasnovanog nasilja, kao što je detaljno navedeno u Zakonu⁶⁰. Zastupnici žrtava (ZŽ) treba da pomognu žrtvama u razumevanju njihovih prava, podnošenju zahteva za zaštitne naloge, vršenju procene rizika, zastupanju žrtava tokom sudskih postupaka i vođenju 24-časovne besplatne telefonske linije za hitnu podršku i upućivanje. Oni su takođe odgovorni za podnošenje zahteva Fondu za kompenzaciju žrtava⁶¹.

Većina ZŽ je bila upoznata sa pravnim okvirom, kao što su Zakon, SOP-ovi i Protokol za seksualno nasilje⁶². Međutim, često su koristili termine „rodno zasnovano nasilje“ i „nasilje u porodici“ naizmenično, otkrivajući konfuziju sa pravnim razlikama. Neki ZŽ su umanjivali značaj slučajeva seksualnog nasilja u intimnim odnosima, pri čemu je jedan navodno izjavio: „To je normalno. To joj je muž.“ Uprkos godinama obuke, ZŽ su naglasili potrebu za daljom izgradnjom kapaciteta, navodeći patrijarhalni mentalitet kao trajnu prepreku. Na primer, jedan muški ZŽ je izjavio: „Izazov ovde je što u mnogim slučajevima seksualnog nasilja žrtve možda ne govore istinu... onda, tokom forenzičkih pregleda, mogu isplivati druga pitanja.“ Ovaj citat sugerise da možda ne svi ZŽ uzimaju izjave žrtava ozbiljno, ostavljajući prostor za sumnju. Ovo može učiniti da se žrtve osećaju osuđivano umesto da im se veruje. Nepoverenje može doprineti

⁵⁸ Skupština Kosova, [Zakon o Tužilačkom savetu Kosova](#).

⁵⁹ Kosovski institut pravde, [Kako izgledaju korporativizam i nekažnjivost u tužilačkom sistemu?](#). [Na engleskom], 2024.

⁶⁰ ZRZN, Član 16.

⁶¹ ARR, SOP, 2013; Nacionalna strategija 2022-2025, Skupština Kosova, [Zakon o kompenzaciji žrtava krivičnih dela: Nacionalna strategija 2022-2025](#).

⁶² Ovaj odeljak je zasnovan na intervjuima MŽK-a sa šest ZŽ iz različitih regiona tokom 2024. godine, intervjuima sa drugim zvaničnicima i zapažanjima MŽK-a.

poteškoćama sa forenzičkim pregledima i upravljanjem slučajevima, jer se fokus pomera sa zaštite žrtve na traženje „nedoslednosti“ u njenom/njegovom svedočenju. Nepoverenje može sprečiti žrtve da govore otvoreno i/ili ih obeshrabriti da potraže pomoć, doprinoseći recidivizmu.

ZŽ su izvestili da imaju manjak osoblja u većini opština, da su preplavljeni obimom posla, da im nedostaje prevoz za odlazak na sud i da imaju ograničen kancelarijski prostor. U nekim slučajevima, žrtve su morale da prepričavaju zlostavljanje u prisustvu drugih žrtava zbog zajedničkih kancelarijskih aranžmana, što podriva poverljivost. Zbog ograničenih ljudskih resursa, uprkos zakonskim obavezama, ZŽ nisu bili dosledno prisutni u policijskim stanicama kada su žrtve davale izjave. Ovo može doprineti reviktimizaciji jer žrtve možda moraju da ponavljaju svoje priče različitim pravosudnim institucijama. Ograničeni ljudski resursi takođe mogu doprineti tome da ZŽ ne informišu dovoljno žrtve o njihovim pravima ili sudskim procesima, kao i kašnjenjima u osiguravanju zaštite za žrtve. Na primer, u slučaju iz 2024. godine, ženu koja je zatražila zaštitni nalog ZŽ nikada nije kontaktirao. Mesec dana kasnije, kada je posetila kancelariju, ZŽ je rekao: „Oh, srećom ništa ti se nije desilo jer sam potpuno zaboravio“. Ovaj nemark krši Zakon⁶³, koji nalaže da ZŽ podržavaju žrtve u podnošenju zahteva za zaštitne naloge i prikupljanju neophodne dokumentacije. Takvo nečinjenje ugrozilo je bezbednost žrtve.

Ograničeni ljudski resursi su takođe značili da ZŽ nisu uspevali da se pojave na sudskim ročištima, uprkos zahtevima da to učine u Zakonu. Šokantno, u 76 sudskih ročišta koje je MŽK pratila u Opštem odeljenju u Prištini, samo jedno je imalo prisustvo ZŽ-a. Slično tome, praćenje 50 slučajeva od strane Pravnog instituta Kosova pokazalo je da je samo 38% slučajeva imalo zastupnika, a samo 26% su zastupali advokati.⁶⁴ Ograničeno vreme takođe može uticati na učinak ZŽ-a u traženju i podnošenju dokaza na sudu. U drugom slučaju koji je MŽK pratila u Prištini u Opštem odeljenju Građanskog odeljenja u martu 2023. godine, ZŽ nije uspeo da predstavi dokaze koji podržavaju tvrdnje žrtve o fizičkom i psihološkom zlostavljanju. Žrtva nije bila obavestena o svojim pravima ili pravnim procedurama pre ročišta. Žrtva je kasnije izjavila da je izbegavala predstavljanje fotografskih dokaza iz straha od odmazde porodice bivšeg muža. Takvi dokazi su mogli podržati njene tvrdnje i doprineti njenoj bezbednosti. Praćenje MŽK-a, ilustrovano ovim primerima, sugerše ozbiljno nepoštovanje SOP-ova, koji zahtevaju od ZŽ-a da informišu žrtve o pravnoj pomoći, prate ih na sudu i, kada je potrebno, zastupaju ih u postupcima ako nije dostupan drugi pravni zastupnik.

Slučaj: Povlačenje zahteva za zaštitni nalog

Tokom ročišta u martu 2022. godine, zaštićena strana je povukla svoj zahtev za ZN, uprkos tome što je doživela fizičko nasilje od strane partnera, navodeći: „Ovo se desilo samo jednom tokom našeg braka, pa želim da mu oprostim.“ Odgovorna strana je priznala da je udarila svoju suprugu, pravdajući svoje postupke navodima da „se nije odmorio“ i da ga je „buka“ uznemirila. Dalje je primetio: „Možete pitati moju ženu da li sam ikada ponovo bio nasilan“. ZŽ je podržao povlačenje zahteva zaštićene strane, što je zabrinjavajuće u kontekstu priznatog nasilja, odražavajući neadekvatnu institucionalnu podršku. Povlačenje zahteva za ZN može ostaviti žrtve u riziku od ponovljenog zlostavljanja i podriti preventivne ciljeve takvih mera. U ovom slučaju, ZŽ je trebalo da posavetuje žrtvu, odvojeno i pojedinačno, da pažljivo razmotri ovu odluku, njen nivo rizika i različite institucionalne mehanizme podrške koji su joj dostupni.

⁶³ Skupština Kosova, [ZRZN](#), Član 16, tačke 1.3 i 1.4 (str. 99)

⁶⁴ Kosovski pravni institut, [Compensation for the Victims of Domestic Violence](#), [Na albanskom], Priština: 2023.

ZŽ moraju podržati žrtve u podnošenju zahteva za odštetu. Iako su postojala kašnjenja u prošlosti, poslednjih godina ovaj proces se poboljšao. Više žalbi se upućuje Komisiji za kompenzaciju pri MP.

Neki ZŽ su ostali na istoj poziciji više od 20 godina bez adekvatne supervizije, psihološke podrške ili mogućnosti za profesionalni razvoj. Ova produžena izloženost radu povezanom sa traumom bez institucionalne podrške doprinela je sagorevanju, emocionalnom stresu i opadanju dobrobiti. ZŽ iz Prištine je rekao: „Ranije sam pamtio stvari, bio sam miran. Sada sam razvio negativne navike; ne mogu da zapamtim stvari, ljut sam na kolege, na porodicu, na prijatelje — a sve je to posledica posla koji radim.“ Takvi uslovi mogu negativno uticati na kvalitet usluga i povećati rizike od sekundarne traume za ZŽ. Psihološka podrška za ZŽ i dalje ne postoji.

Pravna Pomoć

Kosovo je 2022. godine izmenilo Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, proširujući automatski pristup za određene ranjive grupe⁶⁵. Ovo uključuje žrtve rodno zasnovanog nasilja, uključujući žrtve ratnog silovanja, i zavisne svedoke. Podnosioci zahteva iz ovih kategorija više nisu u obavezi da ispunjavaju finansijske i pravne kriterijume da bi se kvalifikovali za besplatnu pravnu pomoć. Službenici za pravnu pomoć (SPP) imaju mandat da informišu žrtve o njihovim pravima, pružaju pravne savete, pripremaju dokumentaciju i zastupaju ih u krivičnim, građanskim i upravnim postupcima. Iako službenici za besplatnu pravnu pomoć (SPP) mogu samostalno podnositi tužbene zahteve, moraju da koordiniraju sa drugim institucijama u pitanjima kao što su razvod braka, starateljstvo nad decom i izdržavanje, naročito u slučajevima kada sud izdaje dodatne zahteve. Oni moraju koordinirati sa drugim institucijama o pitanjima kao što su razvod, starateljstvo nad decom i alimentacija.

SPP su uglavnom poznavali izmene Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći i da su nasilje u porodici, seksualno uznemiravanje, uhođenje, SŽG krivična dela⁶⁶. Međutim, imali su ograničeno znanje o Nacionalnoj strategiji i SOP-ovima, iako se mnoge njihove odgovornosti odnose na ove okvire. Dok su posedovali znanje o nasilju u porodici, težili su da im nedostaje razumevanje o drugim oblicima rodno zasnovanog nasilja. Na primer, uhođenje je SPP netačno opisao kao situaciju u kojoj pojedinca gone organi za sprovođenje zakona. Neki službenici su odbili da odgovore na pitanja vezana za rodno zasnovano nasilje zbog nesigurnosti. Obuka za

“

Žene moraju da očuvaju instituciju porodice jer ona ide stranputicom. Degradira se. Mudre žene prevazilaze stvari. Ne kažem da ne prijavljujete ako postoji prekomerno nasilje, ali za manje probleme, ne uništavajte instituciju porodice jer je veoma važna.

- Službenica SPP

“

Dala mu je prostora [za seksualno uznemiravanje], pa je mogao da izgovori te reči.

- Službenica SPP

⁶⁵ Službeni list Republike Kosovo, [Zakon br. 08/L-035 o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-017 o besplatnoj pravnoj pomoći](#), 2022.

⁶⁶ Ovaj odeljak je zasnovan na intervjuima MŽK-a sa šest službenika za pravnu pomoć (SPP) širom Kosova tokom 2024. godine.

SPP ostaje u toku i obavezna je za slučajeve nasilja u porodici⁶⁷. Međutim, službenici nisu bili sigurni da li je obuka obuhvatila druge vrste rodno zasnovanog nasilja poput seksualnog uznemiravanja ili kako identifikovati znakove zlostavljanja. Neki SPP su doveli u pitanje legitimnost prijave rodno zasnovanog nasilja, tvrdeći: „Ima više prijava nego stvarnog nasilja.“ Ovo, između ostalih izjava SPP-a, ilustruje uznemirujući nedostatak poverenja u žrtve. Dalje, SPP su ponavljajuće težili da krive žrtve za nasilje. Ovo ne samo da minimizira štetu koju su žrtve pretrpele, već doprinosi osećanjima krivice i samooptuživanja. Posledično, takvi stavovi mogu podstaći okruženje nepoverenja i sumnje koje može obeshrabriti žrtve da prijave nasilje. Nedostatak razumevanja rodne prirode nasilja može dovesti do neadekvatne podrške.

Većina pravne pomoći pružena je u građanskim predmetima, posebno razvodu, starateljstvu i alimentaciji. U međuvremenu, krivičnim predmetima upravljaju tužioci i ZZ. Jedan muški SPP je objasnio:

Krivične procedure vode tužioci koji zastupaju interese žrtve na sudu, zajedno sa zastupnicima žrtava. Pošto već postoje dve institucije koje zastupaju žrtvu, naše uključivanje kao treće strane je nepotrebno. Po mom mišljenju, ove institucije pružaju adekvatno i dostojanstveno zastupanje, čineći dodatnu intervenciju suvišnom.

SPP mogu da imenuju advokata koji će zastupati interese stranke. Međutim, zbog ograničenih resursa, SPP može odlučiti da ne imenuje advokata ukoliko smatra da žrtva već ima drugo zastupanje.⁶⁸ Mogu postojati praznine u koordinaciji podrške žrtvama, posebno u osiguravanju kontinuiteta u pomoći između građanskih i krivičnih postupaka, gde se žrtve često suočavaju sa preklapajućim pravnim, psihološkim i socioekonomskim izazovima. Koordinacija među pravnim zastupnicima u slučajevima koji uključuju i krivične i građanske predmete je neophodna.

SPP se suočavaju sa logističkim izazovima, kao što je organizovanje prevoza do skloništa radi dokumentovanja izjava žrtava. Takođe se suočavaju sa manjkom ljudskih resursa. Na primer, službenik možda treba da čuva decu žrtve dok drugi SPP sluša izjavu žrtve.

Sudovi

Sedam osnovnih sudova geografski raspoređenih širom Kosova služe kao prvostepeni sudovi⁶⁹. Oni treba da daju prioritet slučajevima rodno zasnovanog nasilja, rešavajući ih kroz građanske ili krivične postupke u zavisnosti od slučaja⁷⁰. Građanski sudovi su odgovorni za izdavanje zaštitnih naloga (ZN), hitnih zaštitnih naloga (HZN) i rešavanje srodnih porodičnih pravnih pitanja kao što su razvod, starateljstvo, alimentacija i imovinski sporovi, koji su često isprepletani sa rodno zasnovanim nasiljem⁷¹. U krivičnim predmetima, sudovi većaju o zločinima, uključujući kršenja ZN. Sudovi moraju tretirati sve strane sa dostojanstvom i nepristrasnošću, osigurati zaštitu za one koji su uključeni i razmotriti otežavajuće faktore prilikom određivanja kazni. Takođe su dužni da informišu strane o njihovim pravima i posledicama nepoštovanja⁷². Ovaj odeljak prvo ispituje znanje, stavove i učinak sudija, fokusirajući se na njihovo sprovođenje Istanbulske konvencije. Zatim pododeljci razmatraju krivične i građanske sudove, s obzirom na

⁶⁷ Izvestili su da su pohađali obuke raznih aktera, uključujući OCD, GIZ, USAID, PA, OEBS i SE.

⁶⁸ Komentar na nacrt izveštaja od strane recenzenta angažovanog na praćenju slučajeva.

⁶⁹ Skupština Kosova, [Zakon br. 06/L-054 o sudovima u Republici Kosovo](#), 2018.

⁷⁰ MP, Nacionalna strategija ([NSPNNZ](#)), 2022, str. 28.

⁷¹ Ibid.

⁷² Ibid.

njihove različite uloge. Odeljak se oslanja na intervjuje MŽK-a sa 13 sudija, kao i predstavnicima drugih institucija, posmatranje 292 ročišta u osnovnim sudovima i druga istraživanja⁷³.

Znanje i stavovi prema rodno zasnovanom nasilju

Sudije su generalno bile svesne važnosti obezbeđivanja poverljivosti. Neke sudije su navele da su pročitale Standardne operativne procedure (SOP), ali ih nisu primenjivale. Druge su bile u potpunosti upoznate sa SOP-ovima i svojim obavezama. Građanske i krivične sudije uglavnom su bile upoznate sa krivičnim delima rodno zasnovanog nasilja iz Krivičnog zakonika Kosova (KZK). Ipak, primećene su nedoslednosti u razumevanju nijansiranih dela. Neke sudije su imale poteškoća da definišu „Podsticanje na izlaganje intimnih delova tela“. Na primer, jedna građanska sudija je neodređeno navela uključivanje maloletnih ili ranjivih osoba. Definicije SŽG-a takođe su se razlikovale. Odgovori sudija sugerišu da ovo krivično delo možda nije u potpunosti shvaćeno. Razumevanje seksualnog uznemiravanja takođe je variralo. Jedna građanska sudija je izjavila: „Nemam tačnu definiciju šta to znači. Međutim, sigurna sam da je to vid seksualnog nasilja, mislim. Ne znam da li je tako definisano prema Zakoniku.“ Seksualni napad je generalno definisan kao kontakt bez pristanka, ali neke sudije su ponudile nejasne, netačne definicije poput „radnje bez znanja druge strane“. Iako građanske sudije nisu zakonski obavezne da imaju takvo znanje, trebalo bi da budu oprezne prilikom pregleda slučajeva; ako vide znakove potencijalnog zločina, treba da provere KZK i osiguraju upućivanje na krivično gonjenje gde je to relevantno.

Znanje sudija u vezi sa nasiljem u porodici bilo je doslednije; pravilno su referisali na fizičko, psihološko, ekonomsko i seksualno nasilje. Ipak, postojali su izuzeci. Kada su ga pitali da li je prihvatljivo da sumnjičavi muž prati svoju ženu, krivični sudija se složio. Isti sudija je izjavio da kontrolisanje tehnoloških uređaja supruge ne predstavlja nasilje u porodici, iako predstavlja. Iako je sudija priznao da je ovo ponašanje neprikladno, priznao je da bi uradio isto. Kada su ih pitali kako žrtve treba da reaguju na nasilje u porodici, sve sudije su naglasile važnost hitnog prijavljivanja nasilja, uključujući i kada su uključena deca.

Znanje o Državnom protokolu za tretman slučajeva seksualnog nasilja je variralo, pri čemu su sudije bile potpuno, delimično ili uopšte nisu bile svesne toga. Neke sudije, posebno u građanskim sudovima, nisu bile svesne da Protokol postoji, dok druge nisu bile sigurne kako da ga sprovedu. Slično tome, u vezi sa Kurikulumom za tretman počinitelaca nasilja, neke sudije su priznale da nisu tražile mere rehabilitacije, jer se takve mere još uvek pilotiraju. Sve u svemu, nalazi sugerišu neujednačeno znanje i time sprovođenje pravnog okvira.

Sudije su izvestile da učestvuju u obukama vezanim za nasilje u porodici koje pružaju Savet Evrope, Pravna akademija i OEBS. Međutim, sudija je primetio da Pravna akademija nudi „veoma mali broj tema o nasilju u porodici“. Sudije su naglasile potrebu za više specijalizovane obuke, posebno o seksualnom uznemiravanju, koje nije bilo pokriveno.

“

Iako se zakon [Zakon o zaštiti od nasilja] promenio, građanske i krivične sudije nisu bile posebno obučene o novim odredbama.

- Sudija/tkinja građanskog suda

⁷³ Od januara 2021. do decembra 2024. MŽK je pratila ukupno 257 slučajeva rodno zasnovanog nasilja u Prištini, 30 u Uroševcu, 2 u Mitrovici, 2 u Peći i 1 u Gnjilanu. Veći broj praćenih slučajeva u Prištini povezan je sa činjenicom da se tamo prijavljuje više slučajeva, ali i sa dostupnim ljudskim resursima i lakšim pristupom. U ostalim opštinama praćeni su samo slučajevi visokog profila ili oni u kojima su žrtve zatražile podršku od MŽK.

Sudski odgovor u građanskim sudovima

Sudije su primetile da sistemske barijere, kao što je ekonomska zavisnost, često dovode žrtve do povlačenja zahteva za zaštitne naloge. Neke sudije su upozorile žrtve da ne povlače svoje zahteve, što žrtve može dovesti u opasnost. U međuvremenu, drugi su odobrali, pa čak i ohrabivali pomirenje. Na primer, u Prištini su supružnik i dvoje dece tražili ZN. Van zvaničnog sudskog zapisnika, sudija je obavestio stranke (zaštićenu osobu i tuženog) da bi se mogli pomiriti s vremenom, navodeći: „Postoji nasilje, a postoji i *nasilje*. Nasilje se razlikuje od slučaja do slučaja i nema potrebe žuriti sa donošenjem ishitrenih odluka. Zakon predviđa da se možete pomiriti ako ima prostora za to.“ Pozicija moći i uticaja sudije može ubediti žrtvu da povuče svoj zahtev za ZN. Ovo podriva nameru zakona da pruži hitnu zaštitu od nasilja u porodici i može dovesti žrtvu u rizik od recidivizma, pa čak i smrti.

Navodno, ponekad se zaštitni nalozi ne obezbeđuju jer CSR i ZŽ nisu pripremili dovoljnu dokumentaciju za informisanje sudskih postupaka. „Često dobijamo samo izjavu, bez priloženih dokaza... a ne možemo izdati ZN samo na osnovu izjave jedne strane“, rekao je građanski sudija. Od suštinskog je značaja da akteri koji pomažu žrtvama u pripremi dokumentacije osiguraju podnošenje relevantnih informacija i dokaza. Neadekvatna priprema može odložiti pravnu zaštitu i izložiti žrtve nastavku ili eskalaciji nasilja. U međuvremenu, izjava sudije nije usmerena na žrtvu, jer teret dokazivanja stavlja na žrtve. Ovo nije u skladu sa Istanbulsom konvencijom, koja naglašava da vlasti moraju dati prioritet neposrednoj bezbednosti žrtava i pružiti zaštitu zasnovanu na proceni rizika, bez nametanja preteranih dokaznih ili proceduralnih zahteva.

Učesnici istraživanja su ponavljajuće isticali nedostatke u sprovođenju. Na primer, učesnik istraživanja je primetio neuspeh zlostavljača da ispune obaveze alimentacije, navodeći da takvi neuspesi dodatno podrivaju pristup žrtava pravdi i pojačavaju ciklus zavisnosti od počinilaca i ranjivost. Sudovi moraju da sprovode obaveze alimentacije kada nisu ispunjene. Učesnici istraživanja su takođe izvestili da mnogi počinioci jednostavno čekaju da zaštitni nalozi isteknu pre nego što nastave sa zlostavljanjem. U takvim slučajevima, sudije građanskih sudova su izjavile da „nema razloga za produženje naloga; emocionalno zlostavljanje nije dovoljno“. Ovo otkriva sistemska slabost sa zaštitnim nalogima; kada prestanu zakonske obaveze, nadzor prestaje, izlažući žrtve ponovnom zlostavljanju. Odbijanje produženja zaštitnih naloga samo zato što se nije dogodilo novo fizičko nasilje ukazuje na neuspeh suda da sveobuhvatno proceni tekući rizik za žrtve, koji ne nestaje nužno nakon šest meseci ili jedne godine. Nedovoljno praćenje sprovođenja postojećih zahteva ZN kao što su alimentacija i/ili produženje zaštitnih naloga podriva napore za odvratanje od nasilja i recidivizma.

“

Imam slučajeve kada sam izdao zaštitni nalog i posle nedelju dana žrtva dođe i traži njegovo uklanjanje jer su se pomirili.

- Građanski/a sudija/tkinja

“

Obično su izveštaji CSR nepotpuni, a zahtevi za zaštitne naloge koje pripremaju zastupnici žrtava su manjkavi .

- Građanski/a sudija/tkinja

Sudski odgovor u krivičnim sudovima

Krivične sudije rešavaju krivična dela povezana sa rodno zasnovanim nasiljem. Tokom intervjua, sudije su težile da naglase hitnost rešavanja nasilja u porodici, ali su se razlikovale u tumačenjima i pristupu. Sudije su identifikovale nekoliko izazova u sprovođenju KZK-a, posebno u slučajevima nasilja u porodici, uključujući pravne, proceduralne i kulturološke izazove. Sledeći pododeljci se bave nekim od ključnih pitanja identifikovanih u sudskom odgovoru na rodno zasnovano nasilje u krivičnim postupcima.

Minimiziranje nasilja, kulturološki argumenti i okrivljavanje žrtve

Tokom intervjua, neke sudije su upozorile na preterano oslanjanje na krivične mere: „Krivični postupak ne bi trebalo da bude prvi alat.“ Ovo sugerise da sudije možda ne primenjuju krivične optužbe iako su se dogodila nasilna krivična dela. Kao što je rekao drugi sudija: „Neki slučajevi su preuveličani, poput povlačenja za kosu koje se naziva nasiljem u porodici. Moramo prilagoditi naše zakone našoj kulturi, a ne samo slediti Dansku ili Švedsku“. Takvo nasilje je zločin i može biti praćeno drugim oblicima nasilja poput psihološkog nasilja i kontrole i može biti prethodnica daljem nasilju. Minimiziranje takvih zločina od strane sudija tako može omogućiti recidivizam. Stoga bi takvi kulturološki argumenti trebalo da budu irelevantni i da ih sudije ne primenjuju prilikom odlučivanja o slučajevima nasilja u porodici; KZK se mora poštovati.

Isti sudija je izrazio uverenje da se koncept slobode često pogrešno razume, posebno od strane mladih žena, što može dovesti do rizičnih situacija. Sudija je sugerisao da žene dobrovoljno ulaze u okruženja koja ih dovode u opasnost, poput hotelskih soba. Sudija je izjavio da žene treba da „dobro odmere“ rizike povezane sa svojim postupcima. Takve izjave ilustruju okrivljavanje žrtve, pri čemu sudija prebacuje odgovornost za nasilje na žene, umesto da poziva na odgovornost počinioca nasilja. Okrivljavanje žrtve podriva prava preživeli i perpetuiira štetne stereotipe koji mogu sprečiti druge žrtve da traže pravdu.

Dokazi takođe sugerisu da sudije mogu pogrešno uzimati u obzir kulturu prilikom odlučivanja u slučajevima koji uključuju etničke manjinske grupe. Na primer, neki slučajevi su uključivali rane brakove, posebno među Romima, Aškalijama i Egipćanima. Sudija je pomenuo slučaj u kojem je navodni počinitelj optužen za silovanje, ali se seksualni odnos nije dogodio. Sudija je prokomentarisao: „Kulturološki, oni se venčavaju mladi... ali pravno, čak i poljubac može dovesti do petogodišnje kazne. Zakon se ne poklapa uvek sa proživljenom stvarnošću“. Ova izjava sugerise da sudija ne shvata važnost okončanja nasilja nad ženama, bez obzira na kulturne prakse, kako to zahtevaju CEDAW i Istanbulska konvencija. KZK utvrđuje da su prinuda, seksualna eksploatacija i vanbračna zajednica sa maloletnicima nelegalni ⁷⁵. Sudije koje

“

Ne idete [u hotel] da gledate televiziju. Niti idete da igrate karte. Niti da pričate o NASA-i.⁷⁴

- Krivični/a sudija/tkinja

⁷⁴ Nacionalna administracija za aeronautiku i svemir.

⁷⁵ Član 240, stav I Krivičnog zakonika Kosova (KZK):

„Punoletno lice koje živi u vanbračnoj zajednici sa osobom uzrasta od 14 do 16 godina kazniće se zatvorom od pet (5) do dvadeset (20) godina.“ KZK ne reguliše izričito dečji brak kao posebno krivično delo, već kriminalizuje povezana ponašanja, kao što su prinudni brak (član 239) i vanbračna zajednica sa maloletnikom (član 240). Zakon je usmeren na zaštitu maloletnika od prinude, seksualne eksploatacije i zlostavljanja, više nego na regulisanje samog čina braka. Porodični zakon zabranjuje brak pre navršene 18. godine života, ali omogućava izuzetan sudski pristanak za osobe uzrasta 16–17 godina. KZK se primenjuje samo u slučajevima kada postoji prinuda, prisila ili nezakonita

pružaju takva kulturološka opravdanja mogu izreći blaže kazne koje ignorišu nejednake odnose moći koji utiču na devojčice koje se udaju mlade, i potencijalno protiv svoje volje. Ovo može omogućiti perpetuiranje nejednakosti i nasilja nad devojčicama i ženama.

Nedovoljno dokaza zbog povučenih svedočenja

Zakonik o krivičnom postupku daje supružniku ili vanbračnom partneru optuženog pravo da odbije svedočenje, osim u slučajevima kada je delo kažnjivo kaznom zatvora od pet ili više godina, a oni su oštećena strana⁷⁶. Sudija je primetio da ova odredba predstavlja značajan izazov, jer se članovi porodice mogu povući iz svedočenja u slučajevima sa kaznama manjim od pet godina, često ostavljajući tužioce bez dovoljno dokaza za nastavak: „Oni su iskoristili ovo pravo, a tužilac je ostao bez dokaza, [...] ne možemo zaključiti slučaj nasilja u porodici.“

Slični izazovi su primećeni u vezi sa teškim krivičnim delima, kao što je seksualno uznemiravanje, gde bi oklevanje žrtava da svedoče moglo doprineti nedostatku dokaza. U jednom slučaju, žrtva se povukla iz učešća u krivičnom gonjenju, navodeći: „Želim da se ovo završi jer su moj brat i ovi ljudi postigli dogovor.“ U međuvremenu, njeno ponašanje je ukazivalo na to da se plaši i da ne razume u potpunosti posledice svoje odluke i potencijal daljeg rizika. U takvim situacijama, institucije moraju temeljno proceniti da li je žrtva sposobna da zastupa svoje interese i osigurati punu zaštitu njenih prava prema važećem zakonodavstvu. Nedovoljno osetljiv pristup ovim slučajevima rizikuje jačanje dinamike nasilja. Pravosudne institucije moraju ozbiljno tretirati situacije povučenih svedočenja, osiguravajući da žrtve dobiju adekvatno savetovanje, zaštitu i podršku, istovremeno rešavajući nasilne tendencije počinioca kroz odgovarajuće kazne ili programe rehabilitacije. Zaista, u krivičnim postupcima slučaj se mora nastaviti ex officio bez obzira na povlačenje žrtve. Međutim, ovo postaje neverovatno teško ako se dokazi povuku.

Kašnjenja zbog odsustva

Prateći sudska ročišta u periodu 2023-2024, MŽK je primetila 23 slučaja u kojima su postupci odloženi zbog odsustva uključenih strana. Na primer, u slučaju silovanja u Odeljenju za maloletnike, svedok je dva puta pozivan, ali se nije pojavio, što je dovelo do dva odlaganja ročišta. Odsustvo optuženih i svedoka na ročištima doprinosi kašnjenjima u postupcima i odlaže pravdu za žrtve. Prema članu 305. Zakonika o krivičnom postupku: „Ako se uredno pozvani svedok ne pojavi na sudu bez opravdanja, predsednik veća ili predsednik sudskog veća izriče novčanu kaznu do [250 €] za svako odsustvo.“ Pored toga, „predsednik veća ili predsednik sudskog veća naređuje da se svedok prinudno dovede na sud, a troškovi postupka se naplaćuju od svedoka.“ Sudije stoga imaju odgovornost i ovlašćenje da osiguraju da se svedoci pojave na sudu i daju svoje svedočenje, iako se to u praksi nije dosledno primenjivalo.

U nekim slučajevima, predsednik veća je neformalno obavestio tužioca da stranke nisu primile poziv ili da nisu ispunjeni uslovi za održavanje ročišta. Kao rezultat toga, tužilac se nije pojavio na sudu radi odlaganja, ali je sudija lažno zabeležio njegovo/njeno prisustvo. Ovo predstavlja ozbiljno kršenje, jer je prisustvo tužioca neophodno za sprovođenje sudskih ročišta⁷⁷. U takvim slučajevima, „Ako se državni tužilac ne pojavi na zakazanom glavnom pretresu na osnovu optužnice koju je podigao državni tužilac, glavni pretres se odlaže, a predsednik veća ili

vanbračna zajednica. U praksi, ova konceptualna podela stvara izazove u primeni zakona i obezbeđivanju efikasne zaštite maloletnika.

⁷⁶ Službeni list Republike Kosovo, [Zakonik o krivičnom postupku Kosova](#), 2022, Član 124 (1.1).

⁷⁷ ZKP, Član 245, stav 1: „Tokom početnog pretresa, obavezno je prisustvo državnog tužioca, okrivljenog(ih) i branioca.“

predsednik sudskog veća obaveštava glavnog tužioca⁷⁸.“ Međutim, u samo jednom takvom slučaju MŽK je primetila da je glavni tužilac obavešten od strane suda.

Pomirenje i medijacija

Iako medijacija nije zakonski dozvoljena u slučajevima nasilja u porodici i većina sudija je rekla da je ne koriste, neke sudije su priznale da se i dalje praktikuje. Jedan sudija je izjavio: „U većini slučajeva da, [koristi se] koliko vidimo na sednici“. Drugi sudija se zalagao za pomirenje i druge šanse, sugerišući da bi medijacija mogla biti korisna, čak i za ozbiljne prestupnike, jer je kriminalno ponašanje često proizvod okolnosti, a ne urođenih tendencija: „Uvek sam za pomirenje, smatram da svima treba dati šansu, čak i najvećem kriminalcu treba dati šansu“. Pritisak na žrtve da se pomire umesto da traže pravnu zaštitu može podriti pristup pravdi za žrtve i dovesti ih u rizik od recidivizma. Pokušaji institucija da pomire strane suprotni su članu 55. Zakona, koji izričito zabranjuje medijaciju i pomirenje u takvim slučajevima.

Blago kažnjavanje

Sistematski pregled 218 sudskih odluka u 2023. godini otkrio je da je samo 11% počilaca dobilo zatvorske kazne; većina je dobila uslovne kazne ili novčane kazne, što ukazuje na nedostatak proporcionalne kazne za nasilna krivična dela⁷⁹. Dalje, 74% počilaca je osuđeno na uslovni zatvor, 45% je osuđeno na novčane kazne, a 20% je dobilo uslovne novčane kazne. Analiza MŽK-a 10 presuda objavljenih na veb stranici SSK-a utvrdila je da je 60% uključivalo uslovne kazne. Dalje, u 2024. godini, MŽK je pratila pet objava presuda na sudskim ročištima koje su sve rezultirale uslovnim kaznama. Uslovna osuda je alternativna kazna, prema kojoj se osuđenom licu određuje kazna, ali se ona neće izvršiti ako ne počini drugo krivično delo tokom perioda provere⁸⁰. Iako KZK dozvoljava uslovne kazne za krivična dela nasilja u porodici, takvo kažnjavanje se ne bi trebalo primenjivati automatski bez razmatranja specifičnih okolnosti. KZK navodi da prilikom odlučivanja o uslovnoj osudi, sud mora proceniti ključne faktore kao što su svrha kazne, prethodno ponašanje počinioca, njegovo ponašanje nakon izvršenja krivičnog dela, stepen krivične odgovornosti i druge okolnosti koje okružuju delo⁸¹. Tendencija izricanja uslovnih kazni sugerise blag pristup nasilnim krivičnim delima, umanjujući odgovarajuću kaznu i zanemarujući značajan uticaj nasilja u porodici na žrtve i društvo.

Slučaj: Uslovna osuda

U slučaju koji je uključivao uznemiravanje bivše supruge optuženog, sud je u junu 2024. izrekao uslovnu osudu, uslovljenu time da optuženi ne počini isto krivično delo u roku provere od jedne godine. Po mišljenju MŽK-a, sudija nije adekvatno razmotrio prethodnu istoriju nasilja u porodici optuženog prema žrtvi, uprkos tome što je žrtva pokrenula ovo pitanje tokom ročišta. Prema obrazloženju suda, nije bilo pristupa evidenciji suda u Gnjilanu kako bi se dokazalo prethodno nasilje u porodici, tako da ova informacija koju je dala žrtva nije uneta u zapisnik i, posledično, nije razmatrana kao otežavajuća okolnost u konačnoj odluci. Takvo zanemarivanje prethodnog zlostavljanja doprinosi niskom kažnjavanju i rizikuje dovođenje žrtve u opasnost od recidivizma.

⁷⁸ Ibid, Član 301.

⁷⁹ Amnesty International, *Od papira do prakse – Kosovo mora da ispunji svoje obaveze prema preživelim nasilja u porodici*, [Na engleskom], 2023.

⁸⁰ KZK, članovi 47 i 48.

⁸¹ KZK Član 496 i Član 49, stav 4.

S tim u vezi, sudski postupci često ne uspevaju da uzmu u obzir rodno zasnovanu dinamiku moći koju bi trebalo smatrati otežavajućim okolnostima, što doprinosi višem kažnjavanju⁸². Praćenje MŽK-a potvrdilo je da su kazne za nasilje u porodici često neopravdano blARR i ne odražavaju ozbiljnost krivičnih dela, čime se krši princip proporcionalnosti sankcija u KZK-u. Olakšavajuće i otežavajuće okolnosti nisu uvek pravilno procenjene. U pojedinim slučajevima određeni faktori se pogrešno tretiraju kao olakšavajući, poput činjenice da je počinilac „otac X dece“, iako bi izvršenje krivičnog dela u prisustvu dece zapravo trebalo da se smatra otežavajućom okolnošću.⁸³ Ovo ukazuje na nedosljednost u pravilnoj proceni otežavajućih i olakšavajućih faktora.

U 2024. godini, MŽK je pratila dva slučaja femicida u kojima su sudovi osudili počinioca na stroge zakonske kazne. Tokom ponovljenog suđenja, Dardan Krivača je osuđen na doživotni zatvor za ubistvo Marigone Osmani, a Arbër Sejdiu je osuđen na 15 godina za pomaganje u zločinu. Slično tome, u slučaju Gjyljete Ukelle, optuženi Edmond Lajçi priznao je krivicu na prvom ročištu i osuđen je na doživotni zatvor. Iako su ove kazne bile odgovarajuće, zabrinjavajući aspekt ovih slučajeva je da su oba počinioca već bila poznata organima za sprovođenje zakona zbog prethodnih slučajeva nasilja i kriminalnog ponašanja, ali su u prošlosti dobili neadekvatne kazne. Ovi slučajevi dokazuju kako blagost povećava rizik od ponavljanja krivičnih dela, ostavlja žrtve ranjivim na dalju štetu i podriva poverenje javnosti u pravosudni sistem.

“

Sa kaznom od 150 €, legitimizujete nasilje u porodici...
Naši zakoni su jaki. [A]ko bi ih institucije pravilno sprovodile, slučajevi [nasilja] bi brzo opali .

- Muškarac, ZŽ

Slučaj: Nisko kažnjavanje za nasilje u porodici

U septembru 2022. godine, Osnovno tužilaštvo u Prištini podiglo je optužnicu protiv optuženog za krivično delo „Teška telesna povreda⁸⁴“. Prema optužnici, 17. avgusta 2022. godine, oko 21:30, na parking stana žrtve, optuženi je fizički napao žrtvu, sa kojom je prethodno živeo u vanbračnoj zajednici sedam godina pre nego što su se razdvojili sedam meseci ranije. Zgrabio ju je za kosu otpozadi, nasilno je izvukao iz automobila, a zatim je udario po raznim delovima tela, nanevši joj teške telesne povrede, uključujući slomljen nos, rasečenu gornju usnu i povrede oka, levog obraza i obe ruke. Kao rezultat napada, žrtva je izgubila svest.

Sud je proglasio optuženog krivim i osudio ga na osam meseci zatvora. Međutim, prema KZK-u, ovo krivično delo nosi kaznu u rasponu od jedne do pet godina zatvora. Sud je priznanje krivice optuženog smatrao olakšavajućom okolnošću i izrekao kaznu ispod zakonskog minimuma. Takvo blago kažnjavanje može doprineti recidivizmu i postaviti presedan koji ne uspeva da obeshrabri druge od činjenja takvih zločina.

⁸² KIP, *Istanbulska konvencija u presudama sudova na Kosovu*, [Na engleskom], 2022. Izveštaj je takođe utvrdio da su sudovi javno otkrili identitete žrtava u više od 13% slučajeva, kršeći prava na privatnost.

⁸³ Komentar na nacrt izveštaja od strane recenzenta angažovanog u praćenju slučajeva.

⁸⁴ Prema KZK-u, Član 186, stav 4, tačka 4.1, u vezi sa stavom 1, tačka 1.3.

Prema Zakonu, „ranjive žrtve“ uključuju žene, decu, LGBTQIA+ osobe, osobe sa fizičkim ili mentalnim invaliditetom, trudnice, starije osobe i bilo koga čija porodična ili zavisna veza sa počiniocem ih čini posebno podložnim viktimizaciji, zastrašivanju ili ponovljenoj odmazdi. U praksi, praćenje MŽK-a sugerše da sudovi često naglašavaju porodični odnos iznad drugih aspekata ranjivosti, uključujući rod. Kao rezultat toga, čak i kada je žrtva pravno priznata kao ranjiva, sudske odluke se mogu fokusirati prvenstveno na porodični kontekst dela, što dovodi do standardnog kažnjavanja bez primene otežavajućih okolnosti povezanih sa rodom ili ranjivostima. Stoga porodični odnosi često zasenjuju šire ranjivosti žrtava u sudskim postupcima i sudskom odlučivanju, dovodeći žrtve u rizik od recidivizma.

Rehabilitacija prestupnika i institucionalni odgovori

Ovaj odeljak ispituje uloge Korektivne službe Kosova (KSK) i Probacione službe Kosova (PSK) u rešavanju rodno zasnovanog nasilja kroz rehabilitaciju i nadzor prestupnika.

Korektivna služba Kosova

KSK je odgovorna za planiranje, sprovođenje i nadzor programa usmerenih na socijalnu reintegraciju zatvorenika dok su u zatvoru⁸⁵. Da bi ispunila ovu misiju, KSK nudi razne programe rehabilitacije za rešavanje nasilnog ponašanja, uključujući trening upravljanja besom, razgovore za promenu, programe prevencije nasilja u porodici i lečenje zavisnosti⁸⁶.

Predstavnici KSK-a bili su upoznati sa rodno zasnovanim nasiljem, ali nisu jasno razumeli seksualni napad i kršenja seksualnog integriteta⁸⁷. Znali su svoje zakonske dužnosti, uključujući sprovođenje Kurikuluma za počinioce nasilja u porodici, usvojenog 2022. godine. Pet socijalnih službenika je sertifikovano za vođenje šestomesečnog programa obuke o nasilju u porodici u korektivnim centrima, prema Nacionalnoj strategiji (2022-2026) uz podršku Saveta Evrope i EU Programa za sektor pravde na Kosovu.

U međuvremenu, istraživanje KSK-a pokazalo je da osuđeni počinioci nasilja u porodici pokazuju malo interesovanja za programe rehabilitacije, često zbog stida, ponosa ili straha od osude vršnjaka⁸⁸. Iako učestvuju u drugim programima, njihovo angažovanje u rehabilitaciji za nasilje u porodici ostalo je izazovno. Trenutno je učešće dobrovoljno, ali Služba traži promene, rekli su zvaničnici: „Sada smo u fazi pokušaja izmene zakona, konkretno da programe rehabilitacije učinimo obaveznim za počinioce nasilja u porodici.“

KSK je 2024. godine potpisala sedam sporazuma sa pružaocima usluga, uključujući NVO⁸⁹, za pružanje programa kao što su upravljanje besom, motivaciono intervjuisanje, sertifikovana rehabilitacija, stručna obuka i obrazovanje za podršku reintegraciji.

⁸⁵ Skupština Republike Kosovo, [Zakon o Korektivnoj službi Kosova](#), Član 8.

⁸⁶ KSK, [Godišnji izveštaj o aktivnostima](#), [Na engleskom], 2023.

⁸⁷ MŽK intervjui, 2024.

⁸⁸ Istraživanje o kojem se raspravljalo tokom intervjua sa zvaničnikom KSK-a, 2024.

⁸⁹ To je uključivalo NVO Centar za savetovanje, socijalne usluge i istraživanje (SIT), Monumenta, Mural Fest, Islamic Relief, i Universum College O.P, Education+, i La Belle Beauty School Academy L.L.C (KSK, [Godišnji izveštaj o radu](#), [Na engleskom], 2024).

Probaciona služba Kosova

PSK je odgovorna za organizovanje, sprovođenje i nadzor alternativnih kazni i mera, kao što su uslovna osuda i obavezna rehabilitacija⁹⁰. Ona nadzire pojedince puštene na uslovni otpust, između ostalih dužnosti. Služba osigurava poštovanje uslova koje je nametnuo sud nadgledanjem ponašanja prestupnika, pružanjem programa rehabilitacije i sprovođenjem obaveznog lečenja zavisnosti⁹¹. MP je 2023. godine usvojilo Nacionalni program za počinioce nasilja nad ženama. Program se zasniva na Duluth modelu moći i kontrole i traje šest meseci, obuhvatajući 24 grupne sesije u trajanju od po dva sata.⁹² Pored toga, pokrenut je Nastavni plan i program za obuku stručnjaka koji pružaju programe za počinioce porodičnog nasilja u Republici Kosovo, koji uključuje primere iz međunarodne prakse, detaljno opisuje strukturu i trajanje programa na Kosovu i nudi deset modula obuke.⁹³ Iako nastavni plan i program pruža korisne smernice, on ne uključuje standardizovane alate za procenu efikasnosti programa; umesto toga, nudi opšte smernice za merenje zasnovane na dva modela.⁹⁴

Do danas je samo 12 muškaraca učestvovalo u programu, što otežava procenu njegovog uticaja na smanjenje recidivizma zbog malog uzorka.⁹⁵ PSK je zakonski odgovoran za praćenje sprovođenja ovog programa. U međuvremenu, dve dodatne inicijative sprovode sklonište u Đakovici i Centar za savetovanje, socijalne usluge i istraživanje (SIT), koji oba rade sa počiniocima nasilja.⁹⁶

MŽK je utvrdila da službenici PSK-a nisu bili upoznati sa Nastavnim planom i programom za postupanje sa počiniocima nasilja u porodici.⁹⁷ Iako su generalno razumeli pojam rodno zasnovanog nasilja, u njihovim tumačenjima su postojale nedoslednosti. Na primer, jedan direktor nije smatrao verbalno zlostavljanje, ograničavanje prava člana porodice na rad ili pretnje oblicima rodno zasnovanog nasilja, dok je seksualni odnos bez pristanka posmatrao kao povredu ličnog integriteta, a ne kao oblik nasilja. Jedan je sugerisao da se „šamar treba tolerisati“ umesto prijaviti i da bi žena koja trpi porodično nasilje trebalo da napusti dom, dok bi počinitelj trebalo da ostane: „Gde bi muž drugo išao? Normalno je da on ostane u kući“, rekao je. Odgovori službenika ukazuju na selektivno razumevanje rodno zasnovanog nasilja, pri čemu se emocionalno ili psihološko zlostavljanje često minimizira. To može značiti da bi mogli da previde nasilje koje vrše osobe na uslovnoj slobodi, čime se ostavlja prostor za recidivizam. Službenici PSK-a su izjavili da su pohađali obuke o porodičnom nasilju. Međutim, obuke nisu bile obavezne, niti su učestvovali

“

Nije svaki incident ozbiljno nasilje, recimo, šamar. Po mom mišljenju, ljudi danas ponekad preteruju. Bolje je prvo razgovarati sa partnerom, zatim sa širom porodicom, nego odmah otići ili prijaviti vlastima jer možda ćete ipak završiti živeći sa tom osobom nakon što bude kažnjena.

- Muškarac, PSK

⁹⁰ Skupština Republike Kosovo, [Zakon o Probacionoj službi Kosova](#), Član 3.

⁹¹ Skupština Republike Kosovo, Krivični zakonik, Član 59.

⁹² MP, [Brochure on the National Program for Perpetrators of Violence Against Women](#), [Na engleskom], 2023.

⁹³ MP, [Curriculum for Training Professionals to Provide Programs for Perpetrators of Domestic Violence in the Republic of Kosovo, 2022.](#), [Na engleskom].

⁹⁴ Ibid., str. 31.

⁹⁵ MP, [Annual Implementation Report of the National Strategy for Protection from Domestic Violence and Violence against Women 2022-2026, 2024.](#) Tačka 1.4.8.

⁹⁶ Savet Evrope, [Policy Brief: Implementing Perpetrator Programs in Kosovo](#), [Na engleskom], 2023, str. 2.

⁹⁷ Ovaj odeljak je zasnovan na intervjuima MŽK sa pet službenika KPS-a širom Kosova tokom 2024. godine.

u obukama o drugim oblicima rodno zasnovanog nasilja. Naveli su da se o rodno zasnovanom nasilju može govoriti u okviru obuke o porodičnom nasilju, ali su naglasili važnost dodatnih i specijalizovanih sesija. PSK nudi programe kao što su psihosocijalna podrška, upravljanje besom, motivacioni intervjui i razgovori o promenama, koji su dostupni kako počiniocima porodičnog nasilja, tako i drugim osobama na uslovnoj slobodi. Učešće u ovim programima je dobrovoljno, osim ako sud ne propiše obavezu, u kom slučaju može naložiti obavezno savetovanje. Službenici za uslovnu kaznu obavezni su da obezbede strogo poštovanje sudski naloženih mera: „Ako odbiju da učestvuju, ne možemo ih primorati“, rekli su.

Socijalne usluge

Ovaj odeljak ispituje različite socijalne usluge koje se pružaju žrtvama rodno zasnovanog nasilja, uključujući rad Odeljenja za socijalne i porodične usluge, centara za socijalni rad i skloništa.

Odeljenje za socijalne i porodične usluge

Ministarstvo rada i socijalnog staranja (MRSS) raspušteno je 22. marta 2021. godine kao deo reorganizacije Vlade Kosova nakon izbora u februaru 2021. Njegove funkcije su 2021. godine prenete na Ministarstvo finansija, rada i transfera (MFRT). Zatim su od januara 2023. godine ove odgovornosti podeljene između tri ministarstva: MFRT je preuzelo odgovornosti za zapošljavanje, šemu socijalne zaštite i penzije; Ministarstvo pravde (MP) preuzelo je nadležnosti u vezi sa zaštitom od nasilja u porodici i zaštitom žrtava; a Ministarstvo zdravlja (MZ) preuzelo je neke usluge, kao što su usluge za mentalno zdravlje⁹⁸. Odeljenje za socijalne i porodične politike stavljeno je pod MP i uključuje četiri odeljenja: Odeljenje za socijalne i porodične usluge, Odeljenje za zaštitu dece i omladine, Odeljenje za inspekciju i Odeljenje za licenciranje i obuku. Ovaj Odeljenje za socijalne i porodične usluge razvija politike i zakonodavstvo, uključujući standarde za osobe sa invaliditetom, starije osobe i žrtve nasilja u porodici⁹⁹. Ono koordinira sa opštinskim telima, prati socijalne usluge, saraduje sa organizacijama civilnog društva (OCD) i privatnim sektorom, i upravlja programima protiv nasilja u porodici i trgovine ljudima.

Zvaničnici su izrazili zabrinutost zbog degradacije socijalnih usluga sa nivoa ministarstva na jedinicu nivoa odeljenja u okviru MP. Tvrdili su da je ovo restrukturiranje smanjilo institucionalnu vidljivost, budžetsku autonomiju i fokus politike koji je nekada bio pružen socijalnoj zaštiti u okviru MRSS-a. Pozvali su na ponovno uspostavljanje posvećenog Ministarstva za socijalnu zaštitu, u skladu sa međunarodnim standardima. Kosovski institut za pravosuđe utvrdio je da u 85% zemalja članica EU postoji posvećeno ministarstvo odgovorno za rad i socijalnu zaštitu, koje služi kao važan stub za garantovanje socijalnih prava. Isto tako, većina zemalja zapadnog Balkana održava ministarstva posvećena ovoj oblasti, tretirajući zapošljavanje,

“

Odeljenje od 15 ljudi ne može zadovoljiti široke potrebe socijalne zaštite. Većina zemalja ima posebno ministarstvo za ovo .

- Zvaničnik/ca

⁹⁸ Službeni glasnik Republike Kosova, [Odluka br. 08-V-005 \(Skupština Republike Kosova\), 2021.](#) Kosovski institut za pravosuđe, „[Uticao spajanja Ministarstva rada i socijalne zaštite sa Ministarstvom finansija – analiza reforme vlade u sektoru socijalne zaštite](#), 2025.

⁹⁹ MP, [Odeljenje za politiku socijalnih i porodičnih usluga](#), b.d.

bezbednost na radnom mestu i socijalnu zaštitu kao posebne političke prioritete. Ovo naglašava strateški značaj koji se pridaje ovom sektoru¹⁰⁰.

Zvaničnici su znali svoju ulogu u sprovođenju Nacionalne strategije (NSPNNZ), ali su primetili kašnjenja zbog tekućih zakonskih promena i odsustva finalizovanih podzakonskih akata. Dvadeset četiri (24) modula obuke razvio je Stručni savet za socijalne usluge¹⁰¹. U 2022. godini, u saradnji sa Mrežom žena Kosova (MŽK), Odeljenje za socijalne i porodične politike i Opšti savet za socijalne i porodične usluge, razvili su dva modula: „Rad sa žrtvama nasilja u porodici: Tretman i upućivanje“ i „Rad sa žrtvama seksualnih zločina i trgovine ljudima“. Zatim je 13 zvaničnika i predstavnika OCD pohađalo obuku za trenere (ToT) za oba modula i sertifikovano je. Dalje uvođenje obuka za socijalne radnike planirano je za 2025. godinu.

Baza podataka za registrovanje slučajeva nasilja u porodici, koja se deli sa institucijama kao što su policija, sudovi i socijalni radnici, dobro funkcioniše. Međutim, unos podataka u CSR je nedosledan zbog promene osoblja, odlaska u penziju i nedostatka obuke. Ovo bi moglo doprineti netačnom održavanju podataka, ometajući tačno planiranje i budžetiranje. Uz podršku UN Women, održane su obuke 2024. godine, tokom kojih je 80 profesionalaca iz 40 CSR obučeno za poboljšanje unosa podataka. Iako je finansiranje povećano, ono ostaje nedovoljno da zadovolji rastuće potrebe pružaoca socijalnih i porodičnih usluga, uključujući potrebu za zapošljavanjem dodatnog osoblja, regrutovanjem novog osoblja, poboljšanjem objekata, kupovinom opreme i vozila i jačanjem profesionalnih kapaciteta.

Centri za socijalni rad

CSR podržavaju žrtve rodno zasnovanog nasilja pružanjem socijalnih usluga, zaštite, reintegracije i dugoročne podrške za njihov oporavak¹⁰². Svakoju upućenoj žrtvi dodeljuje se menadžer slučaja, kojeg imenuje CSR, da pomogne u identifikaciji i koordinaciji dostupnih usluga i razvoju sveobuhvatnog plana upravljanja slučajem. Ovaj proces bi trebalo da uključuje saradnju sa drugim članovima Opštinskih koordinacionih mehanizama (OKM) kako bi se osiguralo da žrtva dobije sveobuhvatnu podršku u stanovanju, bezbednosti, pravosuđu, obrazovanju, obuci, zapošljavanju, socijalnoj pomoći i pravnoj pomoći.

Generalno, predstavnici CSR su imali znanje o Zakonu (ZRZN) i Nacionalnoj strategiji (NSPNNZ)¹⁰³. Iako su socijalni radnici znali svoje dužnosti prema standardnim operativnim procedurama (SOP), neki su rekli da ne znaju kako da ih pravilno sprovedu, navodeći da nemaju dovoljno vremena. Njihovo razumevanje izmenjenog Krivičnog zakonika (KZK) takođe je bilo nedosledno. Iako su znali da je nasilje u porodici zločin, neki nisu bili sigurni u vezi sa drugim krivičnim delima. Neki su izričito negirali da je seksualno uznemiravanje zločin i/ili su smatrali uhođenje manjim problemom, a ne ozbiljnim zločinom.

¹⁰⁰ Kosovski institut za pravosuđe, [Uticaj spajanja Ministarstva rada i socijalne zaštite sa Ministarstvom finansija – analiza reforme vlade u socijalnom sektoru](#), [Na engleskom], 2025.

¹⁰¹ Ove module su podržali partneri kao što su Mreža žena Kosova (MŽK), Koalicija NVO za zaštitu dece (KOMF), Terre des Hommes, Institut za psihologiju, Kosovski centar za rehabilitaciju preživelih torturu (KRCT), Međunarodna organizacija rada (ILO) i SOS Dečija sela Kosovo.

¹⁰² ZRZN, NSZNPŽ, SOP-ovi.

¹⁰³ U 2024. godini, MŽK je intervjuisala osoblje u sedam CSR-a širom Kosova, uključujući socijalne radnike, psihologe i direktore.

Zaposleni u CSR imali su različite nivoe znanja o različitim oblicima rodno zasnovanog nasilja. Većina je pokazala jasno znanje o nasilju u porodici, ali su težili da mešaju seksualno uznemiravanje sa seksualnim napadom. U međuvremenu, intervjui su otkrili zabrinjavajuće stavove među nekim socijalnim radnicima koji su težili da krive žrtve i opravdavaju zlostavljanje. Predstavnik CSR je rekao da kulturne norme i nezrelost mogu uticati na to kako se devojke oblače, što dovodi do nasilja. Kada su ih pitali da li je prihvatljivo da se dogode seksualni odnosi bez pristanka ako je žrtva obučena provokativno, jedan je izjavio: „Deo krivice je i njen“, sugerišući da žrtve dele odgovornost za nasilje. Drugi je rekao: „Kada se oblače na provokativan način, to nije zločin.“ Takve izjave predstavljaju okrivljavanje žrtve.

Ovi stavovi su se proširili na racionalizaciju ponašanja počilaca. Posebno u slučajevima nasilja u porodici, zaposleni u CSR su saosećali sa okolnostima zlostavljača. Na primer, predstavnik je predložio da žene treba da zauzmu prilagodljiviji pristup, kao što je nuđenje utehe frustriranim muževima: „Da li mu je skuvala kafu i nežno pitala: 'Ljubavi, kakav ti je bio dan? Da li si imao nekih poteškoća?'“ Rekli su da žene često doprinose emocionalnom i psihološkom zlostavljanju, opisujući žene kao svadljivije i provokativnije od muškaraca. Takva socijalizovana uverenja o rodnim normama homogenizuju žene i muškarce, dok ignorišu rodne strukture moći koje često postoje između žena i muškaraca. Takvi stavovi mogu doprineti okrivljavanju žrtve i nedovoljnom pristupu usmerenom na žrtvu.

Što se tiče starateljstva nad decom u slučajevima nasilja u porodici, predstavnici CSR su težili da se slože da deca treba da ostanu sa majkama, posebno ako je otac zlostavljač: „Ne znam... da deca budu sa počiniocem nasilja nikada nije u redu¹⁰⁴“. Ovo sugerise potencijalnu promenu u stavovima tokom vremena, jer su socijalni radnici ranije težili da preporučuju sudovima da deca ostanu sa počiniocima iz finansijskih razloga. To je ranije dovelo decu u rizik i ograničavalo pristup preživelih svojoj deci. Strah od gubitka pristupa deci je među razlozima zbog kojih neke žrtve oklevaju da prijave nasilje i potraže pomoć. Stoga ova promena u pristupu sugerise napredak.

Socijalni radnici su više puta izjavili da im slučajevi nasilja u porodici padaju posebno teško, opisujući ih kao emocionalno i profesionalno iscrpljujuće. Borili su se sa nedostatkom podrške, psihoterapije, manjkom osoblja i bezbednosnim problemima, što je otežavalo pravilno rešavanje slučajeva. Postoje različiti trendovi u tome kako muško i žensko osoblje rešava slučajeve. Neki muški članovi osoblja osećali su se neprijatno radeći sa žrtvama nasilja u porodici. Neki su oklevali da uđu u skloništa. Predstavnik CSR je rekao: „Muškarci i žene [zaposleni u CSR] se razlikuju u načinu na koji tretiraju slučajeve, posebno slučajeve razvoda i nasilja. Njihovi stavovi su bili drugačiji. Muškarci su uvek smatrali da su žene krive.“ Neki muški zaposleni u CSR

“

Možda trenutno misle da je njihova odeća moderna, ali s vremenom shvate da to samo uzrokuje probleme .

- Žena, CSR

“

Danas u medijima slušamo samo o ženama, ženama, ženama... Mi žene takođe činimo psihološko nasilje, posebno prema muškarcima. Muškarci su zapravo mnogo mirniji od nas. Mi žene smo mnogo svadljivije i provokativnije.

- Žena, CSR

¹⁰⁴ Intervju MŽK sa predstavnikom CSR-a, 2024.

krivili su žene za njihovu situaciju. Navodno, neki su čak koristili neprikladan jezik, kao što je nazivanje žrtava „ona kučka“.

Slučaj: „Pomirenje“ parova

Tokom ročišta za razmatranje zahteva za zaštitni nalog u vezi sa nasiljem u porodici nad ženom i njeno dvoje dece, predstavnik CSR rekao je žrtvi: „Ne deluje kao nešto veoma opasno... to što se desilo između vas [i vašeg muža]. Jer kako ga opisujete, on ne deluje kao nasilan tip.“ Rekao je žrtvi da zaštitni nalog nije nužno potreban i sugerisao da bi odgovornoj strani možda bilo potrebnije psihijatrijsko lečenje ili terapija nego zaštitne mere. Predstavnik CSR je dodao: „Bilo je i težih slučajeva gde su se strane pomirile, a kamoli u slučajevima kao što je ovaj. Ove stvari se mogu prevazići.“ Takve izjave sugerišu zabrinjavajuće minimiziranje iskustva žrtve, dajući prioritet percipiranim potrebama zlostavljača nad bezbednošću i pravima preživle osobe. Važno je napomenuti da je pomirenje strogo zabranjeno u slučajevima nasilja u porodici kako bi se žrtve zaštitile od potencijalnog recidivizma.

Podrška CSR za reintegraciju žrtava je navodno minimalna, sugerisali su intervjui sa drugim akterima. CSR često prebacuju odgovornosti na skloništa zbog sopstvenih ograničenja u ljudskim resursima. Učesnici istraživanja su rekli da većina žrtava sama pronalazi zaposlenje i smeštaj, uz ograničenu pomoć CSR. „Institucije to tretiraju kao predmet i nastavljaju dalje“, rekao je jedan učesnik. Ovo se može odnositi na nedostatak osoblja i resursa, a ne na nedostatak posvećenosti ili brige. CSR su takođe nedostajala vozila i sredstva da obezbede žrtvama hranu ili odeću u skladu sa njihovim trenutnim potrebama prilikom prijavljivanja slučaja.

CSR nedostaje dovoljno stručnog osoblja. Učesnik istraživanja je primetio: „Imate ljude sa diplomama geografije koji rade u centrima za socijalni rad. Kao da se ovi centri koriste samo da bi se nekome dao posao. Ali nedostaje im ozbiljnost... Ne mogu biti stručnjaci u 72 kategorije; specijalizacija je neophodna.“ Socijalni radnici tretiraju sve vrste slučajeva, a ne samo one koji se odnose na rodno zasnovano nasilje. Trenutno ne postoje socijalni radnici specijalizovani za tretiranje rodno zasnovanog nasilja. Broj slučajeva po opštini, a time i po socijalnom radniku, značajno varira od jedne do druge opštine. Opštine kao što su Prizren, Peć, Uroševac i Suva Reka imaju ukupan obim posla od oko 2.000–3.000 ukupno aktivnih slučajeva, dok manje opštine poput Đeneral Jankovića, Dragaša i Junika prijavljuju manje od 1.000 aktivnih slučajeva. U nekim malim opštinama, kao što je Junik, službenik za socijalne usluge ima manje od 10 aktivnih slučajeva, dok u većim opštinama poput Prištine i Mitrovice, službenik može imati do 150 slučajeva. Ove razlike ukazuju na to da ne postoji jedinstvena formula ili standard za raspodelu slučajeva među socijalnim radnicima po opštinama¹⁰⁵. Nedostatak dovoljnog, specijalizovanog osoblja jasno predstavlja ponavljajući izazov za CSR u adekvatnom osiguravanju sveobuhvatnog pristupa usmerenog na žrtvu u skladu sa Istanbulsom konvencijom.

Na primer, 2023. godine, službenici CSR-a bili su prisutni u samo 3,3 od svakih 10 slučajeva nasilja u porodici.¹⁰⁶ Vlada je 2025. godine usvojila Administrativno uputstvo o ut-

¹⁰⁵ Koalicija NVO za zaštitu dece (KOMF), [Analiza Centara za socijalni rad. Izazovi u pravnom, institucionalnom i funkcionalnom aspektu](#), [Na engleskom], 2023, str. 31.

¹⁰⁶ Policijski inspektorat Kosova, [Inspection report on the handling of domestic violence cases by the Kosovo Police](#), [Na engleskom], 2024, str. 5.

vrđivanju procedura za pružanje usluga iz Hitnog fonda za potrebe žrtava tokom njihovog boravka u policijskim prostorijama¹⁰⁷. Ovo Uputstvo uspostavlja hitni fond za zadovoljavanje trenutnih potreba žrtava rodno zasnovanog nasilja tokom njihovog boravka u policijskim objektima. CSR su zaduženi za planiranje i upravljanje ovim fondom, dok su menadžeri slučajeva odgovorni za procenu potreba žrtava i olakšavanje pristupa relevantnim uslugama. Fond pokriva hranu, odeću, higijenske proizvode, lekove i druge osnovne usluge, uključujući psihosocijalni tretman.

Skloništa

Zakon (ZRZN) predviđa da specijalizovana skloništa treba da nude usluge zaštite, smeštaja, rehabilitacije i reintegracije za sve žrtve nasilja. Ovo je u skladu sa članom 23. Istanbulske konvencije, koji zahteva od država da uspostave odgovarajuća i lako dostupna skloništa za sve oblike rodno zasnovanog nasilja, posebno za žene i njihovu decu. Uprkos zakonskim obavezama, u praksi sistem skloništa na Kosovu prvenstveno služi ženama i deci preživelim nasilja u porodici. Samo jednim skloništem upravlja država: Privremenim bezbednosnim objektom za visokorizične slučajeve trgovine ljudima, obično povezane sa tekućim sudskim procesima. Svih ostalih osam skloništa su NVO koje je ugovorila vlada. Skloništa prvenstveno služe ženama i deci, nudeći privremenu zaštitu i podršku za reintegraciju i osnaživanje.

Skloništa smeštaju žrtve drugih oblika rodno zasnovanog nasilja kada institucije nemaju alternativni smeštaj. Međutim, potrebna je brza akcija kako bi se one premestile odvojeno, jer je neprikladno smeštati žrtve seksualnog nasilja zajedno sa drugim žrtvama. U međuvremenu, žrtve sa problemima mentalnog zdravlja često ostaju u skloništim jer psihijatrijske ustanove odbijaju da ih prime: „Prinučeni smo da ih zadržimo, iako to utiče na druge slučajeve“, rekao je direktor skloništa. Skloništa takođe smeštaju decu bez roditeljskog staranja. Međutim, ona nisu dizajnirana za ovu svrhu, zahtevajući dodatne ljudske resurse i investicije u fizičke prostore kako bi se osigurala atmosfera prilagođena deci. Situacija je pogoršana zatvaranjem skloništa za decu zbog nedovoljnog i nedoslednog finansiranja. Predstavnici CSR izrazili su zabrinutost zbog korišćenja hraniteljskih porodica za seksualno zlostavljanu decu, jer su porodice često neopremljene za suočavanje sa teškom traumom, a deci su potrebne specijalizovane institucije za rehabilitaciju.

Od septembra 2024. godine, jedno sklonište je počelo da prima decu žrtve nasilja u porodici, decu bez roditeljskog staranja, decu žrtve trgovine ljudima niskog rizika i decu u sukobu sa zakonom. Odluke o smeštaju donose se zajednički sa MP, preko Odeljenja za socijalnu i porodičnu politiku, u skladu sa Administrativnim uputstvom o rezidencijalnom smeštaju¹⁰⁸. Do danas nijedna opština ne pruža finansijsku podršku za ovo sklonište za decu; operacije finansira isključivo MP. Sklonište je smestilo dečake starije od 12 godina zajedno sa njihovim majkama; međutim, ovaj zajednički smeštaj zahteva procenu rizika od slučaja do slučaja, posebno tamo gde su prisutne i devojčice starije od 12 godina. Potrebne su pojačane mere zaštite, kao što su odvajanje po godinama/polu i pojačani protokoli nadzora.

Odsustvo specijalizovanih skloništa i smeštaja za LGBTQIA+ žrtve pogoršava njihovu ranjivost. Programi finansijske i socijalne pomoći su uglavnom odsutni, primoravajući mnoge preživeli da se vrate u nasilna okruženja ili trpe ekstremne ekonomske teškoće¹⁰⁹. OCD nastavlja da se zalaže za stvaranje takvog skloništa. Od 2020. godine traju razgovori sa

¹⁰⁷ Vlada, MP, [Administrativno uputstvo MP br. 02/2025 o utvrđivanju procedure za pružanje usluga iz Fonda za hitne slučajeve za potrebe žrtava tokom njihovog boravka u policiji](#).

¹⁰⁸ Službeni list Republike Kosovo, [Administrativno uputstvo \(MP\) br. 03/2025 o rezidencijalnom smeštaju](#), 2025.

¹⁰⁹ OEBS, [Anketa o dobrobiti i bezbednosti žena na Kosovu](#), [Na engleskom], 2019.

Opštinom Priština, ali je proces značajno odložen. Trenutno, LGBTQ+ preživeli teže da budu upućeni u skloništa u Tirani, ali je to neodrživo rešenje zbog udaljenosti, ograničenih resursa i nedostatka dugoročne podrške.

Nakon opsežnog zagovaranja MŽK-a i njenih članica skloništa, drugih OCD i zainteresovanih strana, nacionalna vlada je uspostavila budžetsku liniju za „osnovni rad skloništa“ 2019. godine. Vladina izdvajanja za skloništa porasla su sa 880.000 € u 2020. na 1 milion € u 2021. godini. Ista alokacija je izvršena u 2022. godini, a porasla je na 1,5 miliona € u 2023. godini. U 2024. godini budžet je ostao na 1,5 miliona €. Neka skloništa takođe dobijaju podršku od opština. Uprkos poboljšanjima u finansiranju, skloništa se i dalje suočavaju sa nekoliko izazova, uključujući trajne nedostatke finansiranja, nedovoljne ljudske resurse i neadekvatnu saradnju sa institucijama¹¹⁰. Nekim skloništimama nedostaju vozila, oslanjajući se na policiju za prevoz, što može stvoriti izazove u podršci preživelim u pristupu različitim uslugama. Neka takođe imaju ograničenu bezbednosnu infrastrukturu. Sajber bezbednost je problem; većini skloništa nedostaje obuka ili alati za sprečavanje kršenja podataka, što bi moglo dovesti žrtve u rizik. Iako su prošli opsežnu obuku, njihovi kapaciteti se mogu dodatno unaprediti u radu sa žrtvama seksualnog zlostavljanja.

Drugi učesnici istraživanja izneli su zabrinutost da žrtve mogu boraviti u skloništimama samo tri do šest meseci. Kao rezultat toga, žrtve se često moraju vratiti u nasilna okruženja zbog nedostatka stabilnog smeštaja, porodične podrške ili finansijske stabilnosti. Iako neke opštine obezbeđuju privremeni smeštaj, njihovi periodi prijavljivanja teže da budu kratki i godišnji, a ne kontinuirani, tako da se žene retko mogu prijaviti za smeštaj kada im je potreban. Štaviše, kosovske opštine nisu dodelile dovoljno socijalnog smeštaja da zadovolje nivo potražnje, jer takav smeštaj koriste i nekoliko drugih ranjivih ili marginalizovanih kategorija ljudi. Istorijski gledano, dodeljena sredstva za socijalno stanovanje su uglavnom koristila etničkim manjinama; samo pet od 57 korisnika kuća bile su žene 2023. godine.¹¹¹ Bez pristupa socijalnom smeštaju, žrtve rizikuju povratak u nasilna domaćinstva i reviktimizaciju. Institucija Ombudsmana (IOK) je primetila da zbog nedostatka programa reintegracije, skloništa često postaju dugoročna stambena rešenja. Iako ona ne bi trebalo da pružaju takve usluge, nedostatak alternativnih stambenih rešenja ne ostavlja drugu opciju za osiguranje pristupa usmerenog na žrtvu. U međuvremenu, neke opštine su počele da plaćaju kiriju za žrtve, što je dobra praksa.¹¹²

Službe za zapošljavanje i centri za stručno osposobljavanje

Ekonomska zavisnost ostaje glavna prepreka za preživle rodno zasnovanog nasilja u postizanju autonomije. Bez finansijske nezavisnosti, mnoge žene su prinuđene da se vrate u nasilna okruženja. Institucije kao što su službe za zapošljavanje (SZ) i centri za stručno osposobljavanje (CSO) imaju zadatak da podrže preživle.

Osoblju SZ i CSO često je nedostajalo znanje o zakonodavstvu kao što je Nacionalna strategija (NSPNNZ) i politikama koje se odnose na

“

Obično se nasilje dešava jer žene žele da budu nezavisne... U našim porodicama muškarci rade, a žene treba da rade kućne poslove.

- Žena, SZ

¹¹⁰ Tokom 2024. godine, MŽK je sprovedla intervjue sa sedam skloništa širom Kosova.

¹¹¹ MD, [Annual Implementation Report of the National Strategy for Protection from Domestic Violence and Violence against Women 2022-2026](#), [Na engleskom], 2024, [Tačka](#) IV.2.5.

¹¹² Komentar recenzenta na nacrt izveštaja.

rodno zasnovano nasilje. Mešali su termine, pogrešno su razumeli pravne definicije (npr. uhođenje, podsticanje na izlaganje intimnih delova tela, SŽG, seksualno uznemiravanje, seksualni napad) i težili su da krive žrtve. Težili su da podržavaju tradicionalne rodne uloge i odnose.

Osoblje SZ i CSO je više puta savetovalo pomirenje unutar porodice umesto prijavljivanja nasilja¹¹³. Ovo sugeriše loše razumevanje bezbednosnih potreba preživelih. Ograničena svest i takvi stavovi sugerišu da su SZ i CSO često neopremljeni za podršku preživelim rodno zasnovanog nasilja. Iako je UNDP razvio kurikulum za osoblje SZ i CSO o pristupu usmerenom na žrtvu i obučio nekoliko članova osoblja, obuka je održana pre nekoliko godina. Vreme i promet osoblja sugerišu potrebu za institucionalizacijom kontinuirane obuke.

SZ i CSO ne održavaju podatke o tome koliko su preživelih obučili ili zaposlili, što otežava procenu uticaja njihovog rada i planiranje budućih programa i potrebnih budžetskih izdvajanja.

“

Ponekad ljudi reaguju u trenutku besa... Trebalo bi da pokušamo da rešimo stvari mirno .

- Muškarac, SZ

Zdravstvene institucije

MZ, javne zdravstvene institucije i centri za mentalno zdravlje odgovorni su za pružanje besplatne medicinske i psihološke nege žrtvama rodno zasnovanog nasilja, kao što je navedeno u SOP-ovima. Kada osobe sa povredama povezanim sa nasiljem potraže medicinsku pomoć, zdravstvene institucije služe kao prvi reARRnti u identifikaciji i prevenciji daljeg nasilja u porodici. Prema KZK-u, medicinski radnici su zakonski obavezni da prijave sumnju na rodno zasnovano nasilje policiji. Neuspeh u tome predstavlja krivično delo. SOP-ovi pojačavaju ovu dužnost, navodeći da pružaoci zdravstvenih usluga moraju obavestiti vlasti. U međuvremenu, GREVIO je ukazao da: „opšte obaveze prijavljivanja mogu pokrenuti pitanja u vezi sa pružanjem usluga podrške usmerenih na žrtvu i osetljivih na rod¹¹⁴“. Ovo je doprinelo konfuziji među zdravstvenim radnicima. U praksi, zdravstveni radnici teže da traže pristanak žrtve pre prijavljivanja.

Zdravstvenim radnicima koji su intervjuisani nedostajalo je znanje o Državnom protokolu za tretman slučajeva seksualnog nasilja, Zakonu (ZRZN) i njihovim odgovornostima prema Nacionalnoj strategiji (NSPNNZ), kao što su identifikacija slučajeva nasilja, njihovo tretiranje i upućivanje odgovornim akterima. Primetili su odsustvo protokola lečenja za SŽG. Imali su ograničeno znanje o rodno zasnovanom nasilju, često ga izjednačavajući isključivo sa fizičkim nasiljem. Težili su da ne mogu da razlikuju seksualni napad i silovanje; niti su bili upoznati sa SŽG. Ovo bi moglo ograničiti njihovu sposobnost da identifikuju znakove zlostavljanja kako bi se ono moglo pravilno dokumentovati, a žrtve uputiti na pomoć¹¹⁵. Neki radnici su verovali da nasilje može biti opravdano ako je žena „nemoralna“. Neki su opravdavali zločine povezane sa degradacijom seksualnog integriteta, okrivljujući za takvo nasilje povećane slobode žena. Član 230. KZK-a kriminalizuje degradirajuće činove seksualne prirode bez obzira na postupke, odeću

¹¹³ U 2024. godini, MŽK je intervjuisala 6 članova osoblja širom Kosova. MŽK se suočila sa izazovima u kontaktiranju službenika CSO-a, i nisu sve ciljne kancelarije intervjuisane.

¹¹⁴ *Za dalju diskusiju, videti I. Prijavljivanje od strane profesionalaca (Član 28), Procena usklađenosti zakona, politika i drugih mera Kosova sa standardima Istanbulske konvencije*, [Na engleskom], 2022. Za dodatne informacije, molimo pogledajte Poglavlje o pravnoj analizi.

¹¹⁵ MŽK je u 2024. godini intervjuisala osam zdravstvenih radnika širom Kosova, uključujući lekare, medicinsku sestru, Direktorijat za zdravstvo, Centar za mentalno zdravlje i Ministarstvo zdravlja. S obzirom na malu veličinu uzorka, postoji mogućnost greške, jer mogu postojati različiti stavovi. Ipak, u ovom kvalitativnom istraživanju, identifikacija ovog nivoa znanja i stavova ukazuje na potrebu za institucionalizacijom poboljšanog obrazovanja.

ili ponašanje žrtve. U međuvremenu, drugi su sugerisali da preživeli treba prvo da potraže pomoć u porodici, a ne da prijavljuju zlostavljanje. Zajedno, ovi stavovi odražavaju ukorenjene patrijarhalne ideologije i tendenciju ka okrivljavanju žrtve koja podriva pristup usmeren na žrtvu.

Prema Zakonu o rodno zasnovanom nasilju (ZRZN), Ministarstvo zdravlja (MZ) ima obavezu da usvoji administrativna uputstva za pružanje usluga korisnicima droga, alkohola i drugim ranjivim grupama.¹¹⁶ Međutim, ova akta još uvek nisu usvojena, niti je Ministarstvo formiralo radnu grupu odgovornu za njihovu izradu. Iako su potrebe ovih grupa dosledno identifikovane i priznate, nedostatak institucionalne akcije stvorio je značajne praznine u pristupu i tretmanu osoba sa mentalnim oboljenjima, korisnika psihoaktivnih supstanci i drugih grupa kojima su potrebne specijalizovane usluge.

Iako MZ navodno redovno pruža obuku, učesnici istraživanja su rekli da su imali nedovoljnu obuku. Druge brige koje su pomenuli zdravstveni radnici uključivale su nedostatak privatnih soba za lečenje žrtava seksualnog nasilja, što može stvoriti izazove za osiguranje poverljivosti. Kršenje poverljivosti ostaje problem; policijski izveštaji često otkrivaju identitete žrtava, a mediji zatim izveštavaju da li su žrtve primile medicinsku negu. Takvo izveštavanje može obeshrabriti žene da potraže medicinsku pomoć ili prijave zlostavljanje iz straha da bi njihov identitet mogao biti otkriven.

Obrazovne Institucije

Škole imaju ključnu ulogu u ranoj identifikaciji i podršci učenicima koji mogu biti direktne ili indirektno žrtve rodno zasnovanog nasilja. Deca su posebno ranjiva na doživljavanje nasilja kako u domaćim okruženjima, tako i u javnim sredinama, uključujući obrazovne institucije¹¹⁷. Školsko osoblje stoga ima dvostruke odgovornosti: da doprinese prevenciji nasilja kroz obrazovanje i podizanje svesti i da reaguje na odgovarajući i efikasan način kada se dogode incidenti nasilja.

Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija (MONT) odgovorno je za razvoj politika za rešavanje rodno zasnovanog nasilja u obrazovnom sistemu. Od 2013. godine, Kosovo je imalo Protokol za prevenciju i upućivanje nasilja u institucijama preduniverzitetskog obrazovanja. Primenljiv je za sve institucije preduniverzitetskog obrazovanja (javne i privatne), kao i srodne lokalne i centralne institucije, uključujući opštinske direkcije za obrazovanje (ODO) i CSR. Uredba definiše odgovornosti, uloge i procedure relevantnih institucija za: prevenciju, identifikaciju, prikupljanje podataka, upućivanje, tretman i izveštavanje o nasilju nad decom u okruženjima preduniverzitetskog obrazovanja¹¹⁸. Naglašava potrebu za međuinstitucionalnom i multidisciplinarnom saradnjom radi zaštite dece od nasilja i podržavanja njihovih prava. Nadovezujući se na ovaj okvir, MONT je 2023. godine razvio Politiku zaštite dece u institucijama preduniverzitetskog obrazovanja, koja uspostavlja obavezujući okvir za sve institucije preduniverzitetskog obrazovanja za prevenciju, identifikaciju, reagovanje i praćenje svih oblika nasilja, zlostavljanja, zanemarivanja i eksploatacije dece. Politika je utemeljena na principima prava deteta, zaštite i saradnje više ARRncija širom obrazovnih, socijalnih, zdravstvenih i pravnih službi¹¹⁹. Od 2024. godine, u partnerstvu sa Savetom Evrope, MONT je razvijao smernice za

¹¹⁶ Član 36 o zaštitnim merama psiho-socijalnog tretmana; Član 37 o zaštitnim merama medicinskog lečenja zavisnosti od alkohola i psihotropnih supstanci; Član obaveznog psihijatrijskog lečenja u zdravstvenoj ustanovi.

¹¹⁷ Uredba VRK br. 21/2013 o protokolu za sprečavanje i upućivanje slučajeva nasilja u ustanovama preduniverzitetskog obrazovanja, 2013.

¹¹⁸ MONT, [Politika zaštite dece u preduniverzitetskom obrazovanju na Kosovu](#), [Na engleskom], 2023.

¹¹⁹ Biće lansirano 2025. godine. MŽK je deo radne grupe.

nastavnike i prosvetne radnike o ulozi škola u prevenciji i identifikaciji nasilja nad ženama i nasilja u porodici¹²⁰.

Čini se da preduniverzitetske škole nemaju specifične interne politike koje se bave seksualnim uznemiravanjem. Međutim, Univerzitet u Prištini¹²¹ i Univerzitet u Prizrenu¹²² usvojili su pravilnike za prevenciju i zaštitu od seksualnog uznemiravanja, odobrene 2021. i 2024. godine. Sprovođenje ostaje ograničeno zbog nekoliko osnovnih nedostataka: kratkog roka za prijavljivanje (samo godinu dana), zahteva da osobe koje prijavljuju seksualno uznemiravanje potpišu izjavu o moralnoj i krivičnoj odgovornosti, nejasne raspodele tereta dokazivanja i dugotrajnih institucionalnih rokova za procesuiranje slučajeva¹²³. Do aprila 2023. godine prijavljeno je pet zvaničnih slučajeva seksualnog uznemiravanja, od kojih je većina zatvorena kao „neosnovana“ jer su podnete anonimno. Štaviše, 59,6% studenata bilo je svesno postojanja pravilnika, dok 40,4% nije. Obavezna obuka za studente i osoblje nije uspostavljena. Odlukama Etičkog saveta nedostaje transparentnost, a na nivou fakulteta ne postoje strukture podrške, što ometa sprovođenje.

Nacionalna strategija (NSPNNZ) navodi nekoliko akcija koje treba da sprovedu obrazovne institucije. ODO su odgovorne za sprovođenje kampanja podizanja svesti radi sprečavanja ranih brakova, pružanje informativnih sesija o nasilju za školske zvaničnike, direktore i školske psihologe, i promovisanje vršnjačke edukacije kao sredstva za prevenciju i identifikaciju seksualnog uznemiravanja u školama. Iako su sprovedene neke aktivnosti podizanja svesti, često u saradnji sa OEBS-om, Policijom Kosova i OCD, one tek treba da budu u potpunosti institucionalizovane.

Zvaničnici ODO koji su intervjuisani težili su da imaju ograničeno znanje o relevantnim zakonskim odredbama i zablude o rodno zasnovanom nasilju¹²⁴. Neki zvaničnici su priznali vrednost Zakona (ZRZN), ali su priznali da nemaju vremena da ga pročitaju ili prođu obuku o njemu. U međuvremenu, zvaničnici su težili da poistovećuju nasilje u porodici sa rodno zasnovanim nasiljem. Slična nesigurnost okruživala je i druge pravne termine poput uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja i seksualnog napada.

Čini se da ODO nisu organizovale informativne sesije sa prosvetnim osobljem niti sprovele programe vršnjačke edukacije koji se bave seksualnim uznemiravanjem, štetnim rodnim prikazima i ranim brakovima, kako je predviđeno u Nacionalnoj strategiji. Nijedan zvaničnik nije izvestio o konkretnim aktivnostima u ovim oblastima. Angažovanje roditelja i učenika na temama kao što su rodna ravnopravnost i posledice nasilja u porodici takođe je uglavnom izostalo. Pored toga, školama, posebno u ruralnim područjima, i dalje nedostaje dovoljno psihologa, što može ometati pristup mladim podršci kada je rodno zasnovano nasilje uticalo na njih ili njihove porodice. Iznete su brige o poverljivosti, pri čemu su neki zvaničnici izjavili da lični podaci često cure. Ovo bi moglo sprečiti mlade ljude da se jave kako bi dobili pomoć.

Štaviše, ako učenici čuju da se rodno zasnovano nasilje dešava u školama, možda se neće osećati bezbedno da potraže pomoć u školi. Zvaničnici su podelili primere incidenata suspenzije nastavnika u vezi sa seksualnim nepropisnim ponašanjem. U jednom slučaju preduzeta je disciplinska mera. U drugom, preduzeta je brza akcija nakon što je učenik prijavio neprikladne poruke od nastavnika.

¹²⁰ Biće lansirano 2025. godine. MŽK je deo radne grupe.

¹²¹ Univerzitet u Prištini, [Pravilnik o prevenciji i prijavljivanju seksualnog uznemiravanja](#), 2021

¹²² Univerzitet u Prizrenu, [Pravilnik o prevenciji i prijavljivanju seksualnog uznemiravanja](#), 2024.

¹²³ Artpolis, [Analiza znanja studenata o postojanju i primeni Pravilnika Univerziteta u Prištini „Hasan Priština“ protiv seksualnog uznemiravanja i uznemiravanja](#), [Na engleskom], 2023.

¹²⁴ MŽK je intervjuisala pet službenika širom Kosova u 2024. godini.

Od 2013. godine postoji onlajn Sistem za upravljanje informacijama u obrazovanju, putem kojeg prosvetni radnici mogu prijaviti potencijalne slučajeve nasilja u porodici. Ovo bi moglo olakšati identifikaciju i praćenje potencijalnog zlostavljanja. Međutim, istorijski gledano, nastavnicima je nedostajala svest o sistemu i stoga on nije korišćen dosledno¹²⁵.

Institucija Ombusmana

Institucija Ombudsmana Kosova (IOK) odgovorna je za rešavanje kršenja ljudskih prava koja je počinila država, uključujući slučajeve koji uključuju rodno zasnovano nasilje¹²⁶. Ako se žrtva oseća loše tretirano od strane kosovske institucije prilikom rešavanja njenog/njegovog slučaja, osoba to može prijaviti IOK-u radi istrarr i podrške. IOK može preporučiti mere institucijama i vladinim telima za poboljšanje njihovog odgovora na rodno zasnovano nasilje¹²⁷. Institucije su zakonski obavezne da odgovore IOK-u i sprovedu njegove preporuke. IOK rešava žalbe u vezi sa pravosudnim pravima, administrativnim neefikasnostima, radnim sporovima i pristupom socijalnim i zdravstvenim uslugama. Uobičajene pritužbe uključuju neodazivanje javnih vlasti, neregularna zapošljavanja i prepreke osnovnim uslugama.

IOK prima približno 10-15 žalbi na nasilje u porodici godišnje. U međuvremenu, njegove istrarr su pokazale sistemske propuste u proceni rizika, određivanju prioriteta slučajeva i međuarncijskoj koordinaciji. „Čak i sa našim preporukama, nije bilo efikasnog odgovora za sprečavanje ponavljanja kršenja“, primetio je IOK. Uprkos poboljšanjima od 2022. godine, do kraja 2023. godine, samo 28% svih preporuka IOK-a bilo je u potpunosti sprovedeno, više od 50% je bilo na čekanju, a 16% ignorisano¹²⁸. Iako se ovo odnosi na sve slučajeve, a ne samo na rodno zasnovano nasilje, to ukazuje na nedovoljnu institucionalnu pažnju preporukama IOK-a, uključujući one koje se odnose na rešavanje rodno zasnovanog nasilja.

IOK se suočava sa nekoliko izazova vezanih za svoje ljudske resurse i međuinstitucionalnu saradnju. Trenutno, IOK ima oko 50 zaposlenih u svom sedištu u Prištini i samo jednog ili dvoje zaposlenih u svakoj regionalnoj kancelariji. Ovo utiče na efikasnost i pokrivenost IOK-a. Iako je Institucija usvojila Etički kodeks, još uvek joj nedostaje poseban interni pravilnik o seksualnoj eksploataciji i uznemiravanju koji bi ojačao mehanizme integriteta, kao i zaštitu osoblja i korisnika. Štaviše, njena saradnja sa javnim institucijama je nezadovoljavajuća, jer mnoge vlasti ne uspevaju da sprovedu preporuke IOK-a na blagovremen način.

Organizacije civilnog društva

OCD, posebno one fokusirane na prava žena, igraju ključnu ulogu u sprečavanju i rešavanju rodno zasnovanog nasilja. One pomažu žrtvama, pomažu u obezbeđivanju zaštitnih naloga, podižu svest, sprečavaju nasilje, pružaju usluge podrške, sprovode istraživanja politika, prate institucionalnu odgovornost, nude stručnost zasnovanu na iskustvu i zalažu se za potrebne reforme politike.

Predstavnici OCD su naglasili da žrtve rodno zasnovanog nasilja često oklevaju da prijave slučajeve institucijama zbog nepoverenja¹²⁹. Tu OCD pružaju ključnu pomoć, jer žrtve teže da im veruju i traže pomoć. Nekoliko OCD pruža usluge podrške preživelim rodno zasnovanog

¹²⁵ Videti Endrita Banjska, Besarta Breznica, David JJ Ryan i Nicole Farnsvort za MŽK, *Od zakona do akcije*, 2021.

¹²⁶ Vlada Kosova, *Nacionalna strategija za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama 2022–2026*, 2022, str. 32.

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ Intervju MŽK sa predstavnikom OIK-a, 2024.

¹²⁹ Tokom 2024. godine, MŽK je intervjuisala 15 članova i članica osoblja širom Kosova.

nasilja. Kao što je rečeno, skloništa OCD pružaju nekoliko usluga¹³⁰. Pored toga, Kosovski institut za pravosuđe, Centar za pravnu pomoć i regionalni razvoj i MŽK nude pravne savete i zastupanje, kao i podršku u snalaženju kroz institucije. MŽK i Kosovski institut za pravosuđe takođe sprovode pravno praćenje i objavljuju izveštaje koji procenjuju postupanje pravosuđa u slučajevima nasilja u porodici i seksualnog nasilja, fokusirajući se na doslednost sudskih odluka, kašnjenja u postupcima i institucionalnu koordinaciju. Žene za žene (Women 4 Women) pruža besplatno psihološko savetovanje i programe socioekonomskog osnaživanja za podršku nezavisnosti žena. Od 2022. godine održava individualne i grupne sesije podrške, pomažući preživelim, uključujući one preživele seksualno nasilje tokom rata, u procesu isceljenja. Medica Gjakova i Medica Kosovo pružaju psihosocijalni tretman za žrtve porodičnog zlostavljanja i seksualnog nasilja. Centar za jednakost i slobodu (CEL) i Centar za razvoj društvenih grupa (CSGD) imaju pravne savetnike, savetnike i psihologe koji podržavaju LGBTQIA+ osobe koje su pretrpele nasilje.

Osim pružanja usluga, OCD igraju ključnu ulogu u naporima prevencije podizanjem svesti o rodno zasnovanom nasilju i načinu prijavljivanja. Iako je nekoliko OCD bilo angažovano, mapiranje svih njihovih brojnih, važnih napora bilo je van obima ovog istraživanja; ovaj odeljak pominje samo nekoliko primera. MŽK redovno vodi kampanje podizanja svesti, koristeći forum teatar, društvene medije i ulične izložbe. Artpolis je održao obuku o seksualnom nasilju na univerzitetima i redovno organizuje forum teatar i filmske projekcije, prikazujući međunarodne filmove uz facilitirane diskusije sa različitim grupama interesnih strana. Centar za jednakost i pravdu sproveo je obuku o seksualnom uznemiravanju u srednjim školama. Mreža organizacija žena Roma, Aškalija i Egipćana Kosova podiže svest o nasilju u porodici među ženama u ovim etničkim grupama, blisko saradujući sa skloništim radi upućivanja. Medica Kosovo takođe organizuje sesije sa Romima, Aškalijama i Egipćanima. Centar za obrazovanje i razvoj zajednice sprovodi informativne sesije o ranim brakovima u nižim i višim srednjim školama. Handikos Mitrovica podržava žene sa invaliditetom koje se suočavaju sa dvostrukom diskriminacijom i povećanom izloženošću nasilju, informišući ih o njihovim pravima i načinu traženja pomoći. QIKA koristi svoju platformu Qika.org, prvi feministički novinarski sajt na Kosovu, za izveštavanje o rodno zasnovanom nasilju. Slično tome, Balkanska istraživačka mreža (BIRN) redovno istražuje i izveštava o slučajevima rodno zasnovanog nasilja, institucionalnim odgovorima i prazninama u odgovornosti kroz dubinsko novinarstvo i praćenje. Kosovo 2.0 takođe pokriva srodna pitanja kroz dubinsko novinarstvo, javne debate i multimedijalne kampanje za podizanje svesti o rodnoj ravnopravnosti, seksualnosti i sistemskoj diskriminaciji.

OCD su značajno doprinele postojećem pravnom okviru Kosova sprovođenjem istraživanja orijentisanih na politiku radi njegovog informisanja, pripremom preporuka politike, učešćem u radnim grupama, zagovaranjem usvajanja politika i praćenjem njihovog sprovođenja, u naporima poput ovog izveštaja među mnogim drugim. U međuvremenu, predstavnici LGBTQIA+ rekli su da su bili nedovoljno zastupljeni u ovim procesima zbog ograničenih poziva za učešće.

U međuvremenu, usred globalnih smanjenja finansiranja, OCD, njihove stručne usluge za žrtve, ponuđena ekspertiza i naponi na podizanju svesti su ugroženi. Istraživanje MŽK-a iz 2025. o situaciji organizacija za prava 100 žena na Kosovu pokazalo je da 90% ima nedovoljna sredstva za svoj rad, polovina radi bez ikakvih sredstava, a 57% nema obezbeđena sredstva za 2026¹³¹. godinu. Druge organizacije koje pružaju pravnu pomoć i druge usluge slično su izvestile

¹³⁰ Za dodatne informacije, videti odeljak o [Skloništima](#).

¹³¹ Istraživanje MŽK-a sa 80 organizacija za prava žena u jesen 2025. (u pripremi).

o ozbiljnim smanjenjima finansiranja i rizicima po svoje usluge. Ovo bi moglo dovesti žrtve u rizik u pogledu pristupa kvalitetnoj pomoći, posebno kada oklevaju da odu u institucije.

Međunarodni Akteri

Različiti međunarodni akteri igrali su važnu ulogu u rešavanju rodno zasnovanog nasilja na Kosovu. Njihovi doprinosi uključuju stručnost, obuku, finansijsku podršku i tehničku pomoć za poboljšanje politika, institucionalne infrastrukture, učinka i koordinacije. Na primer, Misija Evropske unije za vladavinu prava na Kosovu (EULEX) podržala je obuku o odgovarajućem korišćenju soba za intervjuisanje u policijskim stanicama kako bi se osigurao osetljiviji pristup prema preživelim. OEBS je organizovao obuku za pravosudne stručnjake i policijske službenike, kao i podržao koordinacione mehanizme na centralnom i lokalnom nivou. Savet Evrope je pružio tehničku podršku za sprovođenje zakonodavstva, uključujući rehabilitaciju počililaca. UN Women su podržale koordinacione mehanizme i razvoj politika na opštinskom i nacionalnom nivou. UNFPA i UNICEF su bili angažovani u razvoju politika i podizanju svesti. Ovo su samo neki od mnogih drugih napora koji su preduzeti. Međutim, sveobuhvatno mapiranje međunarodne podrške i aktivnosti bilo je van obima ovog istraživanja, koje se fokusiralo na institucionalni učinak.

Zaključak

Institucije su poboljšale pravne i institucionalne okvire Kosova za rešavanje rodno zasnovanog nasilja, usklađujući ih sa međunarodnim standardima. Pokazale su povećanu posvećenost zaštiti preživelih. Specijalizovano osoblje u nekoliko institucija, poboljšani mehanizmi koordinacije, proširena obuka i povećano finansiranje skloništa odražavaju napredak.

U međuvremenu, sprovođenje zakona ostaje fragmentisano, posebno na opštinskom nivou, gde su kadrovski kapaciteti, koordinacija i resursi nedovoljni. Patrijarhalni stavovi, usvojeni rodni stereotipi i okrivljavanje žrtava i dalje su prisutni u institucijama, što podriiva pristupe usmerene na preživlele. Iako su sudovi pokazali određena poboljšanja, pokušaji pomirenja i nepravilno postupanje sudija i tužilaca i dalje se dešavaju. Pogrešna klasifikacija slučajeva, blARR kazne, slaba primena zaštitnih naloga i kršenje poverljivosti doprinose nepoverenju u pravosudni sistem, čime se obeshrabruje prijavljivanje i time onemogućava adekvatno rešavanje slučajeva.

Međuinstitucionalna koordinacija ostaje slaba, posebno tamo gde se preklapaju građanski i krivični predmeti. Zastupanje žrtava je fragmentirano između tužilaca, zastupnika žrtava (ZŽ) i službenika za pravnu pomoć (SPP), što doprinosi odloženoj ili neadekvatnoj pomoći. Međuinstitucionalna koordinacija u osmišljavanju planova upravljanja slučajevima usmerenih na žrtvu i osiguravanju kvalitetnih usluga rehabilitacije i reintegracije ostaje slaba. Preživeli seksualnog nasilja, LGBTQIA+ osobe, žene sa invaliditetom i deca suočavaju se sa dodatnim sistemskim preprekama u pristupu zaštiti i uslugama. OCD pomažu u premošćavanju institucionalnih praznina, ali je njihov rad ugrožen.

Institucionalni odgovor na rodno zasnovano nasilje u velikoj meri se oslanjao na spoljnu pomoć, sa malo primera održivog lokalnog vlasništva ili institucionalizacije izgradnje kapaciteta unutar institucija. Zavisnost od kratkoročnih inicijativa koje finansiraju donatori ometa institucionalni kontinuitet i konsolidaciju samoodrživog nacionalnog sistema odgovora. Glavni izazov leži u prevođenju politika u lokalno vlasništvo prakse kroz institucionalizovani razvoj kapaciteta, dosledno sprovođenje, odgovornost i inkluzivne pristupe usmerene na preživlele.

PREPORUKE

Za Kancelariju premijera

- Razmotriti premeštanje međuministarske grupe za rodno zasnovano nasilje iz Ministarstva pravde u Kabinet premijera kao viši međuinstitucionalni organ od samog Ministarstva pravde. Time bi se podstakao sveobuhvatniji pristup rešavanju svih oblika rodno zasnovanog nasilja, koji prevazilazi okvir pravosuđa i obuhvata dugoročni proces reintegracije, rehabilitacije i holističke podrške za žrtve i preživjele. Obezbediti sopstvene stručne ljudske resurse, uključujući veći broj specijalizovanog osoblja. Dodeliti sredstva iz državnog budžeta za novo, stalno radno mesto državnog službenika – Nacionalnog/e koordinatora/ke za rodno zasnovano nasilje – za osobu sa opsežnim iskustvom koja bi koordinisala međuinstitucionalnu saradnju i izradu i sprovođenje budućih strategija i akcionih planova za rešavanje rodno zasnovanog nasilja, uz zaštitu te pozicije od političke nestabilnosti.
- Ponovo uspostaviti Ministarstvo za rad i socijalno staranje i u njegovom okviru Odeljenje za socijalne usluge.
- Osigurati da sve institucije dostavljaju sažete podatke o slučajevima rodno zasnovanog nasilja ASK i da se ti podaci redovno objavljuju na internetu, u skladu sa minimalnim standardima predviđenim Direktivom o nasilju nad ženama.

Za Ministarstvo finansija, rada i transfera

- Uspostaviti stalne budžetske linije posvećene rešavanju rodno zasnovanog nasilja u budžetima odgovornih institucija i osigurati dovoljna izdvajanja, uključujući i za odgovarajuću obuku. Odobriti zahteve tužilaštva, Kancelarije za zaštitu i pomoć žrtvama (KZPŽ) i opština za dodelu više i dovoljnih resursa, posebno ljudskih resursa, za tretiranje slučajeva rodno zasnovanog nasilja.
- Sprovesti zakonske zahteve da budžetske organizacije primenjuju rodno odgovorno budžetiranje, uključujući rodnu analizu kako bi informisale svoje budžetske alokacije.
- Dodeliti redovna godišnja sredstva iskusnim OCD (Organizacijama civilnog društva) za pružanje usluga, dalje podizanje svesti i nezavisno praćenje vladinog sprovođenja relevantnog pravnog okvira o rodno zasnovanom nasilju.

Za Ministarstvo pravde i Nacionalnog koordinatora

Izmeniti KZK

Definicije i opšte odredbe

- Uključiti jasnu, sveobuhvatnu definiciju „roda“ usklađenu sa međunarodnim standardima i širu definiciju koju pruža IK (Istanbulska konvencija).
- Osigurati da su rodno zasnovani motivi izričito prepoznati kao otežavajuće okolnosti u svim relevantnim krivičnim delima prema KZK, odražavajući ozbiljnost zločina ukorenjenih u rodnoj diskriminaciji. Uključiti situacije u kojima zločine čine partneri i bivši partneri koji ne žive sa žrtvom i gde su zločini počinjeni u prisustvu deteta.

- Izmeniti definiciju uznemiravanja kako bi se uklonio uslov da je žrtva „dovedena u razumni strah od smrti, teške telesne povrede, ozbiljne štete po imovinu ili znatnog emocionalnog stresa“ da bi se utvrdilo postojanje dela. Reforme treba da se fokusiraju na kriminalizaciju nametljivog narušavanja psihološkog prostora ili mentalne privatnosti osobe bez zahtevanja dokaza o posledicama po žrtvu.
- Uvesti posebnu odredbu o psihološkom nasilju radi boljeg rešavanja psihološkog nasilja iz rodno osetljive perspektive.

Odredbe o nasilju u porodici

- Uključiti jedinstvenu, pojednostavljenu formulaciju koja definiše nasilje u porodici kao fizičko, psihološko, seksualno ili ekonomsko nasilje ili maltretiranje u okviru „porodičnog odnosa“ kako bi se osigurala veća jasnoća i doslednost u primeni.
- Eksplicitno uključiti sve članove porodice, bez obzira na stambeni aranžman, kao i sve pojedince koji dele zajednički stambeni aranžman, bez obzira na njihov odnos, kako bi se osigurala sveobuhvatna pravna zaštita. Uključiti partnere i bivše partnere koji ne žive sa žrtvom, osiguravajući da se nasilje u intimnim vezama van zajedničkog života na odgovarajući način kažnjava.
- Ukloniti odredbu koja se odnosi na „cilj narušavanja dostojanstva i držanja pod stalnom kontrolom i u položaju zavisnosti lica nad kojim je izvršeno nasilje“, jer može stvoriti nejasnoće i postaviti nepotrebno visok prag za dokazivanje porodičnog nasilja, s obzirom na to da može biti teško obezbediti dovoljne dokaze o namerama navodnog počinioaca.

Druga krivična dela rodno zasnovanog i seksualnog nasilja

- Osigurati da krivična dela rodno zasnovanog nasilja, uključujući silovanje, seksualni napad, prisilni abortus, prisilnu sterilizaciju i SŽG (sakaćenje ženskih polnih organa) – uključujući podstrekavanje ili pomaganje – nose teže kazne kada rezultiraju smrću žrtve. Ove promene bi zatvorile praznine u zaštiti i bolje odrazile realnost rodno zasnovanog nasilja i težinu takvih zločina.
- Osigurati da je prisilna sterilizacija zabranjena ne samo tamo gde postoji nedostatak pristanka, već i tamo gde žrtva ne razume prirodu i posledice postupka.
- Ojačati zaštitu proširenjem obima krivičnog dela teškog ubistva.
- Zakonski regulisati protiv SŽG u inostranstvu i kriminalizovati neuspeh u zaštiti devojčice od podvrgavanja toj praksi, osiguravajući usklađenost sa međunarodnim standardima. Razmotriti usvajanje pristupa kojim roditelji ili bilo koja osoba odgovorna za devojčicu koja je izložila riziku od SŽG, uključujući i u inostranstvu, mogu biti krivično gonjeni. Ovo bi ojačalo napore prevencije i bolje zaštitilo potencijalne žrtve na Kosovu.

Nasilje olakšano tehnologijom

- Usvojiti ciljanu krivičnu odredbu u KZK i u Zakonu o sprečavanju i borbi protiv sajber kriminala radi rešavanja TFGBV.
- Uskladiti KZK sa VAWD uvođenjem krivičnih dela za deljenje intimnog ili manipulisanog materijala bez pristanka, sajber proganjanje, sajber uznemiravanje i sajber podsticanje na mržnju.
- Primeniti otežavajuće faktore na dodatna krivična dela povezana sa TFGBV, u skladu sa IK.

Izmeniti druge zakone

- Izmeniti član 63.1.15 ZKP-a, kako bi se obezbedilo da prenošenje odredbi Direktive o pravima žrtava bude praćeno procenom zasnovanom na potrebama i raspoloživim resursima, tako da prava koja su predviđena ne budu samo formalno zagantovana, već i praktično primenljiva.
- Ukinuti neprimerene reference na pomirenje u Porodičnom zakonu.
- Razviti rodno odgovorniji pravni okvir za socijalno stanovanje, jaćajući podršku za preživeli nasilja kroz dugoroćna i odrđiva stambena rešenja, u bliskoj saradnji sa Ministarstvom za životnu sredinu, prostorno planiranje i infrastrukturu.
- Izmeniti Zakon o posredovanju tako da se zabrani posredovanje u građanskim postupcima kao što su starateljstvo nad detetom, alimentacija i razvod braka, u slućajevima kada postoji mogućnost da posredovanje dovede do retraumatizacije ųrtava i zloupotrebe njihove ranjive pozicije.
- Uskladiti Zakon o zaštići deteta sa Direktivom o nasilju nad ųenama definisanjem posebnih postupaka za zaštiću dece pre nego što roditelj ili staratelj/ka koji/a je umešan/a u akt nasilja bude obavešten/a o prijavi deteta.

Unapređenje međuinstitucionalne saradnje

Upravljanje, koordinacija i odgovornost

- Uspostaviti nezavisno međuinstitucionalno telo sa predstavnicima civilnog društva za praćenje i ocenu sprovođenja Istanbulske konvencije, radi jaćanja domaćeg sistema monitoringa.
- Sprovesti postimplementacionu reviziju novog Zakona o rodno zasnovanom nasilju, sa posebnim fokusom na rešavanje pitanja sajber nasilja i unapređenje operativne jasnoće.
- Razmotriti uspostavljanje mehanizma „nadzora nad femicidima“, naroćito nakon presude Ustavnog suda iz 2023. godine kojom je utvrđeno da su drđavne institucije propustile da zaštiće ųrtvu porodićnog nasilja od femicida. Ovaj mehanizam bi se fokusirao na prevenciju kroz sistematsko identifikovanje i otklanjanje nedostataka u zakonima, politikama i njihovoj primeni koji se odnose na rodno zasnovano nasilje.

Upravljanje podacima i informacijski sistemi

- Osigurati pravilnu upotrebu baze podataka za upravljanje slućajevima, ukljućujući sve oblike rodno zasnovanog nasilja obuhvaćene IK.
- Uz osiguranje zaštiće podataka, ogranićenja pristupa i poverljivosti, koristiti softverska rešenja za povezivanje baze podataka za upravljanje slućajevima sa SMIP-om (Sistem za upravljanje informacijama o predmetima) radi interoperabilnosti, omogućavajući relevantnim akterima da efikasno koriste svoje vreme pri unosu podataka. Ovo se mođe uraditi sa nivoima zaštiće tako da samo relevantne osobe imaju pristup podacima, ali da se brojevi i trendovi beleđe u interoperabilnom sistemu.
- Funkcionalizovati SMIP tako što će se (1) osigurati da su podaci razvrstani po polu i vrstama nasilja, omogućavajući analizu ukupnih slućajeva od strane spoljnih strućnjaka; (2) angađovati rodne strućnjake specijalizovane za rodnu statistiku u finalizaciji kako bi se osiguralo da prati i proizvodi izveštaje uųivo koje javnost mođe koristiti u praćenju ukupnog tretmana slućajeva rodno zasnovanog nasilja, ukljućujući informacije o stopama osuđujućih presuda.

- Osigurati da su zbirni podaci javno dostupni putem onlajn interfejsa, kao i da se dostavljaju najmanje kvartalno ASK-u u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti.

Obuka, izgradnja kapaciteta i profesionalni standardi

- Institucionalizovati obaveznu, periodičnu obuku za policiju, tužioce, sudije, sudsko osoblje, advokate, zdravstvene radnike (uključujući pedijatre, ginekologe, akušere, babice, psihologe i zdravstveno osoblje), službenike socijalne službe, obrazovno osoblje i osobe sa nadzornim funkcijama o svim oblicima rodno zasnovanog nasilja, posebno onim manje razumljivim (npr. seksualno nasilje, SŽG), rodnim stereotipima, okrivljivanju žrtve i upravljanju slučajevima sa procenom rizika.
- Koordinirati i olakšati završetak procesa uspostavljanja specifičnih protokola i smernica za profesionalce koji pomažu žrtvama svih oblika rodno zasnovanog nasilja u IK, uz doslednu, sistematsku specijalizovanu obuku.
- Osigurati da Opštinski koordinacioni mehanizmi budu dovoljno obučeni i sposobni da sprovedu novu uredbu koja usmerava njihov rad, obezbeđujući koordiniran odgovor koji jača prevenciju, zaštitu i reintegraciju.

Pružanje usluga i alokacija resursa

- Obezbediti usklađenost sa zaštitnim merama predviđenim u EU Direktivi o pravima žrtava, uključujući informisano i dobrovoljno učešće žrtava, zaštitu od ponovne viktimizacije i profesionalno pružanje usluga.
- Sprovesti detaljnu rodnu analizu korišćenjem rodno odgovornog budžetiranja kako bi se adekvatno procenili resursi potrebni za pravilno sprovođenje socijalnih usluga. Na osnovu te analize, obezbediti da MFRT u godišnjim budžetima dodeli odgovarajuća budžetska sredstva za sprovođenje ovih programa, uključujući angažovanje dovoljnog broja stručnog i profesionalnog kadra u svim službama. Obezbediti dovoljne budžetske alokacije za kompenzaciju žrtava i adekvatnu podršku žrtvama prilikom podnošenja zahteva za naknadu štete.
- Osigurati adekvatnu geografsku distribuciju i finansiranje specijalizovanih usluga prema zahtevima IK, uključujući skloništa kojima upravljaju NVO, u bliskoj saradnji sa MFRT.
- Pobojšati procedure za upućivanje i dodelu sredstava skloništim koristeći utvrđene metodologije,¹ obračuna troškova, obezbeđujući dugoročne opcije smeštaja i kontinuitet podrške za preživjele. Obezbediti da sva skloništa imaju stabilno i kontinuirano finansiranje, kao i dovoljan broj stručnog i profesionalnog osoblja, zajedno sa neophodnom infrastrukturom za bezbedan i efikasan rad. To uključuje službena vozila, bezbedne i pristupačne objekte, adekvatan fizički prostor, mere sajber bezbednosti i pouzdane komunikacione sisteme.
- Budžetirati i osigurati dostupnost skloništa posebno namenjenog za preživjele seksualnog nasilja, obezbeđujući pristup specijalizovanoj nezi i zaštiti.
- Proširiti i prilagoditi dostupnost skloništa za decu, uključujući razvoj protokola nadzora koji se bave potrebama primerenim uzrastu i obezbeđuju odvojen smeštaj za dečake starije od 12 godina.
- Uspostaviti namensko sklonište za LGBTQIA+ osobe, osiguravajući bezbedno, inkluzivno i afirmativno okruženje.

¹ Oslanjajući se na globalno iskustvo i metodologiju obračuna troškova koju je razvila ARR 2019. godine ([Smernice za operativno budžetiranje i dizajn skloništa na Kosovu](#)), MŽK je razvila sveobuhvatnu metodologiju koja bi mogla biti usvojena, potencijalno prilagođena i korišćena od strane MP, ili nadležnog ministarstva, u budućnosti.

- Kreirati ili odrediti sklonište sa obučeniim osobljem i adekvatnim resursima za podršku pojedincima sa teškim mentalnim zdravstvenim stanjima.
- Dodeliti namensku budžetsku podršku raznovrsnim ženskim ŽOCD kako bi finansirale njihov kritičan rad u sprovođenju pravnog okvira, pružanju usluga i podršci preživelim, u skladu sa principima rodno odgovornog budžetiranja.
- Obezbediti da preživele osobe koje se prijavljuju za meru subvencionisanja 70% njihove bruto plate (do 300 evra) mogu da se registruju bez otkrivanja svog statusa žrtve u javnim službama za zapošljavanje, čime bi se garantovala poverljivost i smanjio rizik od stigmatizacije ili narušavanja privatnosti. Dodeliti posvećenog/u menadžera/ku slučaja iz Centra za socijalni rad koji će pružati podršku preživelim tokom celokupnog procesa prijave, registracije i zapošljavanja.

Za Policiju Kosova

Poboljšati obuku, izgradnju kapaciteta i svest

- Nastavni plan i program Policijske akademije mora biti standardizovan, a mere odgovornosti uvedene za odbijanje pohađanja obuke.
- Propisati sistematsku, obaveznu početnu i obuku tokom službe za sve službenike, posebno one koji prvi reaguju, pokrivajući sve oblike rodno zasnovanog nasilja (posebno psihološko zlostavljanje, kontrolu, seksualno nasilje, seksualno uznemiravanje, SŽG, rane brakove i TFGBV), potrebe i prava žrtava, socijalizovane rodne stereotipe, prevenciju sekundarne viktimizacije, odnose moći, okrivljivanje žrtve, osiguranje poverljivosti i pristupe zasnovane na traumi.
- Obezbediti da službenici Policije Kosova pravilno razumeju i primenjuju relevantne zakone. Konkretno, osigurati da službenici u potpunosti razumeju značaj dokumentovanja svih olakšavajućih okolnosti povezanih sa rodom u slučajevima krivičnih dela, uključujući rodno zasnovano nasilje, zločine iz mržnje, govor mržnje i diskriminaciju.
- Obezbediti da policija bude adekvatno obučena za izdavanje i sprovođenje naloga za uklanjanje sadržaja koji uključuje tehnološki posredovano rodno zasnovano nasilje, uključujući upućivanje takvih naloga provajderima usluga hostovanja i/ili posredničkim provajderima usluga.

Poboljšati SOP i postupanje u slučajevima

- Reorganizovati postojeće Jedinice za istragu nasilja u porodici u Jedinice za istragu rodno zasnovanog nasilja, kako bi tretirale sve oblike rodno zasnovanog nasilja. Dalje jačati kapacitete postojećih službenika u tretiranju takvih slučajeva.
- Razviti jasne, dosledne protokole za postupanje u slučajevima rodno zasnovanog nasilja kako bi se osigurale ujednačene prakse i kvalitet usluga širom Kosova.
- Osigurati da samo policijski službenici obučeni za rodno zasnovano nasilje i pristup usmeren na žrtvu sprovode intervjuje, sprečavajući reviktimizaciju.
- Preduzeti dodatne afirmativne mere za zapošljavanje i unapređenje više raznolikih žena u policiji, posebno u jedinicama za istragu nasilja u porodici (i budućim jedinicama za rodno zasnovano nasilje), što može poboljšati poverenje, pristup i kvalitet usluga. Ovo je posebno važno za severno Kosovo; potrebna je rodna i etnička ravnoteža. Obezbediti pristup brzi o deci, fleksibilno radno vreme i mesta službovanja blizu kuće.

- Uspostaviti pristup superviziji i drugim uslugama psihološke podrške za službenike koji se bave rodno zasnovanim nasiljem radi prevencije sagorevanja (burnout).
- Osigurati da sve stanice imaju privatne, bezbedne sobe za intervju i neophodnu opremu za zaštitu dostojanstva i privatnosti preživeli, proširujući njihovu dostupnost na sve opštine.
- Dalje funkcionalizovati elektronske narukvice za praćenje poštovanja naloga za zaštitu.
- Osigurati da policija brzo reaguje na sva kršenja naloga za zaštitu i procesuirati ih kroz krivičnopravni sistem.
- Poboľšati saradnju između jedinica za istragu nasilja u porodici i Jedinice za sajber kriminal u rešavanju TFGBV.
- Operacionalizovati „Hitni fond“ koji pokriva hitne potrebe ųrtava dok su u policijskim stanicama, osiguravajući da su službenici informisani o njemu i kako da pristupe sredstvima, posebno CSR (Centri za socijalni rad).
- Olakšati brz transport ųrtava od strane policije do ISM radi pravovremenog pristupa forenzičkim uslugama.

Za Institut za sudsku medicinu

- Povećati broj žena sudskih lekara kako bi se preživelimu osigurala mogućnost izbora pola njihovog ispitivača, povećavajući udobnost i poverenje.
- Povećati broj obučeni forenzičkih stručnjaka kako bi se osigurao sveobuhvatan pristup usmeren na ųrtvu u svim forenzičkim pregledima slučajeva seksualnog nasilja.
- Poboľšati dokumentovanje psihološkog i emocionalnog zlostavljanja pored fizičkih povreda u forenzičkim izveštajima.
- Sprovesti „sistematsku i obaveznu početnu i obuku tokom službe“ za sve forenzičke stručnjake, kako preporučuje Savet Evrope, o prevenciji, otkrivanju i gonjenju svih oblika nasilja nad ženama obuhvaćeni IK; pravnim procedurama; potrebama i pravima ųrtava, posebno onih u ranjivim situacijama; prevenciji sekundarne viktimizacije; i eliminaciji rodni stereotipa.
- Obezbediti osoblju ISM besplatan pristup superviziji i psihoterapiji radi podrške profesionalnom blagostanju i smanjenju sagorevanja.

Za Tužilaštvo i Tužilački savet Kosova

- Osigurati da sve opštine imaju dostupnog tužioca koji je specijalizovan za slučajeve rodno zasnovanog nasilja.
- Osigurati da tužioci prolaze sveobuhvatnu „sistematsku i obaveznu početnu i obuku tokom službe“, kako preporučuje Savet Evrope. Obuka treba da naglasi rodne odnose moći, patrijarhat i druge strukturne faktore koji doprinose nasilju. Treba da uključi pristup usmeren na ųrtvu koji uzima u obzir društveni kontekst i kontekst moći koji okružuje svaki slučaj. Tužiocima je potrebna obuka za razlikovanje seksualnog uznemiravanja i seksualnog napada; za bolje razumevanje SŽG; o pravnoj pogrešnoj klasifikaciji, otežavajućim okolnostima i kombinovanju krivičnog dela nasilja u porodici iz KZK sa dodatnim relevantnim optužbama; i za prepoznavanje da rodno zasnovano nasilje može pogoditi muškarce. Razmotriti korišćenje studija slučaja u obuci i smernicama SSK (Sudskog saveta Kosova).
- Povećati finansiranje institucionalne infrastrukture, uključujući zapošljavanje dodatnog pomoćnog osoblja, proširenje kancelarijskog prostora i osiguranje pristupa privatnim sobama za intervjuisanje ųrtava.

- Obezbediti pristup besplatnoj psihoterapiji za tužioce putem javnih institucija u cilju njihovog blagostanja.

Za Zastupnike žrtava

- Zaposliti dodatne zastupnike žrtava kako bi se rešili problemi nedostatka osoblja i smanjilo opterećenje predmetima, osiguravajući dovoljne ljudske resurse za doslednu podršku žrtvama u svim opštinama.
- Osigurati obavezno prisustvo zastupnika žrtava tokom ključnih procedura, uključujući policijske intervjuje i sudska ročišta, kako bi se sprečila reviktimizacija i poštovala zakonske obaveze.
- Ojačati mere zaštite poverljivosti, koordinirajući sa policijom i sudovima kako bi se sprečilo curenje informacija u medije i zaštitio identitet žrtava tokom celog pravnog procesa.
- Obezbediti obaveznu početnu i obuku tokom službe za razlikovanje „rodno zasnovanog nasilja“ i „nasilja u porodici“, rešavajući zablude i pravne nejasnoće. Obuka treba da izazove patrijarhalne stavove, naglasi važnost ozbiljnog shvatanja prijave žrtava i promoviše pristup usmeren na žrtvu i informisan o traumi.
- Osigurati pristup besplatnoj superviziji i psihološkoj podršci za zastupnike žrtava iz javnih institucija radi sprečavanja sagorevanja.
- Dodeliti sredstva za obezbeđivanje prevoza za prisustvo sudskim sednicama i proširenje ograničenog kancelarijskog prostora kako bi se osigurala poverljivost u interakciji sa žrtvama.

Za Kancelarije za pravnu pomoć

- Osigurati adekvatne ljudske resurse.
- Razjasniti uloge i odgovornosti u odnosu na koordinaciju sa drugim institucijama. Pružiti jasne smernice o tome kada Kancelarije za pravnu pomoć mogu i treba da budu uključene u krivične postupke, posebno tamo gde dodatna pravna podrška može ojačati zaštitu žrtava.
- Institucionalizovati obaveznu početnu i kontinuiranu sveobuhvatnu obuku o svim oblicima rodno zasnovanog nasilja, pristupu usmerenom na žrtvu, NSPNNZ (Nacionalnoj strategiji) i SOP.
- Dodeliti resurse za infrastrukturu radi bolje podrške ženama koje traže pravnu pomoć dok brinu o deci, osiguravajući njihovu bezbednost, privatnost i dostojanstvo tokom pravnih postupaka.

Za Sudski savet Kosova, Pravnu akademiju i sudije

- Zahtevati primenu Smernica za izricanje kazni Vrhovnog suda, koje uključuju jasnija objašnjenja pojma *rodno zasnovanog nasilja* i potrebu za obrazloženjem otežavajućih ili olakšavajućih okolnosti u svim presudama koje se odnose na rodno zasnovano nasilje.
- Obezbediti da sve krivične i parnične sudije pohađaju obavezne početne i kontinuirane osnovne i napredne obuke o rodno zasnovanom nasilju, uključujući psihološko, ekonomsko i seksualno nasilje, uz poseban naglasak na društveno internalizovane rodne norme. Sudijama je neophodna dodatna obuka o relevantnom pravnom okviru, uključujući Zakon o rodno zasnovanom nasilju, Nacionalnu strategiju za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama, Standardne operativne procedure, Državni protokol za postupanje u slučajevima seksualnog nasilja, kao i Kurikulum za tretman počinitelaca nasilja. Obuke treba da prodube razumevanje seksualnog uznemiravanja, seksualnog napada, genitalnog sakaćenja žena, kao i tehnološki

posredovanog rodno zasnovanog nasilja, uključujući uhođenje i druge oblike nasilja putem tehnoloških uređaja. Pravosudni organi moraju biti adekvatno osposobljeni za izdavanje i sprovođenje naloga za uklanjanje sadržaja povezanog sa TPRZN, upućenih provajderima usluga hostovanja i/ili posredničkim provajderima usluga. Obuka mora obuhvatiti i pitanja profesionalne etike, institucionalne pristrasnosti i prakse okrivljavanja žrtava.

- Obezbediti da obuka sudija o prinudnim brakovima naglasi da se kulturni i rodni faktori moraju uzeti u obzir prilikom procene šta predstavlja „prinudu“, „pretnju“ i „prisilu“ u okviru Porodičnog zakona. Obuka treba jasno da ukaže da nijedna kultura, običaj, religija, tradicija ili tzv. „čast“ ne mogu ni pod kojim okolnostima opravdati prinudne brakove, u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava. Proširiti i diversifikovati vrste obuka koje sprovodi Pravosudna akademija radi pokrivanja ovih praznina.
- Uvesti disciplinske mere za sudije koje koriste stigmatizujući jezik ili prebacuju krivicu na preživjele u parničnim predmetima.
- Obezbediti da sudije traže i prihvataju širi spektar dopuštenih dokaza u predmetima koji se odnose na zaštitne naloge i da ne odbacuju predmete isključivo zbog nedostatka fizičkih dokaza ili potpunih svedočenja.
- Sprovesti zakonsku zabranu medijacije i pomirenja u slučajevima rodno zasnovanog nasilja, uključujući slučajeve porodičnog nasilja; pratiti sudsku praksu kako bi se osiguralo da žrtve nisu prisiljene da oprostite ili se pomire sa počiniocima.
- Podsetiti sudije na njihovu obavezu da upute žrtve na fond za kompenzaciju kada naknada štete ne može biti obezbeđena od počinioca.
- Osigurati da sudije primenjuju najmanje zakonom propisane minimalne kazne, posebno u slučajevima porodičnog nasilja, silovanja i bračnog silovanja, u cilju okončanja nekažnjivosti. Sudski Savet Kosova treba da preduzme disciplinske mere protiv sudija koji ne primenjuju zakonom utvrđene minimalne kazne, jer takvo postupanje predstavlja kršenje zakona.
- Uključiti programe rehabilitacije za rodno zasnovano nasilje u kaznene i uslovne mere koje izriču sudovi.

Za korektivne i probacione službe

- Izmeniti pravni okvir kako bi se zahtevalo učešće u sertifikovanim programima rehabilitacije za sva lica osuđena za krivična dela povezana sa rodno zasnovanim nasiljem.
- Koristiti motivacione pristupe, vršnjačke modele i poverljive formate za rešavanje barijera povezanih sa stidom i ponosom u vezi sa učešćem počinilaca u programima.
- Osigurati da korektivni i probacioni službenici dobiju obaveznu početnu i kontinuiranu obuku tokom službe o psihološkom, seksualnom i ekonomskom nasilju, naglašavajući nefizičke oblike nasilja. Uključiti obuku o etici i rodnoj osetljivosti radi rešavanja okrivljivanja žrtve i pomeranja fokusa sa očuvanja porodice na zaštitu preživelih. Osigurati da su svi službenici obučeni za sprovođenje programa rehabilitacije.

Za Socijalne usluge

Za Odeljenja za socijalnu zaštitu i Centre za socijalni rad

- Usvojiti minimalne standarde za stručne radnike u socijalnim službama za postupanje u slučajevima rodno zasnovanog nasilja, koje razvija Ministarstvo pravde (MP), uz obezbeđivanje adekvatne obuke o tim standardima za sve odgovorne socijalne radnike

- Obezbediti obavezne početne i kontinuirane obuke za sve socijalne radnike o Krivičnom zakoniku Kosova (KZK), Standardnim operativnim procedurama (SOP) i rodno zasnovanom nasilju, koristeći obuke i priručnike koje je razvila MŽK, uz njihovo redovno ažuriranje prema potrebi. Fokusirati se na seksualno nasilje, seksualno uznemiravanje, uhođenje, etiku, rodnu senzibilisanost radi eliminisanja diskriminatornih stavova, okrivljavanja žrtava, opravdavanja ponašanja počilaca i primene pristupa usmerenog na žrtvu u upravljanju slučajevima. Jačati kapacitete socijalnih radnika u strategijama i pristupima za pripremu adekvatne dokumentacije kojom se informišu sudski postupci.
- Zaposliti dodatno osoblje na osnovu veličine populacije i osigurati da je osoblje specijalizovano za tretiranje određenih vrsta slučajeva umesto svih kategorija. Prema Državnom protokolu za tretman slučajeva seksualnog nasilja, najmanje dva socijalna radnika treba da budu specijalizovana za tretman seksualnog nasilja u svakoj opštini. Imenovati specijalizovane socijalne radnike koji su posebno obučeni za upravljanje slučajevima rodno zasnovanog nasilja sa pristupom informisanim o traumi i usmerenim na žrtvu.
- Obezbediti pristup besplatnoj superviziji i psihoterapiji za socijalne radnike, posebno za one koji pomažu u slučajevima rodno zasnovanog nasilja radi prevencije sagorevanja.
- Pratiti učinak kako bi se osiguralo da socijalni radnici i drugi pružaoci socijalnih usluga koje angažuje država dosledno primenjuju pisane standarde i protokole usluga, obezbeđujući time kontinuiranu, profesionalnu i nepristrasnu podršku preživelim, uključujući i u sudskim postupcima. Preduzeti mere za unapređenje kapaciteta tamo gde se uoči slab učinak.
- Budžetirati za više ljudskih resursa, prevoz i logističku podršku kako bi se omogućilo CSR-ima (Centrima za socijalni rad) da efikasno reaguju na slučajeve širom opština.
- Poboľšati unos i praćenje podataka kako bi se politike, programi i budžeti informisali podacima o potpomognutim slučajevima. Ovo može podržati preraspodelu ljudskih resursa kako bi se zadovoljila potražnja za uslugama i rodno odgovornije budžetiranje.

Za Kancelarije za zapošljavanje i Centre za stručno osposobljavanje

- Sprovesti obaveznu početnu i obuku tokom službe za osoblje Kancelarija za zapošljavanje i Centara za stručno osposobljavanje o pravnim okvirima i definicijama vezanim za rodno zasnovano nasilje, uključujući razlike između seksualnog uznemiravanja, napada, SŽG, proganjanja i povezanih krivičnih dela. Razmotriti ažuriranje i korišćenje postojećeg UNDP kurikula. Obuka treba da pokrije rodne stereotipe, okrivljivanje žrtve i principe pristupa usmerenog na žrtvu i informisanog o traumi koji naglašava bezbednost, autonomiju i osnaživanje preživelih nad pomirenjem.
- Integrisati NSPNNZ u operativne planove Kancelarija za zapošljavanje i Centara za stručno osposobljavanje, osiguravajući da je sve osoblje upoznato sa njegovim odredbama i sposobno da sprovodi relevantne mere u svom svakodnevnom radu.
- Osigurati dovoljno kvalifikovanog osoblja u ovim centrima za pružanje doslednih, kvalitetnih usluga preživelim, uključujući specijalizovane kontakt tačke obučene za odgovor na rodno zasnovano nasilje.
- Razviti i standardizovati jasne protokole i smernice za podršku preživelim u pristupu stručnom osposobljavanju i mogućnostima zapošljavanja bezbedno i bez diskriminacije.
- Budžetirati i obezbediti podsticaje za zapošljavanje za kompanije koje zapošljavaju preživеле rodno zasnovanog nasilja, uključujući subvencije plata ili poreske olakšice za podsticanje inkluzivnog zapošljavanja.

- Uspostaviti robusne sisteme prikupljanja podataka i praćenja kako bi se pratilo koliko preživelih dobija obuku, pronalazi zaposlenje i zadržava ga, radi merenja uticaja programa.
- Osigurati ciljani doseg do preživelih u urbanim i ruralnim područjima radi promovisanja pravičnog pristupa uslugama zapošljavanja i obuke širom regiona.
- Ojačati saradnju sa NVO i organizacijama za prava žena radi zajedničkog dizajniranja programa zapošljavanja i obuke usmerenih na preživele, olakšavanja upućivanja i pružanja sveobuhvatne podrške preživelim.

Za Skloništa

- Poboljšati sisteme budžetiranja radi preciznog obračuna troškova usluga na godišnjem nivou, predlažući budžetske potrebe MP.
- Obezbediti obaveznu početnu i kontinuiranu sveobuhvatnu obuku osoblja u feminističkim, pristupima informisanim o traumi i interseksionalnim pristupima; prilagoditi usluge kako bi se zadovoljile specifične potrebe različitih osoba, uključujući osobe sa invaliditetom, LGBTQIA+ pojedince i etničke manjine. Povećati kapacitete za postupanje u svim vrstama slučajeva rodno zasnovanog nasilja, posebno seksualnog nasilja.
- Ponuditi redovnu psihološku superviziju i savetovanje za radnike u skloništima radi prevencije sagorevanja, poboljšanja blagostanja osoblja i poboljšanja ukupnog kvaliteta pružene nege.

Za Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija i obrazovne institucije

- Obezbediti praktične smernice za sprovođenje i resurse za podršku ODO (Opštinskim direkcijama za obrazovanje) i obrazovnim institucijama u sprovođenju NSPNNZ i SOP, uključujući razvoj opštinskih planova. Podsticati i pratiti adekvatno praćenje i nadzor.
- Uspostaviti i sprovesti jasne politike i procedure za prijavljivanje seksualnog uznemiravanja i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u preduniverzitetskim obrazovnim institucijama, osiguravajući dostupne, poverljive mehanizme usmerene na preživele i njihovo adekvatno sprovođenje.
- Proširiti, harmonizovati, promovisati i sprovesti politike o seksualnom uznemiravanju na svim javnim i privatnim univerzitetima, oslanjajući se na iskustva i naučene lekcije sa Univerziteta u Prištini i Univerziteta u Prizrenu.
- Razviti i sprovesti jasne protokole za zaštitu ličnih podataka i identiteta žrtava i osigurati da je sve osoblje obučeno za održavanje poverljivosti u svim interakcijama sa žrtvama i preživelim.
- Institucionalizovati obaveznu početnu i redovnu obuku tokom službe za zvaničnike MESTI (Ministarstvo obrazovanja), ODO, prosvetne radnike i školsko osoblje o pravnim okvirima i definicijama vezanim za rodno zasnovano nasilje prema KZK; razlikama između nasilja u porodici, rodno zasnovanog nasilja, seksualnog uznemiravanja i seksualnog napada; institucionalnim odgovornostima prema NSPNNZ i SOP; i prevenciji, otkrivanju i odgovoru na sve oblike rodno zasnovanog nasilja nad ženama u skladu sa IK. Obuka treba da pokrije potrebe i prava žrtava, posebno onih u ranjivim situacijama, i fokusira se na prevenciju sekundarne viktimizacije i rešavanje rodni stereotipa.
- Povećati broj psihologa u školama, dajući prioritet ruralnim i nedovoljno opsluženim područjima, kako bi se osigurala dostupna psihosocijalna podrška i adekvatan odgovor za učenike.

- Osigurati bezbedne i poverljive prostore za savetovanje u svim obrazovnim institucijama gde učenici pogođeni rodno zasnovanim nasiljem mogu dobiti hitnu i profesionalnu podršku bez straha od odmazde ili stigme.
- Poboľšati institucionalizaciju napora za podizanje svesti i prevenciju usmerenih na transformaciju rodniĸ normi koje podupiru nasilje, u cilju prevencije budućeg nasilja. Uključiti u Zakon o udžbenicima obaveznu rodnu reviziju radi uklanjanja stereotipa i promovisanja rodno transformativnog pristupa. Sprovesti sveobuhvatnu rodnu reviziju svih nastavnih planova i programa na svim nivoima radi identifikovanja i uklanjanja rodniĸ stereotipa i diskriminatornog sadržaja koji mogu proizvoditi rodno zasnovano nasilje. Integrisati obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti, međusobnom poštovanju i nestereotipnim rodniĸ ulogama kroz predmete i razrede, u skladu sa članom 14. IK.
- Razviti zajedničke kampanje i doseg kao što je forum teatar između ODO, škola i OCD na teme kao što su rodna ravnopravnost, odnosi puni poštovanja, posledice rodno zasnovanog nasilja, prevencija raniĸ brakova i TFGBV.
- Razviti obrazovne materijale primerene uzrastu za nastavnike, roditelje i učenike koji promovišu rodnu ravnopravnost, sprečavaju nasilje i izazivaju štetne rodne norme.

Za Ministarstvo zdravlja i zdravstvene ustanove

- Pripremiti pravni okvir (zajedno sa MP), dodeliti resurse i uspostaviti upućivanje za seksualno nasilje i centar za krizne situacije u slučajevima silovanja u saradnji sa stručnjacima OCD, skloništim a i ISM, kako predviđa IK. Ovaj centar treba da pruži sveobuhvatne integrisane usluge: hitnu zdravstvenu zaštitu, psihološko savetovanje, kratkoročni zaštitni smeštaj dok preseljenje ne bude moguće i forenzičku dokumentaciju od strane obučenih stručnjaka. Osloniti se na iskustva i naučene lekcije u uspostavljanju centra Liliu u Tirani: osigurati adekvatna budžetska izdvajanja za ljudske resurse i druge troškove, uključujući superviziju osoblja radi prevencije sagorevanja; i razmotriti uspostavljanje telefonske linije za psihološko savetovanje u okviru centra, sa odgovarajućim, obučenim ljudskim resursima.
- Uspostaviti hitnu radnu grupu odgovornu za izradu administrativnih uputstava o Tretmanu zloupotrebe alkohola i psihoaktivniĸ supstanci i za Psihosocijalni tretman; prioritetno završiti i usvojiti ova uputstva.
- Razviti i ojačati mehanizme za obavezni psihijatrijski tretman kroz izgradnju novih kapaciteta, jasnih protokola i sistema nadzora, u skladu sa Zakonom o mentalnom zdravlju i međunarodnim standardima.
- Uspostaviti namenski protokol lečenja za slućajeve SŽG.
- Zdravstvene ustanove (na sva tri nivoa) treba da dobiju obaveznu i kontinuiranu obuku o prikupljanju, čuvanju i dokumentovanju medicinskiĸ dokaza u slučajevima rodno zasnovanog nasilja. Ova obuka treba da bude integrisana i u pred-servisno obrazovanje za zdravstvene radnike i u programe stalnog profesionalnog razvoja.
- Unaprediti kapacitete zdravstvenih radnika za kliničko zbrinjavanje slućajeva silovanja i seksualnog napada, obezbeđujući usklađenost sa standardima SZO i Istanbulske konvencije, kao i primenu pristupa usmerenog na Ÿrtvu i pristupa zasnovanog na razumevanju traume.
- Institucionalizovati obaveznu početnu i redovnu obuku tokom sluŸbe za zdravstvene radnike o prevenciji, otkrivanju i odgovoru na sve oblike rodno zasnovanog nasilja, uključujući obuku o KZK, Zakonu o rodno zasnovanom nasilju i SOP. Obuka treba da ukljući unapređenje veština zdravstvenih radnika da izazovu rodne stereotipe, identifikuju znakove nasilja,

adresiraju potrebe žrtava, zaštite njihova prava, osetljivo komuniciraju sa žrtvama, održavaju poverljivost i olakšaju bezbedno upućivanje, sprečavajući sekundarnu viktimizaciju.

- Razjasniti procedure prijavljivanja i odgovornosti kako bi se osiguralo da zdravstveni radnici razumeju kada je prijavljivanje zakonski obavezno i da dobijanje pristanka žrtve trenutno nije preduslov za ispunjavanje obaveza obaveznog prijavljivanja. Prema preporukama GREVIO-a, dobrobit žrtve treba da bude glavni kriterijum u odlučivanju da li prijaviti nasilje, posebno u slučajevima kada dalje nasilje može biti neizbežno i predstavljati ozbiljan rizik za žrtvu.
- Osigurati dostupnost privatnih, sigurnih soba u zdravstvenim ustanovama za lečenje žrtava seksualnog nasilja radi zaštite dostojanstva, poverljivosti i bezbednosti.

Za Opštine

- Obezbediti obaveznu, osnovnu, multisektorsku obuku za opštinske zvaničnike odgovorne za rodnu ravnopravnost i rodno zasnovano nasilje. Obuka treba da uključi mehanizme upućivanja, procedure koordinacije i opštinske obaveze za dodelu i upravljanje dovoljnim budžetima za usluge povezane sa rodno zasnovanim nasiljem.
- Osigurati adekvatnu i održivu alokaciju resursa, vođenu rodnom analizom i rodno odgovornim budžetiranjem, za potpunu implementaciju opštinskih odgovornosti u prevenciji i rešavanju svih oblika rodno zasnovanog nasilja. Opštine treba da identifikuju dodatne lokalne izvore prihoda kako bi pokrile nedostatke u uslugama koje ne finansira centralna vlada.
- Ojačati ulogu službenica/ka za rodnu ravnopravnost u skladu sa njihovim zakonskim obavezama kroz političku podršku, adekvatnu raspodelu vremena, dovoljne resurse i razvoj kapaciteta.
- Obezbediti odgovarajuće prostorije za sigurne kuće u opštinama u kojima one trenutno ne postoje.
- Dodeliti stambene jedinice socijalnog stanovanja kako bi se podržale osobe koje su preživele rodno zasnovano nasilje u procesu prelaska na samostalan život. Omogućiti pristup socijalnom stanovanju na kontinuiranoj osnovi, prema potrebi.
- Osigurati da su svi gradonačelnici upoznati sa svojim zakonskim obavezama, da znaju svoje odgovornosti kao predsedavajući opštinskih mehanizama za koordinaciju, da obezbede njihovo funkcionisanje, dodele dovoljne budžetske resurse za njihov rad i pokažu jasnu političku volju za prevenciju i reagovanje na rodno zasnovano nasilje.

Međuinstitucionalna koordinacija

- Osigurati da su policija, tužioci i sudije deo multisektorske obuke kako bi mogli da razviju zajedničko razumevanje rodno zasnovanog nasilja sa drugim pružaocima usluga i bolje podrže žrtve u krivičnim postupcima.
- Uspostaviti strukturirane mehanizme koordinacije između MESTI, MP, ODO, OCD, CSR i drugih relevantnih institucija kako bi se osigurala koherentna, multisektorska prevencija i odgovor na nasilje u obrazovnim okruženjima.
- Zahtevati redovne sastanke koordinacije i uspostaviti protokole za praćenje između skloništa, CSR, policije, Kancelarija za zapošljavanje, Centara za stručno osposobljavanje i drugih aktera opštinskih mehanizama kako bi se osigurala kontinuirana, sveobuhvatna podrška usmerena na žrtvu za preživele nakon njihovog boravka u skloništu.

Za Instituciju Ombudsmana

- Uspostaviti interni propis o sprečavanju i postupanju sa seksualnom eksploatacijom i uznemiravanjem za sve zaposlene, stručnjake i korisnike OIK-a.
- Zaposliti više osoblja u opštinama van Prištine za pomoć u praćenju lošeg institucionalnog učinka u slučajevima rodno zasnovanog nasilja i praćenju preporuka IOK.
- Poboľšati koordinaciju sa institucijama radi daljeg sprovođenja preporuka IOK.

Za Savet Evrope

- Nastaviti praćenje GREVIO na Kosovu. Ovo jača nezavisni nadzor i podržava usklađivanje sa standardima IK.

Za međuinstitucionalnu koordinaciju

- Osigurati da su policija, tužioc i sudije deo multisektorske obuke kako bi mogli da razviju zajedničko razumevanje rodno zasnovanog nasilja sa drugim pružiocima usluga i bolje podrže žrtve u krivičnim postupcima.
- Uspostaviti strukturirane mehanizme koordinacije između MESTI, MP, ODO, OCD, CSR i drugih relevantnih institucija kako bi se osigurala koherentna, multisektorska prevencija i odgovor na nasilje u obrazovnim okruženjima.
- Zahtevati redovne sastanke koordinacije i uspostaviti protokole za praćenje između skloništa, CSR, policije, Kancelarija za zapošljavanje, Centara za stručno osposobljavanje i drugih aktera opštinskih mehanizama kako bi se osigurala kontinuirana, sveobuhvatna podrška usmerena na žrtvu za preživele nakon njihovog boravka u skloništu.

ANEKSI

Aneks 1. Podaci o rodno zasnovanom nasilju od institucija

Ovaj aneks sadrži podatke o prijavljenim slučajevima rodno zasnovanog nasilja, koje su dostavile različite institucije na Kosovu, po institucijama.

Skloništa

Skloništa koja pružaju pomoć žrtvama porodičnog nasilja i njihovoj deci mogu udobno smestiti ukupno 133 žene i dece, dok neka skloništa mogu obezbediti dodatne krevete u hitnim situacijama. Većina skloništa poseduje i porodične sobe namenjene ženama sa decom. Dužina boravka obično se kreće od tri do šest meseci, u zavisnosti od individualnih potreba i napretka u oporavku. Važno je napomenuti da Kosovo nema dovoljan broj porodičnih soba kako je predviđeno Istanbulsom konvencijom.

Lokacija skloništa	Broj kreveta za odrasle	Broj kreveta za bebe i malu decu	Broj porodičnih soba	Dužina boravka (u mesecima)
Peć	16		3	3-6
Prizren	14		4	3-6
Priština	20	2	0	3-6
Đakovica	15	5	5	6
Gnjilane	15	5	5	6
Uroševac	15	0	0	6
Mitrovica	20	4	4	6
Novo Brdo	15	2	3	24 sata do 14
Ukupno	115	18	24	24 sata do 14

Tabela ispod ilustruje broj žena i dece koji su bili smešteni i broj onih koji su primili usluge od svakog skloništa po godinama. Ne uključuje podatke iz skloništa za osobe žrtve trgovine ljudima ili vladinog Privremenog bezbednosnog objekta jer oni nisu podelili podatke. U nekim slučajevima, žene su možda primile obe vrste usluga. Sklonište u Prištini je težilo da smesti najviše slučajeva, verovatno delom zbog veličine populacije. U međuvremenu, sklonište u Gnjilanu pružilo je usluge znatno većem broju slučajeva od ostalih skloništa. Ovo može sugerisati dodatni doseg unutar zajednice kako bi se žene ohrabrile da potraže usluge i podršku.

Shelter	2021 Smeštenih	2021 Usluge	2022 Smeštenih	2022 Usluge	2023 Smeštenih	2023 Usluge	2024 Smeštenih	2024 Usluge
Gnjilane	71	350	66	329	94	332	76	346
Novo Brdo	20	32	38	51	39	52	23	61
Prizren	53	53	55	55	45	45	57	57
Uroševac	55	32	81	43	75	27	45	18
Peć	66	66	117	117	98	98	64	64
Priština	132	53	171	46	141	31	149	38
Đakovica	113		172		135		145	
Mitrovica	67		150		97		65	
Ukupno	577	586	850	641	724	585	624	584

Policija

Tabela ispod prikazuje podatke iz Informativnog sistema PK o broju ljudi koji su bili žrtve zločina po polu. Žrtve su uglavnom u slučajevima prijavljenim kao navodno počinjeni i pokušani. Nisu svi zločini nužno uključivali rodno zasnovano nasilje, jer PK nema sistem za označavanje istih kao takvih. Značajno je da je nasilje u porodici, koje jasno uključuje rodno zasnovano nasilje, drugi najčešći prijavljeni zločin, nakon lake telesne povrede. Žene su činile 80,7% navodnih žrtava. Još jedan jasan oblik rodno zasnovanog nasilja je seksualno uznemiravanje i žene su činile 98% navodnih žrtava. Više žena nego muškaraca je takođe prijavilo da se suočava sa uznemiravanjem (70,6%), silovanjem (95,4%), seksualnim napadom (95,4%) i incestom (100%).

Podaci Policije Kosova o zločinima koji potencijalno uključuju rodno zasnovano nasilje 2021-2024

		Broj žrtava po krivičnom delu i polu											
		Žene	Žene	Žene	Žene	Muškarci	Muškarci	Muškarci	Muškarci	Ukupan # žena	% ¹ žene	Ukupan # muškaraca	% muškarci
UKUPNO	Zločin	2021	2022	2023	2024	2021	2022	2023	2024				
24	172* Ubistvo	1		1	1	6	3	8	2	3	12.5%	21	87.5%
74	173* Teško ubistvo	2	4	5	2	16	10	15	10	13	17.6%	61	82.4%
1	178* Nezakoniti prekid trudnoće	1								1	100.0%		
3,962	181* Pretnja	255	302	329	245	647	840	706	638	1,131	28.5%	2,831	71.5%
156	183* Seksualno uznemiravanje	19	51	34	49	1	1	1		153	98.1%	3	1.9%
758	182* Uznemiravanje	138	152	134	111	56	60	53	54	535	70.6%	223	29.4%
2,789	184* Napad	220	265	238	181	539	499	422	425	904	32.4%	1,885	67.6%
8,681	185* Laka telesna povreda	464	444	491	462	1,352	1,245	1,325	1,202	1,861	21.4%	6,820	78.6%
828	186* Teška telesna povreda	23	25	20	18	214	172	158	130	86	10.4%	742	89.6%
305	227* Silovanje	89	74	72	56	2	3	5	4	291	95.4%	14	4.6%
185	229* Seksualni napad	552	40	40	41	1	3	3	24	176	95.1%	9	4.9%
4	230* Degradacija seksualnog integriteta				1	1			2	1	25.0%	3	75.0%
6	233* Navođenje na seksualne činove lažnim obećanjem braka	4	1	1						6	100.0%		
10	234* Olakšavanje ili prisiljavanje na prostituciju	4	1		4				1	9	90.0%	1	10.0%
3	236* Seksualni odnosi unutar porodice		2		1					3	100%		
6,070	248* Nasilje u porodici	1,245	1,414	1,144	1,095	328	296	279	269	4,898	80.7%	1,172	19.3%

¹ Svi procenti u tabeli su zaokruženi na jednu decimalu radi čitljivosti.

Zastupnici žrtava

Sledeća tabela prikazuje podatke dobijene od Kancelarije za zaštitu i pomoć žrtvama (KZPŽ), kombinovane sa informacijama iz PK (masno i kurziv) radi uporedivosti. To ukazuje da su ZZ dosledno pomagali u više slučajeva nego što je prijavljeno PK. Uprkos izazovima u ljudskim resursima o kojima su izvestili ZZ, tabela sugerise da su pomagali u više slučajeva tokom vremena, iako uz blagi pad u 2024. godini.

Slučajevi nasilja u porodici i zahtevi za zaštitne naloge	2021	2022	2023	2024
<i>Slučajevi nasilja u porodici registrovani od strane PK</i>	<i>1,573</i>	<i>1,710</i>	<i>1,423</i>	<i>1,364</i>
Slučajevi nasilja u porodici	1,822	2,538	2,636	2,620
Zahtev za hitnu zaštitnu naredbu	32	112	198	434
Zahtev za privremenu hitnu zaštitnu naredbu	3	8	16	34
Zahtev za redovnu zaštitnu naredbu	579	1,012	1,206	653
Zahtev za produžetak zaštitne naredbe	9	31	13	7
Zahtev za zaštitnu naredbu koju je povukla stranka	91	31	81	29
Zahtev za izmenu zaštitne naredbe	2	9	12	18
Zahtev za prekid zaštitne naredbe	6	257	11	28
Zahtev za zaštitnu naredbu koji je sud odbio	17	15	8	1
Sudski odobrene odluke o zaštitnim nalozima	518	828	1,173	861

Tužilaštvo

Sledeća tabela prikazuje broj slučajeva nasilja u porodici koje je tužilaštvo tretiralo kao prioritete po godinama i po opštini/regionu. U poslednjoj koloni prikazani su podaci PK radi poređenja. Ovo sugerise da tužilaštvo tretira više slučajeva od onih koji su prijavljeni PK. To se može odnositi na zaostale slučajeve koje pravosudne institucije još uvek procesuiraju. Priština rešava znatno više slučajeva od ostalih opština, što se verovatno odnosi na veličinu njene populacije.

#	Priština	Gnjilane	Uroševac	Peć	Prizren	Mitrovica	Đakovica	Ukupno	Ukupno PK
2021	563	210	217	663	328	221	205	2,079	1,573
2022	1,042	245	255	640	331	250	254	3,017	1,710
2023	1,269	202	234	695	320	67	216	3,003	1,423
2024	1,160	260	256	725	340	154	245	3,140	1,364

Sledeća tabela prikazuje broj podignutih optužnica za slučajeve nasilja u porodici po opštini i godini. Poređenje MŽK-a sa brojem prioriteto tretiranih slučajeva ilustruje da velika većina slučajeva rezultira optužnicama. Veći broj optužnica od tretiranih slučajeva u 2021. godini može se takođe odnositi na tretman zaostalih slučajeva.

Godina	Priština	Gnjilane	Uroševac	Peć	Prizren	Mitrovica	Đakovica	Ukupan broj optužnica	Ukupan broj slučajeva	% slučajeva koji uključuju optužnice
2021	427	216	226	646	355	179	193	2242	2,079	108%
2022	897	258	266	661	341	121	246	2790	3,017	92%
2023	1,033	205	235	702	314	71	212	2772	3,003	92%
2024	970	278	230	881	358	183	232	3132	3,140	100%

SSK

Analiza slučajeva kojima su se bavili Osnovni sudovi Kosova, opšti odseci, u periodu od 2021. do 2024. godine, a koji se odnose na krivična dela povezana sa rodno zasnovanim nasiljem, ukazuje na više trendova i izazova. Podaci koje je obezbedio Sudski savet Kosova (SSK) bili su obimni i složeni, što je zahtevalo značajnu ručnu obradu, budući da baza podataka sadrži sve sudske predmete bez jasne kategorizacije krivičnih dela koja se konkretno odnose na rodno zasnovano nasilje. Važno je naglasiti da SSK ne razvrstava podatke prema polu počinioca ili žrtve, što značajno ograničava mogućnost sprovođenja rodne analize. Shodno tome, predstavljeni podaci daju samo opšti pregled krivičnih predmeta i ne predstavljaju isključivo dela rodno zasnovanog nasilja.

U pogledu izricanja kazni, analiza se suočila sa dodatnim metodološkim ograničenjima, jer baza podataka omogućava evidentiranje do dve vrste sankcija po predmetu. To je otežalo utvrđivanje u kojim slučajevima je izrečena kazna zatvora, novčana kazna ili uslovna osuda. Za potrebe ove analize uzeta je u obzir samo primarna kazna; u slučajevima kada su istovremeno izrečene kazna zatvora i novčana kazna, evidentirana je samo glavna, odnosno prva kazna.

Porodično nasilje se pokazalo kao najčešći i najuporniji oblik nasilja koji se procesuiran u sudovima tokom posmatranog perioda. Između 2021. i 2024. godine broj slučajeva porodičnog nasilja ostao je konstantno visok, potvrđujući da ovaj oblik nasilja i dalje predstavlja ozbiljan i rasprostranjen društveni problem na Kosovu. Od ukupno 3.106 osuđujućih presuda, 59,3% je završeno uslovnim kaznama, 29% novčanim kaznama, 9% kaznama zatvora, dok je 2,7% obuhvaćeno drugim merama. Iako je broj slučajeva porodičnog nasilja visok, većina završava relativno blagim sankcijama, poput uslovnih kazni ili novčanih kazni. Ovo ukazuje na blag pristup sudova u postupanju prema porodičnom nasilju i izaziva zabrinutost u pogledu toga u kojoj meri izrečene kazne odražavaju težinu štete koju su žrtve pretrpele.

Takođe, u istom periodu, 14 žena je ubijeno kao posledica rodno zasnovanog nasilja, što ukazuje na ozbiljne, ponekad i fatalne posledice ovog fenomena. Kada je reč o slučajevima silovanja, detaljna analiza nije mogla biti sprovedena korišćenjem baze podataka Odeljenja za teška krivična dela, zbog složenosti baze i nedostatka razvrstanih informacija.

Sveukupno, ovi nalazi ukazuju na ozbiljne nedostatke u upravljanju podacima i vođenju evidencije u pravosudnom sistemu. Nedostatak rodno razvrstanih podataka onemogućava sveobuhvatno praćenje i procenu načina na koji pravosudni sistem reaguje na rodno zasnovano nasilje. Stoga postoji hitna potreba za unapređenjem sistema za prikupljanje podataka i standardizovanih mehanizama izveštavanja, koji bi omogućili tačniju, transparentniju i rodno osetljivu analizu slučajeva rodno zasnovanog nasilja na Kosovu.

Osnovni sudovi, Opšte odeljenje

# slučajeva vođenih prema krivičnom delu	2021	2022	2023	2024
Član 181 – Pretnja	1075	1176	1340	1413
Član 182 – Uznemiravanje	187	198	210	252
Član 183 – Seksualno uznemiravanje	23	20	16	35
Član 184 – Napad	645	712	699	874
Član 185 – Laka telesna povreda	1224	1219	1182	1360
Član 186 – Teška telesna povreda	73	80	71	70
Član 229 – Seksualni napad	11	10	3	12
Član 230 – Ponižavanje seksualnog integriteta	0	0	0	0
Član 248 – Nasilje u porodici	991	1171	1053	1176

Sledeća tabela sumira slučajeve koje su obradili osnovni sudovi.

Kazne izrečene po vrsti krivičnog dela (2021–2024)	Zatvor	Kazna	Uslovna kazna	Ostale mere
Član 181 – Pretnja	136	1553	590	231
Član 182 – Uznemiravanje	18	315	74	42
Član 183 – Seksualno uznemiravanje	11	39	11	2
Član 184 – Napad	42	885	392	158
Član 185 – Lake telesne povrede	196	1493	968	123
Član 186 – Teške telesne povrede	36	88	26	3
Član 229 – Seksualni napad	4	12	2	1
Član 230 – Ponižavanje seksualnog integriteta	0	0	0	0
Član 248 – Nasilje u porodici	280	900	1842	84

Aneks 2. Sprovođenje Nacionalne strategije 2022 – 2026

Na osnovu rezultata istraživanja, sledeća tabela prikazuje sprovođenje NSPNNZ od 2022. do decembra 2024. godine.² Ova tabela predstavlja tačnu kopiju one koja je uključena u Nacionalnu strategiju za zaštitu od nasilja nad ženama (NSPNNZ), uz dodatak završne kolone „Sprovedeno 2022–2024“, koju je uvela MŽK radi prikazivanja stepena sprovođenja i preduzetih aktivnosti za svaku meru. MŽK je koristila isti sistem ocenjivanja kao i 2017. i 2020. godine, gde „0“ označava da mera nije sprovedena, „0.5“ da je delimično sprovedena, a „1“ da je u potpunosti sprovedena. Oznaka „NA“ ukazuje da podaci nisu bili dostupni.

S obzirom na to da važeća Nacionalna strategija ostaje na snazi do 2026. godine, prikazani podaci su privremeni i podložni izmenama, imajući u vidu da je Strategija još uvek u toku sprovođenja. Za potrebe ovog izveštaja, MŽK se prvenstveno oslonila na izveštaj Ministarstva pravde iz 2024. godine, koji pruža najobuhvatniji pregled postignuća u vezi sa sprovođenjem NSPNNZ.³ Međutim, prema podacima Ministarstva pravde (MP), ne sve institucije su bile u mogućnosti da dostave informacije o svojim aktivnostima. Važno je napomenuti da su dostupni podaci uglavnom prikupljeni na centralnom nivou i od nadležnih ministarstava. Prikupljanje informacija na opštinskom nivou pokazalo se kao izazovno zbog nepostojanja posebnog mehanizma za sistematsko prikupljanje podataka. Zvanično izveštavanje je dopunjeno informacijama iz ovog izveštaja, koje potiču iz istraživanja i monitoringa koje je sprovela MŽK.

Prema prijavljenim podacima, do kraja 2024. godine, 54% aktivnosti iz Nacionalne strategije za zaštitu od nasilja nad ženama (NSPNNZ) bilo je sprovedeno, 42% delimično sprovedeno, dok 5,5% aktivnosti nije bilo sprovedeno.

Br.	Strateški i specifični ciljevi, pokazatelji i akcije	Osnovna vrednost	Privremeni cilj [2024]	Cilj poslednje godine [2026]	Rezultat	MŽK Procena sprovođenja 2022-2024
I.	Strateški cilj: Identifikovanje i sprečavanje nasilja		In total, 45 activities were foreseen; 24 (53%) were completed, 16 (36%) were partially completed, two (4%) were not implemented, and three (7%) had no data available. Specific Objective 1.1. was the most implemented, focusing on changing behaviours, attitudes, roles, and stereotypes.			
I	Pokazatelj: Procenat žena, muškaraca, devojčica i dečaka koji smatraju da su nasilje u porodici i nasilje nad ženama nepodnošljivi.	Biće utvrđeno studijom 2022 godine	Povećano za 5%	Povećano za 10%	Broj žena, muškaraca, devojčica i dečaka na Kosovu koji smatraju da su nasilje u porodici i nasilje nad ženama nepodnošljiv povećan je kao rezultat akcija preduzetih za podizanje svesti javnosti.	NA: lako je KAS sproveo studiju, ona nije mogla da se koristi zbog problema sa validnošću. Nisu poznate naknadne studije, stoga se ovo ne može proceniti.

² Stoga su sve pravopisne ili gramatičke greške bile u originalnoj verziji. Izuzetno, radi jasnijeg prikaza, MŽK je zaokružila sve evre.

³ Ministarstvo pravde, [Na engleskom], [Annual Report on the Implementation of the National Strategy on Protection against Domestic Violence and Violence against Women 2022-2026](#).

2	Pokazatelj: Indeks bezbednosti žena	Svakih 0,737 u 1 ženi 68	Svakih 0.85 u 1 ženi	Svakih 1 u 1 ženi	Nivo bezbednosti među ženama se značajno povećava, kroz sve radnje koje se preduzimaju da se zaštite od bilo kakvog oblika nasilja	NA: Podaci nisu dostupni za procenu.				
3	Pokazatelj: Broj slučajeva nasilja u porodici koji su završili fatalnim ishodom	13 slučajeva ubistva u porodici za 2020/69	Smanjeno sa 50%	Smanjeno sa 100%	Uspešno sprovedene radnje u okviru ove strategije omogućice promenu mentaliteta i izbeći da dovedu do fatalnih ishoda slučajeva nasilja nad ženama u porodici	0.5: Tri slučaja ubistva, što predstavlja smanjenje od 50%, iako ne 100%.				
1.1 Specifični cilj: Promena ponašanja, stavova, uloga i rodnih stereotipa koji opravdavaju nasilje.										
1	Pokazatelj: Broj slučajeva nasilja u porodici koje je prijavila treća strana	Biće utvrđeno studijom 2022 godine	Povećano za 10%	Povećano za 20%	Podizanje svesti o nasilju u porodici i nasilju nad ženama kontinuirano se poboljšava kroz integrisane međusektorske akcije, što dovodi do povećanja slučajeva koje prijavljuju treće strane, kako je predviđeno zakonodavstvom na snazi	0.5: Koristeći kao proksi broj slučajeva prijavljenih KP-u, kao instituciji koja prima najviše prijave, u 2022. godini prijavljeno je 2.764 slučaja. Povećanje od 5% iznosilo bi 138 dodatnih slučajeva (2.902). U 2024. godini prijavljeno je 2.959 slučajeva, čime je takvo povećanje ostvareno. Povećanje od 20% još uvek nije ostvareno.				
2	Pokazatelj: Procenat žena i devojaka starijih od 15 godina koje su bile izložene seksualnom nasilju od strane drugih osoba osim njihovog intimnog partnera u prethodnih 12 meseci, podeljeno prema starosti i mestu događaja (Indikator 5.2.2)	Biće utvrđeno 2022 godine	Smanjeno sa 10%	Smanjeno sa 20%	Kao rezultat dobrog funkcionisanja institucija i povećanja profesionalizma pružalaca usluga, ali i povećanja poverenja zajednice u institucije za sprovođenje zakona, će se povećati i broj prijava na slučajeve žena i devojaka koje su seksualno zlostavljane i koje će tražiti zaštitu od ovog oblika nasilja koji će uzrokovati smanjenje procenta žena i devojčica od 15 i više godina koje su izložene seksualnom nasilju.	NA: Kao što je navedeno, podaci nisu dostupni.				
Br.	Akcija	Poslednji rok	Budžet			Izvor finansiranja	Rukovodeća i podržavajuća institucija	Proizvod (Output)	Referencija na dokumentima	Sprovođenje 2022–2024
			2022	2023	2024					
I.1.1	Razvijanje analize da bi razumeli opštu percepciju nasilja	2022	20,000.00	×	×	Budžet Kosova Donatori	MP / Kancelarija koordinatora	Izveštaj sa nalazima i preporukama		I: U saradnji sa Britanskom ambasadom sprovedeno je istraživanje na nivou cele zemlje.

1.1.2	Promovisanje pozitivnih uzora „Agenta promena u zajednici“, koji osporavaju rodne stereotipe i izražavaju netoleranciju prema nasilju	2022-2024 (Kontinuirano)	9,000.00	9,000.00	9,000.00	Budžet Vlade Kosova Donatori	MP / Kancelarija koordinatora, ARR, sva ministarstva i razvojni partneri, institucije za ljudska prava, NVO.	Video poruke i posteri najmilijih za javnost koji služe kao pozitivni uzori i ohrabrenje da ne prihvataju i tolerišu nasilje u porodici i nasilje nad ženama	Istanbulska konvencija (Poglavlje III, članovi 7, 12, 12/5 i 13, Poglavlje IV, članovi 18, 19, Poglavlje V, član 42)	I: Kosovo je sprovelo inicijative protiv rodno zasnovanog nasilja, uključujući forum teatar „WOMEN“, kampanju „16 dana“, distribuciju materijala za podizanje svesti, aktivnosti angažovanja zajednice i obuke uz podršku OEBS-a o prevenciji trgovine ljudima, između ostalog.
1.1.3.	Informativne sesije i mobilizacija lidera u zajednicama kao partnere i saradnike u akcijama protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama	2022-2026 (Kontinuirano)	6,000.00	6,000.00	6,000.00	Budžet Vlade Kosova Donatori	MP / Kancelarija koordinatora, Verske zajednice ARR, sva ministarstva i razvojni partneri, institucije za ljudska prava, NVO. Međunarodne institucije	Više lidera informisanih u zajednici o važnosti njihovog stava protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama Memorandum o razumevanju potpisan između lidera verskih i drugih zajednica i Kancelarije nacionalnog koordinatora za zaštitu od nasilja u porodici, o zajedničkom delovanju protiv svih oblika nasilja	Istanbulska konvencija (Poglavlje III, članovi 12 i 13)	I: MJ se sastao sa Odeljenjem za žene Islamske zajednice radi unapređenja saradnje i planira sesije podizanja svesti kako bi se ojačala uloga verskih zajednica u prevenciji nasilja u porodici-
1.1.4.	Mesečne aktivnosti podizanja svesti o nasilju u porodici i nasilju nad ženama sa posebnim fokusom na ugroženim grupama žena i devojaka.	2022-2024 (svaki mesec)	3100.00	3100.00	3100.00	Budžet Vlade Kosova Donatori	MP/ Kancelarija koordinatora ARR, sva ministarstva i razvojni partneri, institucije za ljudska prava, NVO, međunarodne institucije	Najmanje 12 aktivnosti podizanja svesti koje su sprovedene svake godine Više žena i devojaka iz ugroženih grupa informisane su o nasilju	Istanbulska konvencija (Poglavlje III, članovi 12 i 13)	0.5: MJ je održao četiri sastanka sa ranjivim grupama žena i devojčica u Dragašu, Prizrenu, Peći, Fushë Kosovu, Đakovici i Kamenici, kao i sa ženama ukrajinskim izbeglicama. Diskusije su bile fokusirane na nasilje u porodici i rane brakove. U decembru 2023. godine Vlada je

								u porodici i nasilju nad ženama		formirala međuinstitucionalnu grupu za sprečavanje ranih brakova u romskoj, aškalijskoj i egipćanskoj zajednici. Više drugih aktera sprovodilo je kampanje podizanja svesti, iako nije jasno da li su te aktivnosti bile na mesečnom nivou.
I. I. 5	Kontinuirane kampanje za podizanje svesti / aktivnosti Kosovske policije	2022-2024	5,274.00	5,274.00	5,274.00	Budžet Vlade Kosova Donatori	PK Odgovorne lokalne institucije, NVO	Najmanje tri aktivnosti podizanja svesti koje se sprovode svake godin	Istanbulska konvencija (Poglavlje III, članovi 12, 13)	I: U 2024. godini, 47 predavanja o nasilju u porodici obuhvatilo je 1.783 učenika. KP je organizovao kampanje podizanja svesti 8. marta i tokom kampanje „16 dana“, izradio video-poruke, distribuirao 2.400 letaka i 500 plakata, i širio poruke kroz medije i društvene mreže kako bi podstakao prijavljivanje i prevenciju.
I. I. 6.	Obrazovanje i promovisanje pozitivnih uzora za dečake i muškarce kao „agente promene u zajednici“, koji osporavaju rodne stereotipe, ne tolerišu nasilje u porodici i nasilje nad ženama.	2020-2024 (Kontinuirano)	11,200.00	11,200.00	11,200.00	Budžet Vlade Kosova Donatori	MP/ Kancelarija koordinatora ARR, sva ministarstva i razvojni partneri, institucije za ljudska prava, NVO, međunarodne institucije	Video poruke i posteri najmilijih za javnost koji služe kao pozitivni uzori i ohrabrenje da ne prihvataju i tolerišu nasilje u porodici i nasilje nad ženama Više muškaraca i dečaka saveznika žena i devojčica u borbi protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama Smanjenje opravdanih stavova i tolerancije prema nasilju u	Istanbulska konvencija (Poglavlje III, članovi 7, 12, 12/5 i 13, Poglavlje IV, članovi 18, 19, Poglavlje V, član 42)	I: U okviru napora za suzbijanje nasilja u porodici, proizvedene su i promovisane četiri video-poruke, fokusirane na nasilje na internetu, prijavljivanje, seksualno uznemiravanje i pokretanje mobilne aplikacije „Afër Teje (Blizu tebe)“.

								porodici i nasilju nad ženama „u ime časti“		
I.1.7.	Godišnja kampanja 16 dana aktivizma protiv rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici (25. novembar - 10. decembar)	2026-2024 (1 put godišnje)	19,716.00	19,716.00	19,716.00	Budžet Vlade Kosova Donatori	MP/ Kancelarija koordinatora ARR, sva ministarstva i razvojni partneri, institucije za ljudska prava, NVO,	I Kampanja podizanja svesti koordinirana između institucija, partnera i nevladinih organizacija, u trajanju od 16 dana, realizovana svake godine. Koordiniranje poruka i aktivnosti kako bi povećali uticaj.	Istanbulska konvencija (Poglavlje III, članovi 12 i 13)	I: Globalna kampanja „16 dana aktivizma protiv rodno zasnovanog nasilja“, koju je organizovao MJ, obuhvatila je više od 70 aktivnosti pod sloganom „Danas i svakog drugog dana“, ukazujući da se napori za suzbijanje rodno zasnovanog nasilja nastavljaju svakog dana. Uključila je digitalnu kampanju sa Vladom Ujedinjenog Kraljevstva radi podizanja svesti, posebno među svedocima rodno zasnovanog nasilja, unapređenja znanja i podsticanja prijavljivanja. Aktivnosti su održane u školama, institucijama, kulturnim centrima i nevladinim organizacijama, uz angažovanje žena, devojčica, mladih, učenika, Romkinja, žena vojnika i žena u umetnosti, kulturi i sportu, zajedno sa lokalnim i međunarodnim NVO.
I.1.8	Pilotiranje programa/kurseva predbračnog savetovanja, koji daju obavezne informacije o važećem zakonodavstvu za zaštitu porodice od nasilja, bračnih i imovinskih prava itd.,	2024	X	X	1,650.00	Budžet Vlade Kosova Donatori	Opštine/Kancelarije za matične knjige MP/ Kancelarija koordinatora ARR, sva ministarstva i razvojni partneri, institucije za ljudska prava, NVO,	Mladići i devojke koji odluče da zasnuju porodicu upoznati su sa zakonom o zaštiti porodice i različitim oblicima nasilja u porodici i nasilja nad ženama,	Istanbulska konvencija (Poglavlje III i IV)	0.5: Aktivnosti usmerene na sprečavanje ranih brakova sprovedene su u 16 opština. Podaci ukazuju na potrebu za proširenjem aktivnosti i većim učešćem kako bi se ciljevi ostvarili. Aktivnosti nisu bile eksplicitno usmerene na porodično savetovanje, a podaci nisu dostupni za merenje planiranog rezultata.

I.1.9	Procena efikasnosti pilotiranih programa/kurseva predbračnog savetovanja i stvaranje vodiča za njihovo raspoređivanje širom Kosova	2024-2025	X	X	3,650.00	Budžet Vlade Kosova Donatori	Opštine/Kancelarije za matične knjige MP/ Kancelarija koordinatora ARR, sva ministarstva i razvojni partneri, institucije za ljudska prava, NVO	Pripremljen izveštaj o proceni efikasnosti ovakvih programa/centara sa relevantnim nalazima i preporukama. Vodič sastavljen za proširenje ovih programa/kurseva širom zemlje, na osnovu ove procene	Istanbulska konvencija (Poglavlje III i IV)	0: Nije sprovedeno.
I.1.10	Dodavanje programa pozitivnog roditeljskog savetovanja domovima	2022-2024	5,850.00	5,850.00	5,850.00	Budžet Vlade Kosova Donatori	MZ / Savetovanište ili konsultanti za majke i decu, MFRT / CZR MP/ Kancelarija koordinatora ARR, sva ministarstva i razvojni partneri, institucije za ljudska prava, NVO, međunarodne institucije	Modul pozitivnog roditeljstva razvijen i spreman za primenu kod roditelja (majke i oceve) Profesionalci obučeni za primenu ovog modula	Istanbulska konvencija (Poglavlje III i IV) Porodični kod	0.5: Izveštaj o sprovođenju navodi da je ovo realizovano, ali se informacije oslanjaju na nalaze koje su dostavile različite institucije, a ne na nezavisnu, sveobuhvatnu evaluaciju, uključujući i procenu kvaliteta usluga.
I.1.11	Procena efikasnosti programa pozitivnog roditeljskog savetovanja u zdravstvenim centrima za žene i porodicu, ili u centrima za socijalni rad, i pripremanje vodiča za njihovo rasprostranjenje po Kosovu.	2022-2024	X	X	X	Budžet Vlade Kosova Donatori	Ministarstvo zdravlja/Savetovaništa ili konsultanti za majke i decu, MFRT / CSR, MP / Kancelarija nacionalnog koordinatora, ARR,	Pripremljen izveštaj o proceni efektivnosti ovakvih programa sa relevantnim nalazima i preporukama. Vodič sastavljen za primenu ovih programa širom zemlje, na osnovu ove procene.	Istanbulska konvencija (Poglavlje III i IV)	0.5: U Programu kućnih poseta, trudnicama, majkama i očevima pruža se savetovanje o pozitivnom roditeljstvu. Osoblje je obučeno u modulu „Dobro roditeljstvo“. U 2023. godini obučena su 234 stručnjaka (24 lekara, 137 medicinskih sestara, 15 vaspitača, 33 socijalna

							opštine, institucije za ljudska prava, NVO			radnika). Baka i deka koji su prisutni tokom poseta takođe dobijaju savete.
I.1.12	Kampanja za podizanje svesti roditelja o sprečavanju ranih brakova	2022-Q4 2024	2400.00	2,400.00	2400.00	Nema potrebe za izračunavanjem dodatnih troškova ⁷⁰	MONTI DKA CSR NVO	2 kampanje, realizovane godišnje	Kosovski program za rodnu ravnopravnost 2020 - 2024 (aktivnost II.1.14)	I: Organizovana su 24 okrugla stola sa opštinskim direktorima za obrazovanje, roditeljima, nastavnicima, direktorima škola, psiholozima i pedagogima radi predstavljanja Politike zaštite dece, uključujući prevenciju ranih brakova. Ukupno je prisustvovalo 600 učesnika (284 žene, 316 muškaraca).
Ukupni budžet za poseban cilj I.1.1:			82,540.00	62,540.00	67,840.00					
<i>Od kojih, kapitalne:</i>			0	0	0					
<i>Od kojih, tekućih:</i>			82,540.00	62,540.00	67,840.00					
I.2	Specifični cilj: Preduzimanje obrazovnih mera na svim nivoima kako bi se sprečilo nasilje									
I	Pokazatelj: Broj održanih informativnih sesija za osoblje ustanova preduniverzitetskog obrazovanja o identifikacionim oznakama, sprečavanju i referisanje slučajeva nasilja		0 (vodič je u pripremi, sesije će se održati kasnije)	60 sesije u 30 opština	16 sesije u 8 ostalih opština	Osoblje ustanova preduniverzitetskog obrazovanja obučeno je i osposobljeno da identifikuje nasilje, kao i informisano ne samo o tome kako da uputi takve identifikovane slučajeve, već i da efikasno interveniše u prevenciji u celini.				NA: Kao što je navedeno, podaci nisu dostupni za procenu napretka. Takođe, indikator nije dobro usklađen sa ciljevima.
Br.	Akcija	Poslednji rok	Budžet			Izvor finansiranja	Rukovodeća i podržavajuća institucija	Proizvod (Output)	Referencija na 2022 2023 2024 dokumentima	Sprovođenje 2022–2024
			2022	2023	2024					

1.2 .1	Sveobuhvatno istraživanje o aspektima sprečavanja nasilja u porodici kroz preduniverzitetsko i univerzitetsko obrazovanje	2022	20,000.00	X	X	Budžet Vlade Kosova MONTI	MONTI Instituti Partneri	Izveštaj sa preporukama	Osnovni nastavni planovi i programi preduniverzitetskog obrazovanja / predmetni programi Univerzitetski nastavni planovi i programi Istanbulska konvencija (Poglavlje III, članovi 12, 13, 14 i 15)	I: Pedagoški institut i MESTI sproveli su sveobuhvatnu studiju o prevenciji nasilja u porodici kroz preduniverzitetsko i univerzitetsko obrazovanje.
1.2 .2	Informativne sesije o nasilju sa službenicima opštinskih direkcija za obrazovanje, direktorima škola, školskim psihologinjama/psiholozima i akademskim jedinicama.	2022 – 2024	2,900.00	2,900.00	2,900.00	Budžet Vlade Kosova MONTI	MONTI, DKA, škole, Akademske jedinice Univerzitetski centar za ljudska prava, drugi partneri.	Više službenika opštinskih direkcija za obrazovanje, direktora škola, školskih psihologinja/psihologa informisanih o nasilju u porodici i nasilju nad ženama i njihovoj ulozi	Istanbulska konvencija (Poglavlje III, članovi 12, 13, 14 i 15)	I: Kroz 24 sesije u 20 opština, direktori škola, opštinski službenici za obrazovanje, psiholozi i pedagozi obučeni su o zaštiti dece, uključujući prevenciju nasilja u porodici, vršnjačkog nasilja i prepoznavanje zlostavljanja. Ukupno su učestvovala 52 službenika (24 žene, 28 muškaraca), 24 direktora škola i 43 psihologa.

1.2 .3	Adresiranje i praćenje sprovođenja preporuka proizašlih iz sveobuhvatnog istraživanja	202 3- 202 4	X	3,300. 00	3,300. 0 0	Budžet Vlade Ko- sova MPNTI	MPNTI	Nastavni planovi i programi i dodatni materijali koji utiču na sprečavanje nasilja u porodici i nasilja nad ženama.	Preduniverzitetne i univerzitetne obrazovne politike	0.5: Na osnovu preporuka istraživanja, izrađen je prvi nacrt priručnika za nastavnike o prevenciji nasilja u porodici i prepoznavanju upozoravajućih znakova, uz podršku Saveta Evrope.
1.2 .4	Priprema vodiča za osoblje preduniverzitetnih obrazovnih ustanova u vezi sa identifikacijom znakova predispozicija nasilja u porodici nad decom u školama, u cilju sprečavanja i upućivanja na odgovorne instance.	202 2- 202 3	2, 500.00	2, 500.0 0	X	Budžet Vlade Ko- sova MPNTI	MPNTI	Vodič pripremljen u skladu sa međunarodnim standardima i najboljim praksama	Istanbulska konvencija (Poglavlje III, članovi 12, 13, 14 i 15)	0.5: Priručnik za nastavnike i školsko osoblje o prepoznavanju znakova nasilja u porodici, zasnovan na nacionalnoj strategiji i relevantnim istraživanjima, privodi se kraju i biće objavljen u prvom kvartalu 2025. godine.
1.2 .5	Priprema i izrada programa obuke za kvalitetne koordinate i psihologe/školske psihologe o sprečavanju, identifikaciji, tretmanu i upućivanju incidenata seksualnog uznemiravanja u školi, kao i nasilja u porodici i nasilja nad ženama, u odgovornim instancama	202 2- 202 4	3,500.0 0	3,500. 00	3,500. 0 0	Budžet Vlade Ko- sova MPNTI	MPNTI Partneri	2 sesije za učesnike iz 10 opština godišnje / ukupno 30 opština tokom 3 godine Više kvalitetnih koordinatora informisani i psihologinje/psiholozi spremni za sprečavanje, identifikaciju i upućivanje incidenata seksualnog uznemiravanja u školi i drugi oblici nasilja na odgovorne instance	Istanbulska konvencija (Poglavlje III, članovi 12, 13, 14 i 15)	0.5: U 2023. godini održano je sedam regionalnih informativnih sesija sa koordinatorima za kvalitet u Prištini, Uroševcu, Gnjilanu, Prizrenu i Mitrovici, kao podrška mesečnoj kampanji protiv nasilja, sa fokusom na prevenciju i unapređeno prijavljivanje.

1.2 .6	Sveobuhvatno istraživanje vezano sa angažovanjem psihologa u školama i identifikacija potreba za svaku instituciju.	2022-2026	10,000.00	X	X	Budžet Vlade Kosova	MPNTI	Sve škole na nacionalnom nivou opremljene su psihologinjama/psiholozima zaposlenim svake godine i sa obukom	Zakonodavstvo o obrazovanju Istanbulska konvencija (Poglavlje III, član 14)	0: Svaka opština je dobila budžet od MEST-a za angažovanje po jednog psihologa po školi tokom naredne tri godine. Važno je napomenuti da je odgovornost na opštinama.
1.2 .7	Razvoj i širenje informatora o ulozi obrazovnog sektora u implementaciji Istanbulske konvencije	Oktober 2022	11,750.00	X	X	Budžet Vlade Kosova Donatori	MPNTI, OEBS Savet Evrope	Finalizirani i distribuirani informator na svim obrazovnim institucijama na Kosovu Novo izdanje sa detaljima o zahtevima člana 14 Istanbulske očekuje se da bude spremna do 2022. godine, uz podršku SE	Istanbulska konvencija (član 14) Ustav Republike Kosova	I: Pripremljena je brošura o IC, a oko 200 primeraka je distribuirano u četiri opštine i tokom sesija sa obrazovnim osobljem u 24 opštine, zajedno sa politikama i modulima za zaštitu dece.
1.2 .8	Informativne sesije sa savetima roditelja (majki i očeva) i učenika po pitanju ravnopravnosti devojčica i dečaka i posledicama nasilja u porodici	2026	X	X	X	Budžet Vlade Kosova	MPNTI, Preduniverzitetske obrazovne institucije	Redovno organizovane informativne sesije na godišnjem nivou Više roditelja (majka i očeva) kao i više učenika informisano o ravnopravnosti devojčica i dečaka i posledicama nasilja u porodici	Istanbulska konvencija (Poglavlje III, članovi 12, 13, 14)	I: U 2024. godini MESTI je održao 24 sesije sa savetima roditelja u 24 opštine, informišući 72 učesnika (29 žena i 43 muškarca).
1.2 .9	Edukacija vršnjaka, devojčica i dečaka (peer education) za	2022-	1,650.00	1,650.00	1,650.00	Budžet Vlade Kosova	MPNTI, Preduniverzitetske	Obrazovni programi za devojčice i dečake	Istanbulska	0.5: Tokom kampanje „16 dana aktivizma“, održane su informativne sesije sa učenicima u šest

	sprečavanje i identifikaciju seksualnog uznemiravanja u školama, kao i za održavanje kritičkog stava prema negativnom i seksističkom prikazivanju ugleda žena i devojčica u različitim oblastima života.	2026					obrazovne institucije	za sprečavanje i identifikaciju seksualnog uznemiravanja u školama kao i za borbu protiv negativnog i seksističkog prikaza žena i devojčica, koji se organizuju na godišnjoj osnovi	konvencija (Poglavlje III, članovi 12, 13, 14)	opština, koje su se bavile uznemiravanjem u školi, seksističkim prikazima žena i devojčica, kao i mehanizmima za prijavljivanje.
	Ukupni budžet za poseban cilj 1.2:		52,300.00	13,850.00	11,350.00					
	<i>Od kojih, kapitalne:</i>		0	0	0					
	<i>Od kojih, tekućih:</i>		52,300	13,850	11,350					
1.3	Podsticanje saradnje između vlade, medija i privatnog sektora u cilju promovisanja mera za sprečavanje i borbu protiv nasilja									
1	Pokazatelj: Broj medijskih institucija i privatnih preduzeća koji su podržani da usvoje smernice, samoregulatorne standarde i protokole za sprečavanje diskriminacije, nasilja, seksualnog uznemiravanja i u	0		Povećano za 20 %	Povećano za 50 %		Saradnja između vlade, medija i privatnih biznisa je ojačana i praćena je pozitivnim rezultatima u akcijama protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Priprema samoregulatornih sredstava (protokola, smernica, standarda) za sprečavanje diskriminacije, nasilja, seksualnog uznemiravanja i uznemiravanja na radnom mestu, u medijskim institucijama i privatnim preduzećima, vrši se uz podsticaj i podršku države.			NA: Podaci nisu dostupni. Zvanični monitoring NSPGBV navodi kao rizik „nedostatak istinske saradnje između Vlade, medija, civilnog društva i privatnih preduzeća“ i poziva na „istinsku saradnju“ ubuduće. Važno je napomenuti da je polazna osnova možda trebalo da bude formulisana kao „u okviru ove Strategije“, budući da su prethodni naponi postojali.
2	Pokazatelj: Procenat žrtava fizičkog ili seksualnog uznemiravanja, prema polu, starosti, statusu invaliditeta i mestu dešavanja, u prethodnih 12 meseci (SGD Indikator 11.7.2)	Utvrđuje se tokom 2022		Smanjuje se za 10%	Smanjuje se za 10%		Kao rezultat poboljšanja institucionalnog učinka i kapaciteta profesionalaca, kao i zbog povećanja poverenja u institucije za sprovođenje zakona, povećaće se broj prijavi slučajeva fizičkog ili seksualnog uznemiravanja u različitim okruženjima, uključujući i u svetu rada, stoga će procenat žrtava fizičkog ili seksualnog uznemiravanja pasti.			NA: Kao što je navedeno, podaci nisu dostupni za procenu napretka.

Br.	Akcija	Poslednji rok	Budžet			Izvor finansiranja	Rukovodeća i podržavajuća institucija	Proizvod (Output)	Referencija na dokumentima	Sprovođenje 2022–2024
			2022	2023	2024					
1.3.1	Ohrabrenje medije da postave smernice i samoregulatorne standarde kako bi povećali poštovanje dostojanstva žene, kako bi pomogli u izgradnji pozitivnih rodni uloga i sprečavanju nasilja nad ženama	2022-2023	2,655.00	2,655.00	×	Budžet Vlade Kosova	Mediji, Autoritet za audiovizuelne medije, MP/Kancelarija nacionalnog koordinatora, ARR, NVO	Mediji se ohrabruju i podržavaju da postavljaju i primenjuju samoregulatorne smernice i standarde koji izbegavaju diskriminaciju i nasilje nad ženama	Istanbulska konvencija (Poglavlje III, član 17)	I: Nezavisna komisija za medije (IMC) podsticala je medije da ispunе svoje zakonske obaveze kroz javne sastanke, konferencije, otvorena pisma i pisane zahteve.
1.3.2	Obrazovanje medijske profesionalce da se odgovornije i profesionalnije bave pitanjima nasilja u porodici i nasilja nad ženama	2022-2024	1,650.00	1,650.00	1,650.00	Budžet Vlade Kosova	Mediji, Autoritet za audiovizuelne medije, Fakultet novinarstva, Savez novinara, MP/ZK ARR, NVO	Više profesionalaca vizuelnih i štampanih medija, koji se odgovorno odnose i posvećuju potrebnu pažnju nasilju u porodici i nasilju nad ženama	Istanbulska konvencija (Poglavlje III, članovi 15, 17)	0.5: Iako su određene aktivnosti organizovane, indikator zahteva jasno definisan numerički cilj kako bi se moglo proceniti ostvarenje.
1.3.3	Povećanje broja žena profesionalaca u medijama (novinarke, rukovoditeljice, analitičarke itd.), kao i njihovo osposobljavanje za pristup, pripremu i upravljanje medijskim informacijama putem tehnologije.	2022-2026	1,650.00	1,650.00	1,650.00	Budžet Vlade Kosova	Mediji, Autoritet za audiovizuelne medije, Fakultet novinarstva, Savez novinara, MP/Kancelarija nacionalnog koordinatora ARR, NVO	Više žena profesionalaca u oblasti medija. Žene u medijima obučene su da koriste tehnologiju u upravljanju medijskim informacijama	Istanbulska konvencija (Poglavlje III, članovi 15, 17)	0.5: Neke obuke su održali drugi akteri, ali se napredak ne može proceniti bez jasnih ciljeva. Takođe, ovu odredbu ne može da sprovodi regulator, već isključivo sami mediji. Prema članu 3 Zakona o IMC, Komisija reguliše i nadzire aktivnosti emitera, ali nema ovlašćenja nad internom organizacijom medijskih kuća.
1.3.4	Promovisanje upotrebe neseksističkog jezika i izbegavanje reklama ili	2022-	3,000.00	3,000.00	3,000.00	Budžet Vlade Kosova	Mediji, Autoritet za audiovizuelne medije, Fakultet	Televizijske emisije, spotovi, reklame i	Istanbulska	0.5: IMC je kaznio Klan Kosova sa 30.000 € zbog uvredljivog jezika u emisiji Big Brother VIP

	audio-vizuelnih materijala napisanih sa seksističkim sadržajem i povoljne stavove prema nasilju i diskriminaciji, u javnim i privatnim medijima	2026					novinarstva, Savez novinara, MP/Kancelarija nacionalnog koordinatora ARR, NVO	članci u javnim i privatnim medijima koriste neseksistički, nediskriminatorni i tolerantni jezik protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici	konvencija (Poglavlje III, članovi 15, 17)	Kosova 3. Međutim, više medija i dalje koristi seksistički, diskriminatoran i netolerantan jezik.
I.3.5	Priprema i primena jasnih politika i funkcionalnih mehanizama za žalbe koji zabranjuju diskriminatorni materijal, seksistički sadržaj ili materijali koji favorizuju nasilje u porodici i i štetni efekti nekih tradicionalnih praksi ili običaja u audiovizuelnim i štampanim medijima	2022-2026	3,250.00	3,250.00	3,250.00	Budžet Vlade Kosova	Autoritet za audiovizuelne medije, Savez novinara, MP/Kancelarija nacionalnog koordinatora ARR, NVO	Mehanizmi za podnošenje žalbi i restriktivne politike, jasne i primenljive u javnim i privatnim medijima	Istanbulska konvencija (Poglavlje III, članovi 15, 17)	0.5: IMC se ovim pitanjem bavi kroz svoj Kodeks etike za audiovizuelne medijske usluge i prati medijski sadržaj radi usklađenosti, uključujući seksistički ili diskriminatoran materijal. U 2022. godini nije bilo primljenih žalbi u vezi sa nasilnim, diskriminatornim ili seksističkim sadržajem, iako svako lice ili organizacija može podneti žalbu kroz standardnu zakonsku proceduru IMC-a.
I.3.6	Saradnja sa medijima i kompanijama za informacionu tehnologiju radi izbegavanja nasilja, seksualnog uznemirenja ili uznemirenja žena i	2022-2026	420.00	420.00	420.00	Budžet Vlade Kosova	Mediji, ICT kompanije, Savez novinara, MP/Kancelarija nacionalnog koordinatora ARR, NVO	Devojke i žene su sigurnije i zaštićene od oblika nasilja koje mogu pretrpeti dok koriste internet i društvene medije	Istanbulska konvencija (Poglavlje III, članovi 15, 17, Poglavlje IV i V)	0.5: Održane su dve sesije o bezbednosti na internetu i nasilju nad devojčicama koje je omogućeno tehnologijom, sa 48 učenika srednjih škola u Uroševcu i Obiliću (decembar 2024).
I.3.7	Razvoj i održavanje različitih veb stranica, kako bi deci i roditeljima pružili informacije o sigurnoj upotrebi interneta,	2022-2026	1,800.00	1,800.00	1,800.00	Budžet Vlade Kosova	Mediji, ICT kompanije, Preduniverzitetske obrazovne institucije, MP/Kancelarija nacionalnog	Deca i roditelji sposobniji za bezbednu upotrebu Interneta	Istanbulska konvencija (Poglavlje III,	0: Nije sprovedeno. IMC nema zakonsku nadležnost da reguliše internet, već samo audio-vizuelne medije.

	društvenih medija i elektronskih komunikacija						koordinatora ARR, NVO	<p>Određene stranice potrebne za upotrebu od strane dece i roditelja, opremljene sigurnosnim kodovima i kontrolnim filterima</p> <p>Priručnik za izbegavanje nasilja i sigurnu upotrebu Interneta i društvenih medija, pripremljen i dostupan roditeljima i deci</p>	članovi 15, 17, Poglavlje IV i V)	
1.3.8	Podsticanje medija da pravilno izveštavaju i analiziraju nasilje u porodici i nasilje nad ženama reagujući profesionalno i poštujući principe etike i zaštite ličnih podataka	2023	X	1,650.00	1,650.00	Budžet Vlade Kosova	Mediji, Autoritet za audiovizuelne medije, Savez novinara, MP/Kancelarija nacionalnog koordinatora ARR, NVO	Priručnik o prijavljivanju i analizi nasilja u porodici i nasilja nad ženama putem audiovizuelnih i štampanih medija, pripremljen i stavljen na raspolaganje profesionalcima za implementaciju Mediji koji su aktivno i pozitivno uključeni u izveštavanje i podizanje svesti o nasilju u porodici i nasilju nad ženama	Istanbulska konvencija (Poglavlje III, članovi 15, 17)	0: U 2024. godini IMC je usvojio Pravilnik o postupku po pritužbama, čime je obezbeđeno brže postupanje u okviru zakonskog roka od 45 dana, pri čemu se pritužbe odbacuju, usvajaju ili odbijaju. Međutim, priručnik još uvek ne postoji.
1.3.9	Istraživanje mogućih slučajeva napada na novinare, nasilja u porodici i zločina iz mržnje, govora	2022-2026	5,550.00	5,550.00	5,550.00	Budžet Vlade Kosova	SSK TSK AP Kosovska policija NVO Medijske institucije	Slučajevi napada na novinare, nasilja u porodici i zločina iz mržnje, govora mržnje i diskriminacije, kao i slučajevi	Istanbulska konvencija (Poglavlje III,	0.5: Nasilje u porodici (odrasli, 2024): 4.083 slučaja, 3.146 rešeno, 937 u toku. Ishodi: optužnice, odbačaji, obavezne mere, 1.915 osuđujućih presuda. Nasilje u porodici (maloletnici,

	mržnje i diskriminacije, kao i slučajeve koji krše prava osoba LGBTI, sa prioriteto							kršenja prava osoba LGBTI, hitno su istraženi i pregledani. Broj izrčenih odluka od strane sudova	član 15, 17)	2024): 169 slučajeva, 125 rešeno, 44 u toku. Ishodi: nepokretanje postupka, odbačaji, disciplinske/diverzione mere, 25 vaspitnih mera koje je izrekao sud. Krivična dela protiv novinara (odrasli): 26 slučajeva, 17 rešeno; uglavnom optužnice, 4 osuđujuće presude. Ostali krivični predmeti (odrasli, PPN): 4 slučaja, 1 rešen. Ostali krivični predmeti (odrasli, PPP): 6 slučajeva, u toku. Zločini iz mržnje (član 147): 39 slučajeva, 5 rešeno, 34 u toku; 4 optužnice, 2 odbačaja, 1 osuđujuća presuda.
I.3.10	Angažovanje privatnog sektora u sprečavanju nasilja osiguravajući zdravlje i dobrobit svih žena i muškaraca zaposlenih u ovom sektoru, kao i stvaranjem uslova za rad koji sprečavaju seksualno uznemiravanje, progon i nasilje.	2022-2026	2,600.00	2,600.00	2,600.00	Budžet Vlade Kosova Donatori	Ministarstvo ekonomije i finansija Privatni sektor MP/Kancelarija nacionalnog koordinatora ARR NVO	Privatne kompanije ohrabruju se i podržavaju da stvaraju protokole ili smernice za sprečavanje nasilja, seksualnog uznemiravanja i progona na radnom mestu	Istanbulska konvencija (Poglavlje III, član 17) Konvencija C190 ILO „Eliminisanje nasilja i uznemiravanja u svetu rada”	0: Nije sprovedeno.
I.3.11	Ohrabrivanje i podržavanje privatnog sektora za izbegavanje upotrebe seksističkih, nasilnih i štetnih	2022-2026	2,400.00	2,400.00	2,400.00	Budžet Vlade Kosova Donatori	Ministarstvo ekonomije i finansija Privatni	Privatni biznis koji je angažovan na razvoju etičkih standarda u dizajniranju i marketingu roba i usluga	Istanbulska konvencija	0: Nije sprovedeno.

	sadržaja u dizajniranju roba i usluga, kao i u njihovom marketingu						sektor MP/Kancelarija nacionalnog koordinatora ARR NVO		(Poglavlje III, član 17)	
1.3.12	Uspostavljanje ohrabrujućih podsticaja, kao i praćenje i evaluacija inicijativa71 privatnog sektora za sprečavanje i borbu protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama	2022-2026	3,650.00	3,650.00	3,650.00	Budžet Vlade Kosova Donatori	Ministarstvo ekonomije i finansija Privatni sektor MP/Kancelarija nacionalnog koordinatora ARR NVO	Privatni sektor se podstiče da preduzme mere protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama Postoji mehanizam praćenja i evaluacije ovih inicijativa, na osnovu kojeg se određuje stepen stimulisanja privatnih preduzeća u tom pogledu.	Istanbulska konvencija (Poglavlje III, član 17)	0: Nije sprovedeno.
	Ukupni budžet za poseban cilj 1.3:		28,625.00	30,275.00	27,620.00					
	<i>Od kojih, kapitalne:</i>		0	0	0					
	<i>Od kojih, tekućih:</i>		28,625.00	30,275.00	27,620.00					
1.4	Specifični cilj: Uspostavljanje i implementacija programa za psiho-socijalni tretman počinitelaca krivičnih dela nasilja									
I	Broj počinitelaca nasilja u porodici i nasilja nad ženama tretiranih u psihosocijalnim programima		Biće utvrđeno	Povećano za 30 %	Povećano za 60 %		Počinioci nasilja u porodici se tretiraju u psiho-socijalnom aspektu u skladu sa međunarodnim zahtevima i standardima			NA: Pilot program je započet, ali njegovi rezultati još nisu procenjeni. Potrebno je utvrditi početno stanje (baseline) kako bi se mogao meriti napredak.
Br.	Akcija	Poslednji rok	Budžet			Izvor finansiranja	Rukovodeća i podržavajuća institucija	Proizvod (Output)	Referencija na dokumentima	Sprovođenje 2022–2024
			2022	2023	2024					
1.4.1	Razvijanje analize da bi se razumeli uzroke nasilja u porodici sa	2022	10,000.00	×	×	Budžet Vlade Kosova Donator	MP MZ	Kaznene mere za promenu nasilničkog ponašanja za počinioce,	Istanbulska konvencija	0.5: Analiza je sprovedena, ali nema konkretnih podataka.

	fokusom na počiniocakona o zaštiti od nasilja u porodici							koji su zavisni od alkohola i opojnih sredstava, predviđene i definisane izmenama i dopunama zakona o zaštiti od nasilja u porodici	(Poglavlje II, član 11, Poglavlje III, član 16)	
1.4.2	Procena za razumevanje mera koje se izriču počiniocima zavisnicima od alkohola i opojnih sredstava	2022	0	×	×	Budžet Vlade Kosova Donatori	MFRT, MP	Procena stanja i preporuka o kaznenim merama za promenu nasilničkog ponašanja za nasilnike zavisnike od alkohola i opojnih sredstava	Istanbulska konvencija (poglavlje II, član 11, poglavlje III, član 16)	0.5: NSPGBV je izvestio da je ovo u toku, ali nisu dostavljeni dodatni podaci.
1.4.3	Identifikacija potreba za tretmanom počinioca nasilja u porodici i nasilja nad ženama i ocenjivanje programa za ovu svrhu	2022	1,650.00	×	×	Budžet Vlade Kosova Donatori	MFRT, MP MZ, Institut forenzike	Pripremljen izveštaj o proceni sa identifikovanim potrebama i predlozima za vrste programa koje bi trebalo uspostaviti	Istanbulska konvencija (Poglavlje III, član 16)	I: MJ je, uz podršku Saveta Evrope (CoE), završio procenu potreba u vezi sa obukom počinioca nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja, kao i procenu kapaciteta Kazneno-popravne i Probacione službe.
1.4.4	Izrada paketa modula za programe psihosocijalnog tretmana nasilnika	2022-2023	3,000.00	3,000.00	×	Budžet Vlade Kosova Donatori	MFRT, MP MZ	Izvorni paket sa pripremljenim modulima programa psiho-socijalnog tretmana	Istanbulska konvencija (Poglavlje III, član 16)	0.5: Dve smernice za tretman počinioca nasilja i obuku zdravstvenih radnika primenjuju se u institucijama u kojima se počinioci tretiraju po sudskoj odluci.
1.4.5	Obuka osoblja programa psihosocijalnog tretmana počinioca nasilja u porodici i nasilja nad ženama i	2022-2023	600.00	600.00	×	Budžet Vlade Kosova Donatori	MP MZ Nezavisne institucije NVO	Osoblje programa psihosocijalnog tretmana za počinioca nasilja, obučeno i kvalifikovano.	Istanbulska konvencija	I: U 2024. godini Institut za forenzičku psihijatriju Kosova tretirao je 266 počinioca nasilja u porodici (242 muškarca, 24 žene), pri čemu su neki bili pod

	počinilaca seksualnih zločina								(Po- glavlje III, član 16)	obaveznim psihijatrijskim staranjem. Takođe je obradio 178 stacionarnih/ambulantnih slučajeva, 61 slučaj zadržavanja i pružio psihološko veštačenje za 21 žrtvu.
1.4 .6	Stavljanje u funkciji programa psihosocijalnog tretmana za počiniocce nasilja u porodici i nasilja nad ženama, kao i programa za počiniocce seksualnih delikata	202 4	10,000. 00	10,00 0.00	10,00 0.00	Budžet Vlade Ko- sova Dona- tori	MZ MP MFRT	Funkcionalni programi tretmana za počiniocce nasilja u porodici i nasilja nad ženama, sa obučanim stručnjacima za tu svrhu	Istan- bulska kon- vencija (Po- glavlje III, član 16)	0.5: Dve smernice za tretman počinilaca nasilja u porodici i obuku zdravstvenih radnika sprovode se u institucijama na osnovu sudskih odluka, ali još uvek nisu u potpunosti funkcionalne svuda.
1.4 .7	Tretiranje i resocijalizacija počinioca nasilja tokom izdržavanja kazne	U toku	0	0	0	Budžet Vlade Ko- sova Dona- tori	MZ MP Partneri	Počinioci nasilja u porodici i nasilja nad ženama edukuju se za nenasilno ponašanje i tretiraju se tokom izdržavanja kazne	Istan- bulska kon- vencija (Po- glavlje III, član 16)	NA: Nema dostupnih konkretnih podataka o sprovođenju.
1.4 .8	Merenje frekvencije recidivnih slučajeva razmenom podataka o tome da li su počinioci recidivista bili tretirani tokom izdržavanja kazne, ili naknadno u psihosocijalnim programima koji su za njih osmišljeni	U toku	0	0	0	Budžet Vlade Ko- sova Dona- tori	MP	Učestalost recidivističkih slučajeva nasilja u porodici i nasilja nad ženama pada, kao rezultat psihosocijalnog tretmana počinilaca tokom i nakon izricanja kazne	Istan- bulska kon- vencija (Po- glavlje III, član 16)	NA: Podaci nisu dostupni.
1.4 .9	Jačanje kapaciteta Probacione službe Kosova za praćenje rehabilitacije počinilaca nasilja	202 2	10,000. 00	3,000. 00	3,000. 00	Budžet Vlade Ko- sova Dona- tori	MP	Probaciona služba Kosova angažovana i sa obučenom osobljem za praćenje	Istan- bulska kon- vencija	I: Sve slučajeve koji su trenutno u programu rehabilitacije nadzire KPS.

								rehabilitacije počini- laca nasilja	(Po- glavlje II, član II, Poglavlje III, član I6)	
I.4. 10	Stvaranje baze po- dataka o počiniocima koji su bili na psihoso- cijalnim uslugama / tretmanu tokom i na- kon izdržavanja kazne, kao i o počini- iocima seksualnih zločina i njihovo stalno ažuriranje.	202 2- 202 4	11,000. 00	1650. 00	1650. 00	Budžet Vlade Ko- sova Dona- tori	MFRT, MP Part- neri, MZ,UP	Prikupljeni podaci, raspodeljeni i redovno ažurirani	Istan- bulska kon- vencija (Po- glavlje II, član II, Poglavlje III, član I6)	0.5: U 2024. godini preduzeti su koraci za jačanje prikupljanja i up- ravljanja podacima o počiniocima nasilja u porodici. Osooblje Pro- bacione i Kazнено-popravne službe dobilo je pristup bazi po- dataka i zaduženo je za ažuriranje evidencije predmeta. Modul baze podataka preveden je na srpski za tri sektora, a nacrt pravilnika o njenom funkcionisanju, usklađen sa novim LGBV, trebalo je da bude finalizovan u 2025. godini. Međutim, podaci se i dalje ne prikupljaju redovno.
I.4. 11	Priprema godišnjeg izveštaja o rehabili- taciji počinitelaca nasilja	202 2- 202 6	0	0	0	Budžet Vlade Ko- sova	MFRT, MP Part- neri	Redovno objavljeni godišnji izveštaji	Istan- bulska kon- vencija (Po- glavlje II, član II, Poglavlje III, član I6)	I: MJ je, uz podršku Saveta Evrope (CoE), završio monitor- ing i evaluaciju pilot Nacionalnog programa za tretman počinitelaca nasilja nad ženama u zatvoru Du- brava (februar–jul 2024), uz učešće 20 počinitelaca. Program je praćen prema prilagođenom planu i kroz Sistem praćenja ishoda Evropske mreže za rad sa počiniocima nasilja u porodici (VWP EN), što je rezultiralo sa dva izveštaja o sprovođenju.
I.4. 12	Povećanje broja kreveta, priprema posebnog protokola i	202 2-	15,000. 00	15,00 0.00	15,00 0.00	Budžet Vlade Ko- sova	Institut za fo- renzičku psihi- jatriju	Odobreni su posebni protokoli i programi za tretman počinitelaca		0.5: Institut za forenzičku psihi- jatriju Kosova i dalje se suočava

	obuka stručnjaka/profesionalaca u Institutu za sudsku psihijatriju za počinioce koji su psihički bolesni i zavisni od alkohola i droga ⁷²	2026						zavisnih od supstanci ili sa problemima mentalnog zdravlja.. Stručnjaci obučeni za tretman osoba zavisnih od supstanci ili sa problemima mentalnog zdravlja, istovremeno i počinilaca nasilja, u skladu sa njihovom starosnom grupom Smanjenje slučajeva upućivanja okrivljenih u pritvor zbog nedostatka kreveta		sa izazovima u proširenju kapaciteta i povećanju broja kreveta. Odobreni su posebni protokoli i programi za tretman počinilaca sa problemima zavisnosti ili mentalnog zdravlja, kao i dve smernice za tretman počinilaca nasilja u porodici kroz tri nivoa zdravstvene zaštite.
	Ukupni budžet za poseban cilj I.4:		61,250.00	33,250.00	29,650.00					
	<i>Od kojih, kapitalne:</i>		22,000.00	15,000.00	15,000.00					
	<i>Od kojih, tekućih:</i>		39,250.00	25,250.00	14,650.00					
	Total budget for the Strategic Objective I		224,715	146,915	136,460					
	<i>Of which capital:</i>		22,000	15,000	15,000					
	<i>Of which current:</i>		202,715	131,915	121,460					
Br .	Strateški i specifični ciljevi, pokazatelji i akcije		Osnovna vrednost	Privremeni cilj [2024]	Cilj poslednje godine [2026]		Rezultat			Sprovođenje 2022–2024
II.	Strateški cilj: Unapređenje i usklađivanje javnih politika sa međunarodnim standardima.		Ukupno je sprovedeno 14 aktivnosti u okviru Strateškog cilja I, pri čemu je pet (36%) u potpunosti završeno, sedam (50%) delimično sprovedeno, dok za dve (14%) nema dostupnih podataka. Ostvaren je značajan napredak u unapređenju zakonodavnih reformi, pri čemu je Skupština Kosova usvojila nove zakone, a MJ je, u okviru Zakonodavnog programa za 2025. godinu, pokrenuo izmene i dopune KZK, uključujući odredbe o sajber kriminalu. KWN je doprineo analizama koje su poslužile kao osnova za ove reforme, dok je MJ takođe izradio nacрте izmena i dopuna ZKP i Zakona o rodno zasnovanom nasilju (LGBV). Administrativna unapređenja su							

		nastavljena, iako Instrukcija o sudskim taksama kojom se žrtve nasilja u porodici oslobađaju plaćanja još uvek nije stupila na snagu. Radna grupa formirana na osnovu Zakona br. 08/L-185 unapredila je usklađivanje standardnih operativnih procedura (SOP) i izradu administrativnih instrukcija, finalizujući tri od pet akata, uključujući Uredbu o Kancelariji nacionalnog koordinatora, Međuministarskoj koordinacionoj grupi i Nacionalnoj hitnoj liniji. Uredba o lokalnim koordinacionim mehanizmima još uvek čeka odobrenje, dok se usklađivanje SOP očekuje do sredine 2025. godine.				
1	Pokazatelj: Broj krivičnih prijava sa punoletnim i maloletnim počiniocima, nerešenih za svaku godinu	13 prekršaja sa punoletnim počiniocima i 43 prekršaja sa maloletnim počiniocima, za godinu 2020	Smanjeni su za 50 %	Smanjeni su za 90 %	Prijavljeni slučajevi svih oblika nasilja u porodici i nasilja nad ženama istražuju se i kažnjavaju u skladu sa ažuriranom zakonodavstvom i usklađenom sa međunarodnim standardima. Institucije koordiniraju postupanje i pravilno sprovode usaglašene javne politike, usled čega se smanjuje broj krivičnih prijava sa punoletnim i maloletnim izvršiocima, nerešenih za svaku godinu.	NA: Nema dostupnih podataka.
2	Pokazatelj: Procenat žena silovanih od strane intimnog partnera	4% u 2021/23 godini	Smanjeno za 10%	Smanjeno za 20%	Kao posledica poboljšanja institucionalnog učinka i kapaciteta profesionalaca, kao i zbog povećanja poverenja u institucije za sprovođenje zakona, povećaće se broj prijava na slučajeve žena koje su silovane od strane njihovog intimnog partnera, što će rezultirati smanjenjem procenata žena silovanih od strane intimnog partnera.	NA: Kao što je navedeno, podaci nisu bili dostupni, te procena nije moguća.
3	Pokazatelj: Procenat žena i devojčica starijih od 15 godina koje su bile izložene fizičkom, seksualnom ili psihičkom nasilju od strane sadašnjeg ili bivšeg intimnog partnera u prethodnih 12 meseci, podeljeno prema obliku nasilja i starosti (SGD indikator 5.2.1)	Utvrđuje se tokom 2022	Smanjeno za 10%	Smanjeno za 20%	Kao posledica poboljšanja institucionalnog učinka i kapaciteta profesionalaca, kao i zbog povećanja poverenja u institucije za sprovođenje zakona, povećaće se broj prijava na slučajeve žena koje su silovane od strane njihovog intimnog partnera, omogućavajući merenje oblika nasilja koje su one pretrpele i starost u kome je ovo nasilje počelo da se primenjuje i smanjujući ukupan procenat	NA
II. I	Specifični cilj: Poboljšanje pravnog okvira za rešavanje svih slučajeva nasilja u porodici i nasilja nad ženama.					
I	Pokazatelj: Nivo odraza rodno značenja nasilja nad ženama i svih oblika ovog na-	Sadašnjem zakonskom okviru nedostaje rodno značenje nasilja	50% usklađenost	100% usklađenost sa Istanbulske	Usvajanje pravnih akata i politika za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama, prioritet Vlade Kosova. Rodno značenje nasilja nad ženama, posebno izvan sfere nasilja u porodici, jasno je reflektovano u skladu	0.5: Pravni okvir delimično, ali ne i u potpunosti, obuhvata IC značenje rodno zasnovanog nasilja (videti Pravnu analizu).

	silja prema Istanbulskoj konvenciji, u pravnom okviru Republike Kosov		nad ženama, posebno izvan sfere nasilja u porodici ⁷³	t sa Istanbulskom konvencijom	m konvencijom.	sa Istanbulskom konvencijom, u svim usvojenim pravnim aktima i politikama.				
Br.	Akcija	Poslednji rok	Budžet			Izvor finansiranja	Rukovodeća i podržavajuća institucija	Proizvod (Output)	Referencija na dokumentima	Sprovođenje 2022–2024
			2022	2023	2024					
II. 1. 1	Izmena/dopuna Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i usklađivanje sa Istanbulskom konvencijom i razvijanje ex post ocenjivanja Zakona o zaštiti od nasilja u porodici	2022	6000.00	X	X	Budžet Vlade Kosova	Skupština /MP/KP KP ARR	Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, izmenjen, usklađen sa Istanbulskom konvencijom, usvojen i ocenjen	Istanbulska konvencija (Poglavlje V)	I: Zakon je usvojila Skupština Kosova.
II. 1. 2	Potpuna analiza građanskog i krivičnog pravnog okvira o nasilju nad ženama, porodičnom nasilju ⁷⁴ , kao i identifikovanje mera koje treba preduzeti radi usklađivanja ovog pravnog okvira sa međunarodnim instrumentima, uključujući CEDAE i Istanbulsku konvenciju	2022	10,000.00	X	X	Budžet Vlade Kosova Donatori	MP ARR Specijalizovane NVO	Završen izveštaj o analizi sa nalazima i preporukama, kao i sugestijama za intervencije u građanskom i krivičnom pravnom okviru	Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena Istanbulska konvencija itd.	I: U 2024. godini MJ je započeo izmene i dopune Krivičnog zakonika, uključujući odredbe o sajber kriminalu. Nacrt je deo Zakonodavnog programa za 2025. godinu. KWN je takođe dostavio analizu koja je poslužila kao osnova za ove zakonske izmene.

II. 1. 3	Priprema i podnošenje nacrtakata za izmenu/dopunu pravnog okvira, u skladu sa nalazima iz gornje analize	2023	X	1,750.00	X	Budžet Vlade Kosova	MP	Nacrt-akatovi pripremljeni u skladu sa nalazima iz analize, konsultovani i poslati Skupštini na razmatranje i usvajanje	Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena Istanbulska konvencija itd.	I: U okviru ažuriranja pravnog okvira, MJ je izradio nacрте izmena i dopuna Krivičnog zakonika, ZKP i Zakona o rodno zasnovanom nasilju (LGBV).
II. 1. 4	Izmena/dopuna krivičnog zakonodavstva u celini radi priznavanja nasilja u porodici i nasilja nad ženama u skladu sa zahtevima Istanbulske konvencije, kao i na osnovu nalaza analize sprovedene radi usaglašavanja krivičnog pravnog okvira	2022-2024	0	0	0	Budžet Vlade Kosova	MP	Krivični zakonik izmenjen, usaglašen sa Istanbulskom konvencijom i usvojen	Istanbulska konvencija (Poglavlje V)	0.5: Administrativno uputstvo o sudskim taksama još uvek nije stupilo na snagu, ali predviđa oslobađanje žrtava nasilja u porodici od svih plaćanja.
II. 1. 5	Izmena -dopuna zakonodavstva u cilju oslobađanja od sudskih taksi za veštačenje potrebnu u slučajevima nasilja u porodici (psiholog, tumač za jezik znakovna, sudske takse itd.)	2022 - 2024	0	0	0	Budžet Vlade Kosova	SSK	Žrtve nasilja oslobođene sudskih taksi, izraženih i u izmenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici	Istanbulska konvencija	0.5: U 2024. godini, na osnovu Zakona br. 08/L-185, MJ je formirao radnu grupu za izradu administrativnih instrukcija i usklađivanje SOP-ova o integrisanim uslugama. Od pet akata, tri su finalizovana, dok će dva biti završena u 2025. godini. Usvojeno: Uredba o Kancelariji nacionalnog koordinatora i Međuministarskoj koordinaciji

										grupi. Finalizovano (čeka odobrenje): Uredba o lokalnim koordinacionim mehanizmima. Finalizovano: Administrativno uputstvo o Nacionalnoj hitnoj liniji za žrtve nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja. Očekuje se da usklađivanje SOP-ova bude završeno do sredine 2025. Godine.
II. 1. 6	Pregledanje i obogaćenje Standardnih operativnih procedura za integrisane usluge	2023	0	3,000.00	0	Vlada, Opštine i donatori	MP Opštine i Donatori, ARR	Kreiranje pristupa za pružanje novih, efikasnih, pristupačnih i integrisanih usluga između međusobno povezanih u sistemu	Istanbulska konvencija	I: Sprovedeno.
II. 1. 7	Izrada Nacionalnog protokola za tretiranje slučajeva seksualnog nasilja	2022	5000.00	X	X	Budžet Vlade Kosova	Sud, Policija, Tužilaštvo	Smernice/protokoli za pravilno funkcionisanje Koordinacionih mehanizama na lokalnom nivou, pripremljeni i odobreni u skladu sa međunarodnim standardima	Istanbulska konvencija	0.5: U 2024. godini istraženo je 2.959 slučajeva nasilja u porodici. U obzir su uzimani otežavajući faktori, uključujući: raniju krivičnu evidenciju, posedovanje oružja (legalnog/ilegalnog), ponavljanje dela, upotrebu predmeta koji mogu da nanesu povrede, zloupotrebu supstanci ili alkohola i izvršenje krivičnog dela u prisustvu dece. Međutim, nisu svi slučajevi odgovorno tretirani, što ovaj izveštaj ilustruje.
II. 1. 8	Efikasna istraga i brza reakcija policije na pozive u pomoć, pravilno upravljanje opasnim situacijama i istraga svih navoda o nasilju nad ženama i nasilju u porodici, uz	U toku	0	0	0	Budžet Vlade Kosova	Policija	Slučajevi nasilja u porodici i nasilja nad ženama tretiraju se odgovorno i prioritarno, ne zanemarujući nikakve otežavajuće okolnosti	Istanbulska konvencija (Poglavlje V, član 46 i	0.5: U 31 od 41 policijske stanice postoje funkcionalne „victim-friendly“ sobe. U 2024. godini renovirane su četiri sobe, dok su stanice koje ih nemaju odredile posebne kancelarije za žrtve nasilja u porodici.

	evidentiranje otežavajućih okolnosti								Poglavlje VI)	
II. I. 9	Podela fizičkog prostora za intervjuisanje žrtve i počinioca nasilja.	2022-2024	45,000.00	45,000.00	45,000.00	Budžet Vlade Kosova	SSK Sud Policija, Sud,	Pravo žrtve na poverljivost i privatnost osigurava se u svim fazama vođenja predmeta, uključujući u građanskim i krivičnim postupcima.	Istanbulska konvencija (član 56)	0.5: Većina sudova je opremljena IT opremom i tehnologijom za podršku suđenjima, a od usvajanja strategije nisu prijavljene prepreke usled nedostatka tehnologije.
II. I. 10	Obezbeđivanje komunikacione tehnologije za intervjuisanje žrtve i počinioca nasilja.	2022-2023	25,000.00	15,000.00	X	Budžet Vlade Kosova Donatori	SSK Sud Policija Tužilaštvo	Pravo žrtve na poverljivost i privatnost osigurava se u svim fazama vođenja predmeta, uključujući u građanskim i krivičnim postupcima.	Istanbulska konvencija (član 56)	0.5: U 2.959 slučajeva, zastupnici žrtava (VA) bili su obaveštavani telefonom i putem dnevnih elektronskih izveštaja, pri čemu se nijedan nije pojavio u policijskim stanicama. Na osnovu procena, KP je izdao 189 naloga za zaštitu i nadzirao 692.
II. I. 11	Pozivanje branitelja žrtava kada se stranka obrati sudu	2022-2026				Budžet Vlade Kosova	Policija Sud ZMNV	Zaštitnik žrtava prisutan je čak i u slučajevima kada je zahtev za zaštitni nalog pokrenula stranka	Istanbulska konvencija (član 56)	0: Nema podataka od nadležne institucije.
II. I. 12	Praćenje sprovođenja zakonske odredbe za pooštavanje kazni protiv recidivnih počinioca nasilja	2022		X	X	Budžet Vlade Kosova	SSV	Pooštrene kazne za recidivne počinioca nasilja u porodici i nasilja nad ženama, u skladu sa zakonodavstvom na snazi	Istanbulska konvencija	0: KP je uspostavio elektronski sistem za upravljanje nalogima za zaštitu, sa uređajima za monitoring instaliranim u svih osam Regionalnih operativnih centara i Centralnom komunikacionom centru. Međutim, primena nije započela, jer nije doneta nijedna sudska odluka o elektronskom nadzoru.
II. I. 13	Uspostavljanje digitalnog nadzornog sistema za adekvatnu primenu Naloga o	2023-2024		15,000.00	10,000.00	Budžet Vlade Kosova	MUP Policija	Postavljen digitalni sistem Izvršeno praćenje na adekvatan način		0.5: U 2024. godini KPC je usvojio Pravilnik o mandatu, strukturi, funkcionisanju i organizaciji Kancelarije za zaštitu i pomoć žrtvama.

	zaštiti u skladu sa Zakonom o elektronskom nadzoru i praćenju efikasnosti ovog sistema									
II.1.14	Revizija uredbe o unutrašnjem radu zaštitara (KZK)	2023	X	1,650.00	X	Budžet Vlade Kosova	TSK	Revidirana uredba		0.5: Sudovi posvećuju posebnu pažnju predmetima nasilja u porodici, uključujući njihovo procesuiranje i primenu adhezionih postupaka.
II.1.15	Izveštavanje o primeni postupaka adhezije u slučajevima nasilja u porodici i nasilja nad ženama	2022-2026				Budžet Vlade Kosova Donatori	SSK	Izveštavanje je vršeno redovno i po zahtevu sa detaljnim podacima		0: Nema podataka od nadležne institucije.
Ukupni budžet za poseban cilj II.1:				93,400.00		81,400.00		55,000.00		
<i>Od kojih, kapitalne:</i>				70,000.00		75,000.00		55,000.00		
<i>Od kojih, tekućih:</i>				23,400.00		6,400.00		0		
II.2	Specifični cilj: Ojačanje kapaciteta za tretiranje slučajeva nasilja u porodici i nasilja nad ženama.									
1	Pokazatelj: Broj pripremljenih i razvijenih nastavnih planova i programa stručnog usavršavanja			4		8		12	Poboljšani i jedinstveni nastavni planovi i programi za jačanje kapaciteta profesionalaca za efikasno tretiranje slučajeva nasilja	I: Stručni savet za socijalne usluge razvio je 24 modula obuke.
2	Pokazatelj: Broj profesionalaca obučanih za suočavanje sa slučajevima nasilja, na godišnjem nivou			Biće prikupljeni podaci za 2020-2021		Povećano za 10		Povećano za 20 %	Profesionalci iz svih institucija odgovornih za tretiranje slučajeva nasilja u porodici i nasilja nad ženama, obučeni i kvalifikovani	NA: Više od 500. Međutim, potrebno je jasno utvrditi početno stanje (baseline) kako bi se mogao proceniti napredak.

Br.	Akcija	Poslednji rok	Budžet			Izvor finansiranja	Rukovodeća i podržavajuća institucija	Proizvod (Output)	Referencija na dokumentima	Sprovođenje 2022–2024
			2022	2023	2024					
II. 2. 1	Razvoj godišnjih programa obuke za jačanje profesionalnih kapaciteta sutkinja / sudija, tužiteljki / tužilaca, stručnih saradnika, advokata žrtava i drugih relevantnih aktera za pravičnu i efikasnu primenu zakona koji se fokusira na kažnjavanje počinitelja nasilja u porodici, kao i lica koja krše naredbe o zaštiti.	Decembar 2022, 2023, 2024	1,800.00	1,800.00	1,800.00	Budžet Vlade Kosova	Akademija pravde (AP) Sudski savet Kosova (SSK) Tužilački savet Kosova (KZK)	Karikula obuke izrađena i odobrena ⁷⁵	Strategija funkcionalnog pregleda vladavine prava 2021 Strateški plan tužilačkog sistema 2019-2021 Program obuke Pravne akademije	I: Nastavni plan obuka za 2024. godinu izrađen je i odobren 22. novembra 2022, a godišnji program obuka za 2023. godinu objavljen je 25. novembra 2022.
II. 2. 2	Pružanje obuke za sudije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici i rodno zasnovana krivična dela - krivični aspekt.	Kontinuirano	1,650.00	1,650.00	1,650.00	Budžet Vlade Kosova	Akademija pravde (AP) Sudski savet Kosova (SSK) TSK	5 specijalizovanih obuka održanih tokom godine	Uputstvo Vrhovnog suda br. 113/2020 u vezi sa pravnom kvalifikacijom	I: Za krivičnopravne aspekte nasilja u porodici sprovedeno je pet specijalizovanih obuka za sudije i tužioce, koje su obuhvatile teme poput efikasnog odgovora krivičnog sistema, rodno zasnovanog nasilja, gonjenja krivičnih dela protiv žena, veze između zlostavljanja životinja i na-

										i tretiranjem slučajeva nasilja u porodici prema TSK -u i Istanbulske konvencije.	silja u porodici, prava EU o rodnoj ravnopravnosti i postupanja u slučajevima femicida.
II. 2. 3	Pružanje obuke za sudije o građanskom aspektu , odnosno sudski postupak za odlučivanje prema zahtevima za zaštitne naloge, kao i u vezi podele zajedničke imovine nakon razvoda braka, alimentacije, finansijskog izdržavanja supružnika i dr	Kontinuirano	1,650.00	1,650.00	1,650.00	Budžet Vlade Kosova	Akademija pravde (AP) Sudski savet Kosova (SSK)	2 obuke održanih tokom godine			0.5: Za građanskopravni aspekt, sprovedena je obuka za sudije na temu: „Značenje nasilja u porodici u građanskom pravu: zaštitni nalozi i razmatranja porodičnog prava“.
II. 2. 4	Izgradnja kapaciteta sudija i tužilaca u tretiranju slučajeva kada u krivično -parnične postupke uključuju se počinioci sa mentalnim poremećajima.	2022-2023	1,680	1,680	X	Budžet Vlade Kosova	Akademija pravde SSK TSK	Broj održanih obuka; Najmanje 60 obučanih sudija i tužilaca, Ravnopravan i nediskriminatorski tretman osoba sa mentalnim smetnjama, u cilju poštovanja fizičkog integriteta i ljudskog dostojanstva			0.5: Sprovedena je obuka o postupku u slučajevima počinioca sa mentalnim poremećajima.

II. 2. 5	Izgradnja kapaciteta sudija i tužilaca u tretiranju slučajeva rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodici i seksualnog uznemiravanja sa pristupom usmerenim na žrtvu i objašnjavanje traume i uticaja traume na žrtvu	2022-2024	1,650.00	1,650.00	1,650.00	Budžet Vlade Kosova	Akademija pravde SSK TSK	Održane 2 zajedničke obuke u toku godine	Istanbulska konvencija	I: Održane su još dve dodatne sesije o krivičnim delima protiv polne slobode i polnog integriteta koja uključuju decu kao žrtve, kao i o pravu EU o rodnoj ravnopravnosti.
II. 2. 6	Pregled nastavnih planova i modula obuke u departmanu za obuku Kosovske policije i njihovo ažuriranje u skladu sa zahtevima nacionalnog i međunarodnog pravnog okvira (sa uključenom rodnom perspektivom) za izgradnju profesionalnih kapaciteta kadeta i policajaca	2022	2,320.00	X	X	Budžet Vlade Kosova Donatori	Kosovska akademija za javnu bezbednost (KAJB) Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) / Kosovska policija (KP), ARR	Revidirani nastavni plan i program za jačanje profesionalnih kapaciteta kadeta i policijskih službenika Ažurirani i objedinjeni moduli obuke za jačanje kapaciteta policijskih službenika sa fokusom na nasilje u porodici i nasilje nad ženama	Istanbulska konvencija	I: KAPS je revidirao Profesionalnu obuku za Carinu Kosova i dostavio ažuriranu verziju Nacionalnoj agenciji za kvalifikacije u oktobru. Kurs o rodnoj ravnopravnosti takođe je ažuriran u okviru godišnjeg pregleda obuka.
II. 2. 7	Obuka novoimenovanih policajaca i službenika o postupanju u slučajevima nasilja u porodici i nasilja nad ženama	Kontinuirano	1650.00	1650.00	1650.00	Budžet Vlade Kosova	Policija Kosova ARR	Zaposlene i zaposleni policije informisani i specijalizovani za tretiranje slučajeva nasilja u porodici i nasilja nad ženama	Istanbulska konvencija (član 15)	I: Četiri jednodnevne radionice sa AGE obučile su 87 policijskih službenika o Istanbulskoj konvenciji i izmenama zakona o nasilju u porodici.

II.2.8	Obuka policijskih službenika o definiciji rodno zasnovanog nasilja i seksualnog uznemiravanja prema zakonima Kosova, kao i o tome kako postupati u ovim slučajevima u skladu sa Krivičnim zakonom Kosova	2022	1650.00	X	X	Budžet Vlade Kosova	Kosovska akademija za javnu bezbednost Policija Kosova ARR	Broj održanih obuka Broj policajaca koji su učestvovali u obuku Ažuriranje kurseva obuke u skladu sa izmenama i dopunama Krivičnog zakonika koji se odnose na rodno zasnovano nasilje i seksualno uznemiravanje, sa fokusom na žrtvu		I: KAPS je održao 12 obuka o seksualnom uznemiravanju, rodnoj ravnopravnosti i nasilju u porodici, uključujući i sesiju o psihološkim potrebama žrtava. Učesnici: 1.104 (829 muškaraca, 275 žena).
II.2.9	Zajedničke obuke o tretiranju i suzbijanju nasilja u porodici i nasilja nad ženama, za policijske službenike, tužiteljke / tužioce i sutkinje / sudije na dužnosti, advokati žrtava CSR, MZ, MV, forenzičku psihijatriju, u krivičnom i građanskom aspektu i uticaja traume na žrtvu	Kontinuirano				Budžet Vlade Kosova	AP, ARR PK, TSK, SSK CSR, MZ, KZPZ, Forenzička psihijatrija Generalni savet za socijalne i porodične usluge (GSSPU)	Zaposlene i zaposleni informisani i specijalizovani za postupanje u slučajevima nasilja u porodici i nasilja nad ženama, kroz koordiniran multi-sektorski pristup, uključujući pristup informacijama o traumi, kojima je prioritet vraćanje osećaja sigurnosti, izbora i kontrole žrtava.	Istanbulska konvencija (neni 15)	0.5: Obuke su uključile advokate, službenike za besplatnu pravnu pomoć, policiju i osoblje za zaštitu dece. Pet specijalizovanih sesija bilo je fokusirano na porodično pravo, nasilje u porodici, sprovođenje IC i postupanje u predmetima femicida. Ipak, istraživanje KWN ukazuje da svi nadležni zaposleni nisu u potpunosti specijalizovani i da je potrebna dodatna obuka.
II.2.10	Obuka osoblja KPPZ-a	2022-2024	1,250.00	1,250.00	1,250.00	Budžet Vlade Kosova	KPZV -KGT, Akademija pravde, OPDAT, OEBS, GIZ	Osoblje KZPZ profilisan i osposobljen	Istanbulska konvencija (neni 15)	I: Učešće na radionicama OEBS-a i opštinskim radionicama širom Kosova o nasilju u porodici i rodno zasnovanom nasilju, naknadi štete žrtvama i pristupu pravdi, uključujući: 8 žena i 16 muškaraca iz osoblja.

II.2. 11	Sesije obuka o politikama protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama u sektoru zaštite i socijalne zaštite	2022	1250.00	X	X	Budžet Vlade Kosova	MFRT CSR	Profesionalci oba pola u oblasti zaštite i socijalne zaštite, osposobljeni o pitanjima nasilja nad ženama i nasilja u porodici	Istanbulska konvencija (neni 15)	I: MJ je organizovao 24 akreditovana modula obuke za pružaoce socijalnih i porodičnih usluga, uključujući podršku žrtvama seksualnih krivičnih dela i nasilja u porodici. Od 2023. godine sertifikovana su 82 trenera (76 žena, 14 muškaraca).
II.2. 12	Priprema karikuluma i razvoj obuka za zdravstvene zaposlene i zaposlenih za identifikaciju, tretiranje i upućivanje slučajeva nasilja u porodici i nasilja nad ženama	2022	1050.00	X	X	Budžet Vlade Kosova	MZ	Zdravstveni profesionalci oba pola obučeni za pitanja nasilja nad ženama i nasilja u porodici	Istanbulska konvencija (neni 15)	I: MH je sproveo akreditovane obuke o nasilju u porodici, rodno zasnovanom nasilju i nasilju nad ženama širom Kosova. Sertifikovana su ukupno 94 učesnika, uključujući lekare, medicinske sestre, policijske službenike, stručnjake za mentalno zdravlje i zastupnike žrtava (VA). Obuka je obuhvatila identifikaciju, tretman, upućivanje i dokumentovanje žrtava.
II.2. 13	Razvoj kurikuluma i obuka stručnjaka sa licencom za psihološko veštačenje, za elemente psihološkog nasilja u skladu sa zakonodavstvom primenjivim na ovaj oblik nasilja	2022-2024	1050.00	1050.00	1050.00	Budžet Vlade Kosova Donatori	MFRT	Stručnjaci obučeni za primenu važećeg zakonodavstva	Uputstvo Vrhovnog suda Kosova - U vezi sa pravnom kvalifikacijom i tretiranja slučajeva nasilja u porodici prema Krivično	0: Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama iz 2024. godine raspustio je Generalni savet, čime su stručne obuke odložene do 2025. godine.

										m za- konu Re- publike Kosovoa sa bro- jem Gj.A.Su A 113/202 0 od 12.06.20 20 godine	
II.2. 14	Zajedničke obuke između sudija, tužilaca i policijskih službenika za zaustavljanje donošenja oslobađajuće presude uprkos izjavama žrtava nasilja, primenjujući uglavnom krivično gonjenje ovog krivičnog dela	202 2- 202 4	1,250.0 0	1,250. 00	1,250. 00	Budžet Vlade Ko- sova Dona- tori	SSK TSK PK	Pravilno sprovođenje zakonodavstva i standarda za zaštitu od nasilja u porodici	Istan- bulska kon- vencija	0.5: Pravosudna akademija je pripremila plan obuka za sudove, uključujući nasilje u porodici i rodno zasnovana krivična dela. Održane obuke i obuke planirane za 2025. godinu obuhvataju: prava deteta u brakorazvodnim postupcima i predmetima nasilja u porodici, naknadu štete žrtvama, krivično gonjenje i odmeravanje kazne u predmetima nasilja u porodici, kao i sudsku praksu u porodičnim predmetima. Redovne obuke o nasilju u porodici do sada su kontinuirano sprovedene.	
II.2. 15	Održavanje redovnih predavanja, godišnje, od strane sudija i tužilaca radi podizanja svesti profesionalaca i mladih stručnjaka u vezi sa postupanjem u slučajevima nasilja u	202 2- 202 6	600.00	600.0 0	600.0 0	Budžet Vlade Ko- sova	SSK i TSK	Predavanja održavana svake godine Sa mnogo svesnijim profesionalcima	Istan- bulska kon- vencija (Po- glavlje III, članovi	0.5: Postoji plan obuke za novoimenovane sudije, koji uključuje sesije o nasilju u porodici kao deo početnog programa, a kontinuirana obuka za stalne sudije takođe obuhvata nasilje u porodici.	

	porodici i nasilja nad ženama								12, 13, 14 i 15)	
II.2.16	Uspostavljanje i razvoj policioniranja u zajednici i policioniranje usmerena u inteligenciju u vezi sa nasiljem u porodici, i nasilje nad ženama, kao i obuka Policijske jedinice za istraživanje	2024-2026	X	X	35,00 0.00	Budžet Vlade Ko- sova Dona- tori	MUP/PK	Policioniranje u zajednici razvijen i u podršku identifikacije i sprečavanja slučajeva nasilja u porodici. Policijska jedinica za istraživanje internet kriminala, obučena da prati i spreči nasilje nad ženama i devojčicama na internet	Istan- bulska kon- vencija	I: KP je, u okviru Integrisane strategije policijskog rada zasnovanog na obaveštajnim podacima i policije u zajednici, planirao različite aktivnosti povezane sa nasiljem u porodici, uključujući kampanje podizanja svesti i jačanje kapaciteta osoblja.
	Opšti budžet za specifični cilj II.2:		30,500. 00	24,23 0.00	57,55 0.00					
	<i>Od kojih kapitalne:</i>		0	0	0					
	<i>Od kojih tekuće:</i>		30,500. 00	24,23 0.00	57,55 0.00					
	Total budget for the Strategic Objective II:		123,90 0	105,6 30	112,55 0					
	<i>Of which capital:</i>		70,000	75,00 0	55,00 0					
	<i>Of which current:</i>		53,900	30,63 0	57,55 0					
Br .	Strateški i specifični ciljevi, pokazatelji i akcije	Osnovna vrednost	Privremeni cilj [2024]	Cilj poslednje godine [2026]	Rezultat	Sprovođenje 2022–2024				
III.	Strateški cilj: Institucionalno osnaživanje zaštite i tretmana žrtava.					Ukupno je ocenjena II aktivnosti: četiri (36%) su u potpunosti sprovedene, šest (55%) delimično sprovedeno, a za jednu (9%) nije bila dostupna sveobuhvatna analiza. Odeljenje za pristup pravdi i zaštitu od nasilja uspostavljeno je kao Sekretarijat Nacionalnog koordinatara (NC), uz regrutovanje osoblja sredinom 2024. godine i usvajanje pravilnika u decembru 2024, što predstavlja značajan institucionalni iskorak. Napredak je nastavljen kroz usklađivanje sa internim pravilnicima Ministarstva pravde o sistematizaciji Sekretarijata i kroz kontinuirano jačanje kapaciteta. Uveden je alat za monitoring radi donošenja odluka zasnovanih na dokazima i olakšavanja izveštavanja NVO i međunarodnih partnera. Iako su neke aktivnosti i dalje u toku i teško ih je oceniti zbog neprecizne formulacije, u okviru Nacionalne strategije sprovedene su kontinuirane aktivnosti praćenja i izveštavanja. NC, kao zakonski definisana funkcija u skladu sa Zakonom 08/L-185, obezbeđuje političku odgovornost za postupanje u slučajevima				

		rodno zasnovanog nasilja; međutim, spajanje implementacionih i nadzornih funkcija otvara pitanja odgovornosti na koja ukazuje Istanbulska konvencija. Dodatni rezultati uključuju poverljiv izveštaj o institucionalnoj odgovornosti u predmetima nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja, uz prateće zvanične preporuke za unapređenje institucionalnog postupanja.				
1	Pokazatelj: Procenat institucija članica centralnih i lokalnih mehanizama koordinacije koje su ovlašćene i pravilno sprovode zajedničke odgovornosti u skladu sa Istanbulsom konvencijom.	Biće utvrđeno 2022	Povećano za 50%	Povećano za 50%	Uspostavljeni centralni i lokalni mehanizmi koordinacije, funkcionalni i efikasni u sprovođenju akcija za sprečavanje i zaštite od nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Institucije članice ovih mehanizama na odgovarajući način sprovode zajedničke odgovornosti u skladu sa Istanbulsom konvencijom.	NA: Ne postoji sveobuhvatna analiza.
2	Pokazatelj: Procenat slučajeva nasilja prijavljenih u nadležnim institucijama (SGD Indikator 16.3.1)	Biće utvrđeno 2022	Povećano za 10%	Povećano za 20%	Sa poboljšanjem profesionalizma i institucionalnog učinka, očekuje se da će doći do ukupnog povećanja prijavljivanja slučajeva pri svakoj odgovornoj instituciji	NA: Nema dostupnih podataka.
3	Pokazatelj: Broj rešenih slučajeva nasilja u porodici	Biće utvrđeno 2022	Povećano za 50%	Povećano za 100%	Kao posledica unapređenja kapaciteta profesionalaca, povećanja usluga i jačanja Koordinacionih mehanizama, očekuje se da će slučajevi nasilja u porodici biti u potpunosti rešeni.	0.5: U 2022. godini sudovi su postupali u 991 predmetu nasilja u porodici, dok je u 2024. godini taj broj porastao na 1.176 predmeta, što predstavlja rast od 18,7%. To ukazuje na povećanje broja predmeta koje pravosuđe obrađuje, što može odražavati veći nivo prijavljivanja i unapređene institucionalne mehanizme odgovora. Kako početno stanje (baseline) nije jasno, teško je proceniti ostvarenje cilja, ali na osnovu javno dostupnih podataka deluje da je cilj delimično, iako ne u potpunosti, ostvaren.
III. I	Strateški cilj: Osnaživanje međuinstitucionalne koordinacione grupe na centralnom nivou					
I	Pokazatelj: Adekvatna budžetska linija za osnaživanje Kancelarije nacionalnog	Biće utvrđeno 2022	Povećano za 15 %	Povećano za 30 %	Vlada Kosova posvećuje odgovarajući budžet jačanju Kancelarije nacionalnog koordinatora za borbu protiv nasilja u porodici, kako bi se omogućila efikasna	0: Kako pravni osnov još nije bio uspostavljen u 2024. godini, budžet još nije bio opredeljen.

Br.	Akcija	Posljedni rok	Budžet			Izvor finansiranja	Rukovodeća i podržavajuća institucija	Proizvod (Output)	Referencija na dokumente	Sprovođenje 2022–2024
			2022	2023	2024					
	koordinatora za borbu protiv nasilja u porodici.						koordinacija i praćenje akcija protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama			
III.1.1	Uspostavljanje i funkcionisanje mehanizma podrške Kancelarije Nacionalnog koordinatora za zaštitu od nasilja u porodici	2022	10,780.00	5,000.00	5,000.00	Budžet Vlade Kosova Donatori	MP/KN	Osnovana kancelarija osoblje zaposleno u odgovarajućem broju za svrhe i odgovornosti ove kancelarije	Istanbulska konvencija	I: Odeljenje za pristup pravdi i zaštitu od nasilja uspostavljeno je kao Sekretarijat Nacionalnog koordinatora (NC). Osoblje je regrutovano sredinom 2024. godine, a pravilnik o radu kancelarije usvojen je u decembru 2024.
III.1.2	Obuka i osnazivanje kapaciteta osoblja Kancelarije Nacionalnog koordinatora za zaštitu od nasilja u porodici u aspektima praćenja i ocenjivanja celokupnog zakonodavstva i politika protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama	2022				Budžet Vlade Kosova Donatori	MP/KN	Osoblje obučeno i kvalifikovano za primenu procesima praćenja i ocenjivanja ⁷⁶	Istanbulska konvencija	0.5: Ova aktivnost je usklađena sa internim pravilnicima MJ, koji preciziraju broj zaposlenih u Sekretarijatu. Nakon njegovog uspostavljanja, obuke i jačanje kapaciteta se nastavljaju.
III.1.3	Uspostavljanje sistema za praćenje i ocenjivanje sprovođenja Nacionalne strategije za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama 2022 - 2026	2022	3,000.00	×	×	Budžet Vlade Kosova Donatori	MP/KN	Uspostavljen i funkcionalan sistem praćenje -ocenjivanja Sredstva koja će koristiti centralni i lokalni nivo za praćenje implementacije aktivnosti i ciljeva strategije, pripremljena i dogovorena	Istanbulska konvencija	0.5: Alat za monitoring sada podržava donošenje odluka zasnovanih na dokazima i omogućava NVO i međunarodnim partnerima da izveštavaju o aktivnostima Akcionog plana.

III.1.4	Izgradnja kapaciteta za aktere odgovorne za implementaciju ciljeva i aktivnosti ove strategije, na centralnom i lokalnom nivou	2024	X	X	1,015.00	Budžet Vlade Kosova Donatori	ZKN -MP, MFRT, Opštine	Kapaciteti implementacionih partnera su uspostavljeni i ojačani	Istanbulska konvencija	0.5: U toku. Važno je napomenuti da su aktivnost i očekivani rezultat prilično neprecizno definisani, što otežava procenu napretka.
III.1.5	Periodično praćenje sprovođenja Nacionalne strategije za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama i njenog akcionog plana, kao i objavljivanje relevantnih rezultata	Kontinuirano (svake godine)				Budžet Vlade Kosova Donatori	MP/KN Institucije odgovorne za implementaciju na centralnom i lokalnom nivou NVO Međunarodne organizacije koje deluju u ovoj oblasti	Standardni format izveštaja o praćenju koji priprema Kancelarija nacionalnog koordinatora. Podatke o napretku implementacije strategije prikupljene svakih šest meseci od svih odgovornih aktera	Istanbulska konvencija	I: Kontinuirano su preduzimate aktivnosti praćenja i izveštavanja o sprovođenju Nacionalne strategije.
III.1.6	Definisanje u Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici odgovornost Kancelarije nacionalnog koordinatora kao državnog organa koji nadzire koordinaciju, nadzire sprovođenje Istanbulske konvencije, kao i izveštava o sprovođenju ove konvencije u GREVIO -u	2022	5000,00	X	X	Budžet Vlade Kosova Donatori	MP/KN	Profilizacija i obuka osoblja kancelarije nacionalnog koordinatora za priznavanje, koordinaciju i praćenje implementacije Istanbulske konvencije ⁷⁷ Pripremljeni izveštaji i podneti u skladu sa zahtevima GREVIO -a	Istanbulska konvencija	I: Prema Zakonu 08/L-185, ministar pravde obavlja funkciju Nacionalnog koordinatora (NC), čime se definišu dužnosti i obezbeđuje politička odgovornost za postupanje u slučajevima rodno zasnovanog nasilja. Međutim, ostaje donekle problematično to što je NC zadužen i za sprovođenje i za monitoring i evaluaciju, što IC sugeriše da bi trebalo da budu u nadležnosti odvojenih tela radi obezbeđenja pune odgovornosti.
III.1.7	Izgradnja kapaciteta državnog organa i drugih institucija odgovornih za izveštavanje u GREVIO -u	2022	1,350.00	X	X	Budžet Vlade Kosova Donatori	MP/KN ARR	Profesionalci oba pola osposobljeni za pripremu izveštaja u GREVIO -u prema standardima ⁷⁸	Istanbulska konvencija	0.5: U toku.

III.1 .8	Pripremanje izveštaja o odgovoru od strane odgovornih institucija u slučajevima nasilja u porodici i nasilja nad ženama i procena mogućnosti inspektiranja u vezi sa pruženom pomoću od odgovornih institucija i kvalitetu međuinstitucionalne saradnje	2022-2026	0	0	0	Budžet Vlade Kosova Donatori	MP/KN	Pružena pomoć odgovornih institucija i kvalitet međuinstitucionalne saradnje, ocenjene Izveštaj o reagovanju nadležnih institucija u slučajevima nasilja u porodici i nasilja nad ženama pripremljen i objavljen	0.5: Pripremljen je izveštaj o institucionalnoj odgovornosti u predmetima nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja, a sprovedene su i inspekcije. Zbog poverljivosti, izveštaji nisu objavljeni, ali su zvanični dokumenti upućeni relevantnim institucijama.
III.1 .9	Objavljivanje najboljih praksi identifikovanih tokom funkcionisanja odgovornih institucija	Sveke godine				Budžet Vlade Kosova Donatori	MP/KN	Objavljen izveštaj o najboljim praksama funkcionisanja nadležnih institucija	0.5: Nakon izrade i objavljivanja godišnjeg izveštaja za 2023. godinu, izdate su preporuke i primeri dobre prakse radi unapređenja funkcionisanja nadležnih institucija.
III.1 .10	Kreiranje odnosa saradnje sa vlastima drugih zemalja radi jačanja međunarodne saradnje u borbi protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama	2022 - 2026	3000,00	3000,00	3000,00	Budžet Vlade Kosova Donatori	MP/KN	Uspostavljena i osnažena međunarodna saradnja u borbi protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama sa vlastima drugih zemalja	0.5: NSPVAW je izvestio da je aktivnost u toku i da se sprovodi više napora, poput konferencije u okviru kampanje „16 dana“ koja je okupila aktere iz celog regiona, ali javno dostupni podaci nisu bili dostupni za procenu napretka. Međunarodna saradnja može se odnositi i na KP, pravosuđe i prekograničnu saradnju, ali informacije o tome nisu bile dostupne.
Ukupni budžet za strateški cilj III.1:			23,130,00	8,000.00	9,015.00				
<i>Od kojih kapitalne:</i>			0	0	0				

Od kojih tekuće:		23,1 30.0 0	8,000.0 0	9,0 15. 00						
III.2	Specifični cilj: Uspostavljanje i osnaživanje mehanizama koordinacije na lokalnom nivou za upravljanje slučajevima nasilja.									
I	Pokazatelj: Broj lokalnih koordinacionih mehanizama za upravljanje slučajevima nasilja u porodici i nasilja nad ženama, uspostavljenih širom zemlje, sa lokalnim koordinatorom i jasno definisanom budžetskom podrškom.	20	28	38		Lokalni mehanizmi koordinacije za upravljanje slučajevima nasilja u porodici i nasilja nad ženama, uspostavljeni i funkcionalni u svim opštinama na Kosovu		I: Prema navodima, postoji 36, ali se njihovi kapaciteti razlikuju.		
Br.	Akcija	Poslednji rok	Budžet			Izvor finansiranja	Rukovodeća i podržavajuća institucija	Proizvod (Output)	Referencija na dokumente	Sprovođenje 2022–2024
			2022	2023	2024					
III.2.1	Proširenje multi-sektorskog koordiniranog pristupa tretiranja nasilja u porodici i nasilja nad ženama na celom Kosovu, uspostavljanjem mehanizama za koordinaciju u opštinama u kojima ih nema	2022-2024	855.00	855.00	855.00	Budžet Vlade Kosova Opštine Donatori	MP/KN, Opštine, Sve institucije odgovorne za budući članovi u MK na lokalnom nivou, NVO	Koordinacioni mehanizmi uspostavljeni širom Kosova, u skladu sa multi-sektorskim koordiniranim pristupom Istanbulske konvencije	Istanbulska konvencija (član 7)	0.5: U saradnji sa Misijom OEBS-a, lokalni koordinacioni mehanizam (CM) u Prizrenu je ponovo uspostavljen. Ukupno je, prema navodima, u 2024. godini širom zemlje funkcionisalo 36 CM. Međutim, kvalitet i obim njihovog rada su se razlikovali i nisu bili u potpunosti usklađeni sa IC.
III.2.2	Izrada smernica / protokola za standardne funkcionisanje i radnji za mehanizme koordinacije na lokalnom nivou, u skladu sa koordiniranim multisektorskim pristupom	2022	1,650.00	X	X	Budžet Vlade Kosova Opštine Donatori	MP/KN, MALS ARR	Smernice / protokoli za pravilno funkcionisanje koordinacionih mehanizama na lokalnom nivou, pripremljeni i odobreni u skladu sa međunarodnim standardima	Istanbulska konvencija (član 7)	0.5: MJ je finalizovao Uredbu o lokalnim koordinacionim mehanizmima (LC) radi organizovanijeg i efikasnijeg lokalnog odgovora na rodno zasnovano nasilje, definišući uloge i odgovornosti lokalnih aktera. Ipak, KWN smatra da je političko angažovanje (npr. gradonačelnika)

												zabrinjavajuće, posebno u vezi sa upravljanjem slučajevima koje zahteva obuku, ekspertizu i poverljivost; uloge nisu dovoljno jasno razgraničene.
III.2.3	Stavljanje na raspolaganju dovoljnih finansijskih sredstava za funkcionisanje Koordinacionih mehanizama na lokalnom nivou	2022-2026	2200.00	2200.00	2200.00	Budžet Vlade Kosova Opštine Donatori	MFRT MP/KN, Opštine, Sve institucije odgovorne za budu članovi u MK na lokalnom nivou, NVO	Koordinatori mehanizama koordinacije imenovani sa punim radnim vremenom u svakoj opštini. Pokrivanje troškova koordinacije i aktivnosti Koordinacionih mehanizama iz godišnjeg budžeta opštine	Istanbulska konvencija	0: Iako podaci nisu dostupni, monitoring KWN ukazuje da koordinatori sa punim radnim vremenom nisu imenovani i da budžeti nisu opredeljeni.		
III.2.4	Izgradnja / jačanje kapaciteta članova mehanizama za koordinaciju na lokalnom nivou kroz periodične obuke za tretiranje slučajeva nasilja u porodici i nasilja nad ženama, kroz koordiniran multisektorski pristup	2022-2024	0	0	0	Budžet Vlade Kosova Opštine Donatori	MP/KN ARR Opštine Policija MFRT /CSR MZ ZMNV NVO	Periodične zajedničke obuke članova Koordinacionih mehanizama razvijene svake godine Profesionalci oba pola iz svih oblasti osposobljeni da adekvatno i odgovorno postupaju u slučajevima nasilja u porodici i nasilja nad ženama	Istanbulska konvencija (član 7)	0: Nakon usvajanja Uredbe o lokalnim koordinacionim mehanizmima (LC), trebalo je da se u saradnji sa AGE izradi plan obuka.		
III.2.5	Podrška opštinama u razgradnju ove strategije na lokalne strategije, uključujući izradu planova rada Mehanizma za koordinaciju..	2022	915.00	X	X	Budžet Vlade Kosova Opštine Donatori	MP/KN MALS ARR Opštine NVO	SNMDHFDHNG 2022-2026 razgrađen na lokalne akcione planove koji se mogu primeniti i lako nadgledati		0.5: MJ se sastao sa KWN radi podrške opštinama u lokalizaciji NSPVAW, uključujući izradu lokalnih akcionih planova, koji su trenutno na pravnoj reviziji pre finalizacije. U saradnji sa OEBS-om		

	okvira i politika o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja nad ženama						nasiljem u porodici i nasiljem nad ženama	nevladinim organizacijama i civilnim društvom		
III.3.2	Podrška od centralnih i lokalnih državnih organa, kao i zajednički rad sa civilnim društvom i nevladinim organizacijama, kao vredni partneri u primeni Istanbulske konvencije (<i>izrada zajedničkih</i>)	2022-2026	1,025.00	1,025.00	1,025.00	Budžet Vlade Kosova Opštine Donatori	MP/KN ARR Opštine	Istanbulska konvencija priznata je shvaćena da bi se implementirala na odgovarajući način od strane nevladinih organizacija i civilnog društva	Istanbulska konvencija	0.5: Vlada je izvestila da je ovo u toku. Kao što ovaj izveštaj pokazuje, radi se o kontinuiranoj aktivnosti koja će se nastaviti tokom celokupne implementacije NSPVAW 2022–2026. Neke NVO imaju opsežno znanje o IC, dok je drugima potrebno dodatno znanje za adekvatnu primenu.
III.3.3	Osnaživanje kapaciteta nevladinih organizacija da pravilno izveštavaju o sprovođenju aktivnosti o nasilju u porodici i nasilju nad ženama, u skladu sa zahtevima i standardima Istanbulske konvencije	2022-2026	1050.00	1050.00	1050.00	Budžet Vlade Kosova Opštine Donatori	MP/KN ARR Opštine	Relevantno osoblje nevladinih organizacija i civilno društvo, dobro informisani o adekvatnom izveštavanju prema standardima Istanbulske konvencije ⁷⁹	Istanbulska konvencija	I: MJ je, uz podršku Saveta Evrope, održao radionicu o izveštavanju i monitoringu u okviru Strategije 2022–2026, sa 15 učesnica (žena).
III.3.4	Odgovarajuće finansiranje nevladinih organizacija koje blisko rade na implementaciji Istanbulske konvencije, u smislu sprečavanja, uključujući nevladine organizacije koje rade sa dečacima i muškarcima i pružaju usluge	2022-2026	0	0	0	Budžet Vlade Kosova Opštine Donatori	MP/KN ARR Opštine	NVO koje deluju u skladu sa Istanbulskom konvencijom, uglavnom u smislu prevencije, kao i onih usmerenih na dečake i muškarce ili rehabilitacionih usluga za počiniocce nasilja, podržane finansijskim i infrastrukturnim resursima	Istanbulska konvencija	0.5: Vlada je izvestila, a ovaj izveštaj ilustruje, da je ovo u procesu sprovođenja. Važno je napomenuti da Strategija za ovo nije opredelila nikakve resurse, što je problematično.

	u sprečavanje i rehabilitacije sa počiniocima nasilja.									
	Ukupni budžet za određeni cilj III.3:		3,100.00	3,100.00	3,100.00					
	<i>Od kojih kapitalne:</i>		0	0	0					
	<i>Od kojih tekuće:</i>		3,100.00	3,100.00	3,100.00					
III.4 Specifični cilj: Istraživanje, prikupljanje i ažuriranje međuinstitucionalnih podataka za identifikaciju slučajeva.										
1	Pokazatelj: Baza podataka sa administrativnim podacima za slučajeve tretirane na multi-sektorski način, koordinirana, funkcionalna i redovno ažurirana od strane stručnjaka/profesionalaca obučenih za ovu svrhu.		Baza podataka 65% funkcionalna	Baza podataka 100% funkcionalna			Specijalisti i relevantni stručnjaci institucija kao što su: Policija, Advokati žrtava, Centri za socijalni rad, Tužilaštvo, sudovi i skloništa, obučeni da efikasno održavaju bazu podataka o tretiranim slučajevima. Administrativni podaci za slučajeve tretirane na višesektorski koordiniran način, ažurirani od svih nadležnih institucija i u realnom vremenu		0.5: Baza podataka je ažurirana, ali sve nadležne institucije ne unose podatke redovno.	
2	Pokazatelj: Procenat mladića i devojaka starosti 18-29 godina koji su doživeli seksualno nasilje do 18 godine (SGD Indikator 16.2.3)		Biće utvrđeno tokom 2022 godine	Smanjeno sa 10%	Smanjeno sa 20%		Kao posledica povećanja institucionalnog profesionalizma, ali i poboljšanja načina prikupljanja i čuvanja podataka, biće moguće identifikovati sve veći broj slučajeva mladih žena koje su u detinjstvu pretrpele seksualno nasilje, zbog povećanog samopouzdanja da ovaj oblik nasilja treba osuditi i da se i oni mogu tretirati i da im se pomogne da osnaže. Kao krajnji rezultat, procenat mladića/žena koji su doživeli seksualno nasilje će pasti.		NA	
Br.	Akcija	Poslednji rok	Budžet			Izvor finansiranja	Rukovodeća i	Proizvod (Output)	Referencija na dokumente	Sprovedenje 2022–2024
			2022	2023	2024					

III.4.1	Priprema vodiča o vrsti podataka (administrativnim i putem istraživanja), kao i metodologiji prikupljanja i analize ovih podataka, u skladu sa definicijama i zahtevima Istanbulske konvencije	2022	2,250.00	X	X	Budžet Vlade Kosova Donatori	MP ARR ASK	Vodič pripremljen prema određenoj metodologiji ⁸⁰	Istanbulska konvencija (član 11)	0.5: Na osnovu Zakona 08/L-185, MJ je finalizovao Administrativno uputstvo za bezbedno korišćenje sistema i izveštavanje, uz obezbeđivanje poverljivosti podataka o žrtvama, koje treba da stupi na snagu u 2025. godini. Kompletan vodič još uvek nije pripremljen.
III.4.2	Oснаživanje kapaciteta odgovornih centralnih i lokalnih institucija za prikupljanje administrativnih podataka u skladu sa gore dogovorenim metodologijom	2022	0	X	X	Budžet Vlade Kosova Donatori	MP ARR Institut za statistiku Partneri	Zvaničnice/ zvaničnici odgovorni za prikupljanje administrativnih podataka o nasilju u porodici i nasilju nad ženama, obučeni i kvalifikovani	Istanbulska konvencija (član 11)	0: Nije sprovedeno; ova aktivnost je povezana sa aktivnošću III.4.1.
III.4.3	Mobilizovanje i koordiniranje sa zainteresovanim stranama (kao što su visokoškolske i istraživačke institucije, nevladine organizacije, stručnjaci za tu oblast, nezavisne institucije itd.) radi dogovora o metodologiji prikupljanja i obrade podataka putem istraživanja	2022	0	X	X	Budžet Vlade Kosova Donatori	MP ARR Institut za statistiku Partneri	Identifikovani partneri i saradnici, dogovoreni o metodologiji i primeni međunarodnih standarda	Istanbulska konvencija (član 11)	0: Nije sprovedeno, jer je povezano sa izradom Administrativnog uputstva koje proizilazi iz Zakona.
III.4.4	Sprovođenje periodičnih nacionalnih istraživanja (svakih 4 godina) o fenomenu,	2023	X	2,400.00	X	Budžet Vlade Kosova Donatori	MP MFRT ARR Partneri	Objavljen izveštaj o studiji, sa podeljenim i detaljnim podacima	Istanbulska konvencija (član 11)	0: Javno su dostupne informacije da se ovo dogodilo. Takođe, deluje da bi ovo bilo u nadležnosti KAS, iako ona nije navedena kao odgovorno telo.

	veličini, profilu si- lovatelja i percepciji građana o nasilju u porodici i nasilju nad ženama									
III.4 .5	Oснаživanje ka- paciteta službenika odgovornih institucija integriranih u bazu podataka protiv nas- ilja u porodici, u evi- dentiranju slučajeva u	202 2	0	X	X	Budžet Vlade Ko- sova Dona- tori	MP /ZKNMDHF Odgovorne in- stitucije	Službenice/Službenic i za unos podataka u databazi, obučeni i kvalifikovani za odgo- vorno obavljanje svojih dužnosti	Istan- bulska konvencija (član I I)	I: Ukupno je u 2024. godini obučeno 105 službenika, uključujući 48 muškaraca i 57 žena.
III.4 .6	Evidentiranje / ažuri- ranje podataka u real- nom vremenu od strane šest institucija integriranih u bazu podataka protiv nas- ilja u porodic	Kon- tinui- ra- no	0	0	0	Budžet Vlade Ko- sova Dona- tori	MP, PK, TSK, SSK, CSR, MV i skloništa.	Kompletna baza po- dataka sa ažuriranim podacima u realnom vremenu	Istan- bulska konvencija (član I I)	I: U 2024. godini, baza podataka o nasilju u porodici dobila je tri nova modula, povezujući devet institucija i Agenciju za civilnu registraciju, radi unapređenja tačnosti, efikasnosti i izveštavanja u realnom vremenu.
III.4 .7	Generisanje statistika i priprema periodičnih statističkih biltena o broju prijavljenih i tre- tiranih slučajeva multi- disc	Kon- tinui- ra- no	0	0	0	Budžet Vlade Ko- sova Dona- tori	MP/ZKNMD HF	Tromesečni i godišnji izveštaji sa ažuriranim, pripremljenim i ob- javljenim statističkim podacima	Istan- bulska konvencija (član I I)	I: MJ je redovno pripremao i ob- javljivao kvartalne izveštaje sa obrađenom statistikom, dostupne nakon svakog izveštajnog perioda.
	<i>Ukupni budžet za od- ređeni cilj III.4.</i>		2,250.0 0	2,400. 00	0					
	<i>Od kojih kapitalne:</i>		0	0	0					
	<i>Od kojih tekuće:</i>		2,400.0 0	2,400. 00	0					
III.5	Specifični cilj: Poboljšanje pristupa pravdi za žrtve / preživjele nasilja									
I	Pokazatelj: Broj žrtava / preživjelih nasilja koji primaju besplatne pravne usluge	Biće utvrđeno 2022		Poveća no za 40 %	Povećan o za 70 %		Poboljšan pristup žrtvama / žrtvama nasilja u porodici i nasilja nad ženama koje primaju besplatne pravne usluge			NA: Nema javno dostupnih po- dataka. Za ovo bi bili potrebni podaci javnih institucija, uključujući kancelarije za pravnu

											pomoć (LAO), kao i NVO koje pružaju ove usluge.
2	Pokazatelj: Broj žena koje imaju pristup pravdi		Svaki 1.83 na 4 žene	Svaki 2.5 na 4 žene	Svaki 4 na 4 žene		Ukupan pristup žena pravdi će biti značajno poboljšano				NA: Ovo nije moglo da se utvrdi jer KJC ne vodi rodno razvrstane podatke.
Br.	Akcija	Poslednji rok	Budžet			Izvor finansiranja	Rukovodeća i podržavajuća institucija	Proizvod (Output)	Referencija na dokumente	Sprovođenje 2022–2024	
			2022	2023	2024						
III.5.1	Informisanje žrtava/preživelih nasilja u porodici i nasilja nad ženama, kao i šire javnosti, o njihovim pravima i uslugama gde mogu dobiti pomoć, uključujući besplatnu pravnu pomoć za osobe izložene nasilju, na jednom jeziku koji razumiju	2022-2026	4,500.00	4,500.00	4,500.00	Budžet Vlade Kosova Donatori	MP/ZKNMD HF ANJF ARR Policija Sudstvo Opštine Članovi koordinacioni h mehanizama CSR NVO Kancelarija glavnog državnog tužioca	Informacija o pravima i zaštiti žrtava nasilja u porodici i nasilja nad ženama pripremljena je jasnim i razumljivim jezikom i dodeljene u zajednici	Istanbulska konvencija (član 19)	I: U 2024. godini, MJ i Agencija za besplatnu pravnu pomoć (FLA) unapredili su informisanje o besplatnoj pravnoj pomoći, organizovali mobilne klinike, distribuirali materijale i saradivali sa civilnim društvom i međunarodnim partnerima radi unapređenja pristupa pravdi za ranjive grupe. NVO su takođe doprinele.	
III.5.2	Priprema i širenje informacije na službenim i primerenim jezicima osobama sa posebnim potrebama (Brajeva azbuka, itd.), o važećem zakonodavstvu, pruženoj zaštiti i relevantnim institucijama u kojima treba da se adresiraju žrtve/preživele nasilja u porodici i nasilja nad ženama	2022-2024	3,000.00	3,000.00	3,000.00	Budžet Vlade Kosova Donatori	MP / Kancelarija koordinatora, ARR Asocijacija novinara MONTI KRR i MK na lokalnom nivou, institucije za ljudska prava, NVO, međunarodne institucije	Materijali za podizanje svesti za prepoznavanje oblika nasilja u porodici i nasilja nad ženama kao i za zaštitu koja postoji, pripremljene i distribuirane svake godine na više jezika i po Brajevoj azbuku. Informacije o podizanju svesti distribuirane putem društvenih medija	Istanbulska konvencija (Poglavlje III, članovi 12, 13 i 17)	I: Održano je više od 200 sastanaka za podizanje svesti; distribuirano je 4.000 brošura, 260 postera i 1.600 letaka na više jezika, na Brajevom pismu i u digitalnom formatu.	

III.5.3	Organizovanje nedelje za prava žrtava, sa posebnim fokusom na žrtve različitih oblika krivičnih dela nasilja u porodici i nasilja nad ženama, kako se predviđa Istanbulskom konvencijom ⁸¹	Kontinuirano (svake godine)	5000.00	5000.00	5000.00	Budžet Vlade Kosova Donatori	ZMNV, ZKPSH	Više informacija i podizanje svesti o pravima žrtava/preživelih nasilja u porodici i nasilja nad ženama Priprema relevantnih materijala i (u zavisnosti od formata) informativnog štanda za žene/žrtve će se pripremiti od SE (Savet Evrope) ⁸²	Nedelja prava žrtava Istanbulska konvencija (Poglavlje IV, članovi 18, 19)	I: VAAO se priključio kampanji „16 dana aktivizma“, sprovodeći predavanja u školama, javne događaje, regionalne prezentacije i video-sadržaje radi podizanja svesti o pravima žrtava i uslugama podrške koje pruža.
III.5.4	Informativne sesije sa različitim grupama žena, mladih žena, devojaka, muškaraca, mladih i dečaka, o rodnim ulogama i postojanju mehanizama koordinacije za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama na lokalnom nivou, kao i zaštitu, tretmanu i pristupa pravdi kroz ove mehanizme.	2022-2026	3200.00	3200.00	3200.00	Budžet Vlade Kosova Donatori	Opštine / KRR Institucije članice Koordinacionih mehanizama NVO	Održane informativne sesije u svim opštinama u kojima postoji i gde će biti uspostavljeni mehanizmi koordinacije Sa više različitih grupa žena, mladih žena, devojaka, muškaraca, mladih i dečaka, informisanih o zaštiti, tretiranju pristupa pravdi kroz ove mehanizme.	Istanbulska konvencija (Poglavlje III, članovi 7, 12 i 13, Poglavlje IV, članovi 18, 19)	0.5: Iako su održane informativne sesije, nadležne institucije nisu objavile podatke na osnovu kojih bi se napredak mogao konkretno meriti.
III.5.5	Olakšanje pristupa pravdi za građanke/grāđane koji nemaju dovoljno finansijskih sredstava, posebno za žrtve rodno zasnovanog na-	Kontinuirano	0	0	0	Budžet Vlade Kosova Donatori	Agencija za besplatnu pravnu pomoć, kao i specijalizovane nevladine organizacije SSK TSK	Broj građana koji su dobili besplatne usluge za pristup pravdi (uključujući i slučajeve izložene nasilju u sudskim postupcima), po		I: U 2024. godini FLA je otvorila 9 mobilnih kancelarija i jedan mobilni autobus, pruživši usluge za 8.049 osoba (3.534 žene, 4.515 muškaraca), uključujući 806 pripadnika nevećinskih zajednica, i obradila 214 predmeta nasilja u porodici kroz 347 pravnih radnji.

	silja, seksualnog nasilja, nevećinskih zajednica i raseljenih lica, kao i podrška sa besplatnom pravnom pomoći za lica izložena nasilju u sudskim postupcima;							nacionalnoj pripadnosti i polu korisnika		
III.5.6	Informimi dhe ndërgjegjësimi i publikut në lidhje me ushtrimin e së drejtës për ndihmë juridike falas, në mënyrë që të sigurohet qasje efektive në drejtësi për qytetarët që nuk kanë burime të mjaftueshme financiare.	2022-2023	2,000.00	2,000.00	X	Budžet Vlade Kosovatori	Agencija za besplatnu pravnu pomoć kao i specijalizovane NVO	Povećan je broj službenica/službenik a pravne pomoći u regionalnim kancelarijama Agencije		I: U 2024. godini, LAO je zapošljavao 38 zaposlenih (23 žene) i održao 53 onlajn i uživo obuke usmerene na unapređenje znanja, veština i organizacionih pristupa, kako bi osoblje pravnih službi ostalo odgovorno na potrebe građana, u partnerstvu sa Pravosudnom akademijom.
III.5.7	Povećati saradnju između Agencije za besplatnu pravnu pomoć i nevladinih organizacija koje pružaju besplatnu pravnu pomoć	Kontinuirano	0	0	0	o	Agencija za besplatnu pravnu pomoć Regionalne kancelarije za besplatnu pravnu pomoć NVO koje pružaju besplatnu pravnu pomoć	Sporazumi o razumevanju postignuti između Agencije za besplatnu pravnu pomoć i nevladinih organizacija koje pružaju besplatnu pravnu pomoć		I: Prema Pravilniku MJ 05/2023, LAO je uspostavio partnerstvo sa sedam NVO, čime je besplatna pravna pomoć proširena na nivou cele zemlje za ciljne grupe.
III.5.8	Inforisanje javnosti kroz aktivnosti na promovisanju Programa naknade žrtava zločina ⁸³	Kontinuirano	3.000.00	4.000.00		Budžet Vlade Kosova	MP Komisija za naknadu štete žrtvi krivičnog dela	Pravo na odštetu za žrtve zločina je promovisano, kroz kampanje podizanja svesti, debate ili drugih oblika promocije..		0.5: Informativni materijali o pravu na naknadu štete žrtvama distribuirani su na više jezika kroz institucije i u nedovoljno opsluženim opštinama. Sastanak sa Probacijom u Prištini pružio je smernice službenicima o procedurama podnošenja zahteva, pri

										čemu je sedam slučajeva nasilja u porodici upućeno Komisiji za naknadu štete. Ova prava je potrebno dodatno promovisati.
III.5 .9	Podizanje javne svesti kroz zagovaranje i povećanje svesti o pristupu pravdi fokusirajući se na imovinska prava, rodno zasnovano nasilje, preživjele/ih seksualnog nasilja tokom rata i druga prava koja proističu iz relevantnog zakonodavstva	202 2 T4	10000			Nema potrebe za dodatnim troškovima 84	BGJ, Advokati žrtava - ZPSH, Ombudsman Donatori, civilno društvo	Ostvarene kampanje	Kosovo Program for Gender Equality 2020 - 2024, activity III.1.6	I: AGE je, u saradnji sa KP, obučio 106 regionalnih istražitelja o zakonima koji se odnose na rodno zasnovano nasilje i revidiranim SOP-ovima za zaštitu žrtava. Tokom kampanje „16 dana aktivizma“, AGE je obučio osoblje Kazneno-popravne službe, uključio opštinske službenike u Istoku i promovisao kampanju kroz osvetljavanje zgrada i distribuciju materijala širom zemlje.
	Ukupni budžet za određeni cilj 5:		30,700.00	21,700.00	15,700.00					
	<i>Od kojih kapitalne:</i>		0	0	0					
	<i>Od kojih tekuće:</i>		30,700.00	21,700.00	30,870.00					
	Ukupni budžet za strateški cilj III:		64,800.00	38,255.00	3,870.00					
	<i>Od kojih kapitalne:</i>		0	0	0					
	<i>Od kojih tekuće:</i>		64,800.00	38,255.00	30,870.00					
Br .	Strateški i specifični ciljevi, pokazatelji i akcije		Osnovna vrednost	Privremeni cilj [2024]	Cilj posljednje godine [2026]	Rezultat				
IV.	Strateški cilj: Pružanje opštih usluga i specijalizovanih usluga podrške žrtvama					In total, 29 activities were planned. Five (17%) were fully implemented, 15 (52%) are ongoing, two (7%) were not implemented, and seven have no data. Achievements included funding for NGOs, appointment of specialised judges and coordinators, profiling reintegration service providers, and capacity-building. Challenges remained in planning, budgeting, support for specific groups, and sustainable services for child victims. Childcare subsidies reached 19 municipalities, and 20 of 26 municipalities developed three-year social housing plans, though gaps persist.				

1	Pokazatelj: Stalna godišnja budžetska linija definisana prema adekvatnoj rodnoj analizi posvećena radu specijalizovanih centara za podršku svim oblicima nasilja.	Budžet za skloništa u 2020: 495,000 EUR	Povećano za 5 %	Povećano za 10%	Funkcionisanje uslužnih centara za podršku, specijalizovanih za sve oblike nasilja podržan je potrebnim budžetom centralne i lokalne vlasti, uprkos situacijama humanitarne krize i prirodnih katastrofa	I: Budžet je povećan za 70,5%. Važno je napomenuti da je početno stanje (baseline) netačno.				
2	Pokazatelj: Broj žena koje podjednako uživaju imovinska prava kao i muškarci	Svako 0,732 u 1 ženi ⁸⁵	Svako 085 u 1 ženi	Svako 1 u 1 ženi	Poboljšanje uživanja imovinskih prava žena je još jedna garancija za njihovo održivo i dugoročno osnaživanje.	0.5: U 2020. godini, samo 18% nepokretnosti na Kosovu bilo je registrovano na ime žena, dok je u 2024. godini taj udeo porastao na 19,8%. To ukazuje na povećanje, ali ne i na potpunu realizaciju cilja, koji je prilično ambiciozan.				
IV.1	Specifični cilj: Podrška i osnaživanje specijalizovanih službi za žrtve/preživele iz svih grupa ⁸⁵ , kao i za decu žrtve i svedoke nasilja									
1	Pokazatelj: Broj specijalizovanih usluga za preživele nasilja, uspostavljenih ili proširenih, razvrstanih prema vrsti usluga uspostavljeni ili prošireni i osnaženi, podeljeni po vrsti usluge, ciljnoj grupi i karakteristikama ove grupe	Biće utvrđeno 2022	Povećano za 10 %	Povećano za 30 %	Specijalizovane usluge podrške za preživele nasilja u porodici i nasilje nad ženama, proširene i osnažene i funkcionalne, u skladu sa zahtevima / standardima Istanbulske konvencije	0: Monitoring KWN je pokazao da nije došlo do širenja specijalizovanih usluga. U ovom periodu fokus je više bio na uspostavljanju sekundarnog zakonodavstva i politika koje će voditi uspostavljanje novih usluga.				
Br.	Akcija	Poslednji rok	Budžet			Izvor finansiranja	Rukovodeća i održavajuća institucija	Proizvod (Output)	Referencija na dokumente	Sprovođenje 2022–2024
			2022	2023	2024					
IV.1.1	Avociranje na centralnom i lokalnom nivou radi povećanja postojećih sredstava	2022-2024	0	0	0	Budžet Vlade Kosova i Donatori	MP, MFRT, MZ. Opština	Povećanje budžeta i održiva sredstva		I: U 2024. godini, MJ je opredelio 1,5 miliona evra za licencirane NVO u oblasti socijalnih usluga, za projekte koji se sprovode od aprila 2024. do maja 2025. godine. Za 2025. godinu opredeljeno je 2,5 miliona

										evra, uz javni poziv u februaru za projekte u trajanju od 12 meseci.
IV. 1. 2	Povećanje ljudskih resursa, zapošljavanje psihologinja/psihologa i socijalnih radnika, prema profilisanju potrebnom za specijalizovane usluge podrške u javnim ustanovama i specijalizovanim nevladinim organizacijama proporcionalno broju stanovnika u svakoj opštini	2024	10,000.00	5,000.00	5,000.00	Budžet Vlade Kosova i Donatori	MP, MFRT, MZ. Opština	Ispunjavanje minimalnih profesionalnih i strukturnih standarda Zapošljavanje najmanje jednog radnika/socijalnog radnika na svakih 20 žrtava u svakom CSR. Specijalizovano psihosocijalno savetovalište prilagođeno potrebama posebnih grupa	Istanbulska konvencija, Zakon o javnim službenicima, LSHSF, Zakon o profesijama	0.0: Nije sprovedeno; institucije nisu dostavile podatke, ali budžeti ukazuju na isti broj zaposlenih.
IV. 1. 3	Povećanje profesionalnih sposobnosti sadašnjeg osoblja i novog osoblja službi za reintegraciju i osnaživanje, kroz radionice i obuke, za tretiranje slučajeva porodičnog nasilja i nasilja nad ženama	2022-2024				Vlada, Opština i donatori	IKAP, ZKN – MP, KPSHSF, MZ Specijalizovane NVO Savet Evrope	Validirani modul, izgradnja profesionalnih kapaciteta ⁸⁶ Spisak osoblja koje je pohađalo specijalizovane obuke	Istanbul Convention	0.5: MH upravlja nacionalnom, višezjezičnom telefonskom linijom za sve građane Kosova, dostupnom od 08:00 do 16:00, pet dana u nedelji. Linija je namenjena opštoj populaciji i nije ograničena na slučajeve nasilja u porodici ili nasilja nad ženama. Zastupnici žrtava (VA) takođe imaju liniju za pomoć, ali ona služi različitim grupama. Nacionalna SOS linija još uvek nije zvanično uspostavljena i verovatno će zahtevati posebna budžetska izdvajanja.
IV. 1. 4	Funkcionisanje Nacionalne linije za pomoć za sve oblike nasilja nad ženama i nasilja u porodici,	2022-2026	0	0	0	Budžet Vlade Kosova i Donatori	MZ MFRT MP/NKNP ARR	Funkcionalna i efikasna linija za pomoć, sa uslugom širom zemlje, dostupna 24/7, posvećena svim	Istanbulska konvencija	1: MJ developed 24 accredited training modules for social service providers, including support for victims of sexual crimes and

	dostupna 24 sata, 7 dana u nedelji, na svim službenim jezicima na Kosovu, u skladu sa zahtevima Istanbulske konvencije.							obicima nasilja nad ženama i nasilja u porodici, koja služi na svim službenim jezicima na Kosovu i ispunjava standarde Istanbulske konvencije, funkcionalna		domestic violence, with trainings continuing in 2025.
IV. 1. 5	Zapošljavanje tri stručnih tima (psihologa) u ustanovama koje pružaju 24-časovne usluge telefonske pomoći.	2022-2026	1,200.00	1,200.00	1,200.00	Budžet Vlade Kosova i Donatori	MZ	Osnivanje tri tima i stvorena usluga	Istanbulska konvencija	I: U 2024. godini, MJ/Socijalne službe opredelili su 1,53 miliona evra za 41 NVO za psihosocijalne usluge, uključujući 739.000 evra za 10 sigurnih kuća koje pružaju podršku žrtvama nasilja u porodici. Ovo je premašilo planirani budžet i predstavlja napredak ka pokrivanju potrebnih troškova.
IV. 1. 6	Podrška skloništim uz kontinuirano finansiranje	2023-2026	320,000.00	320,000.00	320,000.00	Budžet Kosova	Opštine, Ministarstvo pravde, Agencija za upravljanje zaplenjenom ili oduzetom imovinom, Državno tužilaštvo	Skloništa zasnovana na infrastrukturnim i finansijskim pojmovima	Istanbulska konvencija	0.5: Postoji prihvatilište za dečake, ali ne postoje dostupne usluge za muške žrtve rodno zasnovanog nasilja, niti za LGBTI osobe.
IV. 1. 7	Pružanje usluga podrške i smeštaja za posebne grupe (dečaci i muškarci žrtve porodičnog nasilja, LGBTI + osobe, itd.)	Kontinuirano	120,000.00	120,000.00	120,000.00	Budžet Vlade Kosova	MFRT MF Opštine, Donatori	Specijalizovana usluga sklonjenja prilagođena potrebama određenih grupa	Istanbulska konvencija	0: Nema dostupnih specijalizovanih usluga.

IV. I. 8	Finansijska podrška usluga za žrtve seksualnih napada koje se pružaju u javnim institucijama ili specijalizovanim nevladinim organizacijama	2022-2026	30,000.00	30,000.00	30,000.00	Budžet Vlade Kosova Donatori	MFRT MF Opštine	Specijalizovana usluga za žrtve seksualnog napada prilagođena potrebama posebnih grupa	Istanbulska konvencija	0: Nedostaju podaci, ali deluje da nije sprovedeno.
IV. I. 9	Finansijska podrška uslugama za decu žrtve i decu svedoke nasilja koje se pružaju u javnim institucijama ili specijalizovanim nevladinim organizacijama	2022-2026	30,000.00	30,000.00	30,000.00	Budžet Vlade Kosova	MFRT MF Opštine	Specijalizovana usluga za decu žrtve i decu svedoke nasilja, prilagođena potrebama ciljane starosne grupe	Istanbulska konvencija	0.5: Svi sudovi su imenovali koordinate, a u nekima su sudije već profilisane. U ostalima, profilisanje je i dalje u toku.
IV. I. 10	Imenovanje u sudovima koordinatora i sudija i profilisanih sudija, za postupanje u slučajevima nasilja u porodici u građanskom i krivičnom aspektu	2022	14,000.00	X	X	Budžet Vlade Kosova	SSK	Profilizirane stručnjake pravosuđa za tretiranje slučajeva nasilja u porodici i nasilja nad ženama	Istanbulska konvencija (član 15)	0.5: Koordinator i zamenici koordinatora za nasilje u porodici imenovani su u osnovnim tužilaštvima, ali postoji potreba da se poveća broj tužilaca.
IV. I. 11	Osnivanje jedinice za tretiranje slučajeva nasilja u porodici u tužilaštvima u kojima je prijavljen veliki broj slučajeva nasilja u porodici	2022	0	X	X	Budžet Vlade Kosova Donatori	TSK	Profilisanje profesionalaca tužila štva za tretiranje slučajeva nasilja u porodici i nasilja nad ženama	Istanbulska konvencija (član 15)	1: Na centralnom nivou uspostavljena je i funkcioniše posebna direkcija za rodno zasnovano nasilje sa 110 zaposlenih (53 žene, 57 muškaraca), uključujući 5 specijalizovanih stručnjaka (2 žene, 3 muškarca). Na regionalnom nivou deluje 8 jedinica sa 5 specijalizovanih stručnjaka (2 žene, 3 muškarca). Na lokalnom nivou angažovano je 16 specijalizovanih stručnjaka (9 žena, 7 muškaraca), uz ukupno

										91 zaposlenog (42 žene, 49 muškaraca).
IV. I. 12	Osnivanje posebne uprave u policiji na centralnom nivou i jedinica sa regionalnog i lokalnog nivoa za tretiranje slučajeva nasilja u porodici i nasilja nad ženama	2022	132,000.00	132,000.00	132,000.00	Budžet Vlade Kosova	MUP	Profilisani policijski profesionalci u tretiranju slučajeva nasilja u porodici i nasilja nad ženama	Istanbulska konvencija (član 15)	I: Trenutno su sve policijske stanice i regionalne istrage opremljene vozilima, a tokom izveštajnog perioda kupljeno je još jedno vozilo.
IV. I. 12	Kupnja vozila za Upravu specijalne policije na centralnom nivou i jedinice sa regionalnog nivoa.	2022	210,000.00	200,000.00	100,000.00	Budžet Vlade Kosova	MUP	Kupnja 7 vozila za specijalnu upravu policije na centralnom nivou i jedinice sa regionalnog nivoa	Istanbulska konvencija (član 15)	I: U svim opštinama i na nacionalnom nivou, istražne jedinice za postupanje u predmetima nasilja u porodici operativne su u svakoj policijskoj stanici.
IV. I. 12	Funkcionalizacija posebne uprave u policiji na centralnom nivou i jedinica sa regionalnog i lokalnog nivoa za postupanje u slučajevima nasilja u porodici i nasilja nad ženama	2022	50,000.00	10,000.00	10,000.00	Budžet Vlade Kosova	MUP	Funkcionalizacija posebne direkcije u policiji na centralnom nivou i jedinicama sa regionalnog i lokalnog nivoa.	Istanbulska konvencija (član 15)	I: U 2024. godini, Kosovska policija (KP) zaposlila je 255 policajki od ukupno 1.374 nova regruta (18,6%). Ukupan broj policajki dostigao je 1.241 u ukupnom sastavu od 9.011 službenika (13,8%). U 2023. godini bilo je 51 policajka raspoređena za rad na predmetima nasilja u porodici u okviru regionalnih direktorata.
IV. I. 13	Povećanje broja žena policajaca	2022-2026				Budžet Vlade Kosova	MUP/PK	Više žena policajaca u dopunu nacionalnih i međunarodnih zakonskih odredbi za poštovanje principa prava žrtve da bude tretirana od strane službenika istog pola	Istanbulska konvencija (član 15)	0.5: Radi obezbeđivanja stručne brige i bezbednog okruženja za žrtve i njihovu decu u policijskim objektima, KP je uspostavio 31 „prijateljsku sobu“. One još uvek ne postoje u svim stanicama.
IV. I. 14	Uspostavljanje i funkcionisanje prijateljskih prostorija za intervjuisanje i tretman	2022-2026	40,000.00	40,000.00	40,000.00	Budžet Vlade Kosova Donatori	MUP Policija	Prijateljske sobe za intervjuisanje žrtava ustanovljene i funkcionalne u	Istanbulska konvencija	0.5: Prema Zakonu 08/L-185, KP je dužan da održava fond za hitne slučajeve, kao i da obezbedi prevoz žrtava i izdržanih lica do

	žrtava na lokalnom nivou za policiju								zgradama kosovske policije		zdravstvenih ustanova ili bezbednih lokacija, uz prisustvo socijalnog radnika i korišćenje službenih vozila. Monitoring KWN ukazuje da KP u 2024. godini i dalje nije imao obezbeđena ova sredstva.
IV. I. 15	Obezbeđivanje neophodnih sredstava za neposredan i adekvatan transport žrtava, kao i cash upravljiv budžet za obroke za žrtve, tokom njihovog boravka u policijskoj stanici	2022-2024	10,000.00	10,000.00	10,000.00	Budžet Vlade Kosova Opštine Donatori	MUP Policija MZ Opštine MFRT ASKK	Prevoz žrtava po potrebi u policiju ili CSR izvršen odmah i odgovarajućim sredstvima Prevozna sredstva za policiju Prevozna sredstva za centre za socijalni rad Upravljiv budžet cash za obrok za žrtve	Istanbulska konvencija	0.5: Trenutno je u VAAO zaposleno 40 službenika. Međutim, potreban je veći broj zaposlenih.	
IV. I. 16	Jačanje ZMNV sa adekvatnim ljudskim, finansijskim i infrastrukturnim kapacitetima	2022-2023	45,000.00	45,000.00	×	Budžet Vlade Kosova	ZKPSH	Povećanje broja zaposlenih u ZMNV sa 25 na 40 zaposlenih i rekrutovanih radnika Povećanje broja vozila (vozila) sa 7 na najmanje 12		0.5: Svi službenici imaju napredne računare i pristup sistemima, a regionalni rukovodioci su dobili laptopove od Ambasade SAD; dodatna oprema se obezbeđuje po potrebi. Takođe, VAAO često deli kancelarije, što žrtvama ne pruža adekvatan prostor za poverljivost.	
IV. I. 17	Jačanje kancelarije ZMNV-a	2022-2023	25,000.00	25,000.00	×	Budžet Vlade Kosova	ZKPSH	Snabdevanje laptopima/kompjuterima i kancelarijskim inventarom za novo osoblje.		0.5: KPC je pružio podršku VAAO u ovom pogledu i trenutno je u upotrebi 9 vozila koja koristi VAAO. Međutim, vozila i dalje nema dovoljno.	
Ukupni budžet za određeni cilj IV. I:			1,112,200.00	1,043,200.00	798,200.00						
<i>Od kojih kapitalne:</i>		645,000.00	635,000.00	460,000.00							

Od kojih tekuće:		467,20 0.00	408, 200. 00	338,2 00.00						
IV.2	Specifični cilj: Sprovođenje politika koje omogućavajući dugoročnu reintegraciju i održivo osnaživanje žrtava / preživelih nasilja									
1	Pokazatelj: Broj žrtava / preživeli nasilja reintegriran kroz relevantne programe, na centralnom i lokalnom nivou.	Biće utvrđeno 2022	Povećano za 30 %	Povećano za 50 %	Vlada Kosova prioritetno ulaže u reintegraciju i održivo osnaživanje preživelih / preživelih nasilja u porodici i nasilja nad ženama, kroz funkcionisanje i efikasnost različitih programa podrške u tom smeru				NA: Ne postoje podaci o ovome.	
Br.	Akcija	Poslednji rok	Budžet			Izvor finansiranja	Rukovodeća i podržavajuća institucija	Proizvod (Output)	Referencija na dokumente	Sprovođenje 2022–2024
			2022	2023	2024					
IV.2.1	Profilisanje profesionalaca koji pružaju usluge reintegracije i za održivo osnaživanje žrtava	2022-2024	2,000.00	2,000.00	2,000.00	Budžet Vlade Kosova i Donatori	Opštine	Spisak profilisanog osoblja	Zakon o javnim službenicima, Zakon o profesijama, Zakon o SHSF -u,	0.5: Centri za socijalni rad (CSW) u 18 opština povećali su budžete u proseku za 8%, a 23 opštine su angažovale tri žene i dva muškarca specijaliste za reintegraciju i osnaživanje žrtava. Ipak, više opština nema povećane budžete niti profilisano osoblje.
IV.2.2	Stvaranje baze podataka o broju žrtava/preživelih nasilja reintegriranih i osnaživanih kroz relevantne programe, na centralnom i lokalnom nivou		6000.00	x	x	Budžet Vlade Kosova i Donatori	MFRT	Baza podataka kreirana / ažurirana	Istanbulska konvencija	0.5: Mj je, zajedno sa MFLT, pokrenuo Meru 1.8 u okviru šeme „Vlada za porodice“ radi podrške zapošljavanju i reintegraciji žena žrtava nasilja u porodici. Putem besplatne telefonske linije registrovano je 69 slučajeva, koji su verifikovani i upućeni Agenciji za zapošljavanje Kosova. Međutim, ne postoji jasan, sveobuhvatan sistem.
IV.2.3	Identifikacija veština i upućivanje na stručno	2024-	3,000.00	3,000.00	3,000.00	Vlada Kosova i Donatori	MFRT, MZ i MP, MONTI, specijalizovane NVO	Lista identifikovanih veština Konsolidovani	Istanbulska	0: Nije sprovedeno i nema podataka od nadležnih institucija.

	usmeravanje i dizajniranje novih programa u skladu sa identifikovanim potrebama razvoja veština i prilagođavanje postojećih programa stručne obuke	2026						programi stručnog osposobljavanja.	konvencija	
IV. 2. 4	Pružanje mogućnosti zapošljavanja za osobe koje su preživjele nasilje u porodici i nasilje nad ženama	2022-2026	50,000.00	50,000.00	50,000.00	Vlada Kosova i Donatori	Zavodi za zapošljavanje opštinama Ostale lokalne institucije, članice Koordinacionih mehanizama	Upućeni slučajevi tretirani sa prioritonom i zaposlene	Istanbulska konvencija	0.5: Delimično su sprovele NVO u saradnji sa centrima za socijalni rad (CSW) i službama za zapošljavanje, ali institucije to nisu u potpunosti sprovele.
IV. 2. 5	Izrada trogodišnjeg plana socijalnog stanovanja u opštinama i planiranje socijalnog stanovanja za žrtve nasilja u porodici i nasilja nad ženama (kirije, osiguranje stanovanja).	2022-2024	120,000.00	120,000.00	120,000.00	Vlada Kosova i Donatori	Opštine	Konsolidovano socijalno stanovanje za žrtve	Istanbulska konvencija	0.5: Od 26 opština koje su izveštale MLGA, 20 je izradilo trogodišnji plan za socijalno stanovanje. Nije jasno da li se stanovanje dodeljuje posebno žrtvama.
IV. 2. 6	Osnivanje grant fonda za zapošljavanje žrtava nasilja u porodici i nasilja nad ženama	2022-2024	30,000.00	30,000.00	30,000.00	Vlada Kosova, Opštine	MP, MFRT	Kreirani fond	Istanbulska konvencija	0: Nije sprovedeno.
IV. 2. 7	Kreiranje fonda za grantove za zapošljavanje žrtava nasilja u porodici i nasilja nad ženama	2022-2024	80,000.00	80,000.00	80,000.00	Vlada Kosova, Opštine	MFRT Vlada Kosova	Kreirani fond	Istanbulska konvencija	0: Nema podataka od nadležne institucije.
IV. 2. 8	Kreiranje olakšica za poslodavce / preduzeća koja zapo-	2022-2024	1,500.00	1,500.00	1,500.00	Vlada Kosova,	Vlada Kosova, MFRT, MP, MER	Zapošljavanje žrtava	Istanbulska konvencija	0: Nije sprovedeno.

	šljivaju ugrožene kategorije društva, uključujući žrtve nasilja u porodici i nasilja nad ženama									
IV. 2. 9	Subvencionisanje projekata za ekonomsko osnaživanje žrtava nasilja u porodici i nasilja nad ženama	2022-2024	25,000.00	25,000.00	25,000.00	Vlada Kosova	ARR/KP; Opštine; MKOS; MTI	Projekti za ekonomsko osnaživanje žena, implementirani	Kosovski program za rodnu ravnopravno st 2020 - 2024	0.5: Prema izveštaju Vlade, AGE je finansirao četiri NVO radi osnaživanja žena sa invaliditetom, žena iz nevećinskih zajednica, samohranih majki i starijih osoba, sa fokusom na podizanje svesti o zdravlju, obuke za tržište rada, pozitivno roditeljstvo i razvoj veština za slepe žene i devojčice. Međutim, nije jasno da li su bile žrtve nasilja.
IV. 2. 11	Subvencionisanje isplata za vrtiće dece žrtava nasilja u porodici i nasilja nad ženama	2022-2024	20,000.00	20,000.00	20,000.00	Vlada Kosova	Opštine	Olakšavanje položaja žena žrtava nasilja u porodici i nasilja nad ženama i pristup obrazovanju za njihove dece	Kosovski program za rodnu ravnopravno st 2020 - 2024	0.5: Devetnaest opština je izvestilo da je subvencionisalo u proseku po troje dece za pohađanje vrtića. Nisu sve opštine izveštavale, pa je moguće da takvu podršku nisu pružile.
	Opšti budžet za specifični cilj IV.2:		337,500.00	331,500.00	331,500.00	337,500.00				
	<i>Od kojih kapitalne:</i>		0	0	0	0				
	<i>Od kojih tekuće:</i>		337,500.00	331,500.00	331,500.00	337,500.00				
	Ukupan budžet za strateski cilj IV		1,449,700.00	1,374,700.00	1,129,700.00					
	Od kojih kapitalne:		645,000.00	655,000.00	460,000.00					
	<i>Od kojih tekuće:</i>		804,700	719,700.00	669,700.00					
	Ukupan budžet za akcioni plan:		1,857,115.00	1,665,500.00	1,409,590.00					

	<i>Od kojih kapitalne:</i>		797,000. 00	745,00 0.00	530,00 0.00					
	<i>Od kojih tekuće:</i>		1,060,11 5.00	920,50 0.00	879,58 0.00					

BIBLIOGRAFIJA

- _____, ARR. (2013). *Standard Operating Procedures for Protection from Domestic Violence in Kosovo* (SOPs) [Na engleskom].
- _____, ARR. (2019a). *Procena nivoa sprovođenja Standardnih operativnih procedura za zaštitu od porodičnog nasilja na Kosovu*.
- _____, ARR. (2019b). *Kosovo Shelter Operational Budgeting & Design Guidelines* [Na engleskom].
- _____, ARR. (2020). *Program za rodnu ravnopravnost Kosova 2020–2024*.
- _____, ARR. (2024a). *Završni izveštaj o proceni Programa za rodnu ravnopravnost Kosova 2020–2024*.
- _____, ARR. (2024b). *Raport i Vlerësimet të Programit për Barazi Gjinore 2020–2024* [„Izveštaj o proceni Programa za rodnu ravnopravnost 2020–2024”] [Na albanskom].
- _____, ARR. (n.d.). *“Preventing Gender Stereotypes and Promoting Gender Equality in School Textbooks and Materials”* [Na engleskom].
- _____, Draft *Zakonik o krivičnom postupku br. 06/L-151*.
- _____, GREVIO. (2022). *Procena usklađenosti kosovskih zakona, politika i drugih mera sa standardima Istanbulske konvencije*.
- _____, Kancelarija premijera (KPM). (2012). *Odluka br. 04/83*.
- _____, Kod Br. 06/L-074 *Krivični zakon Republike Kosovo*, 2019.
- _____, Kod Br. 08/L-032 *Krivični postupak Kosova*, 2022.
- _____, KPM. (2013). *Standard Operating Procedures for Protection from Domestic Violence in Kosovo (SOPs)* [Na engleskom].
- _____, KPM. (2023). *“Lansohet Programi i parë Kombëtar për Trajtimin e Kryerësve të Dhunës ndaj Grave”* [„Pokrenut prvi nacionalni program za tretman počinitelaca nasilja nad ženama”] [Na albanskom].
- _____, Ministarstvo pravde, KCS. (2023). *Godišnji izveštaj o aktivnostima*.
- _____, Ministarstvo pravde, KCS. (2024). *Godišnji izveštaj o radu*.
- _____, Ministarstvo pravde. (2015). *Izveštaj o evaluaciji Programa Kosova protiv porodičnog nasilja i Akcionog plana 2011–2014*.
- _____, Ministarstvo pravde. (2017). *Nacionalna strategija Republike Kosovo za zaštitu od porodičnog nasilja i Akcioni plan* (2016–2020).
- _____, Ministarstvo pravde. (2018a). *“The National Database of the Survivors of Domestic Violence and Violence against Women is created”* [Na engleskom].
- _____, Ministarstvo pravde. (2018b). *Prvi izveštaj o monitoringu sprovođenja Akcionog plana Nacionalne strategije za zaštitu od porodičnog nasilja 2016–2020*.
- _____, Ministarstvo pravde. (2022a). *Kurrikula për trajnimin e profesionistëve për ofrimin e programeve për kryrësit e dhunës në familje në Republikën e Kosovës* [„Kurikulum za obuku profesionalaca za sprovođenje programa za počinioce porodičnog nasilja u Republici Kosovo”] [Na albanskom].
- _____, Ministarstvo pravde. (2022b). *Nacionalna strategija za zaštitu od porodičnog nasilja i nasilja nad ženama 2022–2026*.
- _____, Ministarstvo pravde. (2023a). *Godišnji izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije za zaštitu od porodičnog nasilja i nasilja nad ženama 2022–2026*.
- _____, Ministarstvo pravde. (2023b). Brošura „*Programi Kombëtar për Kryerësit e Dhunës Ndaj Grave*” [„Nacionalni program za počinioce nasilja nad ženama”] [Na albanskom].
- _____, Ministarstvo pravde. (2024a). *Godišnji izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije za zaštitu od porodičnog nasilja i nasilja nad ženama 2022–2026*.
- _____, Ministarstvo pravde. (2025a). *Administrativno uputstvo (MP) br. 02/2025 o utvrđivanju postupka za pružanje usluga iz Fonda hitne pomoći za potrebe žrtava tokom boravka u policiji*.
- _____, Ministarstvo pravde. (2025b). *Administrativno uputstvo (MP) br. 03/2025 o stambenom zbrinjavanju*.
- _____, Ministarstvo pravde. (n.d.a). *“Institute for Forensic Medicine”* [Na engleskom].
- _____, Ministarstvo pravde. (n.d.b). *“Department for Social and Family Services”* [Na engleskom].
- _____, Ministarstvo unutrašnjih poslova, *Kancelarija nacionalnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima*. Standardne operativne procedure za žrtve trgovine ljudima na Kosovu (SOPs).
- _____, MMPHI. (2023). *Politika zaštite dece u sistemu preduniverzitetskog obrazovanja na Kosovu*.
- _____, *Odluka Br. 08-V-005*, 2021.
- _____, *Zakon Br. 02/L-17 o Socijalne i porodične usluge*, 2001.
- _____, *Zakon Br. 03/L-048, o Upravljanju javnim finansijama i odgovornost*, 2008.

- _____, Zakon Br. 03/L-182, [o Zaštiti od nasilja u porodici i od njega](#), 2010.
- _____, Zakon Br. 03/L-231 [o Inspektoratu Policije Kosova](#), 2010.
- _____, Zakon Br. 04/L-054 o [Statusu i prava mučenika, invalida, veterana, pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova, žrtava seksualnog nasilja u ratovima, civilnih žrtava i njihovih porodica](#), 2011.
- _____, Zakon Br. 04/L-172 o [Izmeni i dopuna Zakona br. 04/L-054 o statusu i pravima mučenika, invalida, veterana, pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova, žrtava seksualnog nasilja u ratnim zločinima, civilnih žrtava i njihovih porodica](#), 2014.
- _____, Zakon Br. 05/L-003 o [Elektronskom nadzoru lica čije je kretanje ograničeno odlukom suda](#), 2015.
- _____, Zakon Br. 05/L-020 o [Rodnoj Ravnopravnosti](#), 2015.
- _____, Zakon Br. 05/L-021 o [Zaštiti od diskriminacije](#), 2015.
- _____, Zakon Br. 06/L-009 o [podredovanju](#), 2018.
- _____, [Zakon Br. 06/L-054 o sudovima u Republici Kosovu](#), 2018.
- _____, Zakon Br. 06/L056 o [Tužilačkom Savetu Kosova](#), 2019.
- _____, Zakon Br. 06/L-133 o [Budžetskim sredstvima za budžet Republike Kosovo za godinu 2019](#), 2019.
- _____, Zakon Br. 07/L-001 o [Budžetskim sredstvima za budžet Republike Kosovo za godinu 2020](#), 2020.
- _____, Zakon Br. 07/L-014 on [O izmenama i dopunama Zakona br. 07/L-001 o budžetskim aroprijacijama za budžet Republike Kosovo](#), 2020.
- _____, Zakon Br. 08/L-035 o [Izmena i dopuna Zakona br. 04/L-017 o besplatnoj pravnoj pomoći](#), 2022.
- _____, Zakon Br. 08/L-109, ABGJ, SOP, 2013; NSPNNZ 2022-2025, Skupština Kosova, [Zakon o naknadi štete žrtvama krivičnih dela; NSPNNZ 2022-2025](#).
- _____, Zakon Br. 08/L-129 o [Službi za probaciju Kosova](#), 2022.
- _____, Zakon Br. 08/L-131 on the [Kosovskoj popravna službi](#), 2022.
- _____, Zakon Br. 08/L-185 o [Prevenaciji i zaštiti od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja](#), 2023.
- _____. (2008). [Ustav Republike Kosovo](#).
- _____. (2010). [Opšta preporuka br. 28 Komiteta za eliminaciju diskriminacije nad ženama](#).
- _____. (2011). [Izveštaj o objašnjenju uz Konvenciju Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici](#).
- _____. (2011). [Uredba br. 09/2011 o pravilima rada Republike Kosovo](#).
- _____. (2013). [Uredba br. 21/2013 Protokol o prevenciji i upućivanju slučajeva nasilja u institucijama preduniverzitetskog obrazovanja](#).
- _____. (2014). "[Constructive Ambiguity and the Meaning of 'Gender' for the International Criminal Court](#)" [Na engleskom], [International Feminist Journal of Politics](#), 16(4).
- _____. (2014). [Procena troškova rodno zasnovanog nasilja u Evropskoj uniji: Izveštaj](#).
- _____. (2015). "[Good International Practices and Standards on Violence Against Women and Domestic Violence](#)" [Na engleskom].
- _____. (2015). [Uredba br. 22/2015 o utvrđivanju postupaka priznavanja i verifikacije statusa žrtava seksualnog nasilja tokom rata za oslobođenje Kosova](#).
- _____. (2016). [Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Evropske unije i Kosova](#).
- _____. (2017). [Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu](#).
- _____. (2017). [Opšta preporuka br. 35 Komiteta za eliminaciju diskriminacije nad ženama](#).
- _____. (2017a). [Cyber violence against women and girls](#) [Na engleskom].
- _____. (2017b). [Terminology and Indicators for Data Collection: Rape, femicide and intimate partner violence](#) [Na engleskom].
- _____. (2018). [Globalna studija o ubistvima: Rodno zasnovana ubistva žena i devojaka](#).
- _____. (2018). [Izveštavanje o porodičnom nasilju: Smernice za novinare](#).
- _____. (2018). [Početni izveštaj o evaluaciji – Crna Gora](#).
- _____. (2018). Radni dokument službi Komisije, [Izveštaj za Kosovo 2018](#) [Na engleskom].
- _____. (2019). "[Ministry to Release Long-Awaited Assembly-Approved Funds for Shelters](#)" [Na engleskom].
- _____. (2019). [Godišnji izveštaj br. 19](#).
- _____. (2019). [Istraživanje OEBS-a o nasilju nad ženama: Dobrobit i bezbednost žena](#).
- _____. (2019). [Početni izveštaj o evaluaciji – Srbija](#).
- _____. (2019). [Pristup usmeren na žrtvu/preživelu](#).
- _____. (2019a). "[Children's Rights](#)" [Na engleskom].
- _____. (2019b). [Izveštaj o proceni potreba: Smernice kvaliteta za sigurne kuće koje pružaju podršku žrtvama nasilja nad ženama i porodičnog nasilja na Kosovu](#).
- _____. (2019c). "[Raising awareness on violence against women and domestic violence: working with media in Kosovo](#)" [Na engleskom].

- _____. (2020). "[Advocacy Leads Kosovo's New Government to Establish Budget Line for Shelters](#)" [Na engleskom].
- _____. (2020). "[Privremena skloništa formirana radi bezbedne izolacije preživelih porodičnog nasilja na Kosovu](#)" [Na engleskom].
- _____. (2020). "[The National Assembly of Kosovo* decides to apply the Istanbul Convention](#)" [Na engleskom].
- _____. (2021). [Mesto za stolom: Doprinos i očekivanja žena od mirovnih procesa na Kosovu.](#)
- _____. (2022). [Istanbulska konvencija u sudskim presudama na Kosovu.](#)
- _____. (2022). [Nacionalna strategija za zaštitu od porodičnog nasilja i nasilja nad ženama 2022–2026.](#)
- _____. (2022). Radni dokument službi Komisije, [Izveštaj za Kosovo 2022](#) [Na engleskom].
- _____. (2023). [Naknada štete žrtvama porodičnog nasilja.](#) Priština.
- _____. (2023a). [Implementing Perpetrator Programs in Kosovo: Policy Brief](#) [Na engleskom].
- _____. (2023b). [Izveštaj o proceni sprovođenja Istanbulske konvencije na Kosovu.](#)
- _____. (2024). "[OEBS završio uspostavljanje opštinskih koordinacionih mehanizama protiv porodičnog nasilja na Kosovu.](#)"
- _____. (2024). "[Otvoreno pismo premijeru, ministru finansija, rada i transfera i ministru pravde.](#)"
- _____. (2024). "[Si duket korporatizmi dhe pandëshkueshmëria në sistemin prokuroria?](#)" [„Kako izgledaju korporativnost i nekažnjivost u tužilačkom sistemu?“] [Na albanskom].
- _____. (2024). Radni dokument službi Komisije, [Izveštaj za Kosovo 2024](#) [Na engleskom].
- _____. (2024). [Rodni profil Kosova.](#)
- _____. (2024). [Uredba br. 37/2024 o organizaciji i funkcionisanju Kancelarije nacionalnog koordinatora za zaštitu od porodičnog nasilja, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja i funkcionisanju međuresorne koordinacione grupe.](#)
- _____. (2025). [Mir i bezbednost na Kosovu: Rodna analiza.](#)
- _____. (2025). [Uticao spajanja Ministarstva rada i socijalne zaštite sa Ministarstvom finansija – analiza vladine reforme u socijalnom sektoru.](#)
- _____. (n.d.). "[What causes gender-based violence?](#)" [Na engleskom].
- _____. [A protiv Hrvatske](#) (predmet br. 55164/08), 2011.
- _____. [Hajduova protiv Slovačke](#) (predmet br. 2660/03), 2011.
- _____. [Opuz protiv Turske](#) (predmet br. 33401/02), 2009.
- _____. Smernica Saveta 2004/113/EC [o sprovođenju principa jednakog tretmana između muškaraca i žena u pristupu i snabdevanju robom i uslugama.](#)
- _____. Smernica Saveta 2006/54/EC [o sprovođenju principa jednakih mogućnosti i jednakog tretmana muškaraca i žena u pitanjima zapošljavanja i zanimanja](#) (prečišćeni tekst).
- _____. Smernica Saveta 2011/36/EU [o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti njenih žrtava.](#)
- _____. Smernica Saveta 2011/93/EU [o borbi protiv seksualnog zlostavljanja i seksualne eksploatacije dece i dečje pornografije.](#)
- _____. Smernica Saveta 2011/99/EU [o evropskoj zaštitnoj meri.](#)
- _____. Smernica Saveta 2012/29/EU [o zajedničkim minimalnim standardima prava, podrške i zaštite žrtava.](#)
- Amnesty International. (2023). [Od papira do prakse: Kosovo mora da ispuni svoje obaveze prema žrtvama porodičnog nasilja.](#)
- Anita, S. i Gill, A. (2009). "[Prisila, pristanak i debata o prisilnom braku u Velikoj Britaniji](#)", *Feminist Legal Studies*, 17(2), 165-184.
- Antić, M. i Radačić, I. (2020). "[TEvolucija razumevanja roda u međunarodnom pravu i otpor „rodne ideologije“ 25 godina od Pekinške konferencije o ženama](#)", *Women's Studies International Forum*, 83(3).
- Arenliu, A., Ibra-Zariqi, Q., Puka, E., i Bahtiri, S. (2014). [Manual Didaktik për Parandalimin e Dhunës](#). [Didaktički priručnik za prevenciju nasilja].
- Artpolis. (2023). [Analysis on Knowledge of Students on the Existence and Implementation of the University of Pristina "Hasan Prishtina": Regulation against Sexual Harassment and Harassment.](#) [Analiza znanja studenata o postojanju i primeni regulative Univerziteta u Prištini „Hasan Priština“: seksualno uznemiravanje i uznemiravanje].
- Banjska, E., Breznica, B., Farnsvort, N., Rajan, Dejvid Dž. Dž. za MŽK. (2021). [Od zakona do delovanja: Praćenje institucionalnog odgovora na rodno zasnovano nasilje na Kosovu.](#)
- Banjska, I., Rajan, D., Farnsvort, N., Demiri, L., Sijarina, L. i Tëršani, A. za MŽK. (2019). [Rodna diskriminacija i rad na Kosovu.](#)
- Bejts, A. (2020). "[Niko mi nikada ne bi poverovao': Istraživanje uticaja viktimizacije od strane intimnog partnera na muškarce](#)", *Psihologija muškaraca i maskuliniteta*, 21(4), 497.
- Bejts, E. i dr. (2018). "[A šta je sa muškim žrtvama? Istraživanje uticaja rodnih stereotipa na implicitne stavove i namere ponašanja povezane sa nasiljem u partnerskim odnosima](#)", *Rodne uloge*, 81.

- Beriša, A., Farnsvort, N. i Hoti, D. za MŽK. (2017). *Od reči do delovanja: Praćenje institucionalnog odgovora na rodno zasnovano nasilje na Kosovu.*
- Bonevit, A. (2016). *The Issue of Violence Against Women in the European Union* [Na engleskom], Direktorat za unutrašnju politiku Evropskog parlamenta.
- Centar za informisanje, kritiku i akciju (QIKA). (2025). "59 žena ubijeno za 15 godina" [Na albanskom].
- Centar za rodne studije Kosova. (2019). *Femicide and the feminist perspective* [Na engleskom].
- De Hert, P. i Korenica, F. (2016). "The New Kosovo Constitution and its Relationship with the European Convention on Human Rights: Constitutionalization 'Without' Ratification in Post-Conflict Societies" [Na engleskom], ZaöRV, 76(1).
- Đocaj, S. (2019). "Bračni silazak, 'legitiman' i odobren na Kosovu" [Na engleskom], Kosovo 2.0.
- Druen, D., Ros, Dž. i Tobin, E. (2015). "Sexting: a new, digital vehicle for intimate partner aggression?" [Na engleskom], Computers in Human Behaviour, 50, 197.
- Državna revizorska kancelarija. (2018). *Izveštaj o reviziji učinka.*
- Duhaček, D., Branković, B. i Miražić, M. za Odbor za prava žena i rodnu ravnopravnost Evropskog parlamenta (FEMM). (2019). *Prava žena na Zapadnom Balkanu.*
- Evropska ARRncija za osnovna prava. (2014). "Addressing forced marriage in the EU: legal provisions and promising practices" [Na engleskom].
- Evropska komisija. (2015). *Pravne implikacije pristupanja EU Istanbulskoj konvenciji.*
- Evropska unija. Uredba br. 606/2013 o uzajamnom priznavanju zaštitnih mera u građanskim stvarima.
- Evropski institut za rodnu ravnopravnost (EIRR). (2012). "Victim" [Na engleskom].
- Evropski parlament. (2015). "The Istanbul Convention: a tool to tackle violence against women and girls" [Na engleskom].
- Evropski sud za ljudska prava. *X i Y protiv Holandije* (predmet br. 8978/80), 1985.
- Farnsvort, N. i Qosaj-Mustafa, A. za MŽK u saradnji sa ARR. (2008). *Bezbednost počinje kod kuće: Istraživanje za informisanje nacionalne strategije i akcionog plana protiv porodičnog nasilja na Kosovu.*
- Farnsvort, N. za MŽK. (2008). *Istraživačka studija o rasprostranjenosti rodno zasnovanog nasilja na Kosovu i njegovom uticaju na reproduktivno zdravlje žena.*
- Farnsvort, N., Guri, N., Morina, D. i Kohnen, T. za MŽK. (2020). *Where's the Money for Women's Rights?* [Na engleskom], Fondacija Kvinna till Kvinna.
- Farnsvort, N., Guri, N., Selimaj-Krasnići, N., Dušica, E., Mahara, A., Hana, L. za MŽK. (2020). *Pandemija ne poznaje pol? Rodna fiskalna analiza budžeta: Odgovor Vlade Kosova na pandemiju COVID-19 iz rodne perspektive.*
- Farnsvort, N., Morina, D., Rajan, D., Rrahmani, G., Robinson-Konlon, V. i Banjska, I. za MŽK. (2018). *Rodna analiza Kosova.*
- Farnsvort, N., Qosaj-Mustafa, A., Banjska, I., Beriša, A. i Morina, D. za MŽK. (2015). Nema više izgovora: Analiza stavova, učestalosti i institucionalnih odgovora na porodično nasilje na Kosovu.
- Farnsvort, N., Qosaj-Mustafa, A., Ekonomi, M., Šima, A. i Dauti-Kadriu, D. za MŽK. (2012). *Po koju cenu? Budžetiranje za sprovođenje pravnog okvira protiv porodičnog nasilja na Kosovu.*
- Fondacija Kvinna till Kvinna. (2020). *Prava žena na Zapadnom Balkanu: Žene u politici, rodno zasnovano nasilje i bezbednost braniteljki ljudskih prava u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Kosovu, Crnoj Gori, Severnoj Makedoniji i Srbiji 2020.*
- Franks, M. A. i Sitron, D. (2014). "Criminalizing Revenge Porn" [Na engleskom], Wake Forest Law Review, 49, 345.
- Gardner-Ris, R. (2016). "Recent Developments in the Law Relating to Female Genital Mutilation" [Na engleskom], Child and Family Law Quarterly, 28(1), 87–98.
- Gavrić, S. za Evropsku žensku lobi organizaciju. (2018). *Mapiranje politika i zakonodavstva o nasilju nad ženama i Istanbulskoj konvenciji na Kosovu.*
- Gazeta Insajderi. (2022). "Hamide Magaši je imala zaštitnu meru do 13. marta 2023." [Na albanskom].
- GBWN i MŽK. (2023). *Zakon o budžetskim aproprijacijama Budžeta Republike Kosovo 2023 iz rodne perspektive.*
- GBWN i MŽK. (2024). *Ka budžetima građana: Rodna analiza budžeta Kosova 2024.*
- Gelk, Dž. i Sorel, T. (2016). "Violation of privacy and law: the case of stalking" [Na engleskom], Law, Ethics and Philosophy, 4, 32–60.
- Gender Budget Watchdog Network (GBWN), pripremila MŽK. (2020). *Praćenje sprovođenja indikatora SDG 5.c.1 na Kosovu 2020.*
- Generalna skupština Ujedinjenih nacija. (2014). *Izveštaj specijalne izvestiteljke o nasilju nad ženama, njegovim uzrocima i posledicama.*

Grupa eksperata za delovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO). (2017). *Početni izveštaj o evaluaciji – Albanija*.

Grupa za pravne i političke studije (GLPS). (2024). “*Towards and Beyond ‘No Means No’: A Call for Reform in Kosovo’s Approach to Rape Cases*” [Na engleskom].

Henri, N. i Pael, A. (2016). “*Sexual Violence in the Digital Age: The Scope and Limits of Criminal Law*” [Na engleskom], *Social and Legal Studies*, 25(4).

Hodža, M. (2025). “*Political Tensions Test Unity of Kosovo’s Police Force*” [Na engleskom], *Balkan Insight*, BIRN. Institucija ombudsmana. (2018). *Godišnji izveštaj br. 18*.

Institut za pravosuđe Kosova. (2019). *Politika sankcionisanja na Kosovu: Analiza sprovođenja Smernica za kaznenu politiku od strane kosovskih sudova*.

Institut za pravosuđe Kosova. (2023). *Naknada štete žrtvama porodičnog nasilja*. Priština.

Jirviste, Ü. (2015). “The Istanbul Convention: a tool to tackle violence against women and girls” [Na engleskom].

Jošikava, H. (2019). “*Developmental Effects of Parent-Child Separation*” [Na engleskom], *Annual Review of Developmental Psychology*, 1, 387–410.

Kalert, R. i Danaj, S. za Evropski centar za socijalnu politiku i istraživanja. (2018). *Decentralizacija socijalnih usluga na Kosovu – politički izazovi i preporuke*, Policy Brief 2018/5.

Kancelarija premijera (KPM). (2023). “*Lansohet Programi i parë Kombëtar për Trajtimin e Kryerësve të Dhunës ndaj Grave*” [„Pokrenut prvi nacionalni program za tretman počinitelaca nasilja nad ženama”] [Na albanskom].

Kancelarija UN za drogu i kriminal. (2014). *Priručnik o efektivnim tužilačkim odgovorima na nasilje nad ženama i devojkama*.

Kancelarija visokog komesara UN za ljudska prava. (2020). “*Femicide Watch Call 2020*” [Na engleskom].

Kejsi, E., Lik, E., Tolman, R., Alen, C. i Karlson, Dž. (2017). “*Getting men in the room: perceptions of effective strategies to initiate men’s involvement in gender-based violence prevention in a global sample*” [Na engleskom], *Culture, Health and Sexuality*, 19(9), 979–995.

Kembel, A. M. (2020). “*An increasing risk of family violence during the Covid-19 pandemic: Strengthening community collaborations to save lives*” [Na engleskom], *Forensic Science International*, 12(2).

Koalicija NVO-a za zaštitu dece (KOMF). (2023). *Analiza centara za socijalni rad: Izazovi u pravnom, institucionalnom i funkcionalnom aspektu*.

Komitet UN za eliminaciju diskriminacije nad ženama (CEDAW). (1992). *Opšta preporuka br. 19 Komiteta za eliminaciju diskriminacije nad ženama*.

Kosova Live. (2018). “*Krijohet databaza kombëtare e të mbijetuarve të dhunës në familje*” [„Kreirana nacionalna baza podataka za žrtve porodičnog nasilja”] [Na albanskom].

Krol, P. za Savet Evrope. (2017). *Mapiranje usluga podrške žrtvama nasilja nad ženama na Kosovu*.

Krug, E., Dalberg, L., Mersi, Dž., Zvi, A. i Lozano, R. (ur.) za Svetsku zdravstvenu organizaciju. (2002). *Svetski izveštaj o nasilju i zdravlju*. [Na engleskom].

Kuk, R. i Kusak, S. (2010). *Gender Stereotyping: Transnational Legal Perspectives* [Na engleskom], Univerzitet Pensilvanije Press.

Mandžu, R. (2014). *Izveštaj specijalne izvestiteljke o nasilju nad ženama, njegovim uzrocima i posledicama*.

Milke, Ž. (2019). “*Strengthening Victims’ Rights: From compensation to reparation – for a new EU Victims’ Rights Strategy 2020–2025*” [Na engleskom], za predsednicu Evropske komisije.

Ministarstvo pravde. (2024). *Godišnji izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije za zaštitu od porodičnog nasilja i nasilja nad ženama 2022–2026*, tačka IV.2.5.

Misija Evropske unije za vladavinu prava na Kosovu (EULEX). (n.d.). “*Ma thuaj me Kohë, dhuna seksuale është krim*” [„Progovori na vreme, seksualno nasilje je zločin”] [Na albanskom].

Misija OEBS-a na Kosovu. (2012). *Odluke o zahtevima za zaštitne mere u slučajevima porodičnog nasilja na Kosovu*.

Morina, D. i Demoli, L. (2019). *Rodno zasnovano nasilje na Kosovu: Kritički osvrt na reakciju policije*.

Mreža žena Kosova (MŽK). (2018). *Strategija 2019–2022*.

Nusijainen, K. i Činkin, C. (2015). *Legal Implications of EU Accession to the Istanbul Convention* [Na engleskom], Evropska komisija.

Osterveld, V. (2005). “*The Definition of ‘Gender’ in the Rome Statute of the International Criminal Court: A Step Forward or Back for International Criminal Justice?*” [Na engleskom], *Harvard Human Rights Journal*, 18.

Policijski inspektorat Kosova. (2024). *Izveštaj o inspekciji postupanja Policije Kosova u slučajevima porodičnog nasilja*.

Policijski inspektorat Kosova. (2024). *Izveštaj o inspekciji postupanja Policije Kosova u slučajevima porodičnog nasilja*.

Populacioni fond Ujedinjenih nacija (UNFPA). (2017). “*Gender-based violence*” [Na engleskom].

Qosaj-Mustafa, A. i Farnsvort, N. za MŽK. (2009). *Više od „reči na papiru”? Reakcija pravosudnih institucija na porodično nasilje na Kosovu*. UNDP.

- Qosaj-Mustafa, A. i Morina, D. (2018). *Pristup pravdi za žrtve rodno zasnovanog nasilja na Kosovu: Okončanje nekažnjivosti počilaca*.
- Qosaj-Mustafa, A. i Morina, D. za KIPRED. (2018). *Naknada štete žrtvama krivičnih dela: Reakcija na slučajeve porodičnog nasilja i trgovine ljudima na Kosovu*.
- Rajan, D. (2018). "European remedial coherence in the regulation of non-consensual disclosures of sexual images" [Na engleskom], Computer Law and Security Review, 34, 1053–1076.
- Sandu, V. i Kalert, R. za Evropski centar za socijalnu politiku i istraživanja. (2019). *Monitoring i evaluacija socijalnih usluga na Kosovu – politički izazovi i preporuke. Policy Brief 2019/14*.
- Šarma, A. i Bikaš Borha, S. (2020). *Covid-19 i porodično nasilje*.
- Savet Evrope. (2011). *Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici* (Istanbulska konvencija).
- Savet Evropske unije. (2014). *Zaključci Saveta „Sprečavanje i borba protiv svih oblika nasilja nad ženama i devojčicama, uključujući žensko genitalno sakaćenje“*, sastanak Saveta za pravosuđe i unutrašnje poslove, Luksemburg.
- Skupština Republike Kosovo. Kod Moj-br..12/2019 of *Ponašanje medijatora u Republici Kosovo*, 2018.
- Stejt department SAD. (2023). *Izveštaj o ljudskim pravima na Kosovu*.
- Suarez, E. (2010). "Stop Blaming the Victim: A Meta-Analysis on Rape Myths" [Na engleskom], Journal of Interpersonal Violence, 25(11), 2010–2035, SARR.
- Svetska zdravstvena organizacija (SZO). (n.d.). "Female Genital Mutilation: Fact Sheet" [Na engleskom].
- Tručero Cuevas, J. i Hristova, G. (2015). *Good International Practices and Standards on Violence Against Women and Domestic Violence* [Na engleskom].
- Tužilački savet Kosova i Državno tužilaštvo. (n.d.). *Kodi i Etikës dhe Sjelljes Profesionale për Prokurorë* [„Kodeks etike i profesionalnog ponašanja za tužioce”] [Na albanskom].
- UN Women. (2012). *Priručnik za zakonodavstvo o nasilju nad ženama*.
- Univerzitet u Prištini. (2021). *Pravilnik o sprečavanju i prijavljivanju seksualnog uznemiravanja*.
- Univerzitet u Prizrenu. (2024). *Pravilnik o sprečavanju i prijavljivanju seksualnog uznemiravanja*.
- Ustavni sud Republike Kosovo. (2023). "PRESUDA u predmetu br. KI 129 / 21, podnositeljka Veljërda Sopi, ocena ustavnosti 'radnji i propusta' Osnovnog suda u Gnjilanu, Osnovnog tužilaštva u Gnjilanu, Policijske stanice u Gračanici i Osnovnog tužilaštva u Prištini" [Na albanskom].
- Vilijam Rajan. (1971). *Blaming the Victim* [Na engleskom].
- Vlada Albanije, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite. (2018). "Lilium krizni centar za upravljanje slučajevima seksualnog nasilja."
- Vlada Kosova. (2025). *Administrativno uputstvo br. 01/2025 o hitnoj telefonskoj liniji za žrtve porodičnog nasilja, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja*.
- Vlada Kosova. (2025). *Uredba br. 01/2025 o opštinskom koordinacionom mehanizmu za zaštitu od porodičnog nasilja, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja*.
- Vrhovni sud Kosova. (2018). *Smernice za izricanje kazni, prvo izdanje*.

Život bez rodno zasnovanog nasilja